

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Dinler Tarihi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

HİNDUİZM'İN KURTULUŞ FİKRİNDE SAMSKARALAR: GEÇİŞ RİTÜELLERİ

Tuba CEBE
21937014

Danışman
Prof. Dr. Canan SEYFELİ

Diyarbakır 2023

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Dinler Tarihi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

HİNDUİZM'İN KURTULUŞ FİKRİNDE SAMSKARALAR: GEÇİŞ RİTÜELLERİ

Tuba CEBE
21937014

Danışman
Prof. Dr. Canan SEYFELİ

Diyarbakır 2023

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “*Hinduizm’in Kurtuluş Fikrinde Samskaralar: Geçiş Ritüelleri*” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

20/07/2023

Tuba CEBE

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın amacı *samskara* geçiş ritüellerinin kurtuluş fikri ile ilişkisini açığa çıkarmaktır. Bu çalışma *samskaralarda* insan geçiş aşamalarıyla sınırlandırılmış, *samskaraların* kurban ritüellerini içeren diğer kısmı çalışmanın dışında bırakılmıştır. İnsan yaşamında doğumdan ölüme kadar olan zaman diliminde geçiş evreleri bulunur. Geçiş mensekleri de denen bu evreler insan hayatında büyük ve etkileyici değişime işaret eder. İnsanın fiziksel ruhsal ve sosyal olarak durağan anlamsız bir durumdan anlamlı hedefli başka bir yaşam şekli kazanmasıyla değişim gerçekleşir. Çocukluktan gençliğe doğru adım atıldığı dönemde fiziksel ve ruhsal değişim yaşanılması, bekar olan kişinin evlilikle toplumsal durumunun değişmesi veya kişinin fiziksel yaşamının sonlanmasıyla duyular ile algılanılamayan bir yaşama geçmesi geçiş dönemlerine örnektir. Hinduizm’de geçiş ritüelleri insanın doğumdan ölüme kadar her gelişim aşamasını dönüştürerek kutsar. Bu yolla derece derece insanı mükemmel seviyeye çıkarmak *samskara* geçiş ritüellerinin en temel hedefi olması çalışmada bu konunun seçilmesini anlamlı kılmıştır. Hinduizm’de insan olumsuz görülen eğilimleri ve düzeltilmesi gereken kusurlu yönü olan bir varlık olarak kabul edilir. İnsanın kusurlarından bir tanesi ve hatta en önemlisi gerçeği algılamaktan yoksun olarak doğmasıdır. Bunun yanında insan önceki yaşantısının günahlarını zihninde ve kalbinde kalıcı izler şeklinde mevcut yaşamına aktarır. Buna göre her yeni doğan insanın iyi *karmaya* sahip olmadığı ve kurtuluşa erişemediği söylenebilir. İnsanın bu kusurlu doğası Hinduizm’de her yeni doğanın saf olmayan kirli olarak vasıflandırılmasına yol açar. Bu sebeple daha doğum gerçekleşmeden yapılan ve sonrasında inisiyasyon ritüeliyle devam eden *samskaralar* insanı günahlardan arındırarak saflaştırır. Kusurlu görülen insanın bu yönleri düzeltilmediği müddetçe cehalet perdesi kaldırılamaz ve Tanrı Brahman’ın gerçeği idrak edilemez. Doğum *samskaralarında* zihin yapısının arttırılması yoluyla cehalet perdesinin kalkmasına yönelik ayinler bulunur. Dolayısıyla her yeni doğan kişinin kusurlu olması kurtuluşa *samskara* ritüellerini anlamlı kılar. *Samskara* geçiş ritüelleri insanın doğumla beraber oluşan olumsuz yönlerini kademeli bir şekilde düzelterek insanı kurtuluşa ulaşmaya hazır hale getirir. Hinduizm’de

kurtuluş insanın Brahman'la birleşerek ait olduğu asli formuna kavuşmasıdır. Bu anlamda *samskaralar* insanı adeta o makama layık duruma getirerek istenilen sonu yaşatır.

Hinduizm'in kurtuluş fikrinde *samskaralar* konusunda Türkçe çalışmalarda ritüeller ayrı ayrı çalışılmış olsa da bütün olarak ve kurtuluşla ilişkisi yönü ile kapsamlı bir araştırmaya rastlanmamıştır. Literatürdeki bu eksiklik, bu alanda çalışma yapılmasını gerekli kılmıştır. Ayrıca *samskaraların* insan yaşamından öncesini insan yaşamını ve sonrasını ruhsal yönden dönüştüren, arındıran ve kutsayan ritüeller olması kurtuluş fikrinde önemini ortaya çıkarmıştır. Bu dönüştürücü etkisi ritüellerin kurtuluş inancı doğrultusunda çalışmaya değer olduğunu göstermektedir. Bu nedenlerle *samskaralarda* geçiş ritüelleri çalışmaya konu olarak seçilmiştir.

Samskaralarda geçiş ritüellerinin Hinduizm'in kurtuluş fikrinde yer aldığını ispat etmeye çalışan bu tez, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Hinduizm'in kurtuluş felsefesine ait olan kurtuluş kavramları ve yolları işlenmiştir. *Samskaraların* kavramları, sayıları ve amaçları da bu bölümde ele alınmıştır. İkinci bölümde ise *samskara* geçiş ritüellerinin her biri ayrı olarak felsefi alt yapısı, kökeni, tarihsel süreç içerisindeki anlamında meydana gelen değişimi ve ritüel uygulamaları bağlamında incelenmiştir.

Çalışmanın başından beri her konuda sabırla yardımlarını esirgemeyen, eleştirileri ve yorumları ile yol gösteren danışman hocam sayın Prof. Dr. Canan Seyfeli'ye şükranlarımı sunarım. Ayrıca Hinduizm çalışmaya teşvik eden hocam sayın Doç. Dr. M. Hadi Tezokur'a ve derslerini takip ettiğim hocam sayın Prof. Dr. Hayreddin Kızıl'a teşekkürü borç bilirim.

Tuba CEBE

Diyarbakır, 2023

ÖZET

Bu çalışmanın konusu, Hinduizm'in kurtuluş fikrinde *samskara* geçiş ritüelleridir. Geçiş ritüelleri insanın her gelişim ve değişim aşamasına etki ederek yaşamın bir sonraki aşamasına geçmeyi anlamlı kılar. Bu nedenle çalışmada, *samskaralarda* insan geçiş aşamalarını kutsama ve arındırma yoluyla kurtuluş ümidi doğuran geçiş ritüelleri ele alınmıştır. Nitekim çalışmanın temel amacı *samskara* geçiş ritüellerinin kurtuluş fikrinin bir parçası olduğunu açığa çıkarmaktır. Bu amaç doğrultusunda *samskara* ritüelleri kurtuluş, insan, dünya hayatı ve ölüm sonrası hayat gibi temel konularla ilişkisi bağlamında değerlendirilmiştir. Bunlardan hareketle doğum ritüelleri insan doğasına yönelerek kurtuluşu ararken *Upanayana samskarasında* kurtuluşun mistik boyutu öne çıkar, evlilik ritüeli erkek bir Hindunun görev ve sorumlulukları çerçevesinde kurtuluşu anlamlandırır, cenaze ritüeli ise ölümün anlamına göre gelişerek ruhun kurtuluşunu hedefler. Aynı zamanda insan benliği ve buna paralel olarak insanın düzeltilebilecek olan kısmı açığa çıkarılarak *samskara* ritüelleri ve insan arasında bağ kurulmuştur. İnsanın kusurlu tarafını düzeltebilecek potansiyalde olması kurtuluş için ümit vererek *samskara* ritüellerinin kurtuluştaki anlamını da açığa çıkarır. Dolayısıyla bu çalışmada *samskaraların* kusurlu ve kirli olan insan bedenini, zihnini arındırma ve kutsama yoluyla insanı mükemmelleştirerek en nihai hedef olan kurtuluşu yaşattığı anlaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Hinduizm, Samskaralar, Ritüel, Kurtuluş, İnisiyasyon

ABSTRACT

The subject of this study is the samskara rites of passage in Hinduism's idea of salvation. Transition rituals make it meaningful to move on to the next stage of life by influencing every stage of human development and change. Therefore, in this study, the rites of passage that give hope of salvation through sanctification and purification of human transitional stages in samskaras are discussed. As a matter of fact, the main purpose of the study is to reveal that samskara rites of passage are a part of the idea of salvation. For this purpose, samskara rituals were evaluated in the context of their relationship with basic issues such as salvation, human, worldly life and life after death. Based on these, while birth rituals seek salvation by turning to human nature, the mystical dimension of salvation comes to the fore in Upanayana samskara. The marriage ritual makes sense of salvation within the scope of the duties and responsibilities of a male Hindu. The funeral ritual develops according to the meaning of death and aims at the salvation of the soul. At the same time, by revealing the human self and, in parallel, the part of the human that can be corrected, a connection was established between the samskara rituals and the human. The potential to correct the flawed side of man gives hope for salvation, revealing the meaning of samskara rituals in salvation. Therefore, in this study, it has been understood that samskaras perfect the human body and mind, which is imperfect and unclean, and keep them alive, which is the ultimate goal, liberation.

Keywords

Hinduism, Samskaras, Ritual, Salvation, Initiation

İÇİNDEKİLER

SAYFA NO.

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET	III
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ	1
1. TEZİN KONUSU VE SINIRLARI	2
2. TEZİN AMACI, YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI	5
BİRİNCİ BÖLÜM	8
HİNDUİZM’İN KURTULUŞ FİKRİNDE SAMSKARALAR: KAVRAMSAL ÇERÇEVE	8
1.1. HİNDUİZM’DE KURTULUŞLA İLGİLİ KAVRAMLAR.....	9
1.1.1. <i>Karma</i>	10
1.1.2. <i>Avidya</i> ve <i>Maya</i>	13
1.1.3. <i>Samsara</i>	17
1.1.4. <i>Mokşa</i>	21
1.2. HİNDUİZM’DE KURTULUŞ YOLLARI	23
1.2.1. <i>Karma Marga</i>	24
1.2.2. <i>Jnana Marga</i>	25
1.2.3. <i>Bhakti Marga</i>	27
1.2.4. Kurtuluş Fikrinde <i>Aşramalar</i>	29
1.3. HİNDUİZM’DE SAMSKARALAR: KAVRAMSAL ÇERÇEVE	32

1.3.1. Terim ve Kavram Olarak <i>Samskara</i>	32
1.3.2. <i>Samskaraların Sayısı</i>	38
1.3.3. <i>Samskaraların Amaçları</i>	41
1.3.3.1. <i>Samskaralarda Dini Amaçlar</i>	41
1.3.3.2. <i>Samskaraların Kültürel Amaçları: Nesillerin Sürekliliği</i>	48
1.3.3.3. <i>Samskaraların Psikolojik ve Ahlakî Amaçları</i>	52
İKİNCİ BÖLÜM	57
HİNDUİZM’İN KURTULUŞ FİKRİNDE SAMSKARALAR: GEÇİŞ RİTÜELLERİ	57
2.1. KURTULUŞ FİKRİNDE DOĞUMLA İLGİLİ RİTÜELLER	59
2.1.1. Kurtuluş Fikrinde Doğuma Yüklenen Anlam	59
2.1.2. Doğum Ritüellerinin Yapılış Amacı	63
2.1.3. Doğum Öncesi <i>Samskaralar</i>	68
2.1.3.1. <i>Garbhadhana</i> (Çocuk Sahibi Olma Ritüeli) <i>Samskarası</i>	69
2.1.3.2. <i>Pumsavana</i> (Erkek Bebek Ayini) <i>Samskarası</i>	73
2.1.3.3. <i>Simantonnayana</i> (Annenin Korunması) <i>Samskarası</i>	77
2.1.4. <i>Jatakarma</i> : Doğum Ritüeli	81
2.1.5. Doğum Sonrası Ritüeller.....	88
2.1.5.1. <i>Namakarana</i> : Adlandırma Töreni	89
2.1.5.2. <i>Niškramana</i> : Bebeğin İlk Gezisi	94
2.1.5.3. <i>Anna Prasana</i> : Katı Gıdanın Başlangıcı	97
2.1.5.4. <i>Çudakarma</i> : Kafa Tıraş	102
2.1.5.5. <i>Karnavedha</i> : Kulak Delme.....	105
2.1.5.6. <i>Vidyarambha</i> : Eğitim Başlangıç Ritüeli	107
2.2. KURTULUŞ FİKRİNDE UPANAYANA: İNİSİYASYON RİTÜELİ	109
2.2.1. Kurtuluş Fikrinde <i>Upanayana</i> ’ya Yüklenen Anlam	110
2.2.2. <i>Upanayana Samskarası</i> : Yapılış Amacı	113
2.2.3. Terim Olarak <i>Upanayana</i> (İnisiyasyon)	116
2.2.4. <i>Upanayanaya Hazırlık Samskaraları</i>	119
2.2.5. <i>Upanayana</i> (Kutsal İplik Töreni).....	120
2.2.6. <i>Upanayana</i> Ritüelinin Sembolik Anlamları.....	126

2.2.7. <i>Upanayana</i> ve <i>Brahmacarya</i> (Öğrencilik <i>Aşraması</i>) İlişkisi.....	129
2.2.7.1. <i>Sandhyavandana</i> (<i>Brahmacarya</i> 'nın Günlük İbadeti)	132
2.2.7.2. <i>Samavartana</i> (Mezuniyet Töreni)	133
2.3. KURTULUŞ FİKRİNDE <i>VİVAHA</i>: EVLİLİK SAMSKARASI.....	135
2.3.1. Kurtuluş Fikrinde Evliliğe Yüklenen Anlam	135
2.3.2. Evlilik <i>Samskarası</i> nın Yapılış Amacı	140
2.3.3. Hinduizm'in Teolojisinde Kadın.....	144
2.3.4. <i>Kanya Samskara</i> (Kadının İnisiyasyonu).....	145
2.3.5. Aile <i>Aşraması</i> (<i>Grhastya</i>)	147
2.3.5.1. Hinduizm Teolojisinde Aile'nin Görevi	149
2.3.5.2. Hinduizm Teolojisinde Ailenin Önemi	152
2.3.5.3. Aile <i>Aşraması</i> nda Kadının Rolü	154
2.3.6. <i>Vivaha</i> : Evlilik <i>Samskarası</i>	155
2.4. KURTULUŞ FİKRİNDE ÖLÜMLE İLGİLİ SAMSKARALAR.....	159
2.4.1. Kurtuluş Fikrinde Ölüme Yüklenen Anlam	160
2.4.2. Ölüm <i>Samskaraları</i> nın Yapılış Amacı	165
2.4.3. Semboller Bağlamında Ölüm ve Doğum Özdeşliği.....	171
2.4.4. <i>Antyeṣṭi</i> ; Ruhun Büyük Yolculuğu	172
2.4.5. Yama (Yargı Tanrısı)	175
2.4.6. Agni (Ateş Tanrısı)	176
2.4.7. Varanasi: Ganj Nehri.....	178
2.4.8. <i>Antyeṣṭi</i> (Cenaze Ritüeli) <i>Samskarası</i>	181
2.4.9. <i>Sraddha</i> Ritüeli	187
SONUÇ.....	189
KAYNAKLAR	192
SÖZLÜKÇE	202

KISALTMALAR

<i>bkz.</i>	: Bakınız
<i>C.</i>	: Cilt
<i>Çev.</i>	: Çeviri
<i>Ed.</i>	: Editör
<i>İ.</i>	: İssue
<i>No</i>	: Sayı
<i>s.</i>	: Sayfa
<i>s.</i>	: Sayı
<i>Ter.</i>	: Tercüme
<i>Trans.</i>	: Translated
<i>Vol.</i>	: Volume
<i>vs.</i>	: Vesaire
<i>vb.</i>	: Ve benzeri
<i>yy.</i>	: Yüz yıl

GİRİŞ

Ritüeller dinlerde inancın eyleme dönüşmesi durumudur. Bir dinin ritüellerini bilmek o dinî anlayabilmenin yollarından biridir. Ritüeller kaynağını dinden alan, dinden etkilenen ve dini de etkileyen inancın yaşamsal kısmıdır. *Samskara* ritüelleri de incelendiği zaman Hinduizm'in kendisini görmek mümkündür. Hinduizm'in fizik ve metafizik alem bilgisi *samskara* ritüellerinde belirir. Tanrı bilgisi, yaratılış ve son inancı da bu ritüeller aracılığıyla anlaşılır. Örneğin, doğum ritüelleriyle yaratılış ve insanın doğası hakkında fikir sahibi olunurken inisiyasyon ve evlilik ritüelleriyle inancın dinî çerçevedeki dünya hayatı algısı ortaya çıkar, cenaze ritüeliyle de yaşamın sonu ve başı ile ilgili bilgi sahibi olunur. Hinduizm'in temel konusu olan kurtuluşa neden ve nasıl ulaşılacağı da *samskara* ritüelleriyle açığa çıkar. Bu anlamda *samskara* geçiş ritüelleri insan doğası üzerine yoğunlaşarak insanın tanrısal, kutsal olan ve dünyevî, kirli olan boyutunun ayrımını yapar. Buna göre insan önceki yaşamındaki günahları sebebiyle kirli, sınırlı zihin yapısına sahip, arzu ve öfke duyguları olan ve gerçekleri görmekten yoksun bir bilinç düzeyi ile doğar. Ancak olumsuz özelliklere sahip insanın bu yönünü düzeltebilecek potansiyele de sahip olması inancın kurtuluş ümidini canlı tutar. İnsanın iki yönünün olması insan benliğini ortaya çıkarır, buna göre insan benliğinin Tanrı'nın parçası olan ruh ve dünyaya ait olumsuz görülen eğilimlerin taşıyıcısı olan beden ikilisinden oluştuğuna inanılır. Tanrısal ruhun kutsal ve kusursuz olması dolayısıyla düzeltilmesi gereken yönün dünyevî ve geçici beden olduğu düşünülür. Bütün çaba insanın düzeltebilecek olan yönüne harcanır çünkü bu yönün düzeltilerek bilincin üst seviyelere çıkarılması kurtuluş fikrini şekillendirir. Bu olumsuz eğilimler düzeltilmediği müddetçe zihin gerçeği idrak edemez. Böyle bir zihin de yanlış *karmalara* sebebiyet verir. Böylece bitmek bilmeyen gidiş geliş döngüsünde ruhun hapsi devam eder.

Samskara geçiş ritüelleri insanı ve insanın kusurlu yönlerini konu alan ritüellerdir. Bu ritüellerin temel amacı insanın kurtuluşu için gerekli olan arındırarak

saflaştırmak, zihni sınırlarından kurtarmak, bilinç seviyesini yükselterek dünya bağı olan arzu ve öfke duygularını yönetebilen mükemmel insan oluşturmaktır. Bu ritüeller insanın kademeli bir şekilde her gelişim aşamasını ruhsal olarak dönüştürür ve bu yolla mükemmelliğe kavuşturmayı hedefler. Daha insan oluşumu gerçekleşmeden başlayan doğum ritüelleri de insanın kusurlu yönlerini hedef alan ayinlerdir. İnsan zihninin en üst seviyede oluşması ve doğum kirliliğinin ortadan kaldırılması doğum ritüellerin temel özelliklerindendir. *Upanayana* inisiyasyon *samskarası*yla da manevi boyutu olan saf dünyaya yeni bir doğum yaşanır. Bu da biyolojik olan ilk doğumun ruhsal yönden kirli ve kusurlu olduğuna işaret eder. Birçok doğum ritüeli de bu kirliliği ortadan kaldırma amacı taşır, ancak yine de bu durumun *Upanayana* da ikinci doğumla tamamen ortadan kalkması sebebiyle *Upanayana*'nın mistik boyutu da bu çerçevede anlam kazanır.

Hinduizm'in insanın beden kısmına değil ruhsal yönüne ve onun ilerlemesine önem vermesi de *samskalar*ın amaçları bağlamında değerlendirilir. Örneğin doğum ritüellerinin birçok yapılaş amacı olmasına rağmen bebeğin ruhsal gelişimi için ayinler düzenlenir. Ruhsal olarak ilerleme *Upanayana* ile zirveye çıkar. Evlilik ritüeli de erkeğin kurban sunumlarını yaparak ruhsal yönünü geliştirmesine vesile olan bir aşamaya girişi ifade eder. En son cenaze ateşinde bedenin yakılması bedenin değersiz olduğunu değerli olanın ise ruh olduğunu aşikâr ettiği gibi bütün cenaze ayinlerinin de ruhun bir an önce dünya hapsinden kurtulması için yapıldığını gösterir.

1. TEZİN KONUSU VE SINIRLARI

Konu Hinduizm'in kurtuluş fikrinde *samskalar*dan geçiş ritüelleridir. *Samskalar*ın geçiş ritüelleri Hindu bir erkeğin fiziksel ve ruhsal her gelişim aşamasını dönüştürerek iyileştiren, kutsayan ve arındıran ritüellerdir. Yani insanın eksik yönüne yoğunlaşan ritüellerdir. Saflık ve safsızlık kavramları da ritüeller için önemli durumlardır. Buna göre insan saf olmayan bir biçimde doğar ve bu kurtuluş için istenilmeyen kötü bir durumdur. İnsanı saflaştırarak Vedalar bilgisini alabilmesi ve hatta Brahman'a ulaşabilecek makama getirilmesi *samskalar*ın kurtuluş bağlamındaki amaçlarındandır. Bu da *samskalar*ın vesilesiyle Hinduizm'de insanın kurtuluşu ve nasıl gerçekleşeceği konusunu anlamlandırmaya yardımcı olur. *Samskara* ritüelleri bu doğrultuda insanı kademeli şekilde mükemmelleştirerek kurtuluşa

ulaştırmayı hedefler. İnsanı ruhsal açıdan ilerletirken dinî anlamda bazı yetkinlikleri de kazandırması kurtuluş açısından bu ritüelleri anlamlı kılar.

Samskaraların sayıları konusunda genel bir görüş yoktur. Bazı metinlere göre kırk bazılarına göre elli *samskara* vardır. Yapılışları ve anlamları bakımından *samskara* ritüelleri iki guruba ayrılır. Birincisi, insanın bir sonraki yaşama geçiş aşamalarını kutsayan *samskaralardır*. Diğeri gurup *samskaralar* ise Yajna adı verilen büyük kurban sunumlarıdır. Çalışmada konu insanı merkeze alarak içsel bir değışim yaşatan ve Brahman'a ulaşmada layık konuma getiren *samskaralarda* geçiş ritüelleri ile sınırlandırılmıştır.

Birinci bölüm, "Hinduizm'in Kurtuluş Fikrinde *Samskaralar*: Kavramsal Çerçeve" konusu üç başlık altında ele alınmıştır. Birinci konusu kurtuluş kavramlarının açıklanmasıdır. *Samskaraların* kurtuluşla ilişkisinin anlaşılır hale gelmesi için öncelikle Hinduizm'in kurtuluş kavramlarının ve kurtuluş inancının ortaya konması gerekli görölmüştür.

İkinci konusu kurtuluş yolları ve *aşrama* sistemidir. *Samskara* ritüelleri eylem yolu olan Karma Marga kurtuluş yolu ile bağılantılı olduğu için *samskaraların* kurtuluş yollarıyla bağılantısı ele alınmıştır. Ayrıca Hayat *aşramaların* tanımı yapılmış ve *samskara* ritüellerinin hangi evreyi kapsadığı açıklanmıştır. Bu anlamda doğum ritüelleri ve inisiyasyonun aile aşamasındaki babanın görevi olduğu bilgisinden yola çıkılmıştır.

Üçüncü konusu *samskaraların* kavramsal ve amaçsal olarak tanımının yapılmasıdır. Ayrıca *samskaraların* tarihsel olarak değışimi, sayılarındaki farklılıklar ve nedenleri de bu bölümün konusudur. Kavram bilgisi *samskaraların* kurtuluş amacına yönelik iddiayı desteklediği için *samskaranın* kelime anlamını açığa çıkarmak da hedeflenmiştir. *Samskaraların* din dışında birçok amacı bulunduğu için sadece dinî anlamında değıl diğeri disiplinler çerçevesinde de konu ele alınmıştır.

İkinci bölüm, "Hinduizm'in Kurtuluş Fikrinde *Samskaralar*: Geçiş Ritüelleri" konusu dört başlık altında ele alınmıştır. Geçiş ritüelleri sırasıyla doğum, inisiyasyon, evlilik ve ölümdür. İlk konusu doğumla ilgili *samskaralardır*. Doğum ritüellerinin

evren ve insan algısıyla ilişkisi vardır. Ayrıca Hinduizm’de doğum algısının *karma*, *samsara*, ölüm, *mokşa* gibi temel kavramlarla bağlantısı vardır. Bu kurulan bağlantı her yeni doğan insanın kusurlu ve yeniden doğmanın istenilmeyen bir durum olduğunun anlaşılmasına yol açmıştır. Bu sebeple ilk konunun hedefi doğum ritüellerini ve anlamını biçimlendiren temel inançları, doğuma yol açan durumları ve bunlardan hareketle doğum algısının genel özelliklerini açığa çıkarmaktır.

İkinci konusu *Upanayana* inisiyasyon *samskarası*dır. İnisiyasyon Hinduizm’de hem kişilerin hem de toplumların yaşamını değiştiren etkin bir ritüeldir. Mistik bir boyutu olan *Upanayana* ile sadece ritüeli uygulayarak ruhsal dünyaya adım atılır. *Upanayananın* ruhsal yönünün doğumla ve doğumun kirlilik yönüyle de ilgisi vardır. Her insanın doğumuyla başlayan manevi kirlilik durumu *Upanayananın* yol açtığı yeni ruhsal dünyaya doğum ile temizlenir ve bu ruhsal boyutu ile insanı kurtuluşa ulaştırır. Bu ritüelden geçmeyenlerin manevi kirlilikleri sebebiyle toplum ve dinden dışlanan Sudra sınıfıyla eşit tutulması *Upanayananın* kurtuluştaki ve toplumdaki yadsınamaz büyüklükteki payını açıklar niteliktedir.

Üçüncü konusu *Vivaha* evlilik *samskarası*dır. Aile yaşamı dinî zorunluluk gereği *aşrama* sisteminin bir parçasıdır. Aile yaşamı *kama* ve *artha* kavramlarıyla bütüncül bir ilişki içerisinde. *Vivaha* evlilik ritüeli de bu kavramlar doğrultusunda şekillenmiştir. Ayrıca aile aşamasında erkeğin kurtuluşu için bazı görev ve sorumluluklarda zorunlu tutulması evlilik *samskarasının* anlamını kurtuluş yönüne doğru çevirmiştir.

Dördüncü ve son konu *Antyeşti* cenaze *samskarası*dır. Ruh ve ruhun tekamülü Hinduizm’in felsefesini üzerine temellendirdiği konudur. Buna göre *samskaraların* en genel amacı ruhun iyileştirilmesi ve manevi yönden ilerlemesi üzerinedir. Bu yaklaşımı cenaze ritüellerinde de görmek mümkündür. Bu kapsamda beden değersiz görülerek yakılması ruhu anlamlı kılmıştır. Ayrıca cesedin cenaze ateşinde yakılması ve sonraki ayınlar ölüm sonrası ruhun gideceği yere gitmesine ama özellikle kurtuluşa ulaşmasına yardımcı olmak içindir.

2. TEZİN AMACI, YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI

Çalışmanın temel amacı *samskara* geçiş ritüellerinin Hinduizm’de kurtuluş fikrinin bir parçası olduğunu açığa çıkarmaktır. *Samskaraların* kurtuluştaki yeri ve önemi de bu hedef doğrultusunda değerlendirilmiştir. Bu anlamda ilk önce Hinduizm’in kurtuluş inancının merkezinde olan *karma*, *samsara* ve *mokşa* kavramlarının *samskara* ritüelleriyle olan ilişkisini ortaya koymak hedeflenmiştir. Çünkü *karma* insanın eylem, söz ve düşüncesi sonucu oluşur ve insanı dünyaya bağlayan bağ olarak anlam bulur. İnsanın dünya bağından kurtulmak için duygu düşünce ve eylemlerini kontrol etmesi gerekir. Ritüeller ilk başta insanın sınırlı zihin yapısını düzeltmeyi hedefler, çünkü zihni arındırılmış ve seviyesi yükseltilmiş insan duygularını da yönetebilir. Duyguların yönetilmesiyle Brahman gerçeğine sabitlenmiş zihin eylemlere de şekil verir. Bu anlamda *samskaralar* bu insanî eğilimleri kademeli bir şekilde düzelterek insanda iyi *karma* oluşturmaya ve günahlarından arındırmasıyla insanı Brahman bilgisine ulaşabilecek yetkinliğe kavuşturarak hayattaki asıl amaç olan kurtuluşa ulaştırır. Bu sebeple *samskaraların* sıradan ritüel olmadığını ve dinin kurtuluş inancında eylemsel bir yapıda yerini aldığını göstermek çalışmanın hedefleri arasındadır.

Çalışma *samskaralarda* geçiş ritüelleriyle sınırlandırılmıştır. Hinduizm’de geçiş ritüelleri insanın belirli dönemlerdeki gelişim aşamalarını ruhsal yönden değiştirmektedir. *Samskara* ritüellerinin iki ana amacı vardır. Biri insanın kusurlu yönlerini düzelterek değiştirmek, diğeri ise ruhsal açıdan yetkinleştirmektir. Kurtuluş insanın kendi çabasıyla asıl benliğini idrak etmesiyle gerçekleşir. Bu sebeple insanı konu alan bu ritüellerin amacı önceki yaşantısından itibaren kusurlu kabul edilen insanın her gelişim aşamasını düzelterek kendi benliğindeki Brahman gerçeğini fark edebilmesi için hazırlanmasını sağlamaktır. Aynı zamanda kirli ve kusurlu kabul edilen insanı arındırarak tanrısal makama layık hale getirmektir.

Hinduizm’in Vedalar döneminde (M.Ö. 1500-1000) ölüm sonrası yaşam ve kurtuluş fikrinin olmadığı tespit edilmiş ve bu inancın Upanişadlar döneminde ortaya çıkan bir düşünce olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bu sebeple kurtuluş kavramları bu dönemin zihin yapısını yansıtmaktadır. *Samskaralarda* geçiş ritüellerinin bir kısmının Vedalarda da geçtiği tespit edilerek o dönemdeki yapılaşma amaçlarına da değinilmiş,

ancak bu ritüellerin kurtuluşa ilişkili olmadığı da açığa çıkarılmıştır. Hinduizm uzun tarihsel süreci ve gelişim aşamalarına sahip bir din olması sebebiyle bu yönü dikkate alınarak çalışma sürdürülmüştür. *Samskaraların* sayılarındaki ve amaçlarındaki değişiklikler, zamansal süreç ve dinin felsefesindeki değişiklikler dikkate alınarak değerlendirilmiştir. *Samskara* ritüellerinin kavramsal yoğunluğu fazla olduğu için bu kavramların tanımlama ve açıklama yöntemine de baş vurulmuştur.

Çalışmada ilk olarak Hinduizm’de sayıları kırk elliye varan *samskaraların* olduğu tespit edilmiştir. *Samskaralarda* geçiş ritüellerinin kurtuluşa ilişkili olduğu görülmüş ve çalışmada bunlar konu olarak seçilmiştir. Doğum *samskaraları* incelendiğinde insanın doğası açığa çıkmış ve insanın kusurlu yönü olduğu gibi düzeltebilecek kabiliyette olduğu görülmüştür. İnsanın bu yönünü düzelttiği zaman, kurtuluşa ulaşabileceği kutsal metinler bağlamından da anlaşılmıştır. Kurtuluş için insanın kusurlu yönünün düzeltilmesi dinin ve dolayısıyla *samskaraların* ana temasıdır. Bu anlamda *samskaraların* insanı ruhsal açıdan iyileştirme ritüelleri olduğu görülmüştür. Çalışma insanın nasıl kusurlara sahip olduğu ve *samskaralardan* herhangi birinin insanın kusurlu olan hangi yönüne etki ettiği gibi konular doğrultusunda sürdürülmüştür.

Ritüeller inancın yaşanması, yani eylem kısmıdır. Hinduizm’in yaratılış, ahiret ve tanrı inançları ritüellerin dışsal sembollerinden anlaşıldığı gibi insan ve evren algısı da ritüeller aracılığıyla açığa çıkar. Doğum *samskarasıyla* Hinduizm’in doğum, insan ve evren algısı belirir. İnisiyasyon ritüeli inancın mistik boyutunu ön planda tutarak kutsal makamlara çıkarır. Evlilik ritüeli bir Hindu’nun din ve kurtuluş alanındaki yaşam algısını gösterir. Cenaze ritüeli Hinduizm’in yaşam sonrası fikrini anlamlandırır. Bunlardan hareketle çalışmada ritüeller daha çok din ve kurtuluş felsefesi boyutuyla ele alınmıştır.

Araştırmada ilk olarak Hinduizm ve kurtuluş kavramları ile ilgili Türkçe kitap makale ve tezlere başvurulmuştur. Ancak *samskaralar* konusunda bütüncül bir çalışmaya rastlanmamıştır. Konuya en yakın çalışmalar Raj Bali Pandey’in “*Hindu Samskaras: A Socio-Religious Study of the Hindu Sacraments*”, Lakshmi Kapani’nin “*The Philosophical Concept of Samskara*” isimli eseri, Pandit Sri Rama Ramanuja

Achari'nin "*Samskaras: The Hindu Sacrament*" ve "*The Hindu Sacrament of Marriage*" isimli eserleridir.

Konunun hem Hindu yaşamında hem de araştırmalarda alt yapısını oluşturan kutsal metinlerden de yararlanılmıştır. Bunlar Korhan Kaya'nın Türkçeye çevirdiği "Upanishadlar" ve "Bhagavat Gita" kutsal metinleridir. Ayrıca Swami Paramananda'nın İngilizce çevirisi olan "The Upanishads" kutsal metninden de yararlanılmıştır.

Çalışmanın ritüeller konusu için Hinduizm'in ikincil derece kutsal metinlerinden olan Sastra ve Smriti metinlerinden yararlanılmıştır. Pandurang Vaman Kane'nin yazmış olduğu "*History of the Dharma Sastra*" hukuk kitabı, Rai Bahadur Srisa Chandra Vidyarnava'nın çevirisini yapmış olduğu "*Yajnavalkya Smriti*" ve Ernest Wood ve S.V. Subrahmanyam'ın İngilizce çevirisi olan "*Garuda Purana*" isimli kutsal metinleri ritüeller konusuna açıklık kazandıran eserlerdendir.

Türkçe hazırlanan çalışmalar arasında doğrudan konuyu işleyen eserler yoksa da özellikle kurtuluş fikri ve samskaraların ilişkili olduğu konular hakkında dikkate değer araştırma ve incelemeler vardır. Bunlar arasında A. İhsan Yitik'in "Hint Kökenli Dinlerde Karma İnancının Tenasüh İnancıyla İlişkisi" isimli eseri, Fuat Aydın'ın "Hint Dini Düşüncesinde İnsanın Özgürlük Arayışı (Hinduizm'de Kurtuluş)" isimli eseri, Şeyma Nur Deniz'in "Hinduizm'de Evlilik Ritüeli" isimli yüksek lisans tezi, Elif Çamlıkaya'nın "Cremation in Hindu Varanasi" isimli doktora tezi, Cemil Kutlutürk'ün "Hinduizm'de Cenaze Törenleri (Antyeşti Samskara)" isimli makale çalışması ve Aksin ve Seyfeli'nin "Mrtyu: Hinduizm'de Ölüm" isimli makaleleri zikredilebilir.

BİRİNCİ BÖLÜM

HİNDUIZM'İN KURTULUŞ FİKRİNDE SAMSKARALAR: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Samskaralar, Hinduizm'in kurtuluş fikrinde yer alan ritüellerdir. Bunlar insan yaşamında bir sonraki evreye geçiş aşamasını kutsayarak mükemmelliğe ulaşmasına yardım eden arınma ritüelleridir. Bu ritüellerin temel amacı insanı kurtuluşa ulaştırabilecek zihin, bilinç ve bilgi seviyesine çıkartmaktır. Bunu insanın her geçiş aşamasını ruhsal anlamda dönüştürerek yapması onun mistik boyutunun olduğunu da ortaya çıkarmıştır. Çalışmada *samskaraların* ve kurtuluş inancının kavramsal olarak tanımları yapılmıştır, çünkü kurtuluş kavramları bilinmeden *samskaraların* kurtuluşa olan ilişkisinin anlaşılması mümkün değildir. İlaveten çalışmada insan mevhumu ele alınarak *samskaraların* kurtuluşa ilişkisinde bir bağ oluşturduğunu ortaya koymak amaçlanmıştır.

Samskaraların kurtuluşa olan ilişkisi tespit edildikten sonra bu ilişkinin nasıl kurulduğu konusu ele alınmıştır. Nasıllığını anlayabilmek için *samskaraların* kavram, anlam ve amaç olarak tanımlarının yapılması yoluna gidilmiştir. *Samskaraların* büyük çoğunluğu *aşrama* sistemindeki aile aşamasında olan babanın görev ve sorumluluğu çerçevesinde düşünülmesi kadının kurtuluşa yerinin olmadığını açığa çıkarmıştır. Aile aşamasında erkeğin görevi olan *samskaraların*, *aşrama* sistemi ile ilişkisi tespit edilmiştir. Yine öğrencilik ve aile aşamasına geçiş bu ritüellerin aracılık ettiği görülmüş, bu da *aşrama* konusunun ritüeller için önemini ortaya çıkarmıştır.

Samskaralar eylemsel ritüeller olması dolayısıyla Karma Marga kurtuluş yollarındandır. Ayrıca, Jnana Marga, kurtuluş yolunun istediği insanın üst düzey bilinç seviyesine ulaşmasını *samskaralar* sağlar. Aynı zamanda insanı içsel aydınlanma ve ruhsal ilerleme seviyesine yükselterek Bhakti Marga kurtuluş yolunun söylemlerini gerçekleştirir. Bu bakımdan Marga kurtuluş yollarının açıklamaları yapılmıştır. Bu

hususlar dikkate alınarak konu; “Hinduizm’de Kurtuluşla İlgili Kavramlar”, “Hinduizm’de Kurtuluş Yolları” ve “Hinduizm’de *Samskaralar*: Kavramsal Çerçeve” başlıkları altında işlenmiştir;

1.1. HİNDUİZM’DE KURTULUŞLA İLGİLİ KAVRAMLAR

Hinduizm’de kurtuluş kavramları kurtuluşu engelleyen durumlar, kurtulması gereken şeyin ne olduğu ve nerede, nasıl gerçekleşeceği gibi sorular çerçevesinde araştırılmıştır. Yani kurtuluşu anlamlandırabilmek için kurtuluşun kavram ve anlamları üzerinde durulmuştur. Hinduizm’de kurtuluş kavramları incelendiğinde *samskaraların* insan temelli kurtuluş planının nedeni açığa çıkmış ve *samskaraların* kurtuluşa ulaşması için insanî eğilimleri onarma çabası içinde olduğu görülmüştür. Bu sebeple *samskaralardan* önce kurtuluş kavramlarının anlaşılması hedeflenmiştir.

Kurtuluş inancı dünya, insan, ahiret, tanrı, günah-sevap algılarının da belirleyicisi olmuştur. Buna göre dünya kurtulmak istenilen kötü ve gerçek olmayan mekân olarak görülmüştür. İnsanın da cehaletle kaplı zihni ile gerçeği göremeyen kusurlu varlık olduğu açığa çıkmıştır. Bu da insanın günah-sevap yönünü ortadan kaldırmış olup kişilerin başına gelen olumlu ve olumsuz durumlar önceki yaşantının sonuçları olarak değerlendirilmiştir. Hinduizm’in ahiret inancının geçici mekân olup gidiş gelişten ibaret bir yolculuk olduğu ve bu gidiş gelişten kurtulmanın, yani Brahman birliğine kavuşmanın ise kurtuluş inancında en nihai hedef olarak belirlendiği fark edilmiştir.

Hinduizm inancı şu anki halini alana kadar birçok değişime uğramıştır. Bu sebeple Hinduizm’in oluşumunu tamamlaması bakımından genel anlamda değerlendirilmesi yanlış olacağı için çalışma Hinduizm’in gelişim evreleri dikkate alınarak sürdürülmüştür. Hinduizm tarihi süreç içerisinde değerlendirildiğinde, kurtuluş inancının Vedalar dönemine değil, Upanişadlar dönemine ait olduğu tespit edilmiştir. Bu bakımdan bu dönemin zihin yapısını yansıtmaları dolayısıyla kurtuluş kavramları incelenirken Upanişadlar felsefesine bağlı kalınmıştır. Bu hususlar dikkate alınarak konu; “*Karma*”, “*Avidya ve Maya*”, “*Samsara*” ve “*Mokşa*” başlıkları altında değerlendirilmiştir.

1.1.1. Karma

Karma, Sanskritçe kelime anlamı olarak bir eylemde bulunma, önceki yaşamda yapılan eylemlerin kesin sonucu, ahlakî görev gibi birçok anlamı kapsar¹. Burada ele alınan anlam önceki yaşamda yapılan eylemlerin sonucudur. Yani *karma* eylemdir, ama sıradan herhangi bir eylem değildir. Önceden belirlenmiş belli kurallar çerçevesinde kişinin dinî ve sosyal yaşamına yön vermesi istenilen eylemlerdir. *Karma* kuralları *kama* ve *dharma*² kavramlarıyla ilintilidir. Hukuk, ahlak, sosyal ve din disiplinlerini kapsayan *dharma* kavramı Hinduizm’de en önemli kavramlardandır. *Dharmanın* ahlakî kuralları *karmayı* ilgilendiren kısımdır. *Dharmanın* ahlak ilkeleri de kutsal literatüre göre belirlenmiştir. Buna göre kutsal kitaba uygun fiiller iyi ve uygun olmayan davranışlar kötü olarak kabul edilir³. *Karmanın dharma*ya uygun yaşanmasından kasıt dinin çevrelediği ahlakî kurallar gereğince yaşam sürmektir. Bu kurallara uyan insan iyi davranışlarda bulunarak iyi *karmaya* sahip olur ve dünya bağlılığına sebep olan *karma* bağından kurtulur. Din ve ahlak kurallarına uymayan insan ise kötü *karma* oluşturarak doğum ve ölüm döngüsünde devam eder.

Karmanın ilintili olduğu diğer bir kavram olan *kama*, arzusun neden olduğu eylem ve düşünce anlamlarına gelir⁴. İnsanın arzu ve isteklerini meşru çerçevede sınırlandırması ve hayattaki tek arzusunun Tanrı gerçeğini kavrama isteği olmasıdır. İnsandaki dünya arzularına gem vurulması Hinduizm’in merkezinde olan bir öğretilerdir. Arzu duygusu insanı dünyaya bağlayan bağ olarak anlamlandırılır, bu bağdan kurtulamayan kişiler yaşam ve ölüm arasında takılarak kurtuluşu yaşayamaz. Bu nedenle arzu ölümle eş değer tutulur. Arzusun neden olduğu tekrar eden ölüm yok

¹ Johannes Bronkhorst, *Karma* (University of Hawai, 2011), s.XIX.

² Hint dini düşüncesinin önemli kavramlarından biri olan *dharma*, gelenek içerisinde ve tarihi seyrinde gelişme gösteren hukuki, ahlakî ve sosyal anlamlara sahip bir kavramdır. Bu sebeple *dharmanın* tek bir anlamı yoktur. Müntesiplerince inançlarının da adını karşılayan kavramdır. *Dharma*, şeylerin doğal doğruluğu olan kozmik düzen (Rta) tarafından desteklenen uygun eylemler, ritüeller, sosyal ve kişisel davranışlar olarak da tanımlanır. Mahabharata’daki anlatıda, *dharmanın* düzenli bir dünya için gerekli olan kurallar bütününe oluşturduğu ifade edilir. *Dharma*, Hindu yaşamının hemen her bölümünde kökleri olduğu ve Hindular’ın yaşaması beklenen kural ve sosyal düzenlemeleri sağladığı için Hinduizm’in önemli unsurlarından birisidir. Jamie Bennett, “1. Dharma | Mahavidya”, 2018; Bkz. Mehmet Masatoğlu, *Hinduizm’de Dharma Kavramı* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dinler Tarihi Doktora Tezi, 2020), s.10-11-12.

³ A. İhsan Yitik, *Hint Kokenli Dinlerde Karma İnancının Tenasüh İnancıyla İlişkisi* (İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları, 1996), s.117; Bkz. Masatoğlu, *Hinduizm’de Dharma Kavramı*, s.15-16,132-133.

⁴ D. Yellow Horn, “C. Karma, Samsara, and Reincarnation, C. Karma, Time, and Cosmology the Concept of Samsara”, *Mahavidya.ca* (2015).(25.07.2022)

edilerek ölüm-yaşam döngüsünden kurtulunur. Arzulardan kurtulmanın yolu ise zihnin arındırılmasıyla gerçekleşir, çünkü arzuyu isteyen zihindir, bu sebeple Hinduizm’de önce zihne yönelinir⁵. Nitekim düşünce eyleme, eylem ise yaşantıya yön verir. Her olumsuz tutum düşünceyle oluşur, felsefesine göre zihnin saflaştırılması bu dinde önemle üzerinde durulan konulardandır.

Karma bedensel eylemlerin yanı sıra söz ve düşünceyi de kapsar⁶. Manu Kanunları’na göre iyi veya kötü zihinsel oluşumların karşılığı zihne, sözlü eylemlerin karşılığı konuşmaya, bedensel eylemlerin karşılığı da bedene yansır⁷. *Karma* kavramı daha çok bir şey yapıp etmek olan eylem sözcüğüyle karşılanır⁸. Nitekim Hinduizm’de eylemin karşılığı olarak bir sonraki yaşantıda daha zengin ve daha güzel vs. olmak gibi bir beklenti ile *karma* kavramına bakılmaz. Hinduizm’in öğretisinin merkezinde yer alan gidiş geliş döngüsünden kurtulmak ve ruhsal olarak üst seviyelere çıkmak için *karma* bir basamak olarak görülür. *Karma* ile bir hareket ve değişim söz konusuyken *karma* yoksa bir değişim de görülmez⁹. Yani ruhsal ilerleme veya gerileme *karmaya* bağlıdır. Bunun yanında kişi *karmayı* yenerek sonsuz mutluluğa kavuşur, ancak *karma* engeline takılan kişinin tekrar dünyaya gelmesi beden esaretinde olan ruhun acı çekmesine sebep olur.

Karma kişinin toplum statüsünü de belirleyicidir. Hinduizm’de kast¹⁰ sisteminde dünya hayatında kast değişikliği olmamakla beraber yeniden doğum bir anlamda kast

⁵ Klaus K. Klostermaier, *A Survey of Hinduism* (New York: State University, 2007), s.101.

⁶ James G. Lochtefeld, *The Illustrated Encyclopedia of Hinduism* (The Rosen Publishing Group Inc., 2002), s.299.

⁷ Yitik, *Hint Kökenli Dinlerde Karma*, s.107.

⁸ Lochtefeld, *The Illustrated Encyclopedia of Hinduism*, s. VIII.

⁹ Gian Giuseppe Filippi, *Mrtu: Concept of Death in Indian Traditions*, çev. Antonio Rigopoulos (New Delhi: D.K. Printworld, 1996), s.8.

¹⁰ Kast sınıfsal toplum yapısını ifade eder. Bunlar; Brahminler (din adamları), Kşatriyalar (yöneticiler ve askerler), Vaisyalar (tüccarlar, esnaflar, çiftçiler) ve Sudralar (hizmetçiler) olmak üzere başlıca dört sınıftan oluşur. Temiz olmadıkları ve üst kasttakileri kirlettikleri kabul edilen, kast dışında kalan Paryalar(dokunulmazlar) sınıfı da mevcuttur. Kast yapısı Hinduizm’in kutsal metinlerinde dinin belirlendiği bir sistemdir. Vedalarda kast sistemi açıklanmış ve insan fiziğinde düşünülen Tanrının kısımlarından oluştuğu şeklinde tasvir edilmiştir. Bu tasvire göre Brahminler; Tanrının ağzından, Kşatriyalar; kollarından, Vaisyalar; midesinden, Sudralar; ayaklarından oluşmaktadır. Kast kültürel ve dinsel saf veya safsız ayrımını da yaparak toplumun tabakalaşmasına sebep olur. Bu bilgi ışığında, kast ayrımlarını sürdüren Brahminler safsızlık anlamında toplumun en yüksek tabakasıdır. Sudralar ise kirli kabul ediklerinden toplumdan ve dinden dışlanan sınıftır. Balmurli Natrajan, “Learning Caste Banal and Brutal”, *Caste in Life Experiencing Inequalities*, ed. R. S. Khare - D.Shyam Babu (Delhi, Chennai, Chandigarh: Pearson, 2011), s.36. A. İhsan Yitik, “Hinduizm”, *Yaşayan Dünya Dinleri* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), s.288.

değiştirme imkânını da ifade eder. Bir kişinin iyi *karması* onu ya tanrısal düzlemde özüne döndürecek veya zengin, yüksek kast guruplarına sahip bir insan olarak olumlu bir yeniden doğumu beraberinde getirecektir. Dolayısıyla kişinin sosyal statüsüne bakarak önceki yaşamındaki yaşantısının iyi mi, kötü mü olduğu bilinir¹¹. Bu anlamda Hinduizm’de *karmaya* göre sosyal durumun belirlenmesinin insanî olmayan hiyerarşik yapıya bir bahane olarak sunulduğu da görülür¹².

Hinduizm’de her bir kast gurubunun yapması gereken ve kutsal metinler çerçevesinde belirlenmiş olan dinî, ahlâki ve sosyal görev ve sorumlulukları vardır. Örneğin, Brahminlerin ayinleri yönetmesi ve öğrenci yetiştirmesi, Kşatriyaların ise ticaretle uğraşması ve aile yaşantısındaki ritüelleri uygulaması istenir. Kural gereğince kendilerine verilen görevleri yerine getirenler ilk üç kasta ait kişilerden Brahmin, Kşatriya veya Vaisya olarak doğarlar. Dinî kurallar gereği belirlenmiş olan sorumlulukların dışında ve kötü davranışta bulunanlar ise kast dışı insanlar olarak veya köpek, domuz gibi hayvanlar ya da bitki olarak doğarlar¹³. Aynı zamanda üst tabakada yer alan ve kurtuluşa daha yakın görülen Brahmin sınıfına katılabilme çabası *karma* kavramını daha anlamlı hale getirir¹⁴. Dinini yaşayan ve kurtuluşa ermek isteyen kişi Brahmin sınıfında doğabilmek için yaşantısını *karma* kuralları gereğince şekillendirir. Bu sisteme göre üst sınıflara çıkmış ama yaşantısına dikkat etmemiş kişiler sonraki yaşantısında tekrar alt sınıflara düşebilir. *Karma*, insanın önceki yaşamındaki eylemlerin sonucu ve mevcut yaşantıdaki yapılan eylemler ise sonraki yaşantının sebebi¹⁵ olarak görüldüğünden kişinin mevcut yaşamında rehavete kapılmasını engeller. Bunun sonucu olarak *karma* gerçek bilgiyi kavrayarak kurtuluşa erene kadar kişinin asıl hedefinden şaşmaması için hayatına yön vermesine yol açar.

Hinduizm’de kişinin hatalarının sonuçlarının cezası ya da iyi davranışlarının mükafatı Tanrı tarafından cennet veya cehennemde verileceği şeklinde bir Tanrı inancı

¹¹ Lochtefeld, *The Illustrated Encyclopedia of Hinduism*, s.VIII.

¹² Bronkhorst, *Karma*, s.48.

¹³ Sri Swami Sivananda, *What Becomes of the Soul After Death* (India: A Divine Life Society, 1997), s.13; Ayrıca Bkz. *The Upanishads Part 1*, çev. F. Max Muller (Global Grey, 2021), s.108.

¹⁴ Paun N. Siegel, *Dünya Dinleri ve İktidar*, çev. Selin Dingilioğlu (İstanbul: Yordam, 2013), s.242.

¹⁵ Bhikkhu Thanissaro, *Karma Q&A: A Study Guide* (Metta Forest Monastery Valley Center, CA 92082-1409 U.S.A.: Creative Commons Attribution, 2018), s.88; Ayrıca Bkz. Christmas Humphreys, *Karma and Rebirth* (Library: Curzon, 1994), s.68.

yoktur¹⁶. Hinduizm’e göre Tanrı anlık müdahalesi olmayan bir Tanrıdır, yani yaratmış, düzeni kurmuş ve geri çekilmiştir¹⁷. Tanrı Brahman’ın eylemleri için “*Her Şey ve Hiçbir Şey*” sözü kullanılır¹⁸. Bu söz Tanrı’nın insanlar üzerinde hiçbir müdahalesi olmadığı şeklinde değerlendirilir. Buna göre o hem her yerde içkin hem de olumsuz nitelikleri olmayan aşkın¹⁹ bir Tanrıdır²⁰. İnsanın günah ve sevap cihetinde Tanrı’nın iradesi olmadan insan kendi cehaletiyle kötü veya iyi yaşantıyı seçer. Bu düşünceye göre Tanrı’nın yapılan hataları cezalandırdığı ya da iyi davranışları ödüllendirdiği gibi bir öğretisi yoktur²¹. Yaratıklar arasında konuşan düşünen nefis sahibi olan insandan sonsuz isteklerinin sınırlandırılması ahlakî ve dinî kurallara uyması beklenir. İnsan yaratılış gereği kurallara göre yaşaması ve rotasını şaşırdığında hatırlamasına yardımcı olacak iyi davranışlara yönelten belli bir güce ihtiyaç duyar. Hinduizm’de *karma* doktrini bu yaptırımı karşılar. İlahi bir güce dayanmayan *karma* inancı kişinin davranışlarına çeki düzen veren kontrol mekanizması olarak da düşünülebilir²².

1.1.2. Avidya ve Maya

Hinduizm’de dünya algısı kötüdür. Buna göre insan ruhu bir forma bürünmekle birlikte bedene hapsolmuştur. İnsan dünyevî yönü sebebiyle, beden ve dünyanın bir yanılığ olduğunu ve gerçek olanın Brahman-*atman* birliği olduğunu anlamak için yaşam boyu mücadele eder. İnsan bedenine hapsolmuş dünyevî ruhun Brahman’ın parçası olan ruhla birlik sağlayana kadar bedendeki hapsi bitmez. Bu anlamda bedenin

¹⁶ Gananath Obeyesekere, *Imanin Karma Ethical Transformation in Amerindian, Buddhist, and Greek Rebirth* (London: University of California, 2002), s.82.

¹⁷ Kiseong Shin, *The Concept of Self in Hinduism, Buddhism, and Christianity and Its Implication for Interfaith Relations* (ABD: Pickwick, 2017), s.22.

¹⁸ David A. Leeming, *Creation Myths of the World an Encyclopedia* (Santa Barbara, Kalifornia: ABC-CLIO, 2010), s.142.

¹⁹ Aşkın sıfatı, “tecrübe alanının ötesinde kalan, deneyim yoluyla bilinen veya tecrübe edilen dünyanın sınırlarını aşan Tanrıdır”. Aşkının karşıtı içkindir. İçkin sıfatının anlamı ise, Tanrı’nın varlığın uzağında değil de dünyanın, insan zihninin ve İnsan- Tanrı ruh birliği ile her şeyin içinde olması durumunu tanımlar. Nitekim, Tanrı’yı evrenin dışına atmayan, evren ile varlığı bir kılan panteizm’in Tanrı’sı içkin olduğu gibi deneyim alanı dışında olana aşkın tanrı teizm Tanrısıdır Ahmet Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: Paradigma, 2005), s.160,883.

²⁰ Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, s.318; Bkz. Akın Cengiz, “Aşkınlık ve İçkinlik Bağlamında Bhagavatgita Adli Eserdeki Tanrı Anlayışı”, *Turkish Studies* 13/3 (2018), s.200.

²¹ *Bhagavadgītā*, çev. Korhan Kaya (Ankara: Dost, 2001), s.44.

²² Lochtefeld, *The Illustrated Encyclopedia of Hinduism*, s.VIII; Bkz. Yitik, *Hint Kökenli Dinlerde Karma*, s.119.

ölmesi bir şey ifade etmez, çünkü ruhsal olarak aşağı mertebede olan bu ruh asıl gerçeği kavrayana kadar tekrar tekrar bedenlenme yaşar.

Brahman gerçeğinin görülmesini engelleyerek bir mücadele durumu oluşturan *avidya*dır, bu insan bilincini açığa çıkaran bir kavramdır ve cehalet anlamına gelir²³. *Samsara* döngüsüne göre yeni doğmuş bir insan zihni önceki yaşantının izlerini taşır, bu sebeple her yeni doğan sınırlı bir bilince sahiptir. *Avidya* (cehalet), *kama* (arzu) ve *karma* (eylem) insanı dünyaya bağlayan olumsuz eğilimlerdir. Cehaletin önünde en büyük engel arzulardır. Arzu bilgisizliği, cehalet ise kötü eylemleri doğurur²⁴. Cehaletin dört şekilde olduğu söylenir:

- 1- Geçici olan her şeyi ebedi olanla karıştırmak,
- 2- Saf olmayanı saf olanla harmanlamak,
- 3- Kötülükte neşe olabileceğini düşünmek,

4- Bedenin gerçek benlik (*atman*) olduğuna inanmak²⁵. Böylesi bir cehalet eylemlere de yansır ve insan bu bilgisizlikten kurtulmadığı sürece aynı eğilimlerle nedensellik zincirinde tekrar eden doğum ve ölümü yaşar.

Hinduizm'e göre zihnin üç kusuru vardır. Bunlar; *mala*, *vikṣepa* ve *avarana*'dır. *Mala* zihnin üzerini kalın bir tabakayla kapatmış kir olarak açıklanır²⁶. İnsan, bu kirden kurtulmadığı müddetçe tıpkı tozla kaplı bir aynanın güneş ışığını yansıtamaması gibi gerçek bilginin zihne erişmeyeceği düşünülür. Diğer bir engel ise *vikṣepa*, odaklanamama durumudur. Zihin birçok şey düşünür ama birinde sabitlenmesinde engellerle karşılaşır. En son ve en tehlikeli engel ise bir şeyi kaplama, kapatma kökünden gelen *avarana*dır²⁷. *Avarana*, zihnin üzerini adeta kalın siyah bir perde gibi kaplar. Bunun dışında *avarana* duyuların tesirinde olan zihni dışa doğru yönelterek *atman* karşıtı bir faaliyet gerçekleştirerek zihnin asıl odaklanması gereken yönünü değiştirir ve hedef şaşırtır²⁸. Bu *atmana* ters bir özelliktir, çünkü *atman* saf içe dönük

²³ “Avidya: English Translation of the Sanskrit Word”, *Sanskritdictionary.org* (Erişim 24 Nisan 2023).

²⁴ Swami Krishnananda, *The Mandukya Upanishad* (Sivananda Ashram, Rishikesh, India: The Divine Life Society, ts.), s.18.

²⁵ Harold Coward, *Sin and Salvation in the World Religions A Short Introduction* (England: Oneworld, 2003), s.89.

²⁶ “Mala: English Translation of the Sanskrit Word”, *Sanskritdictionary.org* (Erişim 28 Ekim 2022).

²⁷ “Avarana: English Translation of the Sanskrit Word”, *Sanskritdictionary.org* (Erişim 28 Ekim 2022).

²⁸ Swami Krishnananda, *Lessons on the Upanishads* (Sivananda Ashram, Rishikesh, India: The Divine Life Society, ts.), s.46-47.

niteliktedir. Bu belirtilen nedenlerden dolayı Hinduizm’de zihne çok önem verilerek hemen her ritüelde veya yoga gibi uygulamalarda zihin saflaştırma vurgusu yapılır. Bu uygulamalarda insan zihninin arzu ve istek bağından koparılmasıyla dünyanın yanılgı olduğunun farkına varması hedeflenir²⁹.

Yanılgı ve illüzyon kavramlarını anlaşılır kılmak için yaygın bir örnek olan ip ve yılan örneği ile açıklık sağlanır. İp ve yılan analojisiyle insanın nasıl yanılabileceği somutlaştırılarak açıklanmak istenir. Bu anlatıya göre korkuların ve bilgisizliğin esir aldığı insan zihni ipi yılana benzetir³⁰. Çünkü cehalet gözüyle bakıldığında bir varlığın özellikleri başka varlık veya nesnelere aktarılır. Bu insan zihninin yaptığı bir aldatmacadır. Zihnin duygulardan ve olumsuz düşüncelerden soyutlanarak ipe odaklanması bu yanılgıyı çözer. Aynı şekilde dünya hayatı da bir aldatmacadır. Arzuların ve duyguların yön verdiği zihin nereye sabitlenirse orada kalır. Dünya hayatının zevklerine dalarsa o yanılgının içinde kalır. Ancak bu zevklerden arındırılırsa sahteliğin arkasındaki gerçeği fark edebilir. Gerçeği algılayan kişi arzu ve korkuların yanılgı olduğunu fark ederek bu dünyada özgürlük ve mutluluğu yaşar. Kendisinin sadece maddi bedenden ibaret olduğunu düşünen ve ruhsal yönünü görmeyen insan acı içerisinde kalır. Bu nedenle *avidya* ve acı kavramları eş değer tutulur. Ancak *avidyanın*, yani cehaletin yerine bilgi konulduğunda hastalık veya başka bedensel aksaklıkların geçici bedene ait olduğunu bilerek derin bir huzur yaşanır³¹.

Maya ve *avidya* kavramları için benzer ifadeler kullanılır. Ancak aralarında bir fark görülür, şöyleki; *avidya*, insanla alakalı bir durum olması dolayısıyla insanın cehaletinin sonucudur, *maya* ise Brahman’ın ürünü olup insanın gerçeği anlamasının önündeki engeldir³². *Maya* için yanılsama ve göz bağı veya illüzyon kavramları kullanılır. Aynı zamanda *maya* gerçeği gizleyen, gerçekliği olmayanın gerçekmiş gibi gösterilmesidir. Tanrı’nın görünen bir dünya tasarlayarak kendi benliğinin görülmemesi için engeller koyması tanınma isteği ile ilintili bir durum olduğunu

²⁹ Swami Nihilananda, *Hinduizm*, çev. Aslı Özer (İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları, 1958), s.41,43.

³⁰ Nihilananda, *Hinduizm*, s.39.

³¹ Sivananda, *Soul After Death*, s.84.

³² Swami Vivekananda, *Maya ve Yanılsama: Vedanta Felsefesine Giriş-1* (İstanbul: Okyanus Yayınları, 2005), s.30.

gösterir. Burada mutlak bir yokluktan söz edilemez. Dünya Tanrı'nın bir parçasıdır ve vardır³³. Asıl mesele görüntüde gizli olanı görebilmektir.

İnsanoğlu doğası gereği gördüğünü hep sorgular. Özellikle evren ve insan varlığı veya nasıl oluştuğu hakkındaki metafiziksel konular her zaman merak konusu olmuştur. Büyük oranda felsefenin konusu olan bu mevzulara cevap aramak akletme yeteneği dolayısıyla insanlığın meşhur çabasıdır. Hinduizm'de de Hint bilginlerinin *maya* inancı üzerinden evren algısını açığa çıkarmaya çalıştıkları görülür. Bu bilginler dünya, doğa, insan, fenomenler dünyasında var olan her şeyin Brahman'la birlik içerisinde ve ayrı olmadığı inancına göre *maya* vesilesiyle görülen alemin basit bir şekilde izahını yaparlar. Dünyaya ait fenomenleri ayırmış gibi gösteren *maya* olduğu anlamında fizik kurallarına girmeden yalın bir şekilde dünya ve dünya içinde görünen tüm varlıkların açıklaması yapılır.

Maya, gerçek olmayan fenomenler dünyası olarak açıklandığında gerçek olanın sorgulanmasına yol açar. Her şey zıddıyla bilinir kuralına göre birbirine zıt olan varlık-yokluk ve sonlu-sonsuz kavramları üzerinden gerçek ve sonsuz varlığın Brahman olduğu mutlak bilgisine ulaşılır. Böylece görüntüden ibaret olan dünyanın sahte ve sonlu olduğu çıkarımı yapılır. Bu yollarla *maya* gerçeklik olgusunun sorgulanmasına da vesile olur.

Maya, *avidyaya* göre daha kapsamlıdır. Çünkü *mayanın*, yani illüzyonun cehalet için bir sebep olmasının yanı sıra cehalet ve yanılgı *mayaya* bağlı olarak gelişir³⁴. Tabiat, duyular, iyi-kötü, güzel-çirkin, ağlamak-gülmek gibi zıtlıkların hepsi *mayanın* kapsamı içerisinde. Ayrıca *maya* insanın dünyadaki mücadelesinin kaynağıdır³⁵. Hinduizm'e göre insan dünyevî zevklerden arınmalı ve yanlış algılanan dünyanın içindeki gerçeği görmek için çaba sarf etmelidir. Bu sebeple *mayayı* idrak edebilecek insan zihninin geliştirilmesi ve arındırılması Hinduizm'de önem verilen

³³ Max Müller - Swami Vivekananda, *Religion For a Secular Age* (New York: Routledge, 2016), s. 31,101.

³⁴ Hatice Çiçek Avcı, "Vedanta Sistemindeki Maya ve Avidya Kavramları Üzerine Bir İnceleme", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 19/1 (2019), s.93.

³⁵ Vivekananda, *Maya ve Yanılsama*, s.22-27.

konulardandır. Nitekim zihin ne kadar temizlenirse o kadar *mayan*ın yanılması azaldığına inanılır.

1.1.3. Samsara

Samsara kavramı tekrar eden doğum ve ölüm, ruh göçü, *tenasüh*, reenkarnasyon gibi kelimelerle karşılık bulur³⁶. Sanskritçe kavramı olarak da maddi varlık, maddi esaret, koşullu yaşam gibi anlamları kapsar³⁷. *Samsara* Hinduizm'in dünya görüşü ile yakından ilişkilidir. İnanca göre dünya ve içindekiler bir yanılısamadan (*maya*) ibarettir³⁸. Ruh bu hissedilen ama gerçek olmayan alemin cazibesine kapılarak asıl benliğini unutur ve maddi bedene hapsolür. Hinduizm'de bu özünü unutma durumu bilgisizlik olarak açıklanır ve *avidya* kavramıyla karşılık bulur. Kişinin duyular aleminin aslında bir yanılısama olduğunu ve tek gerçeğin Brahman olduğunu kavrayana kadar beden hapishanesindeki döngüsü devam eder.

Samsara döngüsü ruh ile gerçekleşir. Beden sadece ruha geçici olarak mekân sağlar³⁹. Yaratıcının bir parçası olan ruhun tekrar Brahman'la birlik olana kadar değişik bedenlerde bedenlenmesi gerekir. Bu bedenlenme durumu Vedaların öğretisinde olduğu gibi bedenlenip başka bir alemde yaşam olarak algılanmaz⁴⁰. Yeniden bedenlenme kişinin yaşadığı ve öldüğü dünyada biriktirdiği *karmaya* uygun bir vaziyette tekrar dünyaya gelerek kötü veya iyi *karması* varsa bunun karşılığını yaşamasıdır. Kısa süreli olan sadece bir yaşantıda erdemlerin yaşantıya tam aktarılmaması, Brahman'ın varlığını kavrayamama veya günahlarının cezasını çekmek gibi nedenlerle *samsara* döngüsü tekrar eder⁴¹. Böylece insan yapılanların cezası yapılamayanların telafisi olarak tekrar dünyaya gelir. Eğer insan, iyi *karmaya* sahipse tekrar dünyaya doğması güzel, mutlu ve sağlıklı bir şekilde olur, eğer kötü *karmaya* sahipse kötü, eksik uzuvlara ait bedenlerde tekrar doğumu yaşar. Bu koşullu

³⁶ Yitik, *Hint Kökenli Dinlerde Karma*, 71.

³⁷ “Samsara: English Translation of the Sanskrit Word”, *Sanskritdictionary.Org* (Erişim 28 Ekim 2022).

³⁸ Nihilananda, *Hinduizm*, s.31.

³⁹ Klostermaier, *A Survey of Hinduism*, 2007, s.175,337.

⁴⁰ İsmet Eşmeli - Osman Mutluel, “Hinduizm’de Tenasüh İnancı ile İbn Sina’da Tenasüh Anlayışı Üzerine Bir Değerlendirme”, *Turkish Studies* 17/1 (2022), s.26; Ayrıca Bkz. Yitik, *Hint Kökenli Dinlerde Karma*, s.78.

⁴¹ Amrutur V. Srinivasan, *Hinduism for Dummies* (Indian, Indianapolis: Wiley Publishing, Inc., 2011), s.45.

durumlar *samsara* kelime anlamında bulunan koşullu yaşam ifadesini doğrular niteliktedir.

Ölüm sonrası yaşam hakkında *Vedalar*⁴² cehennemden söz edilmezken *Puranalar*⁴³ işkence yerinden bahsedilir. Vedalarda üzerinde çok durulmasa da kısa süreliğine cennet ve cehennem duraklarının olduğu bilgisine ulaşılır. Ancak Upanişadlar felsefesine göre *samsara* ölüm sonrası yaşamın açıklamasını yapar. Bu düşünceye göre Tanrıyla ilişkili yönden bakıldığında ne cennet ne cehennem ne de bu dünya aslında yoktur. Dünyevî öznel bir bakış açısıyla bakıldığında ise cennet ve cehennem bu dünya kadar gerçektir ve geçici mekanlardır. Buralarda ebedi kalınmaz, insan iyi veya kötü eylemlerin sonucunu dünyada yaşar ve bunun için tekrar dünyaya gelmesi gereklidir⁴⁴.

Modern Vedanta ekolünün bir gurusu olan Sivananda'ya göre *samsara* döngüsü iyi ve kötü eylemlerin sorumluluğunu aşkın olandan uzaklaştırmak için kurulmuş bir sistemdir. Buna göre eylemlerin sebebi insandır ve başına gelen olumlu ve olumsuz her bir durum insanın kendi yaptıklarının karşılığıdır. Bu inanca göre felsefe ve dinlerin de önemli konularından olan kötülük problemine (*teodise*)⁴⁵ çözüm getirme çabası olduğu söylenebilir. Yani kişilerin hatalarının cezasını Tanrı vermez, insanlar eylemlerinin karşılığını tekrar dünyaya gelmek suretiyle çekerler. Yanlışların kişileri

⁴² Vedalar: Bilinen en eski Hindu metinleri olup Hinduizm'in temel çerçevesini oluşturur. Daha sonraki dinî oluşum ve metinler Vedalar metinleri ve vedik yaşam tarzının üzerine eklemleme yapılarak gelişmiştir. Vedanın kelime anlamı “bilgi” demektir. Literatürde “Kutsal Bilgi” olarak anlam bulur. Vedaların Rîşi adı verilen azizlere vahiy yoluyla gelen ve onlar tarafından kaleme alınan, vahiy edilen (Sriti) kutsal kitap olduğuna inanılır. Vedalar Rig-Veda, Yajur-Veda, Sama-Veda, Artharva-Veda olarak dört Kitap'a ayrılmış kutsal metin formundadırlar. Upanişadlar, Brahmanalar, Puranalar kutsal metinleri Vedaların tefsiri niteliğindedir. Vedalardaki temel konu, tanrılara sunulan övgüler, tanrılardan istenilen dilekler ve büyü formülleridir. Daha sonraki metinlerde ana tema olan ölümden sonraki hayat, cennet ve cehennem gibi konular, Veda metinlerinde yer alan konulardandır Kürşat Demirci, *Hinduizm'in Kutsal Metinleri Vedalar* (İstanbul: İşaret Yayınları, 1991), s.26-27. Yitik, “Hinduizm”, s.290.

⁴³ Purana metinleri, Ramayana ve Mahabharata ile birlikte kültürün mitolojik altyapısını oluşturur. Genel olarak Tanrıların köken hikayelerini anlatan efsanelerden oluşan kutsal yazılardır. “Upanas”, *Encyclopedia of World Religions Encyclopedia of Hinduism*, ed. Constance A. Jones - James D. Ryan (New York: Facts on File, 2007), s.337-338.

⁴⁴ Sevinç Aksin - Canan Seyfeli, “Mrtyu: Hinduizm'de Ölüm”, *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 14/1 (2022), s.227.

⁴⁵ Teodise, yunancada tanrı ve adalet kelimelerinin birleşimidir. “Tanrı kötülüğü önlemek istiyor da gücü mü yetmiyor? Gücü yetiyor da önlemek mi istemiyor? Hem güçlü hem de iyi ise, bu kadar kötülük nasıl var oldu?” Tarzında soruların cevaplarına yoğunlaşan, tanrının adaleti, iyiliği veya kötülüğü konusunu irdeleyen bir disiplindir. Aydın, *Din Felsefesi*, s.151-153.

bağladığı bu sisteme göre dünyada karşılaşılan her kötü durum daha önceki yaşantının cezası olduğu şeklinde yorumlanır. Böylece yaratıcının aşkınlığına zarar gelmemesi için kötü yaşantıları sebebiyle kişiler aşkın olanı suçlamak yerine kendi yaptıklarının sonucu olduğunu düşünürler⁴⁶. Böyle bir inanç kusurları Tanrıdan uzaklaştırmak ve onun yüceliğine zarar vermemek adına mantıklı gelebilir, ancak insan ve toplum açısından sıkıntılı bir inançtır. Çünkü kefarete olarak tekrar dünyaya geldiğine inanan insan günahından arındığını düşünerek her felakete boyun eğer. Örneğin, kişi tedavi edilebilecek bir hastalığı varsa iyileşmek istemediği gibi başına gelen kötü durumların günahlarının telafisi olduğunu düşünerek bunların düzelmesi için çaba göstermez. Eğer hastalık bulaşıcı bir hastalıksa diğer insanlara sirayet etme veya genetik olarak nesillere aktarılma gibi tehlikeler doğurabilir. Bir diğer tehlike ise vücut organlarından eksikliği olan veya maddi olarak sefalette olan kişilere günahkâr gözüyle bakılır ve daha önceki yaşamında yaptıkları hataların karşılığı olduğu düşüncesiyle yardım eli uzatılmaz. Böylece toplumsal yıkıma sebep olan etkenler ortaya çıkar⁴⁷.

Karma dünya için geçerlidir, burada yapılan eylemlerdir. Yapılan eylemlerin dünya arzularından arındırılmış olarak iyi düşüncelerle, iyi ahlakla, kimseye zarar vermeme ve eylemlerin sonuçlarını istememe ilkesiyle yapılması iyi *karma*dır. Ahlakî ilkelere ve dinî kurallara ne kadar dikkat edilirse o kadar iyi *karma* birikmiş olur. Kötü *karma* ise bu ilkelerin tersine arzulara teslim olmuş bir yaşantıdır. Yeniden doğuşun nedeni *karma* olarak görüldüğü gibi yeniden doğuştan kurtulmak ise *karma* sebebiyle bedene hapsolmuş olan *atmanın karma* bağı kesilerek sağlanır. Hinduizm’de *samsara* ve *karma* inancı bir bütünün birbirinden ayrılması imkânsız olan parçaları gibidir⁴⁸. *Karma* kötüyse döngüsel yaşam devam eder, ama *karma* iyiye yeniden doğum ve ölüm olmaz. Yaşantısını iyi *karmalarla* çevrelemeyen kişi Brahman birliğini de anlayamadığı için doğum ve ölüm döngüsünden kurtulması imkansızlaşır. Ayrıca insanın önceki yaşamından kalma kötü *karmalarının* bir sonraki yaşamında bilinçaltında izleri kalır. Bu kalıntılar kişinin iyi ve kötü ayrımında özgür iradesiyle seçim yapmasını engellediği için doğar doğmaz insanın önceki yaşantısının *karma*

⁴⁶ Sivananda, *Soul After Death*, s.2.

⁴⁷ “DinlerTarihi -4- Hinduizm 3. Kısım”, haz. Bülent Şahin Erdeğer, 4- Hint Alt Kıtası inançlarından Hinduizm’e dair 3. dersimiz.

⁴⁸ Obeyesekere, *Imaning Karma*, s.82; Bkz. Humphreys, *Karma and Rebirth*, s.68.

izlerinin silinmesi ve zihin saflaştırılması üzerinde önemle durulur. Bu, Brahman'ın gerçekliğinin ortaya çıkması için önemlidir. Önceki yaşamından bilincine yerleşmiş kötü *karmalardan* sonraki yaşamında kişinin seçimlerinde etkilenmemesi ve ceza olarak görülen dünyaya tekrar gelmekten kurtulması bakımından iyi *karma* biriktirmesi önemlidir⁴⁹. Hinduizm'de mekânsal ve zamansal varlık ve evren sadece görüntüden ibaret olduğu için gerçek anlamda insan tekrar doğum ve ölüm yaşamaz. Dünya ve *samsara* döngüsü, Tanrı'nın tasarısı veya "*Lila*" kavramıyla ifade edilen Tanrı'nın oyunu olarak açıklanır. Esasen bu oyunu fark edebilmek insanı kurtuluşa götürür.

Hinduizm'de *samsara* döngüsünden kurtulmanın nihai hedefi Brahman (Tanrı) ve *atman* (Tanrı'nın özü) birliğidir. Brahman, Hinduizm'in en önemli kutsal metinleri olan Vedalar ve Upanişadlardaki ifadelere ve genel inanca göre canlı-cansız tüm varlıkları yaratan ezeli ve ebedi yaratıcı Tanrıdır⁵⁰. Yaratılan maddi alem ve insan Brahman'dan üreme ve genişleme şeklinde oluşmuştur⁵¹. Tanrının sonsuz olduğu⁵² ve ölmeyeceği inancına göre Hindu bilginlerini ondan taşan ve her maddenin ruhunda bulunan parçasının da (*atman*) ölmeyeceği ve sonsuz olacağı fikrine götürmüştür. Yaratılış gereği Tanrı'dan üreyen her maddenin ruhunun içinde ondan bir parça mevcuttur⁵³. *Atman*ın sonsuz olduğu inancının gelişmesine paralel olarak ruh göçü inancı da şekillenir. Bu da ruhun önemini ortaya koyan bir gelişmedir. Buna göre insan ruh ve bedenden var olsa da *atman* tanrısal ruhtur ve beden öldüğünde ruh ölmez⁵⁴.

Ruh ve beden ilişkisinin mum ve ateş analogisi ile açıklanması konuya netlik kazandırması açısından önemlidir. Bu benzetmeye göre ruhun başka bir bedende yeniden yaşamı sürdürmesi, bir mumun bitmesi ve ateşin başka bir mumda devam etmesi gibidir. Öteki muma aktarılan ateş gözlemlenen süreklilik anlamında bir ve aynıdır, ancak mum aynı değildir. Bitmeyen ateş, sonsuz olan ruhtur, değişen mum ise bedendir. Nefret, arzu ve yanılsama yanan ateşin yakıtı olarak görülür⁵⁵. Ateş

⁴⁹ Coward, *Sin and Salvation in the World*, s.91-92.

⁵⁰ Nihilananda, *Hinduizm*, s.22,30.

⁵¹ A. İhsan Yitik, *Doğu Dinleri* (İstanbul: İsam, 2014), s.46.

⁵² *Upanishadlar*, çev. Korhan Kaya (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür yayınları, 2008), s.173.

⁵³ Atman için tanrının bir parçası, özü, ruhu gibi kavramlar kullanılır *Upanishadlar*, s.27.

⁵⁴ Klaus K. Klostermaier, *A Survey of Hinduism* (Albany: State University of New York Press, 2007), s.175.

⁵⁵ Humphreys, *Karma and Rebirth*, s.70.

benzetmesinde olduğu gibi Brahman gerçeğini anlayan ruh arzu ve öfke duyguları olan ve insanı dünyaya bağlayan yakıtlardan kurtulmuş olur.

Sadece bir biyolojik yaşam süresinde Brahman-*atman* yani tanrı ve öz bütünlüğüne ulaşamaz. Brahman'ın bir parçası kabul edilen ruhun baştaki öz durumuna geri dönmesi için varlığını bir süre devam ettirmesi gerekir. Bu dönüş ancak *samsara* çarkından birçok defa geçerek sağlanır. Kötü eylemlerin cezasını çekmek veya gerçekleştirilmesi istenilen erdemlerin eksik kalması tekrar dünyaya doğmanın sebebidir. Ahlakî erdemlerin sadece bir doğumda içselleştirilmesi mümkün görülmez, bilge kişilerin bile birkaç doğum yaşantısı sonrasında kademeli şekilde ruhsal olarak üst makamlara çıktıklarına dair tecrübeler mevcuttur. Dolayısıyla tekrar tekrar dünyaya gelmek ruhsal açıdan bir tekâmül sürecini beraberinde getirir. Bu anlamı, *samsara* döngüsüne iyimser bir bakış kazandırır.

1.1.4. Mokşa

Hinduizm'de *karma*, *samsara* ve *mokşa* inanç sisteminin temelini oluşturan en önemli kavramlardandır. *Karma* ve *samsara* esaret ve acıyla açıklanırken *mokşa* kavramı mutluluk ve özgürlük ifadeleriyle açıklanır. *Mokşa*, *mukti*, *nirvana* gibi kavramlar kurtuluş ve özgürlük anlamlarına gelmektedir. Dinî terminolojide ise yeniden doğum döngüsünden kurtuluş hedefi olarak anlam bulur. Kişinin hayatında ulaşması istenilen dört hedef bulunur. Bunlar; *artha*, *kama*, *dharma* ve *mokşadır*. *Mokşa* ulaşılması istenen en son ve en önemli hedeftir. Dünya hayatında gerçekleştirilmesi gereken alt gayeler bu hedefe ulaşma amacı üzerine kuruludur⁵⁶. Bu hedefe ulaşmanın önünde birtakım engeller vardır. Manevi ilerlemenin önündeki büyük engeller cehalet, arzu ve eylem anlamlarına gelen *avidya*, *kama* ve *karmadır*⁵⁷. *Avidya* şeylerin doğasının bilinmemesinden kaynaklanan cehaletin oluşması anlamına gelir. İnsan bilgisizliğiyle dünyanın cazibesine kapılırsa arzularından kurtulamaz. Sınırlı bilgisi olan insanın eylemleri de duygularının yönetmesine tabi olur. Birbirine

⁵⁶ “Mokşa”, *Encyclopedia of World Religions Encyclopedia of Hinduism*, ed. Constance A. Jones - James D. Ryan (New York: Facts on File, 2007), s.292.

⁵⁷ Swami Krishnanada, *The Secret of the Katha Upanishad* (Sivananda Ashram, Rishikesh, India: The Divine Life Society, ts.), s.21.

bağlı üç düğüm olan *avidya* (cehalet), *kama* (arzu) ve *karma* (eylem) bağları bilgiyle çözüldüğünde *karma* bozulur ve doğum-ölüm döngüsünden kurtuluş yaşanır⁵⁸.

Mokşaya ulaşmak için bilinç düzeyinin artırılarak gerçeğin (*satya*) bilinmesi gerekir⁵⁹. Gerçek bilgi, Tanrı Brahman ve bütün varlıkların içinde bulunan Tanrı parçası olan *atman* birliğidir. Bu ayrı düşünülse de gerçekte bütünsel bir birlik söz konusudur. Upanişadlar felsefesine göre formüleleştirilen “Evren Brahman’dır, Brahman *atmandır*, *atman* evrendir” sözü Brahman’ın varlığını özetler niteliktedir⁶⁰. Bu formülden hareketle Brahmanın var olan her şeyin özünde olduğu söylenebilir, böyle bir gerçeği kavrayan kişi kendini doğadan ve diğer insanlardan ayrı düşünemez. Kişi gerçek bilgiyi kavradığında bu dünyada Brahman’la sınırsız mutluluk olan *mokşayı* yaşar ve öldükten sonra bir daha dünyaya gelmez⁶¹. *Mokşa*, yani kurtuluş kişinin kendinde ve bütün varlıklarda bulunan asıl benliği, özü fark etmesiyle gerçekleşir⁶². Dolayısıyla kurtuluş, insanın gerçeği idrak ederek ölümü yenmesi ve *atmanının* ölümsüz olan Brahman’la bir olmasıdır⁶³.

Mokşa, bilincin en üst seviyeye çıkarılması ve yüce ruhun birliğinin kavranmasıyla gerçekleşir. Ruhun cehaleti nedeniyle bu dünyanın sahte görüntüsüne kanarak unuttuğu gerçek kimliğini adeta ışıklar açıldığında her şeyin görünür olması gibi geri hatırlaması *mokşadır*. Dünya yaşantısı bir yanılsama, unutma, şaşırma olurken hatırlama, fark etme, bilme *mokşadır*. Hinduizm’de *mokşaya* ulaşma yöntemleri vardır. Bunlar; bilincin yükseltilmesi ve ahlak veya sezgisel bir iç görüdür. Bilinç bilme-*jnana*, eylem ahlak-*karma* ve sezgi-*bhakti* felsefelerinin özeti olmaktadır. Hepsinin toplamının değeri eyleme yansması ile ölçülür. Yani eyleme yansıdığı kadar kurtuluş oluşabilir. Upanişadlar metninde geçen ifadelerde eylemin önemine şöyle işaret edilir; “*Cennete götüren pek çok yol vardır, ama kurtuluşa götüren tek bir*

⁵⁸ Sivananda, *Soul After Death*, s.87.

⁵⁹ Swami Sivananda - Swami Krishnananda, *The Moksha Gita* (India: The Divine Life Society, ts.), s.108.

⁶⁰ *Upanishadlar*, s.XII.

⁶¹ Humphreys, *Karma and Rebirth*, s.100; Bkz. Nihilananda, *Hinduizm*, s.20.

⁶² Coward, *Sin and Salvation in the World*, s.107.

⁶³ K. Klaus Klostermaier, *A Concise Encyclopedia Of Hinduism* (England: Oneworld, 2003), s.17.

yoldur, o da temiz bir kalbi meydana getiren herhangi bir ödül arzusu olmaksızın iyi işler yapmaktır.”⁶⁴

Mokşayı iki türlü yaşamak mümkündür. İlki dünyada yaşanan bir mutluluk halidir. Hayattayken dünyevî bağlardan kurtularak özgürlüğü yaşayanlar *jivanmukti* olarak adlandırılır⁶⁵. Bu kişiler, bütün dünyevî bağlarını kopartarak asıl olanı, yani Brahmanı fark ettikleri için hastalık gibi olumsuz ve kederli durumlar onları üzmez⁶⁶. Bunlar kendilerini ve bütün varlıkları farklı ve kopuk değil bir bütün olarak görürler. Onlar için ben yoktur, biz vardır. Biz düşüncesi onları yalancı, açgözlülük, öfke, şehvet gibi tüm gayri ahlakî değerlerden arındırır. İkinci ve asıl hedef olan *mokşa* ise tanrısal ruh ve insanî ruh birliğinin oluşmasıyla beraber kişinin dünyada mutluluğu yaşadktan sonra ölen kişinin tanrısal ruha (*atman*) ait olduğu tanrısal düzleme kavuşarak sonsuz mutluluğa ulaşmasıdır.

1.2. HİNDUİZM’DE KURTULUŞ YOLLARI

Hinduizm’de ruhun kurtulması hedefli olan yaşam yolculuğunda kişiyi nihai amaca ulaştıracak birçok yollar tasarlanmıştır. Marga kurtuluş yolları genel olarak kabul görmüş ve uygulanan üç kurtuluş yolunu inanırın seçimine sunmuştur. *Samskara* ritüelleri bilgi, eylem ve sevgi olarak açıklanan bu yollardan eylem olan Karma Marga kurtuluş yolunun bir parçasıdır. Karma Marga yolu Hinduizm’in eylem kısmını ifade eden *samskara* ritüelleri ile kurtuluşa ulaşılacağını hedefler. Bu yolun amacını açığa çıkarabilmek için diğer yolların da kurtuluş odaklı amaçları, yöntemleri, kavram ve anlamları işlenmiştir.

Hinduizm, kurtuluşa ulaşırken sosyal düzenden kopmaması için insan yaşamını dört aşamaya bölmüştür. *Aşrama* olarak adlandırılan bu sistem öğrencilik, aile, inziva ve *sannyasin* aşamalarıdır. Öğrencilik ve aile kurma aşamasına geçiş *samskara* ritüelleri ile sağlanır. Aynı zamanda *samskara* ve *aşramalar* insanı konu alan sistemler olduğu için *samskaralarda* insan geçiş ritüellerinin kurtuluştaki payının anlaşılması için *aşrama* sistemlerini anlamak önemlidir. Bu sebeple önce *aşramalar* konusu ele

⁶⁴ *The Upanishads Part 1*, s.235.

⁶⁵ “Mokşa”, s.292.

⁶⁶ Sivananda, *Soul After Death*, s.54.

alınmıştır. Bu hususlar dikkate alınarak konu; “Karma Marga”, “Jnana Marga”, “Bhakti Marga” ve Kurtuluş Fikrinde *Aşramalar*” başlıkları altında işlenmiştir.

1.2.1. Karma Marga

Eylem yogası da denen Karma Marga görevler yolu anlamına gelir. Bu kurtuluş yolunu tercih eden bir Hindu’dan dinî ritüelleri, dinî törenleri ve sosyal yükümlülükleri düzenli olarak yerine getirmesi beklenir⁶⁷. Buna göre Hinduizm kişinin kurtuluşa ulaşmasına yardımcı olacak birtakım görevleri sistemsel hale getirmiştir. Bu çerçevede kişinin hayatını dörde bölerek hayat aşamalarının her birinde uygulanacak görev ve sorumluluklar belirlemiştir. Bu görevleri yerine getirmek eylemin bir parçasıdır, eylem de inancın yaşanması ve tecrübe edilmesidir⁶⁸. İnancın kutsal metinler ve mitolojik söylemlerle öğrenilmesinin ardından kişinin öğrendiği bilgiyi ibadet ve ritüellerle yaşaması beklenir. Çünkü dininin yapmasını istediği uygulamaları belli aralıklarla hayatına yerleştirmiş olan insan kendini Brahman’a daha yakın hisseder. Eylem dinî olarak da bilinen Hinduizm’de de herhangi bir çaba olmadan Tanrı tecrübesine ulaşamayacağı düşünülür⁶⁹. Her ne kadar dünyadan ilgiyi kesme (feragat) gibi uygulamalar bulunsa da bunun bile yaratıcıya yaklaştıran bir hareket, yani eylem olduğu düşünülür⁷⁰. Dünyevî ve kurtuluş için tehlikeli görülen arzu duygusunu körükleyecek maddesel her şeyi bırakmak da bir eylem olarak yorumlanır. Bhagavat Gita kutsal kitabında tarifi yapılan eylemsizlik durumu kişiye verilen görevlerin bırakılması değil, yapılan eylemin sonucundaki menfaat odaklı düşüncelerin terk edilmesi şeklinde yorumlanır. Bu anlamda feragat yani vazgeçme kişinin eylemlerinin sonuçlarından vazgeçmesi olarak anlamlandırılmıştır⁷¹.

Karma Marga yolunda, kurtuluşa ulaşmak için eylemsizlik anlamına gelen ölmeden önce dünyayı terk etmek istenilmeyen bir yaşam biçimidir. Aksine inancın yaşamın içinde olması ve yaşanması istenir. Eyleme dayalı *samskara* ritüelleri de doğal olarak eylemsel olan karma kurtuluş yolunun bir parçasıdır. İlaveten kişinin

⁶⁷ Mahmut Aydın, *Dinler Tarihi İnanç ve İbadet* (İstanbul: Ensar, 2018), s.148.

⁶⁸ Nihilananda, *Hinduizm*, s.77.

⁶⁹ Coward, *Sin and Salvation in the World*, s.116.

⁷⁰ *Bhagavadgītā*, s.40.

⁷¹ *Bhagavadgītā*, s.76.

yaşamı boyunca uygulaması istenilen ritüeller olduğu gibi günlük ibadetler ve kurban sunumları da bu yolun uygulamaları arasındadır⁷².

Karma Marga ahlakî eylemi vurgulayan bir kurtuluş yoludur⁷³. Bhagavat Gita kitabında kurtuluşa götüren eylem “*Bencil olmayanların yolu olarak*” tasvir edilir. Yani eylemin karşılığının istenilmemesi, üstlenen sorumlulukların herhangi bir yarar amaçlı sonuçları beklenmeden uygulanması anlamına gelir. Dolayısıyla eylemsiz kalmanın veya yapılan her eylemin kurtuluşa götürmeyeceği anlaşılmaktadır. “*Kendini sadece çalışmaya ver, asla meyvesini isteme; asla ödül için çalışma, ama çalışmayı da asla bırakma, ödül için çalışanlar ne kadar da zavallıdır*”. Cümlesindeki ifadelerde eylemin sonuçlarına takılmadan yapılması gerekliliği vurgulanarak kurtuluşa götürecek eylemin nasıl olması gerektiği konusuna açıklık getirilmiştir⁷⁴.

Karma Marga kurtuluş yolu kast sistemiyle yakından ilgilidir. Diğer yolların aksine bu yolda yüksek kasta ulaşabilme imkânı bulunur. Sosyal sınıflara ayrılan toplumun her bir tabakasının yapması beklenen görevleri vardır ve bu görevleri en iyi şekilde yapmaları beklenir. Kendine verilen görevi en iyi şekilde uygulayan bir Vaisya veya Kşatriya mertebesine oradan da toplumun en üst tabakasında yer alan Brahmin sınıfına katılma imkânı bulabilir. Bu kurtuluş yolu sadece ilk üç kast gurubuyla kurtuluşu sınırlandırır. Yani bu kast dışındakiler ve kadınlar belirlenen görevleri yapamaz, hatta kurtuluşa ermeleri bile beklenmez⁷⁵.

1.2.2. Jnana Marga

Jnana Marga, bilgi ve bilgelik yolu anlamlarına gelir⁷⁶. Vedalar döneminde (M.Ö. 1500-1000) mutluluğun ve cennet algısının bu dünyada maddi istek ve arzuların oluşmasıyla yaşandığı ve ölümden sonra tekrar yaşanan dünyaya dönüş düşüncesinin bulunmadığı görülür⁷⁷. Samsara döngüsü, yani ruh göçü Vedalar döneminden sonraki

⁷² Klostermaier, *Encyclopedia of Hinduism*, s.95.

⁷³ Karel Werner, *A Popular Dictionary of Hinduism* (Library: Curzon, 2005), s.58.

⁷⁴ Angelika Malinar, *The Bhagavatgita* (New York: Cambridge University, 2007), s.213; Bkz. *Bhagavadgītā*, s.34.

⁷⁵ Klostermaier, *A Survey of Hinduism*, 2007, s.75.

⁷⁶ Ali Güdendede, *Hinduizm’de İbadet İnanç Panoraması* (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Yüksek Lisans Tezi, 2018), s.94.

⁷⁷ Charles Rockwell Lanman (ed.), *Atharva-Veda Samhita Harvard Oriental Series*, çev. William Dwight Whitney (Boston, New York, Chicago, San Francisco: Harvard University, 1905), VII/s.111; Sivami Nikhilalanda, *Ruhun Kurtuluşunda Hinduizm*, çev. Sedat Umran (İstanbul: Ruh

Upanişadlar döneminde oluşur. Vedalarda yer almayan ölüm sonrası yaşam Upanişadlar döneminde ciddi fikir tartişmaları oluşturan konuların başında gelir. *Samsara* döngüsünden kurtuluş olan *mokşa* kavramının gelişmesiyle bu inanç dinin merkezinde yer alır. Bu değişimin yaşanması sonucunda Hindu bilginleri tarafından kurtuluşun nerede ve nasıl gerçekleşeceği gibi eskatolojik soruların cevapları aranmaya başlanır. Bu nedenle Katha Upaniřad⁷⁸, öldükten sonra ne olacağı sorusuyla başlar. İlerleyen bölümlerde ise *Naçiketas*’ın⁷⁹: “*İnsan öldüğü zaman bazıları ‘var’ der, bazıları ‘yok’ der. İnsana ne olur?*” sorusu üzerinde yoğunlaşılmıştır. Bu metinlerden de anlaşılacağı gibi sorgulayarak bilgiye ulaşmak amaçlanmış, bu sorular cevaplandırılana kadar üzerinde durulmuřtur⁸⁰. Upanişadlar metninin meşhur anlatısına göre Yama sorularından vaz geçirmek için cazip teklifler sunmasına rağmen *Naçiketas*’ın anlamak konusunda ısrarcı olması bilgi temelli bir din oluşumunu gösterir.

Upanişadlar felsefesinde ölüm sonrası yaşamın yanı sıra evren ve yaratılış üzerinde de durulduğu ve bunun üzerine *maya* fikrinin oluştuğu da söylenebilir. Duyular dünyasının bir yanılsamadan ibaret olduğu felsefi düşüncesi gerçeğin sorgulanmasına yol açmıştır. Böylece Brahman ve ruh birliğini kavramak gerçek bilgi ve kurtuluş bileti olarak sunulmuştur. Bu yanılsamanın cehalet (*avidya*) sebebiyle oluştuğu, gerçeğin ancak bilgiyle anlaşılacağı Upanişadlar kutsal metninde çokça vurgulanan konulardan birisidir. Bu metinde gerçeği bilmek mutluluk ve huzur kavramlarıyla ifade edilirken bilgisizlik cehennem ve acı ile eş tutulur⁸¹.

Bilgiden yoksun olanın cehalet yüzünden şüphe içinde olduğu bilgelik kılıcı ile bu şüphe yok edildiğinde gerçek mutluluk olan Brahman birliğinin yaşanılması bilgi

ve Madde Yayınlan, 1978), s.11; Ayrıca Bkz. Fuat Aydın, *Hint Dini Düşüncesinde İnsanın zgrlk Arayışı (Hinduizm’de Kurtuluş)* (İstanbul: Ataç, 2005), s.79.

⁷⁸ Katha Upanişad, Upanişadların önde gelen metinlerinden biri, özgürleştirici bilginin kazanılamayacağını veya edinilemeyeceğini, bunun yerine Yüce tarafından “seçilmişlere” özgürce verildiği öğretmesini savunmasıyla nl. Klostermaier, *Encyclopedia of Hinduism*, s.97.

⁷⁹ *Naçiketas*, Antik Veda’nın açıklayıcı bölümleri olan Brahmanalarda zel bir ateş tryd. Kavram daha sonra Katha Upanişad da bir karakter olarak kişiselleştirildi. Katha Upanişadlarda lm Tanrısı Yama ile diyalogu bulunan ve ölümün gerçeğini sorgulayan mitolojik bir kahramandır “*Nachiketas*”, *Encyclopedia of World Religions Encyclopedia of Hinduism*, ed. Costance A. Jones - James D. Ryan (New York: Facts on File, 2007), s.299.

⁸⁰ Swami Vivekananda, *Jnana-Yoga* (www.pdfactory.com, ts.), s.7.

⁸¹ *The Upanishads*, ev. Swami Paramananda (Boston: The Vedanta Centre, 1919), I/s.27-28,105,137.

yolunun özeti niteliğindedir⁸². “Eğer kişi düşüncesini duyu nesnelere olduğu kadar Brahman’a yoğunlaştırırsa neden bağlarından kurtulmasın ki?” Maitri Upanişad da sorulan bu sorudan düşüncenin önemi anlaşılır ve buna göre insan düşüncesini sadece Brahman’a hasrettiğinde kurtuluş biletini kazanır. Aklını sağlam tutmayan kişilerin cehalet içinde kalarak arzu ve isteklerini kontrol etmelerinin imkânsız olduğu, aklını sağlam tutup cehaletini bitirenlerin ise duyularını da kontrol edebilmeyi öğrenen kişiler olduğu şeklinde cahil olan ve cahil olmayan ayrımı yapılır. Bu ayrımın farkına varan kişi arzuların üstesinden gelerek *mokşaya* ulaşır⁸³.

Bilgi merkezli düşünce sisteminin ilerlemesinin akabinde Upanişadlarda isimleri geçen Hindu bilginleri tarafından bilgi temelli bir döneme doğru ilerleme yaşanır. Jnana Marga kurtuluş yolu diğer yolların aksine kendi kendine öğrenilecek ve kurtuluşa erişilebilecek bir yol değildir⁸⁴. Guru diye isimlendirilen hocaların veya bilge kişilerin aracılığıyla gerçeğin bilgisi öğrenilir. Bilgi merkezli dönemde Vedaların öğretisi tamamen ortadan kalkmaz, bunun yerine bazı inançlara yeni yorumlar getirilir. Vedaların en önemli ritüeli olan Tanrı’ya kurban sunumuna bilgiyi de katarak bilginin her türlü maddi şeyin kurbanından daha değerli olduğu inancına doğru bir değişim yaşanır⁸⁵.

1.2.3. Bhakti Marga

Bhakti Marga, sevgi ile bezenmiş bağlılık yoludur. Bhakti kelimesinin birkaç anlam ihtiva ettiği ancak genel olarak hizmet anlamına gelen *Bhaj-* kökünden türetildiği görüşü hakimdir. Bhakti dininin Tanrı’ya sevgi ile bağlılığı ifade eden tapınma ve hizmet eylemi olması sebebiyle bu anlam üzerinde yoğunlaşmıştır⁸⁶. Bhakti yolu, içsel olarak kişinin sevgisiyle Brahman’a ulaşacağı fikrindedir. Bhakti yolu, felsefesini aşkın bağlayıcı özelliğine dayandırır. Beşerî aşk anneyi evladına, aşığı maşuğuna bağlar. Aşık sevdiğini kaybetmemek için onun dilediği şekilde yaşar ve bir

⁸² *Bhagavadgītā*, s.42.

⁸³ *Upanishadlar*, s.252,342.

⁸⁴ Yitik, *Doğu Dinleri*, s.45; Bkz. *Upanishadlar*, s.250.

⁸⁵ Sir Monier, Monier-Williams, *Brahmanism and Hinduism: Or, Religious Thought and Life in India* (New York: Macmillan and Co., 1891), s.25; Bkz. *Bhagavadgītā*, s.42.

⁸⁶ Klostermaier, *A Survey of Hinduism*, 2007, s.105. Rukiye Karaali, *Hint Kökenli Dinlerde Kurtuluş Anlayışı* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dinler Tarihi Yüksek Lisans Tezi, 2008), s.38.

anne de evladının her türlü sıkıntısına içinde var olan şefkat duygusu ve sevgisiyle katlanır. Ancak bu tür dünyevî aşklar karşılık beklenen, değişebilen ve kalıcı olmayan aşklardır. Bhakti öğretisindeki kurtuluşa götüren aşk saf, karşılıksız ve ebedidir. Hinduizm’de Bhakti öğretisi aşkın cezbeden kuvvetinden yola çıkarak Brahman’ın yarattıklarına olan aşkının çekimiyle kişinin onun varlığını ruhun meskeni olan kalbinde bulabilmesi yolunu benimser⁸⁷. Tanrı’nın aşkını bulan ve onun cazibesine kapılan onu hoşnut edebilmek için yaptığı ibadet veya ritüelleri görev olarak görmeyerek üstün bir bağla yapar. Bhakti kurtuluşa erişme yolu olmasının yanı sıra Tanrı’nın sevgisi ve o sevgiye ulaşabilme gayesi taşır. Esas olan insanın Tanrı sevgisine ulaşıp dünyevî arzu ve istekleri onun sevgisinde öldürmesi ve bütün evrende Brahman-atman özdeşliğini görmesi ve o muhabbetle yaşayarak mutluluğun zirvesine çıkmasıdır.

Bhakti Marga yolunun özelliklerinden biri de cisimleşmiş bir tanrı anlayışıdır. Özellikle Vişnu ve Şiva’ya sevgi bağıyla bağlılık esastır⁸⁸. Yüce, ezeli ve ebedi yaratıcının tek olan Brahman olduğu ancak Tanrı’nın onu hak eden kullarının bedenini kullanarak dünyaya geleceğine inanılır⁸⁹. Nitekim Brahman’ın bir parçasının bütün yaratılanların özünde olduğu düşüncesine göre Tanrı’nın başka bedenlerde cisimleşmiş olması da makul olarak görülür.

Karma Marga kurtuluş yolunda kurban sunumları ve ritüeller genellikle Brahmin eşliğinde uygulanır ve bunların maddi külfetleri fazladır. Jnana Marga ise bilginler veya öğretmenler eşliğinde Brahman bilgisine ulaşılacağını şart koşmaktadır. Bhakti yolu ise bu yolların aksine maddi ve manevi külfeti olmayan sade ve basit bir yol sunar. Bu da Bhakti yolunun tercih edilmesini ve popüleritesini artırır. Bu nedenle Bhakti yolu Orta Çağ ve modern dönemlerde en fazla tercih edilen yollardandır. En önemli tercih edilme ve popüleritesini artırma nedeni ise kast sistemi ve Brahmin sınıfına karşı olmasıdır. Diğer yollar aracılığıyla kurtuluş sadece ilk üç kast grupları için sınırlı iken

⁸⁷ Swami Nihilalanda, *Ruhun Kurtuluşunda Hinduizm* (İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları, 1978), s.87-88.

⁸⁸ Swami Vivekananda, *Bhakti Yoga* (England: Celephais, 2003), s.3,31-32.

⁸⁹ Nihilalanda, *Ruhun Kurtuluşunda Hinduizm*, s.110.

Bhakti yolunda kast, kast dışı ve kadınlar da dahil bütün insanların kurtuluşa erebileceği düşüncesi bu yolun ilkelerindendir⁹⁰.

1.2.4. Kurtuluş Fikrinde Aşramalar

Aşrama hayat aşaması anlamına gelmektedir. *Aşramalar* ilk olarak *Upanayana*, yani inisiyasyon ritüeli ile başlayan *brahmacarin* adı verilen öğrencilik aşamasıdır. İkinci *aşrama*, ev sahipliği olan ve *Vivaha* denen evlilik ritüeli ile başlayan *Grhastya* aile hayatıdır. Daha sonra *Vanaprastha* adı verilen inziva hayatı gelir. Son *aşrama* dinî dilencilik anlamına gelen *Sannyasa* aşamasıdır⁹¹. Yaşamı dörde bölen Hindu aklı ayrıca bir Hindu'nun yaşam boyu ulaşması istenen dört hedef de belirlemiştir. Bu hedefler sırasıyla *dharma*, *kama*, *artha* ve *mokşadır*. *Dharma*, dinî kurallara göre yaşam sürdürmektir. *Kama*, her türlü istek ve arzunun *dharma* kurallarına göre doğru yollarla tatmin edilmesidir. *Artha* ise kişinin çalışması ve yaşamını sürdürecekt kadar zenginliğe sahip olmasıdır. Ulaşılması istenilen nihai hedef ise *atman*ın Brahman'la bir olması, yani *mokşadır*. Bu ulaşılması istenilen hedeflerin hayat aşamalarıyla ilintisi şu şekilde sağlanır; öğrencilik aşamasında öğrenciden beklenen, arzu ve isteklere hâkim olarak iffetli bir yaşam sürmesi, aile aşamasında ise Hindu bir erkeğin *kama* ve *arthaya* uygun yaşam biçimi olan arzu ve isteklerini evlilik aracılığıyla yaşaması ve maddi kazancı elde edebilmesi için çalışmasıdır.

Görevler bakımından öğrencilik aşamasında yoğun bir biçimde dinî eğitim almak esas olsa bile yaşamla alakalı birçok bilginin öğretildiği ve bir sonraki aile kurma aşamasına hazırlık dönemi olduğu söylenebilir. Evlilik aşamasında ise dünyevî arzuların tatmini söz konusudur. Bu bağlamda öğrencilik ve evlilik yaşamı için dünyevî nitelik taşıdığı söylenebilir. Diğer iki hayat aşaması inziva ve dünyaya ait her şeyi terk etmektir, yani tamamen maddeden sıyrılmış ruhsal bir yaşayışla kurtuluşa götüren yaşam biçimi sunarlar. Öğrencilik ve evlilik aşamasından geçilmesi bilgelere, atalara ve tanrılara olan borçların ödenmesi bakımından da önemlidir. Öğrencilik aşamasında bilgelere, evlilik aşamasında kurban ibadetleri yoluyla tanrılara ve erkek

⁹⁰ Klostermaier, *A Survey of Hinduism*, 2007, s.75,106-107.

⁹¹ Pandurang Vaman Kane, *History of the Dharma Sastra (Ancient and Medieval Religious and Civil Law)*, ed. Rama Ramanuja Acari (Poona: Bhandarkar Oriental, 1941), s.148.

çocuk olmasıyla atalara olan borcunu ödedikten sonra, yaşlanan ve olgunlaşan Hindu erkeğinin *mokşaya* ulaşmak için diğer iki aşamaya geçmesi uygun görülür⁹².

Hinduizm'in Vedalar döneminde (M.Ö. 1500-1000) dinin merkezinde kurban ritüelleri yer alırken ölüm sonrası yaşam hakkında kesin bir inanç bulunmamaktadır. Ancak Brahmana metinlerinin sonu Upanişadların başı olan dönemde (M.Ö 8. yy) ruhgöçü fikrinin oluşmasıyla bütün dinî sistem değiştirmiştir. Bu dinî düşünceye göre, *samsara* tekrar dünyaya gelmektir, acıdır ve bu acıdan kurtulmak istenilir. İnsanı acı olan dünyaya bağlayan *karma*dır ve bu *karmadan* kurtulmak için dünyayı bırakmak gerekliliği doğar. Takip eden süreçte kişinin her türlü dünyevî zevklerden kendini arındırması yoluyla kurtuluşa erebileceği fikrine doğru bir ilerleme yaşanır⁹³. Dünya yaşamını terk etmek olan feragat yolu sadece Brahman'la bir olma ve bu birliğin yaşam için yeterli ve gerekli olması düşüncesini taşır. Kişinin ancak bu şekilde Brahman'a ulaşılabilceğine inanılır.

Aşramaların oluşumunda din adamı sınıfını olan Brahminlerin katkısının olduğu tahmin edilmektedir. Çileci yaşam yolu, bazı Brahminler arasında yaygın olarak görülsede⁹⁴ aslında Brahminlerin çoğunluğunun tercih etmediği bir yoldur. Çünkü bu sınıfın gelir kaynağı vedik dönemdeki ev ritüelleridir. Birçok kurban sunumlarında da baş rolde olan Brahminler sosyal ve ekonomik olarak bu ritüelistik düzenden faydalanmaktadır. Bu anlamda Brahminlerin Vedaların yanında içselleştirerek öğrenmesi gereken rehber kitapları olan Brahmanada bireyin kurtuluşunun din adamına ücret ödemekten geçtiği söylenir. Aynı zamanda Brahmanalar metninde geçen ifadelerle göre, kurban töreni en uygun şekilde yerine getirilmediği müddetçe güneşin doğmayacağı şeklinde tehditsel ifadeler de bulunur⁹⁵. Anlaşılan Brahminler bu çıkar odaklı düşünceleri sebebiyle dünyadan vazgeçme yolunu doğru bulmayarak ritüellerle örülü bir yaşamın devamı için çaba sarf etmiştir.

⁹² Walter O. Kaelber, "Aşrama", *The Hindu World*, ed. Sushil Mittal - Gene Thursbuy (Canada: Taylor & Francis, 2005), s.395.

⁹³ Mustafa Göregen, "Dinlerde Dünyadan Feragat Etme (Fakirlik) Düşüncesi", *Eüşbed* VI/2 (2013), s.377.

⁹⁴ Klostermaier, *A Survey of Hinduism*, 2007, s.165.

⁹⁵ Siegel, *Dünya Dinleri ve İktidar*, s.243.

Aşrama sisteminin oluştuğu zaman hakkında çeşitli rivayetler söz konusudur. Bazı araştırmacılar aşrama sisteminin oluşumunun Upanişadlar dönemine (M.Ö 800- M.Ö 400) bazıları ise Brahmanalar dönemine (M.Ö 1000- M.Ö 500) denk geldiğine işaret etmişlerdir. Öğrencilik ve aile *aşraması* köken olarak Vedalar dönemine (M.Ö. 1500-1000) kadar dayandırılır. Ancak geriye kalan üçüncü ve dördüncü *aşramaların* kökeni hakkında ortak bir fikir bulunmamaktadır⁹⁶. Bu açıklamalardan hareketle din adamları sınıfının tekelinde olan ritüellerin yeniden canlandırılmasının hedeflendiği söylenebilir. Böylece Brahminlerin *aşrama* sistemini oluşturmayı hedeflemiş olmaları ihtimal dahilindedir. Din adamı sınıfının bu endişeleri sebebiyle *aşrama* sistemi oluşmuş olabilir.

Hinduizm’de, kişinin her türlü dünyevî zevklerden kendini arındırması yoluyla kurtuluşa ulaşabileceği üzerinde durulur. Vedalar döneminde (M.Ö. 1500-1000) birçok kadın (*sadhvi*) ve erkek (*sadhu*) kurtuluşa ermek için dünyaya dair her şeyi terk ederek yaşamlarını çalışmadan dilencilikle sürdürmüşlerdir⁹⁷. Ancak bu kurtuluş yolu bazı kesimlerce eleştirilerek birey ve toplum açısından bunun yıkım olabileceği düşüncesiyle benimsenmemiş ve bu nedenle zorunlu kılınmamıştır⁹⁸. Kişiler isterlerse öğrencilik aşamasından sonra evlilik aşamasına geçmeyerek kendilerini dine adanmak amacıyla inziva hayatına geçiş yapabilirler veya bu aşamaları kademe kademe ilerleyebilirler. Genel görüş aşamalı bir şekilde yaşamı sürdürmektir ve teşvikler bu yöndedir. Kişilerin ilk önce öğrencilik aşamasından geçmesi ve ardından neslin devamı için evlilik aşamasını yaşaması dinî kurallara göre belirlenir. Bütün bunlardan hareketle, inziva hayatıyla kurtuluşa erme isteği ve yaşamın sürdürülebilmesi için çalışma gerekliliği paradoksuna çözüm olarak ilk üç kasta ait erkek bir Hindu’nun yaşamı dörde bölünmüştür⁹⁹. Bununla Hindu toplumuna belli bir sistem doğrultusunda bir düzen sağlamak ve feragat eden kişilerin belli bir süre de olsa topluma karışmalarını sağlamak amaçlanmıştır¹⁰⁰.

⁹⁶ Patrick Olivelle, *The Ashrama System The History and Hermeneutics of a Religious Institution* (New York: Oxford University, 1993), s.29.

⁹⁷ Göregen, “Dinlerde Dünyadan Feragat Etme (Fakirlik) Düşüncesi”, s.165.

⁹⁸ Klostermaier, *A Survey of Hinduism*, 2007, s.165.

⁹⁹ Aydın, *Hinduizm’de Kurtuluş*, s.85.

¹⁰⁰ Johannes Bronkhorst, “Historical Context of Early Ascetism”, *The Oxford History of Hinduism Hindu Practice*, ed. Gavin Flood (New York: Oxford University, 2020), s.62.

1.3. HİNDUİZM'DE SAMSKARALAR: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Samskaralar, insanın kusurlu yönünü düzelterek kurtuluşa ulaşmasına yardımcı olan ritüellerdir. Kelime anlamı geliştirmek, dönüştürmek, saflaştırmaktır. *Samskaralar* insana bazı yeni yetkinlikler kazandırırken eski hatalı eğilimleri düzeltmeyi amaçlar. Bu anlamda bir halden başka bir hale dönüşümü ifade eder ve ruhsal olarak mükemmelliğe doğru kademeli bir ilerleme yaşatır. İnsanın kötü eğilimlerinin iyileştirilerek dönüştürülmesini, doğumdan gelen yeteneklerin geliştirilmesini, kirli doğan insanın saflaştırılmasını *samskaraların* kavramsal tanımıyla açıklanmaktadır.

Hinduizm'de kırk *samskara* mevcuttur. Bunların sayısı açık olmamakla beraber sayıları metinlere göre farklılık gösterir. Hepsinin uygulanabilirliği olmadığı gibi kurtuluşa payı olmayan *samskaralar* da vardır. Bunlar göz önüne alınarak *samskaraların* sayıları, kurtuluş için uygulanan *samskaralar* ve ritüellerin uygulanmasındaki düşüş sebepleri konu edilmiştir.

Samskaraların kurtuluş yollarından olmasının yanı sıra bu ritüellerin birçok amacı bulunur. Hindu kültürü açısından *samskaraların* sosyoloji, psikoloji, din ve ahlak gibi disiplinleri içerisinde barındıran çok kapsamlı yönleri bulunur. Bu bakımdan *samskaraların* sadece kelime anlamını vererek tanımlamanın yetersiz kalacağı düşünüldüğünden bu disiplinler çerçevesinde değerlendirmek ritüellere daha kapsamlı bir bakış açısı sağlamaktadır. Bu sebeple her bir amaç ayrı bir başlık altında değerlendirilmiştir. Bu hususlar dikkate alınarak konu; “Terim ve Kavram Olarak *Samskara*”, “*Samskaraların* Sayısı” ve “*Samskaraların* Amaçları” başlıkları altında işlenmiştir.

1.3.1. Terim ve Kavram Olarak *Samskara*

Dinî kökenli ibadet esaslı törenlere karşılık gelen *samskaralar*, dinî ritüellerdir. *Samskara* kelimesi Sanskrit dilinde iyi anlamındaki *sams* kelimesiyle yapmak anlamındaki *kara* fiilinin birleşmesiyle oluşmuştur. Herhangi bir şeyi iyi hale

dönüştürmek¹⁰¹, mükemmelleştirmek, saflaştırmak anlamlarıyla yaygın kullanıldığı görülür. Arınma, arıtma, kefare, oruç, yeminler, eğitim, öğretim, yetiştirmek, mükemmellik ve saflık anlamlarına da gelir¹⁰². İnsanın embriyodan başlayıp doğumu ve doğumdan ölüme kadar olan yaşam süreci boyunca fiziksel ve ruhsal olarak gelişim ve değişimi ifade eden insan hayatının dönüm noktaları vardır. Bunlar geçiş dönemleridir ve geçiş ritüelleriyle kutlanır. Aynı zamanda stabil durumda olan karakteri şekillendirerek yenilenen yaşamın geçiş dönemlerini biçimlendirir ve değişen yaşamın uygulanabilirlik seviyesini yükseltir. Her bir değişim aşaması kişiliğin oluşmasına ve gelişmesine katkı sağlar¹⁰³. Hinduizm’de *Samskaralar* bu geçiş aşamalarını belirginleştirir. Kişinin içinde bulunduğu konumunu veya bir sonraki aşamaya geçmesini belirler. Ritüellerde kullanılan semboller, dualar uygulanan her bir *samskara* ritüeline özel olduğundan bir sonraki hayat aşamasının nasıl olacağı konusunda bilgi verir. Örneğin, doğum ritüeli ile ilgili uygulamalar sağlıklı ve güçlü erkek çocuk doğması beklentisi üzerine yapılan kurban sunumları ve sembollerdir. *Upanayana* inisiyasyon ritüeli ise Vedalar eğitime başladığını temsil eden Gayatri mantranın okunması yanı sıra eğitimle ilgili birçok sembolleri içerir. Her yeni doğan insanın bir dizi ritüellerle kutsanması ve saflaştırılması yoluyla ideal bir insan profili oluşturulmaya çalışılır. İnsana fiziksel ve ruhsal her olgunlaşma aşaması için kutsal ritüellerle kutsanan bir yaşam yolculuğu sunar¹⁰⁴. *Samskara* ritüelleri adeta insan yaşamının bir senaryosu gibidir. Senaryo yazılmıştır, bellidir ve her insanın bu senaryoda yazılana göre oynaması beklenir. Bundan başka bir yaşam kabul edilmediği gibi *samskaralardan* geçmeyenler de kirli kabul edilerek toplumdan dışlanır.

Samskara ritüelleri salt ritüel olarak kabul edilemez. Bu ritüeller sadece ilk üç kastla sınırlandırıldığı için Hindu toplumunun sosyal ve toplumsal yapısını da şekillendirir. Buna göre Sudraların (hizmetçi grubu) evlilik ve cenaze hariç diğer

¹⁰¹ Pujyasri Chandrasekharendra Saraswati Swami, *Hindu Dharma the Universal Way of Life* (Bharatiya Vidya Bhavan, ts.), s.587.

¹⁰² Pandit Sri Ramanuja Achari, “Samskaras: The Hindu Sacraments”, *australiancouncilofhindu clergy.com*, (2015), s.3; Ayrıca Bkz. R. Bali Pandey, *Hindu Samskaras: A Socio-Religious Study of the Hindu Sacraments* (Banaras: Vikrama, 1949), s.26.

¹⁰³ J. S. R. Prasad, “Medico-Philosophical Dimension of Indian Culture”, *Proceedings of 3rd International Conference on Language, Society and Culture in Asian Contexts*, (30 Eylül 2014), s.537.

¹⁰⁴ Satguru Sivaya Subramuniyaswami, *Dancing with Siva: Hinduism’s Contemporary Catechism* (India: Himalayan Academy, 2003), s.110.

ritüelleri uygulama ve Vedaları öğrenme hakkı yoktur. Bu da Hindu toplumunda ciddi bir ayrımın olduğunu gösterir. Ritüellerde kullanılan objeler, semboller ve uygulama günleri bile toplum sınıflarına göre belirlenir. Hindu toplumunda *samskara* ritüelleri toplumda ötekileştirmeyi ve alt üst toplum yapısını daha fazla açığa çıkarır. Hindu toplumunun bu şekilde ayrılmasında *samskara* ritüelleri ile topluma Brahmanizm yaşam biçimini dayatan ve bu ritüellerle toplumdan kendilerini ayıran Brahminlerin payının olduğu görülmektedir¹⁰⁵. Bunun yanı sıra bu ritüellerin sadece erkek Hinduların uygulamasıyla sınırlı tutulması da kadının toplumdaki yerinin anlaşılmasına da yardımcı olur¹⁰⁶. Bu yönüyle *samskara* ritüelleri toplum ve cinsiyet ayrımını da açığa çıkarır.

Samskara ritüellerinde bir kabul ve onay söz konusudur. Bu ritüelleri uygulayan kişiler dinin öngördüğü ahlakî kısıtlamaları kabul ederek yaşamlarının şekillendirilmesine de izin verdiklerini ritüelistik sembollerle ifade ederler. Hinduizm inanırları bu yolla dinî yaşantının ahlakî kısıtlamalarını kabul ederek bu çerçevede bir yaşam tarzı belirlerler. Tek düze yaşam biçimleri toplumların belli bir düzene oturtulması açısından önemlidir¹⁰⁷. Nitekim Hinduizm’de *samskaralar* aracılığıyla birlik ve bütünlük oluşturularak toplumsal bir düzen veya sistem oluşturma çabası olduğu görülür.

Hinduizm, insan yaşamını fiziksel ve ruhsal her olgunlaşma aşamasının kutsal ritüellerle kutsandığı bir yaşam yolculuğu olarak görür ve bu yaşamı kutsayarak mükemmelleştirmeye önem verir¹⁰⁸. Hinduizm’de bunu *samskara* ritüelleri en etkili şekilde üstlenir. Bu anlamda modern Vedanta ekolünün bir gurusu olan Swami ataların çocuklarına yarar sağlaması için yaptıkları bütün *samskaraların* iki ya da üç kuşak boyunca ahlakî ve entelektüel yükselişte büyük payı olduğuna işaret eder. Eski dönemlerde Vaisya ve Brahminlerin çocuklarının da ataları tarafından icra edilen *samskaralardan* aldıkları manevi güçle parıldadığını söyler. Ayrıca modern

¹⁰⁵ Olivelle, *The Ashrama System*, s.106.

¹⁰⁶ Cybelle Shattuck, *Hinduism* (London: Routledge, 1999), s.82.

¹⁰⁷ Gavin Flood, “Hinduism”, *Rites of Passage*, ed. with John Bowker - Jean Holm (London, New York: Pinter, 1994), s.69.

¹⁰⁸ Subramuniaswami, *Dancing with Siva*, s.110.

toplumlardaki manevi ve ahlakî düşüşün sebebini de *samskaraların* uygulanmamasına dayandırır¹⁰⁹.

Samskaraların birçok yönü olduğu gibi bu ritüellerin dinî misyonu daha ağır basar. Hinduizm, kuruluşundan bu yana durağan olmayan inancın sürekli değiştiği bir dindir. Kurtuluş fikri de bu değişimden fazlasıyla payını alan inançlardandır. Kurtuluş fikriyle yakından ilintili olan *samskaralara* yüklenen anlam da aynı değişim çizgisinde ilerler. Örneğin Vedalar döneminde (M.Ö. 1500-1000) ritüeller dünya hayatını iyileştirmek ve güzelleştirmek için veya bazı tanrıların gazabından korunmak için uygulanırken Upanişadlar döneminde (M.Ö 800-M Ö 400) ölüm sonrası yaşam odaklıdır. Ölümden kurtulmak için zihnin Brahman bilgisini kavraması bu yeni felsefenin dinî argümanıdır. Upanişadlar döneminde inancın değişimine paralel olarak *samskaraya* yüklenen anlamda da değişiklik gözlemlenir. Bu değişiklik ritüellere şöyle yansımaktadır; *samsara* döngüsü gereği önceki hayatında günah işlemiş kişi doğduğu gibi günahkâr kabul edilir ve tekrar dünyaya gelmesi insanın günahlarından arındırılması içindir, çünkü günahlar zihne yerleşmiştir. Bu sebeple zihni ve duyguları günahlarından arındırılmayan kişinin Brahman bilgisine ulaşması imkânsız görülür. Bunlardan yola çıkarak gelişen kurtuluş inancına göre yapılan *samskaralar* kişilerin günahlardan arınmasına ve kurtuluşa ulaşmanın önünde büyük engel olan duygularını yönetebilecek düzeye gelmesine yardımcı olma amacı güder¹¹⁰. Burada *samskaralar* aracılığıyla arındırılması gereken dünyevî yaşantıyı sürdüren ruhtur. Dünyevî olan ruhun iyi ve kötü davranışların taşıyıcısı olması sebebiyle insan benliğinde bu yönünün arındırılması istenir¹¹¹.

Hinduizm’de kişi zihninde önceki yaşamlarından kalan olumsuz izlerle dünyaya gelir. Bu izler kişilerin bilinçaltına yerleşir ve onları günah işlemeye yönlendirir. İnanca göre, bu izler temizlenerek zihnin saflaştırılması gerekir. Bu saflaştırma işlemi ritüellerde okunan mantralar aracılığıyla yapılır ve birtakım semboller de bu işleve eşlik eder. Hinduizm’de *samskaralar* gibi yoga uygulamaları da zihinsel saflaştırmaya hizmet eder. Özellikle zihinsel saflaştırma işlemi ön planda olsa da kişinin bedeni,

¹⁰⁹ Swami, *Hindu Dharma*, s.608.

¹¹⁰ Nihilananda, *Hinduizm*, s.136-137.

¹¹¹ Swami, *Hindu Dharma*, s.594.

ruhu, konuşması ve bunları üzerinde yansıtacak olan eylemlerin saflaştırılması da önemsenir¹¹². *Atman*ın bilgisine ulaşabilen kişi kendisini ve bütün varlıkları bir olarak görmesinin yansıması olarak ahlakî güzelliğe ulaşır. Bu ahlak ilkesi hiçbir canlıya zarar vermeme (*ahimsa*) erdemine ulaşmaktır. Buna ulaşabilenler, arzu ve öfkenin kaynağı olan ölümden kurtularak mutluluğu yakalayabilenlerdir.

Kişiyi saflaştırmak ve günahlarından arındırmak için *samskara* ritüelleri devreye girer. Nitekim arındırmak, saflaştırmak, kişiyi yaşam boyu kutsamak bu ritüellerin en önemli yapılaş amaçlarındandır. Akılla kötü düşünceler geliştirilir, ağızla yalan söylenir, bedenle de günah işlenir. Akıl, söz ve bedenle yapılan yanlışlar yine bunlara yapılan *samskara* ritüellerine ait olan bazı uygulamalarla temizlenir. Örneğin, meditasyonla zihnin temizlenmesi, ritüellerin merkezinde olan bir uygulama olan mantra okumakla sözün temizlenmesi ve ritüellerde yapılan hayırlı işlerle bedenin temizlenmesi *samskara* ritüelleriyle sağlanır¹¹³. Dolayısıyla *samskaralar*, kişinin yaşam döngüsü gereği önceki yaşamından getirdiği fiziksel ve ruhsal olumsuz izleri ortadan kaldırarak sağlıklı ve kutsanmış bir birey olabilmesi için daha embriyo oluşmadan önce yapılan ritüellerdir.

Samskara ritüelleri ile birtakım değişimler gerçekleşir. Bu değişimler ruhsal ve toplumsal olarak iki yönlüdür. Ruhsal olarak saflaşmış olan kişi günahsız ve saf bir şekilde yaşamını sürdürerek daha üst seviyeye çıkar. Toplumsal statünün değişmesi ise çocuğun ergenliğe girişi, bekar birinin evlenmesi, kastlar arası değişikliklerin yaşanması gibi durumlardır. Bu değişimler kişiyi mükemmelliğe doğru götüren olumlu ilerlemelerdir. *Samskara* ritüelleri insanı fiziksel olarak da iyileştirerek dönüştürür ve bu dönüşümü de yine insan geçiş aşamalarındaki fiziksel değişim zamanlarını kutsama veya kutlama yoluyla sağlar.

İnsanın fiziksel, ruhsal ve sosyal bir durumdan başka bir duruma geçmesine aracılık etmesi bakımından bu değiştirici yönü vurgulanarak *samskara* ritüellerine geçiş ritüeli de denir. Ritüellerin aile, akraba ve arkadaş çevrelerince beraber kutlanıyor olması kişinin ve çevresinin değişen yeni durumuna daha rahat uyum

¹¹² Mary McGee, “Samskara”, *The HIindu World*, ed. Sushil Mittal - Gene Thursby (Canada: Taylor & Francis, 2004), s.337.

¹¹³ Swami, *Hindu Dharma*, s.608.

sağlamasına yardımcı olur¹¹⁴. *Samskaralar* bir Hindu'nun sosyal durumunu tanımlar¹¹⁵. Örneğin, çocuksa toplum önünde inisiyasyon ritüelini yerine getirerek gençliğe adım attırır, bekarsa evlilik ritüeliyle toplum önünde medeni durumunun değiştiğini gösterir. Ritüellerin uygulanış biçimine ve sembollerine dikkat edildiği zaman bir Hindu'nun hangi tanrıya tapındığı, hangi mezhepten ya da kasttan olduğu gibi soruların cevabı bulunur. Bu anlamda Hindu kimliğini inşa etmek de ritüellerin özelliklerindendir.

Vedaların önemli bir parçası olan Gayatri mantranın *samskara* ritüellerinde okunması ve yine Vedaların bir metni olan Dharmasastralar¹¹⁶ aracılığıyla ritüellere ulaşılması *samskaralar*ın tarih olarak çok eskiye dayanan Vedalar döneminde (M.Ö. 1500-1000) de varlığını kanıtlar niteliktedir¹¹⁷. Özellikle doğum, evlilik ve ölüm ritüellerinin uygulama aşamasının nasıl sürdürüleceği bilgisine Vedaların parçası olan metinler çerçevesinde ulaşılır. Ancak bu metinlerde *samskara* kelimesine ve ritüel gruplandırılmasına rastlanmaz. *Samskara* olarak isimlendirilmesi ve insan yaşam geçiş ritüellerinin diğer kurban ritüellerinden ayrılması daha sonraki dönemlerde görülür. Rig Veda'da bazı ritüellere rastlansa da *samskara* olarak ifade edilmez. İlk *samskara* kavramına Hint bilgini Jaimini'nin¹¹⁸ Sastralarında (MÖ 500-200 civarında) rastlanır. Ancak buradaki kullanım da yine insan yaşam evrelerini kutlamak olarak değil kurban malzemelerini saflaştırmak anlamında kullanılır. *Samskaralar*ın ayrı ritüel bir grup olarak bir araya getirme çabası Vedaların sonu olan Brahmanalar ve Uphanişadlar dönemine denk gelir ve bu ritüellere Vedalardan ilham alınarak yazılmış olan Sutra ve

¹¹⁴ Subramuniyaswami, *Dancing with Siva*, s.110.

¹¹⁵ Ashok Mishra, *Hinduism Ritüel, Reason and Beyond* (India: Copyright, 2019), s.303.

¹¹⁶ Dharmasastra literatürü, birey ve toplum için hayatın yasalarını, normlarını, kurallarını ve düzenlemelerini içermektedir. Daha da detaylandırıldığında kast guruplarının sorumlulukları, *aşrama* yaşam evresi görevleri ve ritüeller, medeni hukuk ve ceza hukuku, beslenme kuralları, bayram, hac, sadaka, yasak eylemler, günah kabul edilen eylemlerin türleri ve kefaretlar, tapınakların tasarımı gibi geniş konuları kapsar. Bu anlamda *dharman*ın günlük yaşamda nasıl sürdürüldüğünü açıklayan metinler sınıfıdır.. Rao, *Understanding Hinduism Basic Concepts Explaine*, s.10. “Dharmashastra”, *Encyclopedia of World Religions Encyclopedia of Hinduism*, ed. Constance A Jones - James D. Ryan (Facts on File, 2007), s.131.

¹¹⁷ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.4.

¹¹⁸ Jaimini: Vyasa'nın öğrencisi olduğu söylenen (yaklaşık MÖ 600) ünlü bir bilge. Geleneğe göre, daha sonra Vyasa'dan Semaveda'yı öğrendi. Mimamsa okulunun temel metni olan Mīmamsa Sūtras olarak da adlandırılan Jaimini sūtras'ın yazarıdır. Klostermaier, *Encyclopedia of Hinduism*, s.88.

Smriti metinlerinden ulaşılır. ¹¹⁹Ayrıca Dharmasastra kutsal metni *samskaraları* kapsamlı bir şekilde ele alır¹²⁰.

Bu ritüellerin hepsi olmasa da bir kısmının dinî kurallar gereği hala uygulanıyor olması gibi doğum ve evlilik ritüellerinin dinden soyutlanmış şekilde geleneksel olarak uygulanması da görülür. Nitekim Hinduizm kültürle evrilmiş ve iç içe girmiş bir din olduğundan Hindu toplumunun kültürün bir parçası olarak bu ritüelleri yapması olağan bir durumdur. Seküler bir Hintli bile dinin bir parçası olan ritüellere aile geleneği olarak yaklaşır. Nitekim birçok Hindu modern dönemlerde evlilik, inisiyasyon ve cenaze ritüellerini uygulasa da bunların *samskara* ritüeli olduğunu ve *samskaraların* ne anlama geldiğini bilmez¹²¹.

1.3.2. Samskaraların Sayısı

Antik Çağ'da *samskaraların* sayılarında tam bir açıklık bulunmazken daha sonraki dönemlerde genel görüş on altı *samskara* üzerinde yoğunlaşır¹²². Ancak on altı *samskaranın* da hangi *samskaralar* olduğu konusunda ortak görüş yoktur. Kutsal metinlerde de *samskaraların* sayısı konusunda ortak bir fikir yoktur. *Samskara* ritüelleri hakkında daha geç dönemlere denk gelen Smriti metinlerinde daha fazla bilgiye rastlanır. Ancak bu metinlerde ve yazarlarında da ortak bir görüş yoktur¹²³. Smriti metinleri vahiy kaynaklı olmayan ama ruhsal derecesi yüksek kişilerce yazılmış kutsal metinlerdir. Bu sebeple herhangi bir *samskara* ritüeli bir Smriti metninde yer alsa da başka bir Smriti yazarı tarafından önemli görülmeyerek dahil edilmemiştir. Bu da *samskaraların* sayıları ve önemi noktasında kafa karışıklığının oluşmasına sebep olmuştur. Kişiler bu *samskaralardan* istediklerini seçerek onları uygulamaları noktasında serbest bırakılmıştır. Kişilerin kırk *samskaradan* istediklerini yapma konusunda seçim yapmalarına izin verilmesi bu karışıklığı giderme çabası olarak görülür. Böylece kişilerin keyfiyetine bırakılan *samskaralar* aile geleneğine, ait olduğu dinî gruplara göre de değişik şekil ve sayıda uygulanır. Bu sebeplerden dolayı

¹¹⁹ Mishra, *Hinduism Ritüal*, s.301.

¹²⁰ Kane, *Dharma Sastra*, s.109,167.

¹²¹ Mishra, *Hinduism Ritüal*, s. XIII, XXIV.

¹²² Paul Arney, "Hinduism", *Britannica Encyclopedia of World Religions*, ed. Jacob E. Safra - Jorge Aguilar (Chicago, London, New Delhi, Paris, Seoul, Sydney, Taipei, Tokyo: Encyclopædia Britannica, 2006), s.452.

¹²³ Kane, *Dharma Sastra*, s.103-104.

samskaraların sayılarında elli, kırk, on altı, on dört, sekiz gibi farklı rakamlar görülür¹²⁴.

Samskaralar, *brahma* ve *daiva* olmak üzere iki kısma ayrılır. *Garbhadhana* (çocuk olması için yapılan ayin) ile başlayan ve cenaze *samskarasına* kadar olan insan geçiş aşamalarını kutsayan *samskaralara* *brahma samskara* denir. Bu *samskaraları* uygulayarak saflaşan kişiler ruhsallık ve bilinç düzeyi açısından bilgilerle aynı seviyelere ulaşır. Diğer *samskara* türü ise *daiva*'dır. *Pakayajna* (pişmiş yemek sunuları), yakmalık sunularla *yajna*lar ve *somaların* sunulduğu kurbanlar *daiva Samskarası*dır¹²⁵. Çalışmanın konusu insan yaşamını kutsayan *brahmin samskarası*dır. Bu çerçevede Smriti metinlerde geçen, uygulanırlığı fazla olan ve kurtuluşla ilişkilendirilen *samskaralar* üzerinde yoğunlaşmıştır.

Samskaraların sayılarındaki farklılık kutsal metinlere şu şekilde yansır. Vedalarda sadece evlilik, inisiyasyon ve cenaze *samskaraları* varken Upanişadlara doğru ritüel sayısı artar. Ancak bu metinlerde *samskara* olarak adlandırılmadığı gibi bu ritüeller dağınıktır ve sistemli bir gurup halinde de değildir¹²⁶. Din ve ölüm sonrası inancın değişime uğraması *samskaraları* da rakamsal ve içerik bakımından etkilemiştir. *Samskaraların* metin bağlamında sayılarındaki artışın sebebi metinler arası dönemdeki Hinduizm'in dünya algısı ve ölüm sonrası yaşam fikrinin farklılaşması olabilir. Bu sebeple ritüel sayıları ve uygulamalarında da mecburi bir değişiklik yaşanmış olması muhtemeldir. Ayrıca ritüellerin uygulanış biçimi ve yapılaş amaçlarında metinler arası farklılıklar bulunması zamansal süreç dikkate alındığında olağandır.

Günlük kurbanları da içeren kapsamlı ritüel kitaplarında sayıları kırk sekize başlayan *samskaraların* sayısı Orta Çağ döneminde on altı, günümüzde ise sekize kadar düşmüştür. İç kapalı olan Hindu toplumunun modern çağlarda dışa açılması sebebiyle, bireylerin dinî ve kültürel uygulamaları sorgulamasıyla reform söylemlerinin başlaması, modern toplumlarda iş yükü ve teknoloji bağımlılığı gibi birçok etken ritüellerin uygulama sayısında düşüş sebebi olarak gösterilir. Günümüzde

¹²⁴ Mishra, *Hinduism Ritüel*, s.309-310.

¹²⁵ Kane, *Dharma Sastra*, s.102.

¹²⁶ Mishra, *Hinduism Ritüel*, s.309.

sadece dindar Hinduların sekiz *samskarayı* uyguladığı ancak toplumun genelinin evrensel nitelikli olan *Upanayana* inisiyasyon, *Vivaha* evlilik ve *Antyeṣṭi* cenaze ritüellerini büyük bir önemle uyguladıkları saptanmıştır¹²⁷.

Samskaralar, Vedalar döneminde (M.Ö. 1500-1000) kurban sunumlarıyla bağlantılıdır, ancak *samskaralar* başlığı altında toplanmamıştır. Fakat Orta Çağlarda *samskaralar* sistemleşerek sadece insan yaşam evrelerini kutsamak şeklinde ayrı bir gurup olmuştur¹²⁸. Böylece *samskaraların* geçiş ritüeli olarak tanrıları yatıştırmak için yapılan kurban sunumlarından ayrıldığında ritüel sayılarında yine düşüş olduğu görülür.

Brahminler döneminde *samskaraların* uygulanması insanın fiziksel ve ruhsal gelişimi için zorunlu tutulmuş ve ritüelleri uygulamayanlara cezalar verilmiştir. Özellikle Brahminlerin tüm *samskaralardan* geçmesine önem verilmiştir. Brahminler bulunduğu konum itibarıyla toplumun üst sınıfını temsil ettiklerinden dolayı onlarda kibir oluşmaması için bütün ritüelleri eksiksiz uygulamaları istenir. Çünkü *samskaraların* kişileri günahattan, dünyevî hislerden, kibirten uzaklaştırarak saflaştırdığına inanılır¹²⁹.

Samskara ritüellerinin sayılarının modern dönemlerde düşmesindeki sebeplerden bir diğeri de ritüellerin ekonomik boyutunun aileye ağır gelmesidir. Ritüeller genellikle Brahmin (din adamı) eşliğinde yapılır ve ritüel sonunda Brahmin'e bir ücret ödenir. Din adamlarının görevi topluma hizmet etmek, ayinleri yönetmek ve Vedaların koruyuculuğunu yapmaktır. Toplumun da görevi din adamlarına hizmet etmektir. Ritüellere kılavuzluk eden Sutra kitaplarında ritüeli uygulayan din adamlarının ücretleri üzerinde pazarlık yapılmaması emredilir¹³⁰. Bu düşünceye göre, Brahminlerin ritüelleri ücret karşılığında yapması bir görevdir. Ayrıca ritüele katılan davetlilere yemek verilir ve hediye dağıtılır. Bu sayılan sebeplerden dolayı birçok aile kutlama için harcanan paranın altından kalkmamaktadır.

¹²⁷ Shattuck, *Hinduism*, s.81.

¹²⁸ Laurie L. Patton, "Veda and Upaniṣad", *The Hindu World*, ed. Sushil Mittal - Gene Thursby (Canada: Taylor & Francis, 2004), s.36.

¹²⁹ Swami, *The Hindu Dharma* (Bhavan), s.316.

¹³⁰ Achari, "Samskaras: The Hindu Sacraments", s.7-8.

Ekonomik giderin çok olmasının yanı sıra zamanın getirdiği yoğunluk ve ritüel sayısının fazla oluşu modern toplumlarda uygulanabilirliğin azalmasının başka bir nedenidir. Günümüzde bu maddi ve manevi külfete çözüm olarak aileler birçok ritüele Brahmin çağırmadan daha sade bir şekilde uygularlar¹³¹. Bunun sonucunda da ailelerin ritüeli yönetmesi ritüel uygulamalarında farklılaşmalara yol açar. Aile reisi olan babanın bilgi, kültür, kast, ekonomi ve dindarlığına göre ritüelleri uygulaması ritüelin sayısı ve içeriğindeki değişikliği de beraberinde getirir.

1.3.3. Samskaraların Amaçları

Samskara ritüelleri fiziksel ve ruhsal olarak birçok amaca hizmet eder. Ancak kurtuluş ve dinî yaşantı çerçevesinde sosyal yaşama, kültüre ve ahlaka yansımalarını ortaya çıkarmak çalışmanın hedeflerindendir. Bu sebeple çalışma *samskaraların* dinî, kültürel ve ahlakî amaçlarıyla sınırlandırılmıştır.

Dinî amaçlar kısmında *samskaraların* dinin ve kurtuluşun bir parçası olduğu iddiasının doğrulanması hedeflenmiştir. Kültürel amaçlar kısmında, *samskaraların* toplumu bağlayıcı etkisiyle kültür aktarımını üstlenmede büyük paya sahip olduğu ortaya konmuştur. Psikoloji ve ahlakî amaçta ise bu ritüellerin insanın ve toplumların ahlakına, psikolojisine ne ölçüde yansıdığı genel hatlarıyla irdelenmiştir. Bu hususlar dikkate alınarak konu; “*Samskaralarda Dini Amaçlar*,” “*Samskaraların Kültürel Amaçları: Nesillerin Sürekliliği*” ve “*Samskaraların Psikolojik ve Ahlaki Amaçları*” başlıkları altında ele alınmıştır.

1.3.3.1. Samskaralarda Dini Amaçlar

Hinduizm’de ruh ve beden keskin bir şekilde ayrımı yapılır¹³². Buna göre insan üç unsurdan oluşur. Bunlar; *Atman* (tanrısal ruh), *jiva* (canlılık veren ruh)¹³³ ve *sarira* (beden) dir ¹³⁴. Yani yeni bir başlangıç iki ruh ve bir beden ikilisi ile oluşur. İnanca göre beden madde ve yokluktur, yani ölümlüdür. *Atman*, yani tanrısal olan ruh aslen Brahman’ın özündendir, bu sebeple insan ruhunun da ölümsüzlüğü, ezeli ve ebediliği

¹³¹ McGee, “Samskara”, s. 334,355.

¹³² Swami, *The Hindu Dharma*, s.594.

¹³³ “Jiva; English Translation of the Sanskrit Word”, *Sanskritdictionary* (Erişim 08 Aralık 2022).

¹³⁴ “Sarira: English Translation of the Sanskrit Word”, *Sanskritdictionary.org* (Erişim 08 Aralık 2022); Filippi, *Mrttyu*, s.59.

vardır. Öz itibariyle tanrısal olan *atman* için kirlilik söz konusu olamazken *jiva* adı verilen dünyevî ruh kirli ve kusurlu kabul edilir. Bu kirlilik maddi olan beden ve onun arzuları vesilesiyle doğumla birlikte gelen ve arındırılması gereken kirliliktir¹³⁵. Gerçek ruh *atman*, yani tanrısal ruhtur, diğeri ise bedene ait olan dünyevî ruhtur. Bu ikisi bir bütünün parçası gibidirler, ancak acıyı ve ızdırabı tadan maddi bedene hapsolmuş olan ruhtur¹³⁶. Arzu ve öfke gibi istenilmeyen duygular sebebiyle beden kirlenmesi de dünyevî ruhla gerçekleşir. Bu ruh ise durumundan memnun olmayıp beden hapisanesinden kurtulmak ister. Tanrısal ruhun parçası olduğunu, yani ruh birliğini anladığı zaman kurtuluş gerçekleşir ve *atman* özüne geri dönebilir.

İnsanda tanrısal bir parça olduğundan dolayı dünyaya gelir gelmez salt kötü olarak kabul edilmez. Ancak arzu ve isteklere sahip diğeri dünyevî yönüyle ve önceki yaşamından günahları olması sebebiyle kirli ve günahkâr olarak kabul edilir. Diğeri parçası olan *atman* aracılığıyla temiz, hatta kutsal kabul edilir. Yani tanrısal yönüyle kutsal ama dünyevî olarak kirlidir. Önceki yaşamının yanı sıra yeni yaşamında da günah işleyerek kirlenmesi mümkündür. Dolayısıyla yeni dünyaya gelen kişinin önceki hayatından getirdiği günahların ve hali hazırda yapmış olduğu günahlarının temizlenmesi gerekir. Doğar doğmaz veya daha erken embriyo oluşmadan ritüellerin yapılması inanç boyutundan ele alındığında günahlardan arındırma, saflaştırma işlemidir. *Samskaralar* aracılığıyla Tanrı parçasına mesken olan beden kutsanır. Bedenden kasıt sadece maddi yön değil, madde ve ruhtan oluşan bir bütün olarak tüm bireyselliğin arındırılması ve mükemmelleştirilmesidir¹³⁷. Nitekim asıl amaç ruhun arındırılması ile kişinin Brahman'a yaklaşması ve ona hizmet etmesidir¹³⁸.

Samskaralar günahlarından dolayı kirli kabul edilen insanı ruhsal yönden değiştirir ve arındırır. İnsanda bir halden başka bir hale dönüşüm meydana getirir. *Samskaralardaki* insan değişiminin birçok anlamına işaret edilir, ancak genel görüş bunun ruhsal yönünün olmasıdır. *Samskaralar* kişilerin manevi mertebelerini

¹³⁵ Swami, *Hindu Dharma*, s.594.

¹³⁶ Nihilananda, *Hinduizm*, s.37.

¹³⁷ Brian K. Smith, *Reflections on Resemblance, Ritual, and Religion* (New York: Oxford University, 1989), s.87.

¹³⁸ Achari, "Samskaras: The Hindu Sacraments", s.11.

değiştirdiği gibi kutsal olana doğru saflaştırarak ve mükemmelleştirerek ilerleme yaşatır.

Her bir *samskara* uygulandığında kişi biraz daha Brahman'a yakınlaşır. Brahman'a yaklaşmak kurtuluşa yaklaşımdır. Brahman'ı önce fikren anlamak sonra içinde sevgisini hissetmekle mümkündür. Zihni gerçek olmayan dünya ile meşgul, kalbinde sadece dünya zevkleri olan kişi Brahman'a ulaşamaz. Dünyanın sahte görünümüne kapılarak benliğini, kim olduğunu unutmuş olan insanın asıl olanın beden değil Brahman olduğunu hatırlaması istenir. Hatırlamak için zihnin dünyevî düşüncelerden arındırılarak dönüştürülmesi gerekir. Buna *samskara* ritüelleri aracılık eder, zihin saflaştırılarak bütün düşünceler Brahman'a yöneltilir. Okunan mantralar, semboller, ateş kurbanları Brahman'ı kavrama seviyesini yükseltmek içindir. Bu ritüeller hayatın içinde o kadar fazladır ki birini uyguladıktan sonra akabinde başka bir ritüel uygulamasıyla karşılaşılır. Bu kadar fazla ritüel uygulaması maddi beden bir hiç olduğunu, asıl olanın *atman* olduğunu unutmaması ve devamlı hatırlaması için kişileri uyanık tutar. Ritüeller adeta kişilerin zihnini inanca sabitler. Sayılarının çok ve sürdürülür olması insana yaşamın her aşamasında unuttuğu kutsal hatırlamasına yardımcı olur¹³⁹. Bu sebeple Hindu aklı bu ritüellere çok önem verir. Önemi kutsal metinlerinde bu ritüeller üzerinde çok fazla durulmasından da anlaşılır.

Brahman'ı bulma ve onunla bir bütün olmada bilgidен sonra en etkili yöntem olan diğer bir yol ise onun sevgisini içinde hissetmektir. Bilgi düzeyi arttırılmış kişi artık Tanrı sevgisini aramalıdır, bu da içsel olarak saflaşmayı gerektirir. İçsel olarak temizlenmiş kişi ancak Brahman-*atman* birliğini yaşayabilir. Hinduizm'de insan Brahman dışında her türlü arzudan uzaklaşmasıyla içsel saflaşma meydana gelir ve bu *mokşaya* ulaşma yolunda ideal bir insan profili olarak görülür. Arzu ve öfke ölümün silahlarıdır, yani insan bu duyguların üstesinden geldiği zaman tekrar eden ölümden kurtulur ve asıl benliğine kavuşur. Hinduizm'de ölümden kurtulmak istenir, çünkü ölüm tekrar doğumu da içinde barındırdığı için cezadır. Bu nedenle her bir ritüel, maddi bütün arzuların geçici olduğu ve asıl arzunun Brahman olduğunun hatırlatıcısıdır.

¹³⁹ Kane, *Dharma Sastra*, s.102.

Hinduizm’de dünyevî arzusunun terk edilmesi gerekliliği sürekli vurgulansa da nesillerin sürekliliğini veya toplumların ekonomik refahını sağlama noktasında sıkıntılı görülür. Çünkü aile yaşamını kabul etmeyen toplumlar soy sıkıntısı yaşarken çalışmayan ve üretmeyen toplumların da ekonomik ve ahlakî yönden fesada uğraması kaçınılmazdır. Bu arzusuzluk durumunun toplum bakımından yıkıcı etkisi sebebiyle bu yaşantının imkansızlıkları fark edilerek farklı çözüm yolları denenir. En etkin çözüm olarak *aşrama* sistemi oluşturulur. Bu sisteme göre, arzu ve istekler kuralları belirlenen aşamalarda gerçekleştirilir. Bu aşamalarda kişi arzu, zevk ve maddi kazanç olan dinin ön gördüğü hedefleri gerçekleştirerek dünyevî arzularını tatmin eder. En son aşamada kişi bütün isteklerinden vaz geçebilir. Ancak bu istekleri gerçekleştirme aşaması olan aile hayatında da kişiler *samskaraların* aracılığıyla asıl arzusunun Brahman olduğunu hatırlarlar. Bir yandan insanî gerekliliklerin yerine getirilmesi diğer yandan Brahman’ı yaşamak fikri inanırın zihninde canlı tutulur¹⁴⁰. *Samskara*, dünyevî sorumluluklarını yerine getirirken yalnız kalıp yolunu şaşırması için kişiye yardım eder, aynı zamanda kişi dünya yanılışına kapılarak asıl hedefin *mokşaya* ulaşmak olduğunu unuttuğunda *samskaralar* hatırlatıcı olur. İlaveten dünyaya ait zihni meşguliyetlerden arındırıp insan zihnini Brahman birliğine sabitler.

Hinduizm’in popüler bir kurtuluş yolundan olan feragat yolunda kişilerin her şeyi terk etmesi istenirdi. Ancak zor olan yaşamı ve toplumu olumsuz etkileyen dünyadan vazgeçme yolu yerine daha uygulanabilir olan ritüeller kurtuluşun gerçekleşebilmesi için bir kolaylık da sağlar. Böylece Hinduizm’in yaşam aşamalarını, aile aşamasındaki dinî görevleri ve *samskara* ritüellerini yerine getiren bir Hindu kurtuluşa ulaşabilir¹⁴¹. Aynı zamanda *samskaralar* sonraki inziva ve vazgeçen aşaması için kişiyi ruhsal açıdan hazırlar.

Ritüeller dinlerde inancın eyleme dönüşmesi durumudur. Bir dinin ritüellerini bilmek o dini anlayabilmenin yollarından biridir. Aynı şekilde *samskara* ritüelleri de incelendiği zaman Hinduizm’in kendisini görmek mümkündür¹⁴². Çünkü *samskaralar* Hindu aklının özeti gibidir. Hinduizm’e inanan kişilerin neye nasıl inandığı yaşantıya

¹⁴⁰ Gavin Flood, “Introduction: A History of Hindu Practice”, *The Oxford History of Hinduism: Hindu Practice*, ed. Gavin Flood (New York: Oxford University, 2020), s.10.

¹⁴¹ Swami, *Hindu Dharma*, s.389; Ayrıca Bkz. Mishra, *Hinduism Ritüel*, s.308.

¹⁴² Devdutt Pattanaik, *Faith 40 Insights Into Hinduism* (Harper Collins, ts.), s.80.

aktarılan *samskara* ritüelleriyle açığa çıkar. Fiziki alem ve metafizik alem bilgisini de *samskara* ritüellerinde bulmak mümkündür. Ayrıca Tanrı bilgisi, yaratılış ve son inancı bu ritüellerde rahatlıkla görülür. Doğum ritüelleriyle yaratılış ve insanın doğuşu hakkında fikir sahibi olunur. İnisiyasyon ve evlilik ritüelleriyle inancın dinî çerçevedeki dünya hayatı algısı ortaya çıkar. Cenaze ritüeliyle yaşamın sonu ve başı ile ilgili bilgi sahibi olunur.

Hinduizm’de *samskaralar* dinin merkezinde olan kurtuluş fikrinin bir parçasıdır. Ritüellerde anlatılan mitler, semboller, okunan mantralar, ateş kurbanları gibi birçok uygulama insanın iyi bir sona hazırlanmasına yardımcı olur. Aynı zamanda kurtuluşa ulaşmak için *samskaraları* uygulamadaki niyet de önemlidir. Ritüel eylemler uygulanırken sadece Brahman birliği amaçlanarak (*sannyasin* olmadan bile) öldüğünde ebedi kurtuluş olan Brahman birliği yaşanır. Ancak *samskaralar* Brahman dışında başka tür istekler için yapılırsa öldüğünde kısa süreliğine bir cennet hayatıyla mutlu edilir, yani gerçek kurtuluş yaşanamaz¹⁴³.

Samskara ritüellerinin kurtuluş fikrinde iki ana temeli bulunur. Biri zihin ve ruhu arındırması, diğeri de kişiye yetkinlik (*adhikara*) kazandırmasıdır. Zihni ve ruhu arındırmanın yanı sıra kurtuluş yolunda ikinci bir özelliği kişilere yetkinlik kazandırmaktır. *Samskaralar* kişileri veya nesneleri, hedeflenen amaç için maddi ve manevi anlamda hazır hale getirirler¹⁴⁴. Bu hazırlık öze kavuşabilme yetkinliği veya layık olma durumudur. Ruha göre beden aşağı kabul edilerek beden değerin artırılması istenir. Burada asıl olan ruhtur, beden ise bir araçtır, beden olmadan tanrısal makamlara çıkmak mümkün değildir. Beden ruhun meskeni ve kutsala erişmek için bir araç olduğundan değerlidir ve önemini bunlardan alır. Bu değerinden dolayı beden arındırılması ve sekiz ahlakî erdemle bezenmesi istenir. Layık olmayan, günahkâr ve kirli bir bedenle Brahman birliği oluşmayacağından beden saflaştırılarak kutsal olan makama uygun hale getirilmesi amaçlanır¹⁴⁵. Örneğin; *Upanayana* ritüelinden geçen kişi arındırılarak kutsal kabul edilir ve bu ritüel

¹⁴³ Swami, *Hindu Dharma*, s.589-590.

¹⁴⁴ Jan Gonda, *Vedic Ritual the Non-Solemn Rites* (Hollanda: e.J. Brill, 1980), s.364.

¹⁴⁵ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.55.

aracılığıyla yetkinlik alan kişi Vedalar eğitimini almayı hak eder¹⁴⁶. Ruhsal olana hizmet için uygun hale getirilme ve layık olma durumu oluşur. *Upanayanaya* birçok örnek verilebilir. Zira bütün ritüeller tanrısallığa kavuşmak için insanı ehil kılar. Sürekli ve kademeli bir şekilde *samskara* ritüelleri uygulandıkça yetkinliğin derecesi arttırılır. Bilge Angirasa bir tablonun analojisini verir ve “*Tıpkı bir resmin çeşitli renklerle boyanması gibi, bir bireyin karakteri de çeşitli Samskāralar’dan düzgün bir şekilde geçerek oluşturulduğunu söyler*”¹⁴⁷. Buna göre insan her bir *samskara* sonrasında kademeli olarak daha üst makamlara denk gelen yetkinlik kazanır.

Bir Hindu’nun *mokşaya* ulaşma yolculuğunda bazı erdemleri kazanması ve hayatına yansıtması istenir. Erdemleri üzerinde taşıyan kişilerin kendilerini gerçekleştirdikleri kabul edilir. Kendini gerçekleştirme durumu ancak sekiz ahlakî ilke (*atmaguṇa*) yoluyla elde edilebilir. Bu ilkeler merhamet, hoşgörü, kıskançlıktan kurtulma, saflık, soğukkanlılık, cimri olmamak, arzu ve bağıllıktan arınmış, mutlu ve çevreyle barış durumunda olmaktır¹⁴⁸. Kurtuluşa ulaşmak için evrensel nitelikli olan bu ilkelerin kazanılması ve olgunlaştırarak yaşama aktarılması gerekir. *Samskaralar* bu niteliklerin kazanılmasına yardımcı olan ritüellerdir.¹⁴⁹ Bu sebeple bir Hindu yaşamını, doğumdan ölüme kadar kişinin hayatının her aşamasında uyması ve yapması gereken geçiş ayinleriyle, yani *samskaralar* ile geçirmelidir. Birey ancak *samskara* ritüelleri ile geçirilmiş mutlu ve erdemli bir hayat sonunda *mokşaya* ulaşmanın verdiği güven ile ölümle cesurca yüzleşebilir ve ölümü rahat bir şekilde kabul edebilir.

Raj Bali Pandey, *samskaraların karma* kavramıyla eşit olduğunu söyler. Ona göre *samskara* dinî eylemler bütünüdür¹⁵⁰. Hinduizm’in *achari*¹⁵¹ makamında olan Swami ise inancın yaşanmasının anlatılmasından daha fazla etkili olduğunu ifade ederek *samskaraların* önemini vurgular. Swami bu konuda pamuğun tarladan toplanıp

¹⁴⁶ Lakshmi Kapani, *The Philosophical Consept of Samskara* (Delhi: Motilal Banarsidass Publishers Private Limited, 2013), s.25.

¹⁴⁷ Achari, “Samskaras: The Hindu Sacraments”, s.5.

¹⁴⁸ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.51.

¹⁴⁹ Mishra, *Hinduism Ritüal*, s.308.

¹⁵⁰ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.25,56.

¹⁵¹ Acharya, herhangi bir ruhani rehber veya öğretmendir. Antik çağlarda bu terim, özellikle bir öğrenciyi başlatan ve ona tüm Veda’yı veya kutsal literatürü öğreten kişiye atıfta bulunmaktadır. Daha sonraki zamanlarda ruhsal olarak ilerlemiş üst makamlardaki kişilere genel bir saygı ifadesi olarak kullanılmaktadır. Bu terim yüceliklerinin göstergesi olarak tüm büyük Vedanta öğretmenlerinin adlarına eklenmektedir.. “Acharya”, s.5.

dokuma tezgahına gelene kadar geçirdiği işlem aşamalarını örnek gösterir. Pamuk örneğinde olduğu gibi kişilerin de ritüelleri uygulayarak aşamalı bir şekilde mükemmelliğe ulaşacağı fikrindedir¹⁵². Bu iki düşünür inancın yaşanmasını daha etkili bulurlar. İnançlar insan yaşamını şekillendirdiği gibi yaşantıya aktarılmayan inanç eksiktir. Ritüellerin uygulanmasıyla inançta bir bütünlük oluşur ve o zaman inanç bir anlam ifade eder¹⁵³. Pandey, Swami ve diğer başka araştırmacı ve yazar *samskaraların* dinî temelli olduğunu kurtuluş için bu ritüelleri uygulamanın gerekliliğini eserlerinde vurgulamışlardır. Ancak Jan Gonda, Jean Holm gibi batılı yazarlar *samskaraların* din ve kurtuluşla ilgisinin olmadığı, sadece kültür ve geleneğin bir parçası olduğu görüşünü savunurlar. Gonda, ritüellerin ruhsal yönünün olmadığını sadece Hintli bir geçiş ayini olduğunu ifade eder¹⁵⁴. Ancak ritüellerin inançlarla ilişkisinin olmaması mümkün değildir. İnancın ritüelleri şekillendirmesi gibi ritüellerin inancı koruması ve güçlendirmesi kaçınılmazdır. Dolayısıyla *samskara* ritüellerinin kişiyi kötü etkilerden koruması ve istenilen yaşam şartlarının oluşturulması gibi sadece pragmatist yönlerle değerlendirilmesi Hinduzm’in kurtuluş fikri ve *samskara* ritüellerinin bir bütün olarak algılanmasını ve anlaşılmasını engellemektedir.

Samskaraların hiç şüphesiz birçok yapılaş amacı bulunsa da çıkış noktası dinî karakterlidir. Örneğin, *Upanayana* inisiyasyon, doğum ve cenaze ritüelleri incelendiği zaman dinin etkilerini görmek mümkündür. *Samskaraların* dinden ayrıştırılmasının aksine kurtuluş yollarından olan Karma Marga kurtuluş yolundan olması da bu ritüellerin dinin merkezinde olan kurtuluş fikriyle iç içe olduğunu gösterir. Birçok Hintli yazarların ve özellikle *Achari* olan “*Saraswati Swami ’nin*” yazmış olduğu “*The Hindu Dharma*” adlı eserinde bu ritüellerin kurtuluşa götürdüğünden uzunca söz eder. *Samskaralar* konusunda geniş bir çalışma yapan Pandey ise ritüelleri usulüne uygun olarak kutlayan Hinduların bedeninin tutsaklığından kurtularak yeniden doğum döngüsünü kırabileceklerine inandıklarını söyler¹⁵⁵. Aynı zamanda “*Hindu Samskaras*” adlı eserinin birçok yerinde ritüellerin günahlardan arındırdığını, temizlediğini ve kişilerin yaşamına bir kutsallık kattığını anlatır. Ek olarak İşa

¹⁵² Swami, *Hindu Dharma*, s.593,598.

¹⁵³ Canan Seyfeli, “Ermeni Kilisesi’nin Bir Ritüeli Olarak Sivil Cenaze Merasimleri”, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 30 (2014), s.31.

¹⁵⁴ Gonda, *Vedic Ritual*, s.364.

¹⁵⁵ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.56.

Upaniřad¹⁵⁶ da *samskaraların* nihai amacının *samsaranın* esaretini aşmak ve ölüm okyanusunu geçmek olduğunu ortaya koyar¹⁵⁷. Hindistan’a gitmemiş, kendi imkanları dahilinde uzaktan Hinduizm’i araştıran batılı yazarların aksine, Hinduizm’i içerden araştıran araştırmacıların sözleri ve dinin kutsal metinlerinden hareketle, *samskaraların* Hinduizm’in bütünlüğü içerisinde birbirine bağlı önemli parçalarından biri olarak dinin ve kurtuluşun içinde olduğu anlaşılmaktadır. Hinduizm’in ilk kutsal metni ve vahiy kaynaklı olduğu düşünölen Vedalarda *samskaraların* hepsi olmasa da bir kısmının yer alması dahi dinin bir parçası olduğunu kanıtlayan en önemli delillerdendir¹⁵⁸.

1.3.3.2. *Samskaraların* Kültürel Amaçları: Nesillerin Sürekliliği

Ritüellerin ana kaynağı inanç olsa bile geleneklerin etkisiyle değişikliğe uğramış ve ayakta kalabilmiştir. Aynı zamanda kültürlerin nesillere aktarılmasında ritüeller büyük paya sahiptir. Ritüel ve kültür birbirinden ayrılmadığı gibi karşılıklı etkileşim içindedirler. Hinduizm’in ritüellerinin büyük kısmını oluştıran *samskaralar* sürdürülebilirliğini din ve kültürden almıştır. *Samskaralar* kültürü, kültür de *samskaraları* beslemiştir. Geçmişle günümüzü aydınlatan gelecekde bağ kuran¹⁵⁹ ritüeller Hindu toplumunun sürdürülebilirliği açısından önemlidir¹⁶⁰. Ritüeller kişileri geçmişe bağlar ve gelecek nesillere de örnek yaşantı sunar. Ayrıca ebeveynler aracılığıyla yeni nesillere kültür ve din hakkında eğitim vermek ritüellerle daha kolay ve kalıcı hale gelir, çok eski ataların yaptığı duaların, sembolik hareketlerin yaparak ve yaşatarak öğrenilmesini sağlar.

Ritüellerin dinî bir arka planı olabilir ama uygularken bireylerin dinî aidiyet hissiyle uygulaması gerekmez. Toplumlarda din ve kültürün bir bütün olduğu ön koşulundan yola çıkılırsa dinin bir parçası olan ritüellerin de kültürle bağı olduğu söylenebilir. Hinduizm’in de kültüre bağlı bir din olması bu çerçevede anlaşılabilir.

¹⁵⁶ Isha Upanişad her şeyin özünü içerdıği söylenen Upanişadların en kısa metnidir. İyi bir geçiş sağlamak için ölmekte olan bir kişiye okunur. Sankara tarafından yorumlanmıştır. K. Klaus Klostermaier, *A Concise Encyclopedia Of Hinduism* (England: Oneworld, 2003), s.86.

¹⁵⁷ Sadhu Mukundcharandas, “The Sixteen Samskaras Part-1”, *Babs* (Erişim 27 Kasım 2022).

¹⁵⁸ Mishra, *Hinduism Ritüel*, s.309.

¹⁵⁹ Kasım Karaman, “Ritüellerin Toplumsal Etkileri”, *SDÜ Fen Edebiyat Faköltesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2010), s.223,229.

¹⁶⁰ Pattanaik, *40 Insights Into Hinduism*, s.80.

Bu dinin etkileri yaşantının içinde görülür, yani Hindu kültürü incelendiğinde din  motiflere rastlanır. Bu sebeple ritüellerde dinsel ve kültürel etkilerin bulunması normal bir durumdur¹⁶¹. İnançsız bir kişi bile *samskaralar*ın anlamını dahi bilmeden kültüre yerleştiği için veya aile geleneği olması sebebiyle ritüelleri uygulamaya önem verir. Nitekim kültüre yerleşen ritüeller, modern dönemlerde din  yaşantının zayıflamasına paralel olarak manevi yönü zayıflamış kutlamalara d n řm řt r¹⁶².

Dinsel uygulamalar, üzerinde taşıdığı din ve toplumların tanınmasına yardımcı olur. Dinlerin manevi boyutunun şekilsel olarak ifade edilmesi ritüeller aracılığıyla gerçekleştiği gibi toplumların yaşayış biçiminin, değerlerinin ve kültürel niteliklerinin görünür kılınmasına da ritüeller aracılık eder. Örneğin, cesedin yakılması akla Hinduizmi ve Hindu toplumunu getirir. Bu, ritüellerin başka din veya toplumlardan bir diğerini ayırma özelliği sayesinde. Sayıca fazla olan Hindu ritüellerinde de bunu görmek mümkündür, çünkü *samskaralar* incelendiğinde Hindu kültürü hakkında fikir sahibi olunur. Evrensel nitelikli olan inisiyasyon, evlilik, cenaze ritüelini nerdeyse bütün toplumlarda bulmak mümkündür. Ancak  ocuğun katı gıdaya başlaması veya ilk sa  kesimi gibi yaşamın her geçiş evresinin kutlanması gibi sayıları kırka varan ritüeller Hinduizm'e özgüdür. Bu  er ecele *samskaralar* Hindu toplumunu kendine özgü ve özel kılmaktadır.

Ritüeller, toplumların genelinde diğer toplumlardan ayrılmayı ifade ederken Hinduizm de hem dışarda hem de içerdeki ayrımı gösterir. İçerdeki ayrım Hinduizm'in toplumsal sınıfları arasındadır. *Samskara* ritüellerindeki objeler, semboller ritüellerin yapılma zamanı kast sınıflarına göre farklılık gösterir. Özellikle ilk üç kasta sınırlı olan inisiyasyon ritüelinde kastlar arası ayrım daha fazla ön plandadır. Bu anlamda *Upanayana* inisiyasyon ritüeli Brahman sınıfını daha fazla ayrıcalıklı kıldığından bu ritüele karşı çıkanlar dahi olmuřtur¹⁶³.

Hinduizm'de birçok ritüelin işleyiş süreci evren ve insanın yaratılışını özetler. Bunlar görünmeyen tanrısal alemde insanı kendi gerçeği ile y zleřtirir¹⁶⁴. İnsanın kim

¹⁶¹ Gonda, *Vedic Ritual*, s.365.

¹⁶² Mishra, *Hinduism Ritual*, s.303.

¹⁶³ Smith, *Ritual and Religion*, s.94.

¹⁶⁴ İlkay şahin, "Dünya Kurmak: Ritüel, Gerçeklik ve Dünya Görüşü", *Kare*, (2020), s.139.

olduğunun nereden geldiğinin ve nereye gideceğinin, yaşamdaki hedefinin ne olduğunun hatırlatıcısı gibidir. Kişi bu manevi atmosferde ruhsal olanla etkileşim içinde olup toplumun geri kalanını da etkiler. Bu anlamda ritüellerin toplumsal yaptırım gücü aracılığıyla hem birey hem de toplumlar istenilen yönde şekillendirilir. Ritüeller birey ya da grup tarafından amaçlanan etkileri oluşturan bir tür mucizevi eylemler olarak görülür¹⁶⁵. Bu etkilenmeyle birey ritüeller aracılığıyla dininin gerektirdiği ahlakî kısıtlamalara uyar ve sosyal yükümlülükleri daha kolay kabullenir.

Ritüeller ilahi olanı kabul eder ve ilahilik yaptırımı ile uygulayana birçok sorumluluklar yükler. *Samskara* ritüelleri de kabul ve yükümlülük kavramları üzerine temellendirilmiştir. Ritüellerin yüklediği sorumluluklardan birisi de bireyi kardeşlik duygusunu besleyen topluluğa bağlamasıdır¹⁶⁶. Kendini bir gruba bağlı hisseden birey yaşam boyu davranışlarını kontrol altında tutabilir. Her bir geçiş ritüelinden sonra birey üstlendiği konumuna göre dinî ve ahlakî sorumluluklarının farkında olarak yaşamına devam eder. Bu ahlakî baskı ve yaptırım Hint toplumunda da benzer etkilere sebep olmaktadır. Her bir geçiş ritüelinden sonra bireyin üstlendiği konumuna göre dinî ve ahlakî sorumluluklarının farkında olarak yaşamına devam etmesi beklenir. Özellikle dinî boyutuyla inanarak yapılan *samskaralar* bireyin hayatına kutsallık katar¹⁶⁷. Bu sayede bireyin başkasının hakkını gözetme, adaletli olma, yaşayan tüm canlılara sevgi besleme, hiçbir canlıya zarar vermeme (*ahimsa*) gibi toplumun yararına olabilecek vasıfları yaşam boyu sürdürebilmesine yardım eder.

Ritüellerin aile, akraba ve arkadaş çevreleriyle beraber kutlanıyor olması bireyin sosyal statüsünde de değişiklikler oluşturur. *Samskaralar* bir Hindu'nun yaşamını değiştirerek ona yön verir ve bir sonraki yaşam tarzını tanımlar. Örneğin, *Upanayana* ritüelinin sembolü olan kutsal iplik vesilesiyle *dvija* veya iki kez doğmuş olma statüsü kazanılır¹⁶⁸. Yine *Samskaralar*, Hindu kimliğini inşa etmede merkezi öneme sahiptirler¹⁶⁹, yani ritüellerin uygulanış biçimine ve sembollerine dikkat edildiği zaman bir Hindu'nun hangi tanrıya inandığı, hangi mezhep ya da hangi kast sınıfına

¹⁶⁵ Flood, "Hinduism", s.66.

¹⁶⁶ Pattanaik, *40 Insights Into Hinduism*, s.143.

¹⁶⁷ Mishra, *Hinduism Ritüel*, s.402-403.

¹⁶⁸ Kim Kinott, *Hinduism: A Very Short Introduction* (London: Oxford Üniversitesi, 1998), s.27.

¹⁶⁹ Mishra, *Hinduism Ritüel*, s.303,402.

ait olduğu anlaşılır. Ayrıca kolektif bilinç nasıl şekillendirilmek isteniyorsa ritüellerin toplumsal baskısı kullanılarak kişilerin istenilen yöne kolay bir şekilde yönlendirilmesi sağlanır. Toplum doğru veya yanlış yönlendirerek iki yönlü de kullanılabilir. Ritüellerin bu yönü fark edilerek birçok toplumda siyasi güçler ve din adamları tarafından ritüeller çıkar odaklı amaçlar için kullanılmıştır. Bu anlamda politik psikoloji ve kutsallık birbirinden ayrı düşünülmemelidir¹⁷⁰. Çünkü toplumları kendi eksenleri doğrultusunda yönlendirmek için dinleri aracı kılmak, siyasi gücün doğasında vardır. Bu nedenle, siyasetin tekelinde kurumsallaşma yoluna giden bütün dinlerin kutsalında değişiklik olmuştur. Bunun sebebi politik menfaatler sonucu dine yön verilmesidir. Bu yolla insan eli değmiş olan dinlerin kutsallığında da azalma görülür. Benzer etkiler ve din adamı sınıfı sayesinde adalet, vicdana ve dinin kutsallığına yakışmayacak olan Hindu toplumunda da cinsiyet ve sınıfsal toplum ayrımı uzun zaman başarılı olmuştur¹⁷¹. Ancak Reform söylemleriyle bütün toplumlarda olduğu gibi Hindu toplumunda da din adamı sınıfının gücünü yitirmesiyle sınıfsal ayrım üzerine kurulmuş olan ritüel sistemi de çökmüştür¹⁷².

Toplumsal düzenin inşa edilebilmesi için ritüeller aracılığıyla toplumun inancını, eylemlerini, kültürünü aynılaştırmak ve tek tip bir toplum yapısı oluşturmak mümkündür. Hinduizm’de Brahminler de ritüelin toplulukları birbirine bağlamada önemli bir rol oynadığının farkına vararak ritüeller ve mitolojik hikayeler üzerine yoğunlaşmışlardır. Ayrıca Brahminlerin çok fazla inanca sahip olan Hint toplumunu tek bir dinin şemsiyesi altında toplama çabası içinde oldukları da görülür. Bu, *samskara* ritüelleriyle topluma yön vermek ve tek tip gelenek oluşturma isteği ile ilgili bir durumdur. Bu çaba sadece Hinduizm açısından nihayete ermiştir. Çünkü Hinduizm ve Hindu toplumu açısından *samskaralar* ayırt edici özelliktedir. *Samskaraları* inceleyen araştırmacılar Hinduizm ve Hindu gelenekleri hakkında bilgi edinecekleri gibi Hinduizm’i inceleyenler de *samskara* ritüellerine değinmeden geçemeyeceklerdir. Dolayısıyla Hinduizm’de kültürün sonraki nesillere aktarılması din, mitoloji, hikâye,

¹⁷⁰ Ezgi Gül Ceyhan, “Bir İnanç Estetizmi Hinduizm: Politik Estetizasyon ve Psikoloji”, *Dtcf*, (2022), s.573.

¹⁷¹ Stephen Hay vd. (ed.), “Sources of Indian Tradition”, *Sources of Indian Traditions Modern India, Pakistan, and Bangladesh* (New York: Columbia University, 1893), s.162-163.

¹⁷² John Clark Archer, “Hinduism”, *The Great Religions of the Modern World*, ed. Edward J. Jurji (America: Princeton University, 1946), s.66.

sembol ve ritüeller aracılığıyla gerçekleşir¹⁷³. Bu aktarmayı yaparken cenaze ritüeli dışındaki ritüellerin bir kutlama ve şenlik havasında olması ve toplumsal bir sevinci karşılaması ritüellere olan yönelimi artırmıştır.

1.3.3.3. *Samskaraların Psikolojik ve Ahlakî Amaçları*

İnsanın yaratılışında var olan korku ve istek diğer duygulara göre baskın duygulardandır. Korkuları tarafından esir alınmış olan insanoğlu ebeveynlerini, çocuklarını ve sevdiklerini kaybetmekten korkar. Bu korkuların üstesinden gelmek için üstün bir güce sığınma ihtiyacı hisseder. Endişeler onu kutsallık atfedilen bir varlığa inanma, dua ve ibadet etme veya herhangi bir varlığı saygıyla yüceltme gibi dinî eğilimlere doğru yönlendirir¹⁷⁴. Dinî yaşantısı gereği ibadetlerini ritüellerini yerine getiren bireylerin daha az ölüm korkusuna sahip olduğu, iç huzuru yaşadığı, mutlu olduğu intihara meyli olmadığı yapılan psikolojik araştırmalarca da kanıtlanmıştır¹⁷⁵. Bu bağlamda ritüellerin insanî olan korkulardan kurtulmak ve dünyevî isteklerin gerçekleşmesi için uygulanması genel olarak yapılaş amaçlarındandır¹⁷⁶.

Gelişmişlik düzeyine paralel olarak yaşantının daha rahat ve tedavi imkanlarının daha fazla olduğu modern dönemlerde bile insanoğlu birtakım korkularla yüz yüze kalır. Çok eskiye dayanan Hinduizm'in Vedalar döneminde (M.Ö. 1500-1000) insanların daha fazla korkularla karşılaşması olağan bir durumdur. Bu korkularla başa çıkabilmenin yollarından biri olarak birçok ritüel düzenlenmiştir. Tanrılara kurban sunumlarında olduğu gibi ritüel uygulamaları da psikolojik rahatlama ve güvende hissetme gibi duygularla yapılır. Hinduizm'de doğumdan ölüme kadar olan *samskaralar* da ritüelin genel yapılma amaçlarına benzer korku ve istek duygularının tatmini için de yapıldığı görülür. Örneğin, *Garbhadhana* doğum ritüeli güvenli bir doğum gerçekleşmesi, çocuğun sağlıklı doğması ve yaşam boyu kutsanarak korunması amacıyla yapılır. Hinduizm'de birçok kötü ruhsal varlığın veya ölen insan ruhunun yaşayanlara musallat olacağına ve kötülük yapacağına inanılır. Ayrıca Hindular,

¹⁷³ Pattanaik, *40 Insights Into Hinduism*, s.80,82,143.

¹⁷⁴ Abdülkerim Bahadır, "Dindarlığın Kaynakları", *Din Psikolojisi* (Anadolu Üniversitesi, 2010), s.47.

¹⁷⁵ Fatma Gül Çirhinlioğlu - Üzeyir Ok, "İnanç ya da Dünya Görüşü Biçimleri ile İntihara Yönelik Tutum, Depresyon ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkiler", *C.Ü Sosyal Bilimler Dergisi* 34/1-1,8 (2010), s.2.

¹⁷⁶ Heather Elgood, *Hinduism and the Religious Arts* (London and New York: Cassel, 1999), s.131.

fiziksel rahatsızlıklardan korktuğu gibi insan ve tanrılara düşmanlık eden bir takım kötü ruhsal güçlerden de korkarlar. Rig Veda’da adı geçen insanlığın en azılı düşmanı olarak kabul edilen Rakşaşalar kötü tanrısal güçlere örnek olarak verilebilir. Rakşaşalar’ın insana hastalık verdiğine, zihin bulanıklığı ve konuşma becerilerini yok etme gibi rahatsızlıklara sebep olduğuna inanılır¹⁷⁷. Bu korkular dinin mitolojisiyle doğrudan ilgilidir. Bu anlamda mitolojilerin baskın imgeleri korkulası bir durum oluşturur. Dolayısıyla *samskaralardaki* dualar ve kurban sunumları kişilerin rahat ve huzurlu hissetmelerine neden olur ve korkuları yatıştırmaya yardım eder¹⁷⁸.

Hinduizm’de Brahman’ın meskeni olarak görülen insanın büyük ve etkili değişiklikler yaşadığı dönemleri kapsayan her geçiş aşamasının *samskaralarda* geçiş ritüelleriyle kutsanması ve korunması hedeflenir. Hinduizm’de insan eğitildikten, kutsandıktan ve böylece mükemmel hale geldikten sonra bir değer kazanır. Aksi halde günahkâr ve kirli kabul edilir. Ayrıca bu ritüellerle insanın Tanrı’ya güven duyması sağlanır. Bu anlamda *samskara* ritüellerini yerine getiren kişiler sembolik işaretlerle dinî yaşantıyı kabul ederek Tanrı’ya olan bağlılıklarını ve teslimiyetlerini dile getirmiş olurlar¹⁷⁹. Teslimiyeti yaşayan kişileri hastalıklar ve dünyevî sıkıntılar üzmeyeceği gibi günahlardan kurtulacağı düşünüldüğünden *samskaraları* uygulama daha fazla istenir duruma gelir¹⁸⁰. Örneğin ölmek üzere olan bir kişi, öldükten sonra tekrar dünyaya geleceğini ve *samskara* ritüelleriyle yaşamının kutsandığını düşünerek ölüme cesaretle gider. Böylece ritüeller kişilerin yaşamındaki iyi veya kötü değişimleri psikolojik bir rahatlıkla kabullenmesine aracılık etmiş olur.

Samskara ritüellerinin psikolojik amacı korku ve arzu olmak üzere iki insanî duygu çerçevesindedir. Korku yönü istenilmeyen bir durumdan sakınmak iken arzu yönü istenilen bir durumun gerçekleşmesidir. *Samskaralar*, tehlikelerden sakınma yanında dünyevî rahatlık istendiği için de yapılır. Nitekim *dharma* kuralı gereği kişi yaşamının belli bir döneminde arzuyu istemelidir. Ritüeller nesillerin devam ettirilmesi, refah düzeyinin artırılması, sağlıklı bir yaşam istenmesi ve toplumun düzeni açısından gereklidir. Bunun farkında olan Hindu akli dünyevî arzuyu kabul

¹⁷⁷ A. İhsan Yitik, “Hint Dinlerinde Kötülük ve Şeytan”, *Milel ve Nihal* 1 (2003), s.21.

¹⁷⁸ Nihilananda, *Hinduizm*, s.135-136.

¹⁷⁹ Pattanaik, *40 Insights Into Hinduism*, s.81.

¹⁸⁰ Nihilananda, *Hinduizm*, s.135.

etmiş, ama bu istek durumunu *aşramaların* ilk iki aşamasıyla sınırlandırmıştır. Bu zaman dilimi kişinin Brahman'a yaklaşması için geçirmesi gereken bir dönemdir.

Tüm *samskaralarda* dualar refah, zenginlik, şöhrat, şeref, bilgi vb. için sunulur. Refah uğurlu kavramıyla eş değer tutulur, bu sebeple evlilik ritüellerinde uğurlu olduğu düşünülen Kuzey ve Doğu yönüne doğru dönülerek refah ve zenginliğin talep edildiği uygulamalar yapılır¹⁸¹. Maddi refahın arzuların tatmini için olduğu düşünülebilir, ancak asıl amaç bu isteklerin daha yüksek hedeflere ulaşmak için aracı olarak kullanılmasıdır. Bu bir çeşit Tanrı'ya olan borcun ödenmesiyle tertemiz bir sayfaya ulaşma hedefi olarak görülebilir. Bu çaba çok zengin olan birinin başkalarına yardım etmesi, Vedalar bilgisini öğrenenin bu bilgiyi aktarması, şöhratin de dünya şöhrati değil ilim ve hikmetle ulaşılan güzel ahlak olmasıdır¹⁸².

Dinlerin ahlak ve birtakım erdemlerle bireyi ve toplumu düzene sokmayı hedeflemesi Hinduizm'de de görülür. Nitekim Hinduizm'de *atmaguna* adı altında toplanan sekiz ahlakî ilke yer alır. Bunlar; şefkat, hoşgörü, kıskançlıktan kurtulma, saflık, sakinlik, dünya arzularını istememe ve açgözlülüğten kurtulmaktır. Dharmasastra metninde kırk *samskaranın* hepsini uygulamış ama bu ahlakî ilkeleri kazanamamış bir kişinin yine de kurtuluşa eremeyeceği ifade edilir¹⁸³. Nitekim *samskaralar* genel itibariyle ahlakî kazanım amacına hizmet eder. Yani insandaki olumsuz kötü eğilimlerin düzeltilmesini hedefler. Bu hedefe ulaşıldığı zaman kurtuluş gerçekleşir. Ayrıca ahlakî ilkelerden olan sabır, şefkat, hoş görü gibi erdemler Upanişadlarda Tanrı, şeytan, insan ve Prajapati¹⁸⁴ ile aralarındaki diyalogda da görülür. Prajapati, şeytanların zalim olması sebebiyle tanrıların merhametli olması gerekliliğini ifade eder. İnsanların doğasındaki bastırılmayan arzusun bulunması sebebiyle doyumsuzluklarını azaltmak için insanlara sadaka vermelerini ve hayırsever

¹⁸¹ Swami, *Hindu Dharma*, s.337.

¹⁸² Achari, "Samskaras: The Hindu Sacraments", s.4.

¹⁸³ *Dharmasutras the Law Codes of Apstamba, Gautama, Baudhayana, and Vasistha*, çev. Patrick Olivelle (New York: Oxford University, 1999), s.91; Achari, "Samskaras: The Hindu Sacraments", s.5.

¹⁸⁴ "Rig Vedada Prajapati, yeri ve göğü yaratan, yaşam soluğu veren, bütün canlıları saran, bütün tanrıların üstünde bir Tanrıdır. Atharvaveda'da ise, daha çok yaratıkların koruyucusu olarak gözüktür. Sathapatha Brahmana da Pracapati ile VisvaKarman'ın özdeşleştirildiğini görüyoruz. Pracapati'nin "en yüce tanrı" niteliği, tanrıların babası ve başlangıçtaki yalnızlığı bütün Vedalar da Brahmanalarda görülür. Sutralar da Brahma ile özdeşleştirilir. Upanişadlarda ise Yaratılışın Efendisidir. Kaya, Hint Mitolojisi Sözlüğü, s.118."

olmalarını öğütler.¹⁸⁵ *Samskaralar* aracılığıyla insanlardan bu ilkelerin kazanılarak yaşam boyu sürdürülmesi istenir. Örneğin *Upanayana* ritüelinde öğrenciye dilencilik yaptırılması alçak gönüllü olmayı öğrenme, evlilik ritüelinde eşlerin kalplerine dokunarak temas etmeleri sevgi erdemini oluşturma amacı güder.

Samskaralarda bir eğitim de söz konusudur. İnsanın eğitilmesi gerekliliğinin farkında olan Hinduizm, cenaze ritüeline kadar icra edilen tüm ritüellerle aşamalı olarak insanı kültürel ve dinsel anlamda eğitmeyi hedefler. İnsanın her yeni olgunluk aşaması kademeli olarak eğitim ve değişimi beraberinde getirir, çünkü değişim aşamaları bir ilerleme ve yeni bir olgunluk durumunun oluşmasıdır. İnsanın yaş ve bilgi düzeyinin artmasıyla beraber yeni bilgi ve kuralların öğretilmesi gerekir. Bu değişimin fark ettirilmesi ve bu farkındalıkla kişinin yaşamını şekillendirmesi önemsenir. *Samskara* ritüellerindeki birtakım semboller ve anlatılarla öğretim ilkelerinden olan yaparak ve yaşayarak eğitim ilkeleriyle bu süreç en ideal şekilde ilerletilir.

İnsanoğlunun yaratılışında var olan diğer bir vasıf ise sosyal bir varlık olmasıdır. Yalnız yaşayamayan insan bir bütünün parçası olmayı hedefler ve bunu arzular. Bu ritüeller insanın yaratılışı gereği ihtiyaç duyduğu toplumda birlik olma, bir dine, kültüre veya guruba ait olma ve bir bütünün parçası olma gibi duyguların karşılanmasına da katkı sağlar. *Samskara* ritüelleriyle kişi aidiyet bağı kurabilir. Kendisini ailesine ve çevresine bağlı ve sorumlu hisseder. Yeni çocuğu olan bir baba çocuğunu ailesine ve çevresine tanıtmak, göstermek, sevincini paylaşmak ister. Yine çocuklarını evlendiren ebeveynler bu mutlu durumu aile, akraba ve arkadaşlarıyla kutlamak ister. Bu insanın doğasında olan paylaşma ihtiyacını karşılar¹⁸⁶. Cenaze ritüeli hariç ritüellerin geneli mutluluk anlarının kutlanmasıyla ilişkilidir. Cenaze ritüeli üzüntülü bir zaman dilimi olmasının yanı sıra dayanışma ve birlik olma zamanıdır.

Samskaralar aracılığıyla bir insanın fiziksel, ruhsal ve zihinsel anlamda olabilecek en iyi duruma getirilmesi için bir çabanın olduğu görülmektedir¹⁸⁷. Bu

¹⁸⁵ Krishnananda, *Lessons on the Upanishads*, s.200.

¹⁸⁶ Pattanaik, *40 Insights Into Hinduism*, s.81-82.

¹⁸⁷ Achari, "Samskaras: The Hindu Sacraments", s.4.

oluşturulmak istenen durum kimi zaman bazı ritüellerde tıbben yararı olduğu düşünülen otlar veya tahıllar aracılığıyla oluşturulmak istenmiştir. Ancak genel olarak kutsama yoluyla iyileştirme, arındırma ve mükemmelleştirme yöntemlerine başvurulmuştur. Birçok ritüel işleminden geçmiş, fiziksel ve ruhsal olarak sağlam olan kişi bunun doğal sonucu olarak ölümle daha kolay yüzleşebilir. Dolayısıyla bütün çaba ruh göçünün sebebi olarak görülen ölümden kurtularak iyi ölüm olan *mokşaya* ulaşılmasıdır. Hinduizm’de *samskaraların* bahsi geçen hususlarla ilişkisi doğrultusunda şu on faydasına değinilmiştir.

1. *Samskara*, zihinsel ve fiziksel sağlığın yanı sıra hayatın zorluklarıyla yüzleşmek için cesaret verir.
2. *Samskaraların* kanları arındırdığına ve kan dolaşımını artırarak her organa daha fazla oksijen gönderdiğine inanılır.
3. *Samskaralar* vücuda enerji verebilir ve onu canlandırır.
4. Daha uzun süre çalışmak için fiziksel güç ve dayanıklılığı arttırabilirler.
5. Zihni gençleştirir, konsantrasyon ve entelektüel kapasiteyi arttırır.
6. *Samskaralar* aidiyet, kültür ve saf duyarlılık duygusu verir.
7. Enerjiyi insanî nedenlere yönlendirerek güçlü bir karakter yaratır.
8. *Samskaralar* gurur, ego, bencillik, öfke, kıskançlık, açgözlülük, oburluk, tembellik, şehvet ve korku gibi ahlaksızlıkları öldürür.
9. Yaşam boyunca ahlakî ve fiziksel denge sağlar.
10. *Samskaralar*, mutlu ve doğru bir yaşamdan dolayı ölümü cesurca göğüsleme güveni kazandırır¹⁸⁸.

¹⁸⁸ Seva Kendram, “Samskara 16 Hindu Rites Performed From Brith to Death”, *The Hinduportal*, (2017).

İKİNCİ BÖLÜM

HİNDUIZM'İN KURTULUŞ FİKRİNDE SAMSKARALAR: GEÇİŞ RİTÜELLERİ

Hinduizm'de sayıları kırkı bulan ve *samskara* olarak adlandırılan ritüeller insan hayatının tamamını ilgilendirir. Bunlar arasında genel anlamda insan hayatını derinden etkileyen, ritüel öncesi ve sonrası yaşamda önemli farklılıklara yol açan ve bundan dolayı geçiş ritüelleri, geçiş mensekleri gibi isimlerle tanımlanan dört büyük ritüel vardır. *Samskaralar* arasındaki geçiş ritüelleri sırasıyla doğum, inisiyasyon, evlilik ve ölüm törenleridir. Bu ritüeller insan hayatının tüm aşamalarında fiziksel ve toplumsal değişimleri ifade ederken bunu hem bireye hem de topluma kabul ettiren bir mekanizmaya işaret eder. Aynı zamanda *samskara* adı verilen geçiş ritüellerin manevi anlamda insanın kurtuluşa ulaşabilmesi için gerekli olan ilerlemeyi ve olgunlaşmayı sağlaması daha öncelikli bir değişimi ifade etmektedir.

Hinduizm'de insanın kusurlu yönlerinin tespit edilerek düzeltilmeye çalışılması dünya hayatında insanın mücadelesinin kendisiyle olduğunu gösterir. *Samskara* ritüelleri de bu mücadelede insanı iyileştirerek yardımcı olur. Bu, ritüellerin kurtuluş fikrindeki anlamını ifade eder. Başka bir ifadeyle yeniden doğum *samskara* ritüellerini gerekli kılar. Çünkü insan kusurlu yönleriyle doğar ve bunun ruhsal anlamda değiştirilmesi gereklidir. Kurtuluş insan ve eğilimleri üzerinden anlam bulduğu için *samskara* ritüelleri de insanı düzelterek kurtuluşa ulaştırmayı hedefler. Doğum öncesinden başlayarak ölüme kadar süren *samskaralar* erkek bir Hindu'nun kademeli olarak yaşamını kutsama, arındırma ve ruhsal olarak yüceltme görevini üstlenir. Bu *samskaralardan* geçerek insan kutsanır, zihni arındırılarak gerçek bilgiye ulaşır ve insanın kurtuluşu gerçekleşir. Dolayısıyla *samskaraların* insanı kademeli olarak mükemmelleştirdiği ve nihai hedefe ulaştırdığına inanılır.

Doğum, doğuştan itibaren insanın kusurlu yönünün olduğunu açığa çıkarır. Anne ve babadan olan biyolojik doğumun kirli ve kusurlu kabul edilmesi sebebiyle insan da doğuştan olumsuz kabul edilen niteliklere sahip bir varlık olarak değerlendirilir. Bunun için birçok ritüel yapılsa da kusur ve kirlerden insanı arındırarak kurtuluşu sağlayacak olan *Upanayana*, yani inisiyasyon *samskarası*dır. *Upanayananın* insan için değeri ona yeni ve ruhsal bir dünyaya yeniden doğum yaşatmasıdır. Hinduizm’de bu yeni doğumla insanın tamamen arındırılarak kutsal olan Vedalar eğitimini alabilmeyi hak etmesi önemsenir. Bu ritüelden geçmeyenler ise kirli kabul edilen Sudra sınıfı ile eşit tutulur ve onlar gibi kurtuluşa ulaşmalarının mümkün olmayacağına inanılır.

Bir erkeğin aile yaşamı ve erkek çocuğunun olması *dharma* kanununa göre görev ve sorumluluğu olarak belirlenmiştir. Ayrıca evlenmeyen erkek kurban ritüellerini yapamayacağından yarım olarak değerlendirildiği gibi oğlu olmayan erkeğin de kurtuluşa ulaşması mümkün görülmez. Bu sebeplerden dolayı aile görevini yerine getirmek isteyen erkeğin *Vivaha* evlilik *samskarasını* eksiksiz yapması zorunluluğu doğmuştur. Bu da oğulun ve ailenin Hinduizm teolojisindeki ve kurtuluştaki yerini gösterir niteliktedir.

Antyeṣṭi cenaze *samskarası* kurtuluşa ruh ve beden ikilisinin ayrımını açığa çıkarmıştır. Ruhun değerli kabul edilerek tanrısal düzleme kavuşmasına ve değersiz görülen bedenın yakılarak yok edilmesine ateş aracılık etmiştir. Bu sebeple ateşin teolojideki yeri de araştırılma konusu olmuştur. Bedenin ateşte yakılarak ruhun ateş tanrısı Agni’ye teslim edilmesi mistik bir inanç boyutunu göstermektedir. Bu inanç Hinduizm’in ateşe kurban sunumlarından ibaret olan kurban ibadeti ile ilişki kurulmasına yol açmıştır. Doğum ritüellerinde ateşe kurban sunumları ile oluşturulmak istenen kutsanmış yeni bir yaşama başlangıç, cenaze *samskarası* aracılığıyla bedenın yakılarak Tanrı’ya sunulması ile son bulmuştur. Bu hususlar dikkate alınarak konu; “Kurtuluş Fikrinde Doğumla İlgili Ritüeller”, “Kurtuluş Fikrinde *Upanayana*: İnisiyasyon Ritüeli”, “Kurtuluş Fikrinde *Vivaha*: Evlilik *Samskarası*” ve “Kurtuluş Fikrinde Ölümle İlgili *Samskaralar*” başlıkları altında değerlendirilmiştir.

2.1. KURTULUŞ FİKRİNDE DOĞUMLA İLGİLİ RİTÜELLER

Kurtuluş fikrinde doğumun acı kavramlarıyla eş tutulması doğumu olumsuz kılarak doğum ritüellerini açığa çıkarmıştır. Bu anlamda insan zihni sınırlı kapasiteye sahip olduğu gibi önceki yaşamın olumsuz izlerini de taşır. Aynı zamanda arzu ve öfke duyguları ile dünyaya bağlanır. Yani her yeni doğan insan düzeltilmesi gereken eğilim ve kusurlarla doğar. Bunların düzeltilmesi ile Tanrı Brahman gerçeği fark edilir ve kurtuluş yaşanır. Bunlardan hareketle doğum ritüellerinin kurtuluş yolunda anlam ve önemi değerlendirilmiştir.

Her yeni insanın kusurlu olduğu inancı doğmadan önce ve hemen doğduğundan itibaren başlayan *samskaraları* yerine getirmeye insanı yönlendirir. Bu sebeple birçok doğum ve doğum sonrası *samskaralar* oluşur. Doğum ritüelleri kurtuluşa ulaştırmanın yanı sıra fiziksel, kültürel ve sosyal birçok amacı içinde barındırır. Bu amaçların Hinduizm’in tarihsel süreçlerine göre farklılık gösterdiği görülür. Ancak konu kurtuluş fikri çerçevesinde ele alınmıştır. Bahsi geçen hususlardan hareketle konu; “Kurtuluş Fikrinde Doğuma Yüklenen Anlam”, “Doğum Ritüellerinin Yapılış Amacı”, “Doğum Öncesi Ritüeller”, “Doğum Zamanı Ritüeli: *Jatakarma* (Yeni Doğan Ayini)” ve “Doğum Sonrası Ritüelleri” başlıkları altında ele alınmıştır.

2.1.1. Kurtuluş Fikrinde Doğuma Yüklenen Anlam

Kurtuluş fikrinde merkezde insan vardır ve öncelik Hinduizm’e göre insan benliğini ve özünü anlamaktır. İnanca göre, insanın biri tanrısal diğeri ise maddeye ait olan iki yönü mevcuttur. Tanrısal yönü *atman* olurken maddi yönü ise süptil beden olarak adlandırılır¹⁸⁹. Bu bedenden kasıt fiziki bir beden değil yine beden ruhsal yönüdür. Hinduizm’de fiziksel bedenin bir önemi yoktur, asıl olan ruhtur. *Atman* için Brahman’ın parçası, özü veya kendisi olduğu yönünde farklı açıklamalar yapılmıştır,

¹⁸⁹ Sivananda, *Soul After Death*, s.40.

ancak tanrısal olduğu inancı kesindir.¹⁹⁰. İnsanın bu yönü tanrısallığı sebebiyle ölümsüz, günahsız ve saftır¹⁹¹.

Süptil beden olarak adlandırılan dünyevî ruh ise duygular ve dünyevî eğilimlerin taşıyıcısıdır. İnsanın bu tarafıyla günah işlemesinden dolayı kirli ve geçici olan da bu yönüdür. İnsan buradaki duygularından sıyrılmadıkça ölüm ile ilişkisi devam eder. Ölümün devam etmesi zevk ve acıdan ibaret olan süptil bedenın yeniden bedenlenmesini beraberinde getirir. Katha Upanişad da “*Ayırım gözetmeyen ve akli her zaman kontrolsüz olanın duyuları, bir sürücünün hırçın atları gibi kontrol edilemez*” ifadelerinden insanın kontrol edilmesi gereken duyulara ve bu duyularını sınırlandırabilecek potansiyele sahip olduğu anlaşılır¹⁹². Buna göre zihnin arındırılmasıyla kişi bedenın bir hiç olduğunu, asıl olanın *atman* olduğunu kavradığı zaman kurtulabilir. Bu bedeni yok sayma anlamında bedensizlik durumudur ve mutlak mutluluk bedenden kurtularak elde edilebilmektedir.

Hinduizm’de özellikle insanın duygu yönüne oldukça fazla yer verilir. Sıkça üzerinde durulan ve üstesinden gelinmesi gerektiği söylenen duygular arzu, öfke ve açgözlülüktür. Hinduizm’in mitolojik hikayelerinde yer alan tanrılarında da bu duyguların var olduğu görülür. Örneğin, Mahabharata’da Brahma’ya kıskançlık gibi insanî nitelikler verilir. Şiva Purana’da, Tanrı’nın öfkesi konu edilir. Buna göre; “*büyük Tanrı Şiva, Brahma’nın yokluğunda dünyayı yaratmasına kızdı, böylece yıkıcı rolünü yerine getirerek dünyayı yaktı ve Brahma, Şiva’nın üstün gücünün önünde eğildi. Bu itaatten memnun olan Şiva, Brahma’ya ödül olarak ne istediğini sordu. Brahma, yarattığı dünyanın restore edilmesini istedi*”¹⁹³. Buna benzer başka anlatılarda arzu duygusunu görmek de mümkündür. Tanrılarda var olan bu duygular yaratımın doğal sonucu olarak insanlara da geçmiştir. Ancak tanrısal düzlemde sorun oluşturmıyan bu duygular, insan düzleminde kişiyi *samsara* döngüsüne hapsedip kurtuluşu engelleyerek acı çekmesine sebep olan duygulardır.

¹⁹⁰ Shin, *The Concept of Self in Hinduism*, s.20.

¹⁹¹ Swami Paramananda, *The Upanishads. Vol. 1* (Boston: Vedānta Centre, 1919), s.60.

¹⁹² Paramananda, *The Upanishads. Vol. 1*, s.66.

¹⁹³ Leeming, *Myths of World*, s.147.

Hinduizm’de *atman*ın hapisanesi olarak görülen dünyadan kurtulması en nihai hedef olarak görülür. Çünkü gidiş geliş döngüsü devam ettiği sürece *atman* acı çeker. *Atman* tanrısaldir ve bir an önce ait olduğu yere, aslına kavuşmak ister. Bu mahpusluktan kurtuluş ancak insanın arzu ve öfke duygularını yönetebilmesiyle gerçekleşir. Bu duygular dizginlenmediğinde zihnin önünde gerçeğin görülmesini engelleyen bir perde oluşur, işte bu perde Hinduizm’de insanın cehaleti olarak açıklanır. Cehalet ise günah kavramıyla eş tutulur, yani Hinduizm’de günah yoktur, cehalet vardır. İnsan bu cehaletiyle kaybeder¹⁹⁴. Bu anlamda cehalet bütün varlıkların aslının Brahman olduğunu idrak etmeyi engeller, ancak zihnin üzerindeki perde kaldırılırsa Brahman-*atman* birliği açığa çıkar ve kurtuluş yaşanır. Bu sebeple Hinduizm’de duyguların yönetilmesi ve zihnin bazı yoga türleri, ibadetler, *samskara* ritüelleri ve okunan mantralarla arındırılması kurtuluş için önemli görülmüştür.

Samsara döngüsü gereği tekrar dünyaya doğmak ruhun, yani *atman*ın duyular dünyasından kurtulmadığını gösterir. Bu sebeple doğum istenilen bir durum değil aksine kurtulması gereken bir olgudur. İnanca göre, her yeni doğumun önceki yaşantının devamı olduğu ön kabulünden yola çıkarak yeni doğan her insan günahkâr kabul edilir. Nitekim *karma* kurallarına göre yaşayan ve Brahman birliğini kavrayan kişi *mokşaya* ulaşır ve bir daha dünyaya doğmaz. Brahman birliğini yaşayan kişilerin bir daha dünyaya gelmeyeceği inancı her yeni doğan insanın Brahman birliğini kavrayamamış kusurlu kişiler oldukları anlamına gelir. Bundan hareketle her yeni yaşamın ilk olmadığı söylenebilir¹⁹⁵. Bu sebeple bu kişilerin tekrar dünyaya gelmeleri önceki yaşamlarında yaptıklarının cezasıdır, ama aynı zamanda yapmadıklarının bir telafi imkanındır¹⁹⁶. Bu döngü sadece insanın tekrar varlık sahasına çıkmasını değil aynı zamanda kozmolojik bir değişim ve dönüşümü de ifade etmektedir. Dünyanın başlayıp bittiği zaman dilimine *kalpa* denir. *Kalpalar* çağıyla yeni bir dünya kurulur ve tekrar sonu gelir, sonra tekrar yenilenir, bu döngüsel oluş sürekli tekrar eder. En sonuncu *kalpa*dan sonra her varlık gibi dünya da Brahman’a geri döner¹⁹⁷. Bu da kozmik işleyişin bir yenilenmesi anlamına gelir.

¹⁹⁴ Shin, *The Concept of Self in Hinduism*, s.16.

¹⁹⁵ Sivananda, *Soul After Death*, s.39.

¹⁹⁶ Lochtefeld, *The Illustrated Encyclopedia of Hinduism*, s.351.

¹⁹⁷ Shin, *The Concept of Self in Hinduism*, s.15.

Vedik kozmolojik teoride yaratılış adeta ritüel görevler için kusurlu bir ön koşuldur. Tanrılar bile başlangıçta kusurludur ve ölüme maruz kalır. Ölümden kurtulmak için yaptıkları bazı ritüel uygulamalar mitolojide anlatılır. Yaratılışın efendisi Prajapati vücudunu bir kurban ritüeliyle adayarak veya bin yıl boyunca kemer sıkma (*tapas*) uygulayarak ölümsüzlüğe ulaştırmıştır. Bu örnek üzerinden tanrılara ölümsüzlüğü nasıl elde edecekleri öğretilmiştir. Tanrı bile olsa burada bir yetememe durumu açığa çıkar, ancak bu durumun ritüel aracılığıyla düzeltilebileceği dinî bilince aktarılır. Aynı şekilde insan düzleminde de doğum kusurlu insanı oluşturur. Her yeni doğan insan da tanrılar gibi ritüeller aracılığıyla ruhsal bir dönüşüme ihtiyaç duyar¹⁹⁸. Be sebeple yaratılıştan beri süren insanın kusurlu doğası ve onun bu yönünü düzeltme çabası *samskara* ritüellerini gerekli kılar.

Doğum, ölümler ve ölüm çeşidiyle de ilintilidir. Buna göre ölümün iki anlamından söz etmek mümkündür. İlk ve en önemli kurtuluş kapısı olan ölüm gerçek olarak kabul edilen ölümdür. Bu ölümden bir daha dünya kapısı açılmaz. İnancın hedeflediği mokşaya, yani kurtuluşa ulaştıran ölüm budur, bununla ölümsüzlük kazanılır. İnsan Brahman'ı aklıyla ve kalbiyle kavradığı ve bu bilgiyle tüm yaşantısını donattığı zaman gerçek olan ölüme ulaşabilir. Diğer bir ölüm ise sadece bedenin öleceği, yaşamın ise devam edeceği ölüm çeşididir. Adeta bir insanın ölüm aracılığıyla bir kapıdan çıkıp dış kıyafetini değiştirerek aynı kapıdan geri gelmesidir. Esasen bu *atman*la beraber duyularla, cehaletle, yanılgılarla kaplanmış olan dünyevî ruhun tekrar fiziksel bedene girerek geri dönmesidir¹⁹⁹. Bu anlamda insan cehaletiyle doğar, yaşar ve ölür, ancak gerçeği kavrayamayan kişi tekrar dünyaya gelir. Çünkü kişi, önceki yaşamında arzularının yönettiği dünya yaşantısına dalmış, asıl arzusunu unutmuştur. İnsanın asıl arzusu, ilim ile Brahman'ı bilmek (*jnana*), kalbiyle hissetmek (*bhakti*) ve eylemlerinde (*karma*) onu yaşamak olmalıdır. Bunları yaşamadan ölen kişinin ölümü gerçek ölüm değil aksine yeniden doğuşun başlamasının sebebidir. Günahlarıyla yeniden dünyaya gelen insanın *samskaralar*la arındırılması doğum ritüellerinin başlangıcı olan ölümlerle ilişkili olduğunu gösterir.

¹⁹⁸ Smith, *Ritual and Religion*, s.82; Ayrıca. James Stutley - Margaret Stutley, *A Dictionary of Hinduism its Mythology, Folklore and Development* (London and Henley: Routledge & Kegan Paul, 2019), 2/s.192.

¹⁹⁹ Klostermaier, *A Survey of Hinduism*, 2007, s.101.

Hinduizm’de doğum-ölüm ikilisi olumlu görülmemekle beraber doğumun insanın önceki yaşamındaki kötü karmalarının karşılığı olması sebebiyle doğum, acı, ceza ve keder olarak anlamlandırılır. Bu sebeple Hinduizm’de embriyo aşaması, yaşlılık, hastalık ve ölümün yanı sıra doğum da beş kederden birisi kabul edilmiştir. Bu inanç çerçevesinde tekrar dünyaya gelmek ruh için bir eziyet ve cezadır. Ruhun gidiş geliş döngüsünden kurtularak aslına, yani Brahman’a dönmesi bu eziyetten kurtulması anlamına gelir²⁰⁰.

2.1.2. Doğum Ritüellerinin Yapılış Amacı

Hinduizm’de ölen kişilerin tekrar dünyaya geleceği düşüncesiyle ölüme çok fazla trajik bakılmamasına rağmen üzücü bir olaydır. Doğum ise ölümün aksine mutlu edici ve kutlanmak istenilen durum olsa da doğumun da ölüm gibi kirletici olumsuz yönü bulunur. Bu sebeple, doğan her insan Sudra sınıfından kabul edilir. Ancak yeni doğan insan özü anlamında Sudra değildir, çünkü Sudra kalıtsal ve daimidir. Bu benzetme ile sadece kişinin günahkâr ve ruhsal olarak kirli kabul edilen yönüne işaret edildiği gibi insanın bu durumu düzeltebilecek kabiliyeti de olduğu dinî metinlerden anlaşılmaktadır. Bunun için Hinduizm birtakım yollar sunmuştur. *Samskara* ritüelleri de en etkili yollardan biridir, çünkü hedefinde insan ve kötü eğilimleri vardır. Doğum öncesinden başlayan bu ritüellerle kusursuz insan oluşturmak amaçlanır. Özellikle *Upanayana samskarasında* ikinci doğum söz konusudur. Biyolojik doğumdan sonraki ruhsal olan ikinci doğum, kirli olan insanı ruhsal dünyaya tertemiz olarak başlatır. Bu anlamda “*Upanayana samskarasını gerçekleştirerek bir Dvija (iki kez doğmuş) olunur; vedik ilmi edinerek bir Brahmin olunur ve Brahman’ı (Tanrı) idrak ederek onunla bir olunur.*”²⁰¹ sözü iki kez doğanların saf duruma gelebileceğini kanıtlamaktadır. Ancak bu ritüellerden geçmeyenler günahkâr bir Sudra olarak anılmaya devam ederler²⁰². Biyolojik doğumun bu olumsuz yönü manevi ve aileye yayılan bir kirliliktir, özellikle anne bu kirlilikten en çok etkilenen kişidir. Doğum yapan anne ve doğan bebek kirli olması sebebiyle doğum öncesinden başlatılan ritüel süreç doğum sonrasında da devam eder. On gün sürecek olan kirlilik dönemi yapılan

²⁰⁰ Kapani, *The Philosophical Concept of Samskara*, s.15.

²⁰¹ Donald R. Davis JR, “Introduction”, *The Oxford History of Hinduism Hindu Law a New History of Dharmaśāstra*, ed. Patrick Olivelle - Donald R. Davis JR, thk. Gavin Flood (New York: Oxford University, 2018), s.9.

²⁰² Mukundcharandas, “The Sixteen Samskaras Part-1”; Bkz. Smith, *Ritual and Religion*, s.88.

samskaralar aracılığıyla atlatılır²⁰³. Doğumun hemen ardından yapılan *Jatakarma* doğum ritüeli ile bu kirliliğin giderilmesi için bebek ve anne kutsanmak istenir²⁰⁴. Dolayısıyla ölüm-doğum ikilisinde cenaze ritüeliyle ölüm ötesi hayat ve ruhun yeniden bedenlenmesine yardımcı olmak amaçlanırken hayatın ise *Jatakarma* ritüeliyle kutsanması amaçlanmıştır²⁰⁵.

Hinduizm’de nesillerin devam etmesine önem verilir. Evliliğin ve aile hayatının dinî bir kural olarak mecburi tutulmasından önem derecesi anlaşılır. Ayrıca kişilerin evlenip çocuk yaparak tanrılara ve atalara olan borçların ödenmesi inancı bu yaşamı daha da teşvik edici bir hale getirir. *Atmanın* erkek aracılığıyla nesillere geçtiği²⁰⁶ veya *Sraddha* törenlerini ancak erkek çocuklarının yapabileceği gibi birçok nedenden dolayı erkek çocuk istenir²⁰⁷. Erkek çocuğun olması gurur verici ve mutlu edici olmakla birlikte kutsal bir görev olarak da görülür²⁰⁸. Upanişadlarda ikisi sonlu biri sonsuz üç alemden söz edilir. “Bunlar; *insanlar alemi, atalar alemi ve tanrılar alemidir. İnsanların dünyası sadece bir oğul edinerek kazanılır; ataların dünyası kurban sunmayla, tanrıların dünyası ise bilgiyle kazanılır*”²⁰⁹. Erkek çocuğa sahip olmanın neden bu kadar kıymetli olduğu bu ifadelerden açıkça anlaşılır.

Hamileliğin oluşması ve devam etmesinde bu ritüellerin büyük payı olduğuna inanılır. Bunun için Hindu toplumu biyolojik bir takip veya iyileştirme gibi yollara baş vurmak yerine yeni bir insan doğumu anlamına gelen ritüellere daha çok emek sarf eder. Bir insanın var olması ve yaşamını sürdürebilmesi de bu ritüellere bağlanır²¹⁰. Nitekim doğum ritüellerini yapmayan baba, çocuğunun ve annesinin yaşayamayacağına değil bazı ruhsal güçler tarafından yaşatılmayacağına inanır. Bu inanç, doğal olarak geleneğin kültürel ve dinî etkisi altındadır. İnsanı saran korkular ve erkek çocuk isteği gibi nedenlerle doğumdan önce ve doğum sırasında *samskara* doğum ritüelleri yapılır.

²⁰³ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.122.

²⁰⁴ Kinott, *Hinduism*, s.21.

²⁰⁵ Filippi, *Mrtyu*, s.7.

²⁰⁶ Smith, *Ritual and Religion*, s.84.

²⁰⁷ McGee, “Samskara”, s.340.

²⁰⁸ Flood, “Hinduism”, s.73.

²⁰⁹ *Upanishadlar*, s.16.

²¹⁰ Smith, *Ritual and Religion*, s.82.

Her yeni doğan insan şekillenmemiş, kusurlu ve sınırlı potansiyele sahiptir. İnsanın sağlam bir fiziğe sahip olması, toplumsal statüsünün değişmesi ve ruhsal olarak arındırılması, yeni doğan insana kazandırılması istenilen özelliklerdendir. İnanca göre, her yeni doğan insanın önceki yaşantısının nedeni olarak yeniden doğduğunda ruhsal olduğu gibi fiziksel yönüyle de kusurlu doğma ihtimali yüksektir. Çünkü *karma* kuralı gereği önceki yaşamda çok kötü olan bir insanın yeni yaşamında ceza olarak herhangi bir uzvu eksik olarak doğabilir²¹¹. Bu sebeple, doğum ritüelleri ruhsal yönünü temizleme için yapıyor olsa da yeni doğanın fiziksel olarak eksiksiz doğması ve doğum esnasında herhangi olumsuz bir durum gelişmemesi amacıyla da yapılır.

Hinduizm’de *samsara* inancına göre, bir insan birden fazla olan yaşantılarından getirdiği, zihninde ve kalbinde olumsuz izlerle tekrar bedenlenme yaşar. İnsanın önceki yaşantısının izlerini zihninde taşıması sebebiyle yaşayacağı yeni hayatını olumsuz etkilememesi için zihnin arındırılması ve günahlarından temizlenmesi önemlidir. Zihindeki izler bilinçaltı olarak değerlendirilir bu sebeple Hinduizm’de insanı duyguların değil bilinçteki izlerin yönettiğine inanılır. İnsan bilincindeki izler silinmezse duygular da yönetilemez ve bilinç gerçek dünyaya uyandırılmaz. Böyle bir bilinç düzeyindeki bir insan Brahman’ı fark edemez. Bu sebeple doğum ritüellerinde öncelikle bilinç düzeyinin artırılması hedeflenir. Yeni doğan her insanın izlerden arınmış bilinç düzeyine ulaşabilmesi doğum ritüellerinin temel amaçlarından²¹².

Doğum ritüellerinin yeni doğan insan yaşamı için diğer bir amacı ise daha üst toplumsal sınıflara çıkabilme ümidini doğurmasıdır. Kşatriya veya Vaisya sınıflarında doğanların doğuştan eksiklikleri vardır. Kurtuluş için bu eksik yönlerin düzeltilmesi ve Brahmin sınıfına çıkarak ilerlemeleri gerekir. Bir Brahmin kadar olmasalar da olabilecek potansiyelleri ve içsel eğilimleri bulunur²¹³. Kusurların giderilmesiyle Brahmin sınıfına katılmak istenmesindeki sebep ruhsal olarak ilerleme kaydedilmesidir. Çünkü üst kastlara çıktıkça kurtuluş ve Brahman’a yaklaşma ümidi

²¹¹ Swami Nikhilananda, *Hinduizm* (İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları, 2003), s.47.

²¹² McGee, “Samskara”, s.337.

²¹³ Smith, *Ritual and Religion*, s.86.

artar. Bu olumlu sonucun yaşanması için doğuştan itibaren insanın ruhsal yönü işlenir. Dolayısıyla yeni doğanın fiziksel sağlığının yanında ruhsal olarak saflaşması ve günahsızlaşması insan hayatının inanç boyutunda biçimlenmesi için önemli görülür. *Samskara* doğum ritüelleriyle ulaşılmak istenen hedefler yeni doğanın ruh ve bedenine boş bir sayfaya yazı yazılması gibi yazılmak istenir. Böylece adeta ağacın bütün anatomisinin çekirdeğinde şekillenmesi gibi insanın da daha tohum halindeyken ruhsal ve fiziki yapısını istenilen yönde biçimlendirmek hedeflenmiştir. Ayrıca doğum ritüelleri bu özellikleri sebebiyle iyileşme ve inşa ritüelleri olarak da tanımlanmıştır. İyileşmeden fiziki bir mükemmellik, yani sağlık kast edilirken inşa etme kelimesi ise ruhi yapıyı, karakteri ifade eder. Bu anlamda insanın en güzel ruh yapısında olması amaçlanır. Bazı araştırmacılar da bu hususa dikkat çekmiştir. Bunlardan Lilian Silburn isimli araştırmacı *samskara* ritüellerini “*biçimleri yaratan, onları uyarlayan ve onları mükemmel yapan etkinlik*” diye tanımlamıştır²¹⁴. O da bu tanımında ritüellerin dönüştürücü yönüne vurgu yapmıştır.

Doğumdan önce başlayan, doğum sırasında ve sonrasında devam eden *samskaralar* ebeveynleri bağlar. Bu *samskaralar* *dharmanın* belirlediği aile kurma aşamasında olan ebeveynlerin dinî görevlerindendir. Hinduizm’e inanan herkesin dinî kurallar gereği bu *samskaraları* yapması *dharma* gereği belirlenmiş sorumluluklardandır. Burada yeni doğanın hiçbir sorumluluğu yoktur. *Upanayana* ritüeline kadar her çocuk yetkisiz ve hatta alt toplum tabakasından olan Sudra olarak kabul edilir. Brahmin çocuğu bile böyledir, *upanayana* ritüeline kadar bir Brahminle sadece kan bağı ile bağlıdır. *Samskaradan* geçtikten sonra kutsal ipliği almasıyla bir Brahmin çocuğu gerçek anlamda Brahmin kabul edilir²¹⁵.

Doğum ritüelleri ebeveynlerin sorumluluğundadır ve bu ritüellerin geneli çocuk içindir. Ancak *Simantonnayana* (annenin korunması) ritüelinin anneye ait olduğu yönünde görüş bulunur. Hinduizm’in modern vedanta ekolünün gurusu olan Swami bu ritüelin anneye ait değil sanılanın aksine cenine ait olduğunu söylemiştir²¹⁶. Bu

²¹⁴ “Lilian Silburn” Hint dinlerinde uzmanlaşmış ve Hint mistisizmine ilgi duyan Fransız, entelektüel, araştırmacı yazardır “Lilian Silburn Biography”, Biography.htm, *Tititutorancea.com* (Erişim 02 Mayıs 2023).

²¹⁵ Smith, *Ritual and Religion*, s.86-87.

²¹⁶ Swami, *Hindu Dharma*, s.605.

konuda farklı görüşler bulunsada genel görüş sadece *Simantonnayana* (annenin korunması) ritüelinin anneye ait olduğu yönündedir. Yajnavalkya Smriti’de ise son iki ritüelin, yani *Pumsavana* ve *Simantonnayana*, *samskaralar*ın annenin kutsanması için yapıldığı görüşü vardır. Amaç annenin kutsanması ise bir kadının ilk hamileliğinde bu ritüellerin yapılması yeterli bulunur. Bir kez uygun şekilde kutsanmış bir kadının sonraki tüm gebe kalmaları için kutsanmış sayıldığı da söylenir²¹⁷. *Simantonnayana* ritüeli dışındaki doğum *samskaraları* çocuk için yapılsa da bu konuda da fikir ayrılıkları olmuştur. Doğum ritüellerinin hepsinin annenin diğer bütün hamileliklerinde de ayrıca uygulanıp uygulanmayacağı üzerinde düşünülmüştür. Sonuç olarak sadece *Simantonnayana* ritüeli anneye ait olduğundan bir kere yapılması yeterli görülmüş, ancak diğer ritüeller yeni doğan insana ait olduğundan her hamilelik ve doğum için özel olarak yapılması uygun bulunmuştur²¹⁸.

Temel çocuk doğurma *samskaraları* gebe kalma ayini olan *Garbhadhana* ile başlar. *Pumsavana*, hamileliğin üçüncü ay kutsaması, *Simantonnaya*, saç ayırma töreni ve annenin korunması ve *Jatakarma* yeni doğan çocuğun karşılanmasıdır. Bu ritüellerle hamileliğin önemli aşamalarının kutsal törenlerle kutsanması ve kutlanması söz konusudur. *Garbhadhana samskarası* ile bedene geçmesi için bekletilen ruhlar arasından iyi bir ruhla fiziki bir birlik oluşturmak için ritüel boyunca dua, mantra ve yakarışlar yapılır. Bu, mükemmel insan oluşumunun gerçekleşmesi için ilk ritüel eylemdir. Diğer bir ritüel olan *Pumsavana* da madde ve ruh birleşerek insan oluşumu gerçekleşir. *Pumsavana* da anne karnındaki çocuğun güvenli gelişimi için özel dualar okunur²¹⁹. *Simantonnaya samskarası* anneye ait gibi görünse de yine merkezdeki şahıs bebektir ve anne babadan kaynaklı manevi kirliliğin giderilmesi içindir. Doğum ritüellerinin geneli anne karnındaki bir dönemi kapsasa da bu da bir yaşamla ilgilidir. Tıpkı doğum sonrası alanda olduğu gibi burada da bir gelişim ve oluşum söz konusudur. *Samskaralar* aracılığıyla doğum gerçekleşene kadarki dönem kutsanarak gelişimin ve oluşumun en iyi şekilde tamamlanması amaçlanır. Bu anne karnındaki yaşam da doğum sonrası yaşam kadar önemlidir ve kutsanması gerekir. Hinduizme’

²¹⁷ *The Sacred Books of the Hindus Yajnavalkya Smriti*, çev. Rai Bahadur Srisa Chandra Vidyarnava (Indian: The Panini Office, Bhuvanewari Aşrama, Bahadurganj, 1918), 1/s.19.

²¹⁸ McGee, “Samskara”, s.341.

²¹⁹ Subramuniyaswami, *Dancing with Siva*, s.113.

göre, buradaki yaşamında da cenin pek rahat değildir. Kötü yaratıklar tarafından rahatsız edilebilir. Bu şekilde inanan ebeveynleri ise korku sardığı için ritüelleri eksiksiz yapmaları noktasında teşvik edici olur. Nitekim toplum nezdinde de sakat veya bir uzvu eksik doğan çocuklar için *samskaralar*ının yapılmadığını hemen akla getirir. Bütün doğum *samskaraları* kendine özgü yapılaş amaçları ile anlam bulur. Ancak hepsinin ortak amacı yeni doğan bebeğin sağlıklı, zeki, uzun ömür yaşaması ve bunun için kutsanmasıdır.

2.1.3. Doğum Öncesi *Samskaralar*

Doğum öncesi ritüeller, evlilik ritüelinden hemen sonra yapılmaya başlayan ve çocuk oluşumu için yapılan ritüellerdir. Bu ritüellerde neslin devam ettirilmesi ön plandadır. Nesli devam ettirecek ve babasını, atalarını ölüm sonrası yaşamdan kurtaracak olan erkek çocuk isteği ön plandadır. Ayinlerin büyük çoğunluğu çocuğun erkek olarak doğması arzusu çerçevesindedir. Erkek çocuğun kurtuluş yolundaki önemi de bu ritüellerde açıklanan konulardandır. Aynı zamanda anne ve karnındaki bebeğe kötücül güçlerin zarar vereceği inancı da bu ritüellerin yapılaşında etkindir.

Bir insanın daha oluşmadan fiziksel, ruhsal ve zihinsel olarak üst seviyelerde olması için bu ritüeller yapılır. *Simantonnayana samskarası* bu amaç üstüne kuruludur. Annenin eğilimlerinin bebeğe de geçeceğine inanıldığı için bu *samskara* anne üzerinden bebeğe ulaşma çabası içerisindedir. Doğum öncesi *samskaralar* daha doğmamış insana yönelerek mükemmel bir insan olmasını hedefler bu da insana verilen değeri gösterir. Bu ritüellerin baş ayinleri yemektir. Bu, Hinduizm’de gıda, yemek yemenin kutsallığı ve yemekle insan oluşumunun ilişkisinden kaynaklanır. Doğum öncesi *samskaralar* anne ve babayı ilgilendirir. Dinî bir görev olarak babanın sorumluluğundadır. Yani her evlenen erkek Hindu’nun bu ritüelleri yapması gerekir. Bu sebeple doğum öncesi ritüeller ayrı bir gurup olarak değerlendirilmiştir. Bahsi geçen hususlardan hareketle konu; *Garbhadhana* (Çocuk Sahibi olma Ayini), *Pumsavana* (Erkek Bebek İçin Ayin), *Simantonnayana* (Annenin Korunması) başlıkları altında değerlendirilmiştir.

2.1.3.1. *Garbhadhana* (Çocuk Sahibi Olma Ritüeli) *Samskarası*

Bu *samskara* Hinduizm’de yaşamı dörde bölünen bir Hindu erkeğinin ikinci aşaması olan *Grhastya* (aile) aşamasını ilgilendirir. Hinduizm dinî bir kural olarak belirlemiş olduğu bu aşamaları yine dinin inanırından yapmasını istediği görevlerle donatmıştır. *Brahmacarin* olarak adlandırılan öğrencilik *aşramasındaki* öğrenci Vedalar ve mantra okumak gibi dinî eğitimle beraber dünyevî olan birtakım görevler de üstlenilir. Eğitimini tamamlayarak bu aşamadan mezun olan öğrenciye hocasının son tavsiyesi “*Nesli sona erdirmeyin, yani çocuk sahibi olarak soyu devam ettirin*” şeklindedir²²⁰. Bu anlamda sonraki görev neslin devam ettirilmesi anlamına gelen aile kurma aşamasıdır. *Vivaha* (evlilik) *samskarasıyla* aile yaşamı başlayan erkek Hindu’nun bu aşamadaki görevi ise dünyevî geçimini sağlamak için çalışması ve nesillerin devam edebilmesi için çocuk sahibi, özellikle erkek çocuk sahibi olmasıdır. Neslin erkek çocuk üzerinden devam etmesi sebebiyle erkek çocuğu olan kişi atalarına borcunu ödemiş olur.

Garbhadhana ritüeli daha hamile olmadan, ama bu durumun oluşması için yapılan ritüeldir. Bu ritüel çocuk sahibi olmanın önünde fiziki veya manevi herhangi bir engel varsa bunun kaldırılması için yapılır. Çocuk sahibi olmak evliliğin *dharma*sıdır ve dinî kuralları barındıran *dharmanın* uygulanma zorunluluğu vardır. Neslin devam ettirilmesi aile aşamasındaki erkeğin görevi olması sebebiyle bu ritüelin ilk amacı çocuk sahibi olmaktır, ancak kurtuluş için sıradan bir çocuk olmamalıdır²²¹. Bu çocuk, ruhsal olarak üst seviyelere çıkabilme potansiyelinde ve erkek olmalıdır.

Doğumdan ölüme kadar olan zaman aralığı doğum öncesi yıllar, çocukluk yılları, öğrencilik yılları, erişkinlik yılları ve yaşlılık veya bilgelik yılları şeklinde insan yaşamının her aşamasının kutsanması için bölümlere ayrılır²²². Her bölümün kendine özgü bir ritüeli ve ona has kutsama yöntemi ve sembolleri bulunur. *Garbhadhana samskarası* doğum öncesi yıllar kategorisine girer. Bu yıllar anne ve babayı ilgilendirir, ancak ritüeller yeni doğacak olanın etrafında döner. Bu ritüel yollarla adeta bir yapbozun eksik parçasının tek tek bulunarak sona ulaşıldığında bütünlük

²²⁰ Vedic Vaani, “16 *samskaras* in Hinduism the Hindu Way of Life”, *templepurohit* (Erişim 26 Kasım 2022).

²²¹ Olivelle, *The Ashrama System*, s.140,176.

²²² Vaani, “16 *Samskaras* in Hinduism”.

kazanması gibi insanın ayrı her bir gelişim aşamasında eksik yönünün tamamlanması hedeflenir. Bu yolla kademeli olarak sıfırdan fiziksel, ruhsal ve zihinsel olarak mükemmel bir insan tasarlamak amaçlanmıştır²²³.

Vivaha evlilik *samskaras*ında ve hemen akabinde yapılan *Garbhadhana samskaras*ında çiftlere pirinç yedirilir. Pirinç, yaşamı ve erkek çocuğu temsil eder²²⁴. İnanişâ göre ruh cenaze ateşinin dumanıyla göğe yükselir, ay dünyasına kadar gider ve sonra oradan tekrar yeryüzüne iner²²⁵. Ruhlar gittikleri yoldan etere, eterden havaya dönerler. Havadan sonra duman, dumandan sonra sis olur, sis olduktan sonra bulut olur, bulut haline geldikten sonra yağmur olarak yağar. Sonra pirinç, mısır, otlar, ağaç, susam ve fasulye olarak doğar. Bu bitkiler ruhlar için bir bekleme yeri olması dolayısıyla insanın özünün bunların içinde olduğu kabul edilir. Chhandogya Upanişad şöyle bildirir: “*besinlerde bekleme yerlerinde duran ruh, o besinleri yiyenler tarafından üreme yolu ile tekrar insan olarak vücut bulur. Ruh, yaratma eylemini gerçekleştiren kişiyle tahıl veya bitkiler aracılığıyla bağlantı kurar*”²²⁶. Pirinç insanla özellikle erkekle ilişkilendirilmesinden dolayı önemlidir. Zamansal olarak pirincin oluşumu da insana benzetilir. Evlilik ritüelinde geline de bu sebeple arıtılmış ve sütte pişirilmiş Pinda adı verilen pirinç topları yedirilir. Bu yiyecek neslin devam etmesinin sembolize eder²²⁷.

Çok çocuk sahibi olarak çoğalma isteği Aryalılara kadar götürülür²²⁸. Çünkü bu Aryalıların toplum ve ırk bakımından çoğalmak ve güç istemeleriyle alakalıdır. Bu

²²³ William Harman, “Hindu Devation”, *Contemporary Hinduism Rituel, Culture and Practice*, ed. Robin Rinehart (Santa Barbara, California Denver, Colorado Oxford, England: Abc-Clio Inc, 2004), s.120; Bkz. Rao, *Understanding Hinduism Basic Concepts Explaine*, s. 47.

²²⁴ Filippi, *Mrtyu*, s.41.

²²⁵ *Upanishadlar*, s.XI.

²²⁶ Sivananda, *Soul After Death*, s.14.

²²⁷ Filippi, *Mrtyu*, s.41.

²²⁸ Aryalılar Hindo-Avrupa soy ailesinden olan Hint kıtası, İran ve Avrupa kıtasına göç eden bir kavmin adıdır. Bu kavim Antropoloji biliminde “Indugerman” ya da “Hindo-Avrupa” olarak adlandırılmaktadır. En eski Hint metinleri olan Vedalarda, sanskritçe Arya sözcüğü “asil” veya “değerli” kişi anlamına gelmektedir. Vedalar gibi tarihin en eski yazılı kaynağı olan Avesta metinlerinde de benzer ifadelere rastlanmaktadır. Hinduizm’de Vedaları okuyan kabileler veya halklar tarafından kendilerini diğer insanlardan özellikle Sudralardan ayırmak için kullanılmıştır Arya sözcüğü kişinin bir topluma üyeliğini ifade etme anlamında içerde bir ayrımı ifade ederken etnik bir sıfat olarak ise Hint ve İranlıların ortak atalarını kast ettiğinden Hint ve İranlıları ortak bir şemsiye altında toplamaktadır. Hayreddin Kızıl, “Rig Veda ve Avesta Tanrı Panteonundaki Benzerlikler”, *Marife* 1/13 (2013), s.30. M. Meğin Meçin, *Gatalar’a Göre Zerdüş* (Diyarbakır:

toplumda çocuğun niteliği değil aksine çok çocuk kalabalık aile ve güç olduğundan nicelik kavramı ön plandadır. Bu ilkel dönemlerdeki toplumda sadece neslin ve soyun arttırılması hedeflenirken henüz ritüel oluşumu da gelişmemiştir. Aryalıların daha ilerlemiş olduğu dönemlerinde doğacak çocuğun fiziki ve ruhsal olarak iyi olması dikkate alınmıştır. İyi tanrıların, erkeklerin çocuk sahibi olmalarına yardım ettiğine dair dinî bir inanç oluşması bu *samskaranın* yapılış amacının kökenine işaret etmektedir.

Vedalar döneminde (M.Ö. 1500-1000) ise ebeveynlerin doğacak çocuk için tedirgin olmaları sebebi ile Vedalarda bu konuda dua içeren ilahiler bulunur. Akabinde kahraman oğullar, tanrılar tarafından insanlara verilen hediye olarak görülmeye başlanmıştır. Kahraman oğullar her yönden mükemmel olan, atalara ve tanrılara görevini yapan insan şeklinde tanımlanır. Ancak asıl ilerleme üç borç teorisiyledir. Bu teori vedik dönemde doğum *samskaraları* için bir milat olmuştur²²⁹. Üç borç inancına göre, sadece erkek çocuk atalara, bilgelere ve tanrılara olan borcu ödeyebilir²³⁰. Doğum *samskaraları* da bu inanç çerçevesinde anlam kazanır. Erkek çocuğun kıymeti dolayısıyla bu ritüellere daha fazla önem verilir. Atalara borç sadece erkek çocuk şeklinde ödenebilir. Manu'nun “*Yalnızca ilk oğlunun doğumuyla insan ata borcunu öder*” sözü de bu sosyal ve dinî değişikliği kanıtlar niteliktedir. Zamanla Aryalıların güçlenmesiyle de din ve sosyal yapı değişikliğe uğramıştır. Aryalılarla başlayan çoğalma ve çok çocuk isteği, yerini ilk erkek çocukla atalara olan borcun ödeneceği düşüncesine bırakmıştır.

Vedalarda hamile kadına nasıl davranılması gerektiği konusunda ilahiler bulunmakla birlikte basit bir tören olduğundan söz edilir. Atharva Veda'da ritüele yönelik bir ilahi olduğu varsayılmaktadır²³¹. Ancak Sutralar döneminden öncesinde *Garbhadhana* ritüelinin bir ritüel olarak var olup olmadığı bilinmemektedir. Bu ritüelin geç dönemlerde Grhyasutralarda sistematik bir şekilde varlığı görülür²³². *Garbhadhana*, sadece çok çocuk isteği gibi bir amaçla yapılıyor olması ritüelin

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Yüksek Lisans Tezi, 2013), s.6. “Encyclopedia of Hinduism”, s.47.

²²⁹ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.79-80.

²³⁰ McGee, “Samskara”, s.338.

²³¹ Kane, *Dharma Sastra*, s.107.

²³² Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.80-98.

uygulama oranını azaltmıştır. Çünkü çocuğu olanlar tarafından uygulanmazken çocuğu olmayan çiftler tarafından daha fazla uygulanır hale gelmiştir. Ailenin bu ritüelde çocuk sahibi olma isteklerini beyan ettikleri için *Garbhadhana* ritüeli amaç ve içeriği bakımından modern dönemlerde çiftler için bir utanç durumu da oluşturur. Diğer bir utanç ise erkek çocuğun istenmesidir. Bu ritüelle kız ve erkek çocuğu arasında bir tercih yapılması günümüz çağında kabul edilmemektedir. Böylesi durumlardan ötürü bu ritüelin uygulanması yok denecek kadar azdır²³³. Uygulayanlar bile bunu topluluk önünde değil, aile içinde bir mantra okuma ve dua etme şeklinde yaparlar, bunun yanında doğum ritüellerinin sayılarının çokluğu sebebiyle *Garbhadhananın* birkaç ritüelle birleştirilerek uygulandığı da görülür²³⁴.

Doğum *samskaralarının* hepsinde yemek yeme uygulaması önemle yapılır. Bunun sebebi insan bedeninin gıdadan oluştuğuna inanılmasıdır. Ayrıca genetik yollarla ebeveynin yedikleri ve içtiklerinin çocuğu etkilediğine inanılır. Bu sebeple *Garbhadhana samskarasından* çok önce saf gıdalar yenmeye başlanır. Evlilik, doğum ve ölüm ritüellerinde yemek önemli ayinlerdendir. Evlilik ritüelinde çiftin yiyeceği gıdalar Sutra metinlerinde belirlenmiştir. Bu gıdaların başında pirinç, bal, süt ve tereyağı gelse de bu gıdalar metinlere göre değişiklik gösterir ve genellikle bunlar ritüellerde hem yemek maksatlı olan hem de ateş kurbanı adaklarını kapsayan temel besinlerdendir²³⁵. Hinduizm’de insan özünün gıdadan oluştuğuna inanıldığı için bu ritüelde yemek yeme ayini ve insan oluşumuna etki edecek olan gıdaları kurban etme ayini bulunur. Bu anlamda *Garbhadhanada* insan oluşumuna en fazla etki ettiği düşünülen pişmiş pirinç yenir. Erkek, “*Bu Agni için, svaha; bu Anumati için, bu gerçek yaratıcı olan kutsal Savitar için, svaha!*” sözlerini tekrarlayarak ateşe tereyağı kurbanını sunar. Son olarak erkek, su dolu bir kavanozdan eşine dualar okuyarak su serper²³⁶.

²³³ Mishra, *Hinduism Ritüel*, s.311.

²³⁴ Swami, *Hindu Dharma*, s.606.

²³⁵ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.155.

²³⁶ Kane, *Dharma Sastra*, s.107; Bkz. Filippi, *Mrtyu*, s.48.

2.1.3.2. Pumsavana (Erkek Bebek Ayini) Samskarası

Pumsavana kelime olarak “erkek çocuk doğurmak” anlamına gelir²³⁷. Ritüel gelenekte ise genel olarak erkek çocuk ayini anlamında geçer²³⁸. Erkek çocuğun Hinduizm’de ve Hint kültüründe dinî, sosyal vs. anlamları ve önemi vardır. Dolayısıyla bu ritüelin oluşmasını sağlayan bir arkaplan vardır. Bu hususu işlemek konunun anlaşılmasına katkı sunacak niteliktedir.

Putra oğul anlamına gelir²³⁹. Dinî açıdan en önemli görevi, ataları için yaptığı cenaze törenlerinde (*shraddha*) arınma aracı olmasıdır. *Antyeṣṭi* cenaze *samskarasını* yöneten oğuldur. Bu, oğlun görevidir. Ritüeli uygulayacak erkek çocuk yoksa ölen kişi hayalet olarak kalır ve bir daha yaşantısı olmayacağı gibi kurtuluşa da eremez²⁴⁰. Bu durum *mokṣaya* ulaşmadığı için ölen kişiye bir eziyet olduğu gibi yaşayan akrabaları için de ürkütücü bir durumdur. Çünkü ölen kişiler için bu ritüeller yapılmazsa kişi hayalet olarak kalır ve o hayaletlerin aileye musallat olup rahatsız edeceklerine inanılır. Ayrıca kurtuluş da erkek çocuk üzerinden gerçekleşir ve erkek çocuğu olmayan aile *Put* denen cehennemde kalmaya mahkûm olur²⁴¹. Her şeyin Brahma olduğunu kavrayan ve onunla bir olan çocuk babasının kurtarıcısıdır. Brahman bilgisine ulaşan kişi bu dünyadan ayrıldığında nefeslerle (*prana*) oğluna girer ve eğer yanlış bir şey yapmışsa oğul onu hepsinden kurtarır. Baba, oğul aracılığıyla dünya bağından kurtulur. Kurtarıcı olan oğul gerçek bilgiye ulaşmış olan oğuldur. Bu sebeple ona “*Dünyayı Kazanan*” lakabı verildiği gibi mistik bilgiyi öğrenen *Putra* (oğul) da denir²⁴². Manu’nun²⁴³ “*Bir oğulla dünyalar fethedilir, oğlun oğluyla ölümsüzlük elde edilir. Oğlun oğlunun oğluyla güneşin dünyası kazanılır. Babasını da cehennemden*

²³⁷ “Pumsavana; Learnsanskrit.cc”, *Learnsanskrit.cc Dictionary*, ts.

²³⁸ *Yajnavalkya Smṛiti*, 1/s.46.

²³⁹ “Putra: Learnsanskrit.cc Dictionary” (Erişim 03 Mayıs 2023).

²⁴⁰ Barbara A. Holdrege, “Dharma”, *The Hindu World*, ed. Sushil Mittal - Gene Thursbuy (Canada: Taylor & Francis e-Library, 2005), s.233.

²⁴¹ Stutley - Stutley, *A Dictionary of Hinduism*, 2/s.241.

²⁴² “Upaniṣadlar” (Erişim 27 Kasım 2022), s.17.

²⁴³ Efsaneye göre, Büyük Tufanda Hayatta kalan tek kişi Manu hem yeni insan ırkının atası hem de ilk kanun koyucudur. Ayrıca Hint Mitolojisinde ilk insanın adı ve Sanskritçe kanun kuralları kitabı olan Manusmṛti’nin hazırlayıcısıdır. Klostermaier, *Encyclopedia of Hinduism*, s.69; Özhan Öztürk, “Manu (Hint Mitolojisi)”, *ozhanoturk.com* (blog), 02 Nisan 2018.

*kurtardığı için Putra diye adlandırılır.” sözünden anlaşılacağı gibi neslin devamı da kurtarıcı olarak görülen erkek çocuk üzerindendir*²⁴⁴.

Baba oğuldur, oğul ise babadır. Babanın vesilesiyle doğan oğul babasının yeniden doğumuna vesile olacak olan cenaze ritüelini uygulamak zorundadır²⁴⁵. Babasının göğsüne yükselmesi ve iyi bir ruhla tekrar doğması erkek çocuğun elindedir. Bunlar baba ve oğulun görev ve borçlarıdır. Üç borç inancına göre, her doğan erkek bilgelere, atalara ve tanrılara borçlu olarak doğar. Bu borçlar oğul tarafından ödenir. Bilgelere ilim öğrenmekle ve ilimle meşgul olmakla borcunu öder. Ölen babası için cenaze törenini yönetmekle ve oğulun kendisi de bir oğul sahibi olarak atalarına olan borçlarını öder. Bir erkeğin oğlu olduğu anda atalarına olan borçlardan kurtularak bu borcu oğluna bırakır. İnanca göre, ölen kişilerin akıbetleri belli olana kadar ara bir alemde beklerler. Oğulun, bu ara alemde bekleyen üç kuşak atadan ilkinin bu alemde beklemekten kurtularak tekrar bedenlene kadar geçici bekleme durağı olan cennet dünyasına gitmesine sebep olduğuna inanılır²⁴⁶.

Her Hindu erkek evlenip kurban ateşini sürdürerek tanrılara olan borçlarının karşılığını verir²⁴⁷. Özellikle her yeni doğan erkek ölüm Tanrısı Varna'ya borçludur. İnanca göre, Tanrı bir can vermiştir, bu bir emanet veya hibe olmadığı gibi karşılığı olan bir borç meselesidir. Karşılık olarak insanın kendini Tanrı'ya adaması beklenir. Borçtan kurtulmanın diğer bir yolu ise *Upanayana* (inisiyasyon) *samskarasını* uygulayarak *Dvija* makamına yükselmekle mümkündür²⁴⁸. Bu borçların ödenmesi babanın kurtulması ölümsüzlüğe kavuşabilmesi anlamına gelir²⁴⁹.

Vedik bakış açısına göre ise bir baba ancak evlendikten ve bir oğlu olduktan sonra tamamlanır²⁵⁰. Bu da oğlu olmayanın kurtuluşunun mümkün olmayacağı fikrini oluşturur. Mevcut yaşamında oğlu olmayan ve borçları ödenmeyen kişi artık kurtuluşa

²⁴⁴ Louis Renou, *Hinduizm Lhindouisme*, çev. Maide Selen (İstanbul: Cep Üniversitesi İletişim Yayınları, 1993), s.74.

²⁴⁵ Kapani, *The Philosophical Concept of Samskara*, s.23.

²⁴⁶ Flood, “Hinduism”, s.74.

²⁴⁷ “Mokşa”, s.295.

²⁴⁸ Kapani, *The Philosophical Concept of Samskara*, s.16.

²⁴⁹ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.122.

²⁵⁰ Kaelber, “Aşrama”, s.386.

eremez. Bu sebeple kurtuluş bir dahaki yaşamına kalır ve yeni olan yaşantıda oğlunun olmasını beklemesi gerekir²⁵¹.

Erkeğin önemini vurgulayan diğer bir inanç ise *atman*ın erkek aracılığıyla nesillere aktarılmasıdır²⁵². *Atman*ın taşıyıcısı ve aktarıcısı konumunda olan ara figür babadır. Burada annenin fonksiyonundan pek bahsedilmediği gibi nesillerin devam ettirilmesi de baba üzerinden yürür. Bir insanın doğumuna sebep olduğundan baba Prajapati'ye benzetilir²⁵³. Prajapati, yaratılışta büyük payı olan erkek tanrıdır. Bu benzetime göre, *atman*ı aktardığı ve yaratılışta da payı olduğu düşünülen erkeğe bir çeşit kutsallık verilir²⁵⁴, bu yönüyle baba Brahmin olmadığı zaman *samskara* doğum ritüellerini de yönetebilir. Yine bu kutsallık çerçevesinde sadece erkek, Brahman'a olan borcunu inziva aşamasında kendini feda ederek ödeyebilir.

Mahabharata destanında da yine oğul vurgusu yapılır, “*Bir oğul insanın kendisi gibidir, bir kadın ise bir dosttur; fakat bir kız çocuğu felakettir.*” şeklindeki ifadelerde oğulun, babayla olan *atman* bağı kast edilerek ruhsal olarak baba ve oğul bir kabul edilir. Kız çocuğunun ise felaket olarak adlandırılması yine erkek çocuğunun nimet olarak görüldüğü fikrinden kaynaklanır²⁵⁵. Upanişadlarda da erkek çocuk için dualar şöyle ifade edilir. Kauşitaki oğluna dedi ki: “*Ben sadece ona dua ettim, bu yüzden sen biricik oğlumsun. Soluğa çokluk olarak dua oku; senin birçok oğlun olsun.*”²⁵⁶

Hinduizm'de kurtuluş erkek üzerinden gerçekleşir. Geçmişte kalmış olan inanca göre, zaten kadın kurtuluşa eremez. Hatta bazı metinlerde kadınlar Sudra sınıfıyla eşit tutulurlar. Bu sebeple Hinduizm'de erkek kurtuluş anlamında çok şey ifade eder. Erkek çocuk için yapılan *Pumsavana samskarası* kurtuluşu sağlayacak oğul sebebiyle

²⁵¹ Mishra, *Hinduism Ritüel*, s.315,319.

²⁵² Smith, *Ritual and Religion*, s.84.

²⁵³ “Rig Vedada Pracapati, yeri ve göğü yaratan, yaşam soluğu veren, bütün canlıları saran, bütün tanrıların üstünde bir Tanrıdır. Atharvaveda'da ise, daha çok yaratıkların koruyucusu olarak gözüktür. Sathapatha Brahmana'da Pracapati ile VisvaKarman'ın özdeşleştirildiğini görüyoruz. Pracapati'nin “en yüce tanrı” niteliği, tanrıların babası ve başlangıçtaki yalnızlığı bütün Vedalarda Brahmanalarda görülür. Sutralar'da Brahma ile özdeşleştirilir. Upanişadlarda ise “Yaratılışın Efendisi”dir Kaya, *Hint Mitolojisi Sözlüğü*, s.118..”

²⁵⁴ “Encyclopedia of Hinduism”, s.297.

²⁵⁵ Moritz Winternitz, *Hint Destanları Ramayana Mahabharata, Harivamşa*, çev. Korhan Kaya (Ankara: İmge Kitabevi, 2002), s.43.

²⁵⁶ *Upanishadlar*, s.96.

önemlidir. Vedik ilahilerde erkek ve oğul anlamına gelen *Puman*²⁵⁷ ve *Putra*'dan bahsedilmesi, erkek çocuğunun temel dinî kaynaklarda da yer aldığını ortaya koymuştur. *Pumsavana* ritüeli, Atharva Veda'da ritüel olarak değil erkek bebek için okunan tılsımlarda görülür. Yine Atharva Veda, her iki cinsiyetten bir çocuğun doğumu ve düşüklerin önlenmesi için okunacak tılsımlar içerir²⁵⁸.

Pumsavana hamileliğin iki veya üçüncü ayında yapılır²⁵⁹. Yajnavalkya metninde de ritüelin ceninin hareketinin başlamasından önce yapılması yönünde görüş sunulur²⁶⁰. Bu zaman dilimi Hindu doktorlarına göre, 4-5 aylık öncesindedir. Cinsiyet bu aylarda şekillendiği için ritüel zamanı da buna göre belirlenmiştir. Yine *Pumsavana* uygulamasının zamanı ayın hareketlerine göre ayarlanır. Ayın erkek bir takım yıldızında (*Nakṣatra*) olduğu gün ritüel yapılması erkek çocuğunun oluşumu için ideal bir zamandır²⁶¹. Bu ritüelde yine erkeği sembolize ettiğinden anneye pirinç yedirilir, çünkü *atman*'in sahibine erişebilene kadar pirinç vb. tahılların üzerinde beklediği düşünülür. Bu sebeple pirinç özellikle doğum ritüellerinin ana yemeği olmuştur. Doğurganlığı ve insanı temsil ettiğinden dolayı düğün ritüelinde çiftlerin *Garbhadhana*, *Pumsavana* gibi ritüellerde de yine anne ve babanın pirinç yemesine önem verilir. Hinduizm'de ölümün doğumla olan birliği anlamında doğum ritüellerinde yenen pirinç, ölüm ritüeli olan *Sraddha* ritüelinde de dağıtılır²⁶². Çünkü pirincin doğum gibi ölüm sonrası ruh için de yeni bir beden oluşturduğuna inanılır.

Pumsavana ritüelinde erkek çocuk olması için yapılan uygulamalar şöyledir; kadın yıkanır ve hiç yıkanmamış yeni bir elbise giyer. Eşinin yedirdiği lor ile orucunu sonlandırır²⁶³. Daha sonra, Yajna ateşi ve vedik ilahiler eşliğinde koca oğlu olması için karısının burun deliklerine birer damla *banyan* yaprağı özünü damlatır. Prajapati'ye pişmiş yemek kurban edilir, bu ateş sunusundan sonra erkek kadının kalbine dokunur ve “*Ey Prajapati'de, kalbinin içinde, benliği iyi ayrılmış, gizli olan şey, bil ki benim inancım böyledir, oğullardan gelen sıkıntıya düşmeyeyim*” şeklinde dua eder.

²⁵⁷ “Puman: English Translation of the Sanskrit Word”, *Sanskritdictionary.org* (Erişim 23 Kasım 2022).

²⁵⁸ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.99-100. Kane, *Dharma Sastra*, s.107.

²⁵⁹ F. Max Müller, *The Sacred Books of the East the Grihya-Sutras Rujles of Vedic Domestic Ceremonies*, çev. Various Oriental Scholars (London: Oxford at the Clarendon, 1892), 3/s.393.

²⁶⁰ Yajnavalkya *Smṛiti*, 1/s.46; Bkz. Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.101.

²⁶¹ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.100.

²⁶² Filippi, *Mṛtyu*, s.41.

²⁶³ Müller, *Grihya Sutras*, 3/s.393.

Bunlardan hareketle ritüellerin seçildiği zaman ve uygulamalarında Pumsavananın genel amacının kurtarıcı oğul olması açığa çıkar.

Pumsvana ritüelinin başka bir yapılış amacı da hamileliğin sağlıklı bir şekilde devam ettirilmesidir. Bu istek için annenin kucağına yaşamı ve ruhu temsil eden su dolu bir kap konur. Bu kap ve su ceninin sağlıklı yaşamasını sembolize eder²⁶⁴. Bu sağlıklı doğum ve uzun yaşam isteği bütün doğum ve çocukluk *samskaralarının* yapılış amaçlarındandır.

Garbhadhana samskarası, modern dönemlerde cinsiyet ayıran bir yapı oluşturduğundan pek yapılmadığı gibi bazı dindar Hindular arasında nadir olarak uygulanır. Bu sebepten dolayı *Garbhadhana samskarasına* eski insanların daha fazla önem verdiği anlaşılr. *Pumsavana* da insan varlığının olduğu ikinci aşama olup bir geçişi de ifade eder. Bu geçiş önemsiz gibi görünse de aslında insan yaşamının zihinsel ve fiziksel oluşumunun kilit aşamasıdır. Tıbben kanıtlanabilirliği de olan hamileliğin 3-4 ayına kadar fiziksel ve ruhsal oluşum tamamlanır. Bundan sonraki dönemde artık büyüme olarak süreç devam eder. Bu 3-4 aylık sürece kadar gerçekleşen yeni insan oluşumunun fiziksel olarak eksik olmaması ve özellikle erkek çocuk olması için *Pumsavana samskarası* yapılır. Ayrıca *Pumsavana* insanoğlunun kötü niyetli tanrılara veya iblislere karşı mücadele ritüelidir. Özellikle doğumun gerçekleşmesini engelleyen *rakşaların*²⁶⁵ hapsedilmesiyle doğacak olan çocuk korunmak istenir²⁶⁶.

2.1.3.3. *Simantonnayana (Annenin Korunması) Samskarası*

Simantonnayana samskarası, annenin korunması veya saçının ayrılması ve taranması gibi ifadelerle açıklanır. Doğumdan önceki yıllar şeklinde kategorilendirilen ceninin anne karnındaki yaşamının üçüncü ve son *samskarasıdır*. *Simantonnayananın* uygulanacağı zamanla alakalı kesin bir görüş yoktur. *Grahyasutra* hamileliğin beşinci

²⁶⁴ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.99-104.

²⁶⁵ Rakşasalar: “korumak, kurtarmak, gözetmek, yönetmek, engel olmak, işini bozmak, zarar vermek” anlamlarına gelen rakş eyleminden türetilmiştir. “Rakşas”lar genellikle “kötü ruhlar” olarak bilinirler. Geceleyin faaliyet gösteren, mezarlıklarda dolaşan, kurban törenlerini bozan ve insan eti yiyen kötü ruhlar, devler, şeytanlar olarak bilinmektedirler. Yeni doğacak bebeklere musallat olmaları sebebiyle bunların kötülüğünden korunması gerekir. Erkek kardeş, koca veya sevgili biçimine girerek kadınlara yaklaşır ve onların doğacak bebeklerini yok etmek isterler ..*Kaya, Hint Mitolojisi Sözlüğü*, s.127.

²⁶⁶ Filippi, *Mrtyu*, s.52-54-55.

ayını uygun görmekteyken Smrtiler ve astroloji kitapları ise süreyi sekizinci aya veya çocuğun doğumuna kadar uzatırlar. Ancak genel görüş 4-5. ya da 4-8. aylar arasında yapılması yönündedir. Bu aylarda ceninin büyüdüğü ve anne karnındaki yaşamının biterek dünya yaşamına geçmeye az bir süre kaldığı gözlemlenir²⁶⁷. Bebeğin yeni yaşamına bir ön hazırlık olması için son bir kez daha bu ritüellerle kutsanması ve temizlenmesi amaçlanır.

Samskaralar aracılığıyla doğumdan önceki yıllardan başlayan mükemmel bir insan oluşturma hedefi çok fazla önemsenmiş ve bu hedefe ulaşma uğrunda insan ilmek ilmek işlenmiştir. Bu önemli sebepten dolayı anne de önemsenir ve mutlu edilir, annenin bu olumlu duygusu bebeğe geçer ve onda olumlu etki oluşmasına sebep olur. *Simantonnayana samskarasının* hedefi anne yoluyla bebeği pozitif yönde etkilemektir.

Simantonnayana samskarası insanın gelişmesi gereken yönüne yani zihnine odaklanır. Bu ritüel zihnin gerçek bilgiyi kavrayabilecek güç, kabiliyet ve saflığa doğru ilerlemesine yardım edecek olan ilk adımdır. Bundan sonraki *samskaralarda* da zihin odaklı ritüeller devam eder. Hamileliğin 4-5 aylık sürecinde bebeğin beyin gelişimi şekillenmeye başlar.²⁶⁸ Ayur Veda’da zihin gelişiminin hamileliğin beşinci ayında olduğu belirtilmiştir²⁶⁹. Bu zaman dilimi anne üzerinden doğacak olan bebeğin saf ve sağlam bir zihin oluşumu için önemlidir. *Simantonnayana*daki amaç da entelektüel bilgiye ve Tanrı bilgisine ulaşabilen zihin yapısında insan oluşturmaktır. Bu sebeple bazı inançlı Hindular modern dönemlerdeki gerilemelerin ve bilgi üretememenin sebebi olarak *samskara* ritüellerinin uygulanmamasını gösterirler. Bu ritüelleri uygulamak özellikle ebeveynlerin sorumlulukları arasındadır. Bu yüzden Swami gibi bazı modern Hinduistler “*bir babanın çocuğuna en büyük kötülüğü samskara ritüellerini uygulamamasıdır*” şeklinde değerlendirme de bulunmuştur²⁷⁰.

Annenin arzuları, düşünceleri veya davranışlarının yeni doğacak olan bebeğin cinsiyetini de etkilediği düşünülür²⁷¹. Erkek çocuğunu kurtuluş olarak değerlendiren aile için bu bilgi çok değerlidir. Özellikle bu aylarda anne ve bebek birliği oluştuğuna

²⁶⁷ *Yajnavalkya Smriti*, 1/s.20; Bkz. Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.107.

²⁶⁸ “Prenatal Sanskara | Sixteen Sanskara”, *Hindu Scriptures* (blog), 08 Mart 2018.

²⁶⁹ Achari, “Samskaras: The Hindu Sacraments”, s.13.

²⁷⁰ Swami, *Hindu Dharma*, s.606-608.

²⁷¹ Kapani, *The Philosophical Concept of Samskara*, s.22-26.

inanıldığı için *Simantonnayana* ritüelinin zamanı buna göre seçilmiştir. Bu anlamda erkek çocuğuna dinî anlamda çok fazla anlam yükleyen toplum için bir oğul olması doğum ritüellerinin başlıca hedeflerindendir. Ebeveynin özellikle anne ile cenin birliği olması sebebiyle annenin fiziksel ve ruhsal eğilimlerinden bebeğin etkilendiğine inanılır. *Simantonnayana samskaranın* da odak noktası bebek olsa da ritüel anne için yapılır. Bu sebeple *Simantonnayana samskarası* anne üzerinden cenine ulaşabilecek olan olumsuz etkilerin en aza indirilmesi ve istenilen olumlu durumların da cenine kodlanması adına en uygun ritüel olarak görülür.

Simantonnayana samskarası amaçları sıralandığında ilk olarak diğer *samskaların* da amaçlarından olan mükemmel bir insan oluşturmayı merkeze alır. Ancak her bir ritüelin kendine has iyileştirici bir yönü olduğu görülür. Bu ritüelde ise anne aracılığıyla bebekte saf bir zihin oluşturmak ön plandadır. Başka bir amaç ise annenin iyi ve mutlu hissettirilmesidir²⁷², bu yolla hamileliğin sağlıklı olarak devam etmesi sağlanır²⁷³.

Simantonnayana samskarasından sonra *Jatakarma*, yani doğum *samskarası* gelir. *Simantonnayana samskarasının*, doğum *samskarasına* fiziksel ve psikolojik olarak ön hazırlık olduğu söylenebilir. Aynı zamanda Çocuğun varlık sahasına çıkmasının yaklaştığının ebeveyne hatırlatıcısı ve ilanı olarak değerlendirilir. Bazı görüşlere göre bu *samskara* kirli olduğu düşünülen doğumun temizlenme sürecinin başlatıldığı zaman dilimi olarak tasvir edilir. Daha farklı bir görüş ise anne için bir eğitim *samskarası* olduğu yönündedir. Anneye kendisinin ve bebeğin sağlığı için birtakım kısıtlamalar getirilir ve bunun anneye öğretilmesi amaçlanır²⁷⁴. *Simantonnayana samskarasının* uygulama amacı için yapılan diğer bir yorum ise ebeveynlerin anne ve bebek için korkuları ve bu korkuları besleyen halk efsaneleri ya da mitolojiler çerçevesindedir. Raj Bali Pandey'in de batıl olarak nitelendirdiği inanca göre hamile bir kadının, kötü ruhların, kan emici kötü iblislerin saldırısına maruz

²⁷² Achari, "Samskaras: The Hindu Sacraments", s.13.

²⁷³ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.106.

²⁷⁴ McGee, "Samskara", s.341.

kalacağından da korkulur. Dolayısıyla *simantonnayana* ritüeli de bu korkulardan kurtulmak amaçlı bazı ayin ve dualardan oluşur²⁷⁵.

Simantonnayana ritüelinin anne için mi, bebek için mi yapıldığı hakkında görüş ayrılıkları da vardır. Bir kısım yazarlar bunun bebek için yapıldığını söylese de genel görüş anne için uygulandığıdır. *Yajnavalkya Smriti* metinlerinde de anne için uygulandığına dair ifadeler yer alır²⁷⁶.

Simantonnayana samskarası anneye ait ise başka hamileliklerde bunun tekrarlanmasına gerek olup olmadığı yönünde de ayrılıkçı görüşlere rastlanır. Buna göre anne bir defa kutsanır ve bu da yeterlidir. Ancak bebek için her hamilelikte yapılması gerekir, çünkü her hamilelik farklı bir insan oluşumu demektir. Yani ayrılıkçı görüşler bu ritüelin sadece bir hamilelikte mi veya her hamilelikte yapılması hakkında farklı fikirler beyan etmişlerdir²⁷⁷. Modern vedanta ekolünün gurusu olan Swami de bu ritüelin dolaylı olarak bebeği, yani yeni dünyaya gelecek olan insanı ilgilendirdiği hakkında görüş bildirir²⁷⁸. Dolayısıyla *simantonnayananın* her yeni insan için her hamilelikte yapılması genel olarak kabul edilen görüştür.

Annenin birtakım görevleri olduğu gibi babanın da vardır. Kocanın ilk ve en önemli görevi hamile karısının isteklerini yerine getirmektir. Bunun nedeni hamile bir kadının istekleri karşılanmadığında sağlıksız bir hamilelik sürdürüleceği düşüncesidir. Bu ritüelde anneyi istediği gıdaları yedirerek mutlu etmek amaçlanır. Ancak annenin iyi hissetmesi yine bebeği ilgilendirir. Anne fiziksel ve ruhsal olarak iyiye bebek de iyi, kötü ise bebek de kötü olarak etkilenir. Bu minvalde ritüel, doğrudan değil de dolaylı olarak bebeği merkeze alarak şekillenir. Çünkü anne bir bireydir ve vardır. Bebek daha olgunlaşma aşamasındadır ve yoktur, varlığa bürünebilmesi için ritüeller yoluyla kutsanmaya ihtiyaç duyar. Bu da en fazla anne üzerinden olabilir. Bu anlamda annenin yediği, içtiği, kokladığı ve hissettiği şeyler bebeği hem fiziksel hem ruhsal olarak etkileyeceğinden mükemmel insan doğması için anneye özen gösterilir.

²⁷⁵ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.105.

²⁷⁶ *Yajnavalkya Smriti*, 1/s.20.

²⁷⁷ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.108.

²⁷⁸ Swami, *Hindu Dharma*, s.605.

Babanın başka bir görevi kirpi dikeninden yapılan tarakla annenin saçını ayırması ya da taramasıdır²⁷⁹. Bu kirpi dikeninden oluşan tarağın kötü etkilere karşı bir savunma silahı görevi gördüğü düşünülür²⁸⁰. Ayrıca erkek çocuk sahibi olma arzusunu iletmek için *udumbara* (incir) ağacının bir filizi annenin başına dokundurulur. Bu ritüelde dolunay tanrıçası olan Raka'ya tapılır ve ona yakarılır. Doğacak olan bebeğin dolunay kadar güzel, keskin zekalı ve cömert olması için dua edilir. Bebeğin de sesleri duyacağı düşüncesiyle uğurlu kabul edilen müzik çalınır ve şöyle dua edilir: “*Tanrıça Rāka'ya (Dolunay) yalvarırım. Bu ayini kusursuz kılsın. Çocuğumun zekâsı keskin ve cömert olsun!*” şeklinde yakarışlarda bulunulduğu gibi anne karnındaki çocuğa tanrılar ve kahramanların hikayeleri de anlatılır²⁸¹

2.1.4. *Jatakarma*: Doğum Ritüeli

Jata; doğmak, *karma* kelimesi ise iş, çalışma, eylem anlamlarına gelir. *Jatakarma* önceki yaşamlardaki eylemlerin karşılığı olarak eylemsel olan dünyaya doğmaktır. Doğum ritüeli anlamına da gelen *Jatakarma* dinî gelenekte de bu anlamda kullanılır²⁸². Doğum öncesi olan hamilelik zamanı ritüellerle tamamen erdirilmiş ve artık bir mücadele alanı olan doğum sonrası yıllar başlamıştır. Doğum sonrası yaşam, doğum ritüeli *Jatakarma samskarası* ile başlatılır²⁸³. *Jatakarma* ritüeli doğum sırasında veya doğumdan birkaç saat sonra yapılır. Ruh ve beden birleşmesiyle bir insan dünyaya gelir ve çok bekletmeden kirlilik giderilir, zihin saflaştırılır ve bebeğin yaşamı kutsanır.

Her yeni doğan, *samsara* döngüsü kuralına göre önceki yaşantılarının olumsuz izlerini zihin ve eğilimleri ile yeni yaşamına getirir. Ayrıca, anne ve babanın yanlış eğilimleri ve dizginlenmemiş olan duygularının da genetik olarak bebeğe geçtiğine inanılır. Bu sebeple her insan fiziksel, sözlü, ahlakî ve ruhsal bir kusurluluk ve zihinsel sınırlılıklarla doğar. İnsanın böyle sınırlı ve kusurlu yapıda Brahman gerçeğini kavrayabilmesi mümkün değildir. Bunun aksine dünyaya ait kusurlardan kurtularak

²⁷⁹ Müller, *Grihya Sutras*, 3/s.395.

²⁸⁰ Filippi, *Mrtyu*, s.57.

²⁸¹ Achari, “Samskaras: The Hindu Sacraments”, s. 7, 13.

²⁸² “*Jata*; *Learnsanskrit.cc Dictionary*”, *Learnsanskrit.cc* (Erişim 05 Mayıs 2023); “*Karman*; *Learnsanskrit.cc Dictionary*”, *Learnsanskrit.cc Dictionary* (Erişim 05 Mayıs 2023); “*Jatakarman*; *Learnsanskrit.cc Dictionary*”, *Learnsanskrit.cc* (Erişim 05 Mayıs 2023).

²⁸³ Sivananda, *Soul After Death*, s.4.

duygularını dizginlemiş kişiler Brahman'ın bilgisine ulaşır ve bir daha dünyaya gelmezler. Ancak tekrar doğum yeni bir başlangıç ve önceki yaşantıda kazanılmayan yetkinliğin telafi imkânını sağlar. Bu da doğumla beraber başlayan yeni bir mücadele ve kurtuluş için yeni bir şanstır. Dünyevî duygular kontrol altına alındığında üst seviyede bir zihin yapısına sahip olunur ve böylece kurtuluş gerçekleşebilir. Bu anlamda *Jatakarma samskarası* bu amaca hizmet eder²⁸⁴.

Doğum öncesi yıllarda *samskara* ritüelleriyle ceninin saflaştırılması söz konusu olsa da kirlilik doğum sonrasında da devam eder. Bu kirlilik cenazedeki kirlilikle aynı kabul edilir. İkisinde de on gün süren bir kirlilik durumu oluşur ancak cenazedeki kirlilik aileye de bulaşır, doğumdaki kirlilik ise sadece anne ve babaya aittir. Babanın yıkanmasıyla doğum kirliliği kalkar, ancak anne bu kirlilik durumu için on gün beklemelidir²⁸⁵. *Jatakarma samskaranın* ruhsal olarak yapılış amacı bebek ve annedeki manevi kirliliğinin azaltılması ve bebeğin bütün yaşamının kutsanmasıdır. Başka amaç ise, bebeğin sağlıklı doğması ve sağlıklı yaşamını devam ettirmesidir. İnsana musallat olan kötü ruhlardan anne ve bebeği korumak onları uzaklaştırmak da amaçlar arasındadır²⁸⁶.

Hinduizm'de doğum aynı zamanda ölümdür ve ölüm de çoğu zaman yeni bir doğumun sebebidir. Bu inanç, zamansal bir varlık sahasına, yani dünya yaşamına doğan herkesin bir gün öleceği, ölenin ise tekrar doğacağı anlamına gelen *samsara* döngüsüdür. Ancak inanca göre zamanın olmadığı bir mekânda ölüm de doğum da yoktur. Prajapati ile ilişkilendirilen doğum, ölüm, yıl aynı anda var olmuştur, yani Prajapati yokken bunlarda yoktur. Bunların tanrıyla aynı anda var olması varlık alanındaki her şeyin tanrıdan olduğunun göstergesidir. Yıl yani zaman kavramı yeni bir doğumla ilişkilidir. Yıldan kasıt zaman ve zamansal dünya düzlemi olup doğuma ve ölüme aracılık eden ruhsal kavram olarak nitelendirilir. Zaman (*kala*) mitolojide her şeyi yutan ve yok eden ölümle ilişkilendirildiğinden zaman sevilen ve istenilen bir durum da değildir. Bunun yanında zaman ve dünya beraber var olduğu gibi dünya zamanla sınırlı geçici bir mekân ve yıllar eş tutulan ölüm yeridir. Yılın etkisiyle doğum

²⁸⁴ McGee, "Samskara", s.337-338.

²⁸⁵ *The Laws of Manu*, çev. Wendy Donger - Brian K. Smith (England: Penguin Books, 1991), s.113.

²⁸⁶ Achari, "Samskaras: The Hindu Sacraments", s.22. McGee, "Samskara", s.342.

ve ölüm döngüsünden ibaret olan dünya ceza yeri olarak anlamlandırılır. Ölümlü varlıkların yaşamını gece ve gündüz aracılığıyla yok ettiğinden yıl ölümle ilişkilendirilir²⁸⁷. Gece ve gündüz eksenli zaman döngüsünde yıl var oluşun da sebebidir. Bir varlığın oluşması ve büyümesi yıl, varlığın bozulması ve yok olması yine yıl veya yıllar kavramıyla açıklanır²⁸⁸. Dünya düzleminde yıl geçici bir zaman dilimini ifade ederken tanrısal alanda dairesel olarak sonsuzluğun göstergesidir. Bu sebeple yılın çevrelediği dünya yaşamından kurtulmak istenir, bundan kurtuluşa ritüeller ve kurban ateşleriyle erişildiğine inanılır.

İnsanı yaratılış anına götürerek bugünün yorumlanmasına yardımcı olmasını sağlamak mitolojik söylemlerin özelliklerindendir. Ritüellerdeki sembolik ifadeleri anlamlandırmak için dinin mitolojik anlatımları bu anlamda açıklayıcıdır. Yıl olgusunu mitolojik yazın alanında da görmek mümkündür. Hinduizm'in yaratılış mitolojilerinin birinde ilk yaratılışın bir yumurtadan oluştuğu şeklinde bir anlatım vardır. Bu anlatıya göre yumurta kırılır ve içinden yaratılış sürecini devam ettirecek olan Prajapati çıkar. Yumurta kırılmadan önce yıl, yani zaman kavramı yoktur. Prajapati ile zaman kavramının oluştuğu veya Prajapati'nin zamanı yarattığı şeklinde değişik görüşler bulunur. Burada asıl vurgulanmak istenen zamanın Prajapati ile, yani yaratılışla var olduğudur. Zaman, başlangıcı oluşturmasının yanı sıra sonu da ifade etmektedir. Sonuç olarak yaratılışla beraber yıl ve yılın sebep olduğu ölüm de oluşur. Yıl için "tanrıların dönen çarkı" tanımı yapılır²⁸⁹. Tanrılar çarkın içinde değil de çarkı döndüren konumundadır. Bu da yine tanrısal alanda zaman olmadığı ve yıl kavramının dünya düzleminde olduğunu kanıtlar niteliktedir. Dolayısıyla yıl Prajapati, zaman, ölüm, Brahman'ın yuvası (*atman*) ve insan benliğiyle bütüncül bir ilişki içindedir²⁹⁰.

Yaratılış anlatısında yıl ile varlığı başlatan ve yok edip tüketen zaman kast edilir. Bir zaman birimi olan yıl veya yılların yok ettiği varlık tekrar zamansal süreye katılır ve bu süreyi tamamladığında yine yok olur. Yani yıl kavramı hem Prajapati ile ilişkilendirilmesi hem de *mrtyu* (ölüm) ile doğrudan ilintili olması dolayısıyla yaratılış

²⁸⁷ Wendy Doniger O'flaherty, *The Origins of Evil in Hindu Mythology* (Delhi, India: Motilal Banarsidass, 1976), s.218.

²⁸⁸ "The Upaniṣads", *onlinedarshan.com* (Erişim 08 Aralık 2022).

²⁸⁹ Jan Gonda, *Prajapati and the Year* (Amsterdam, Oxford, New York: North-Holland Publishing Company, 1984), s.82,6.

²⁹⁰ "The Upaniṣads".

ve yok etmede payı büyüktür. Hinduizm’de Prajapati üzerinden insan yaratılışı anlamlandırılır. İnsan da Prajapati gibi zaman kavramı olan yıl ile beraber var olur ve devam eden yaratılışlar da yine yıllar alakalıdır. Yıl çocuğun oluşumuna sebep olan hamilelik süresiyle ilişkilendirilir. Bu aslında insanın zamansal var oluş düzlemine çıkışını ifade eder. Bu var oluş, yıl aracılığıyla olduğu gibi yine yıllar son bulacağı için manevi anlamlar yüklenerek yıl kutsanır²⁹¹. Böylece, *Jatakarma samskarası*yla insanın zamansal başlangıcının sağlıklı olması ve devam etmesi için yıl kutsanır.

Ateşin tanrısı Agni de yıllar ilişkilendirilir. Bu nedenle ona on iki parça çömlük üzerinde adaklar sunulur. On iki sayısı, bir yılın on iki ayını sembolik olarak ifade eder. Bu şekilde yılın on iki ayı ve mevsimleri kutsanarak hamilelik ve doğumu içine alan yıllık sürenin sorunsuz geçmesi istenir. Hamileliğin devam etmesi için Agni’ye kurban sunumları yapılır. Kurban sunulmadığı takdirde baba, Agni’nin soyunu yakacağı, yani soyunu ilerletmeyeceği bir tehditle karşı karşıya kalır²⁹². Bu nedenle *Jatakarma* ritüelinde ve diğer birçok doğum *samskarası*nda Agni’ye kurban sunuları ve dualar gerçekleştirilir. Ailedeki kurban ayinleri ve bu ritüellerde kurban ve tapınmanın temel ögesi ateş tanrısı Agni’dir²⁹³. Agni’nin anne ve çocuğu koruduğuna inanılır ve bunun karşılığında ona kurban sunulur. Kurbanın bir amacı da çocuk olması özellikle erkek çocuk olması isteğidir. Çünkü erkek çocuğun olduğunu öğrendiği anda baba yeni ve mutlu bir başlangıç yaşar. Nihayet yıllardır üstlendiği atalara olan borcunu erkek çocukla öder. Bu yük bundan sonra yeni doğan erkek çocuğa geçer ve baba kendisini kurtuluşa biraz daha yakın hisseder.

Ateşin tanrısı Agni ve tanrıça Şiva’nın olduğu mitolojik anlatım bu ritüelde yakılan kurban ateşinin önemini daha açık ve anlaşılır hale getirir. Bu anlatıya göre Agni ve Şiva’nın “Skanda” adında bir oğulları olur. Bu oğul “*altı başlı, yirmi dört kulaklı, on iki gözlü, eli, ayağı ve bir gövdeli*” şeklinde tasvir edildiği gibi dağları devirmesi gibi üstün güçlere de sahip olduğu anlatının devamında yer alır²⁹⁴. Babayı kurtaracak olan kahraman oğul bu anlatıma dayandırılır. Baba yeni doğan çocuğuna şu sözlerle temennide bulunur; “*Taş gibi güçlü olabilirsin, büyük bilge Parshuram*

²⁹¹ Gonda, *Prajapati and the Year*, s.78.

²⁹² Gonda, *Prajapati and the Year*, s.39.

²⁹³ Kaya, *Hint Mitolojisi Sözlüğü*, s.29.

²⁹⁴ Wendy Doniger O’flaherty, *Hindu Mitolojisi*, çev. Kudret Emiroğlu (İmge Kitabevi, 1994), s.95.

*gibi düşmanlara karşı cesur olabilirsin ve sonsuza dek altın gibi dindar kalabilirsin*²⁹⁵.” Bu yakarıştan anlaşılacağı gibi güç, cesaret ve dindarlıkla yoğrulmuş kahraman bir çocuk istenilmektedir. Yine baba çocuğuna hitaben, “*Ah oğlum! Benim uzuvlarımdan doğdun, kalbin benim kalbimden yaratıldı, bu yüzden isminle sen benim ruhumsun. Ah oğlum, yüz yıl yaşa!*”²⁹⁶ şeklinde dua eder. Çocuğun çok yaşaması anlamında yüz son bahar yaşaması istenir²⁹⁷. Uzun yaşama isteğinin gerçekleşmesi için *Ayusya* diye adlandırılan yaşamsal güç ve uzun ömür töreni de bu ritüelin bir parçasıdır²⁹⁸. Bu uzun yaşama isteği Vedalar öğretisi ile ilgilidir. Rig Veda’da “*Beni ölümden kurtar, ölümsüzlükten değil*” duasından da anlaşıldığı gibi korkulan tek ölüm erken ölümdür, bu sebeple baba çocuğuna yaşlılıkta ölüm ulaşsın diye dua eder. Bu ifadelerde ölüm hiç olmasın şeklinde duaların yer almaması dikkat çekicidir. Çünkü her doğanın bir gün öleceği bilinir, ancak bu sonun geç gelmesi istenir²⁹⁹. Zamanla Vedaların eskatolojik zaman algısının değişmesi ve *samsara* döngüsünün dinin merkezine oturmasıyla babanın oğlu için ettiği dua da değişikliğe uğramıştır. Buna göre uzun yaşam isteği yerine *samsaradan* kendini kurtardığı gibi babasının da kurtuluşuna yardım edebilecek bir oğul isteği ön plandadır. Bu çerçevede isteklerinin gerçekleşmesini isteyen baba kurban ateşini yakarak kurban sunumları yapar.

Hinduizm’de kurban ritüeli her dönem günlük, aylık, yıllık olarak yapılan önemli ayinlerdendir. Kurbanın kurtuluş ve ölümsüzlük için yapılmasının yanı sıra insanın arzu ve isteklerinin gerçekleşmesi anlamında da yapılaş amaçları bulunur. Prajapati’nin yaratılış için bölünerek kendini kurban etmesi ile insan doğası açığa çıkar. Bu bölünmeden yaratılış gerçekleşir. Doğal olarak insanlar da yaratılışı gerçekleştiren Tanrı’nın görünümleridir ve Prajapati’nin kendisinde var olan eksikliklerden nasiplerine düşen payı alırlar³⁰⁰. Prajapati modeli üzerinden insan da kurban sunumu yaparak ölümsüzlüğü elde edebilir. Prajapati örneğinde de insan düzleminde de kurban yokluğu değil varlığı ifade eder. Başka bir anlatıda ise Prajapati

²⁹⁵ Shailaja Sarangi, “16 Sanskaras in Hinduism and their Relevance from the Past to the Present”, *Pratha* (22 Temmuz 2021).

²⁹⁶ Sarangi, “16 Sanskaras in Hinduism” (22 Temmuz 2021).

²⁹⁷ Srinivasan, *Hinduism for Dummies*, 2011, s.260.

²⁹⁸ Filippi, *Mrtyu*, s.59.

²⁹⁹ O’flaherty, *Hindu Mythology*, s.214.

³⁰⁰ Smith, *Ritual and Religion*, s.82.

tanrılarla bir antlaşma yapar. Buna göre kurban sunumları karşılığında tanrılar yaratılanları kötü ölümden kurtarır³⁰¹.

Hinduizm’de kurban sunusu olarak canlıların kullanıldığı dönemler olsa da genel olarak canlı sunular kullanılmaz. Bu nedenle sunular pirinç, tahıl gibi ağırlıklı gıdalar ve soma, süt gibi kutsal sayılan bazı içeceklerden oluşur. Bu gıdaların kutsal olmasının yanı sıra eski dönemlerde insan için en kıymetli şeyin Tanrı’ya bahşedilmesi gibi bir neden olduğu tahmin edilmektedir. Bunun yanında bazı sunuların sembolik anlamlarının bulunması ve bazılarının mitolojiye dayanması nedeniyle onlara kutsallık atfedilmesi söz konusudur. İnsanoğlunun doğasında var olan karşılık bekleme duygusu sebebiyle bu gıdaları ateşin tanrısı Agni’ye verip karşılığında çocuk isteme gibi beklentiler bulunur. Aynı zamanda insan düzleminde kurban, günahkâr olarak doğan insanı ritüeller aracılığıyla saflaştırılarak mükemmelleşmesine yol açan insanî eylemdir³⁰².

Jatakarma ritüelinde yapılan ilk uygulama doğumun gerçekleşeceği odanın seçimidir. Odanın yönünün kutsal kabul edilen evin güneybatı veya kuzey köşesinde olmasına önem verilir. Çocuk doğduktan sonra on gün sürecek olan necislik durumu başlar, bu sebeple necisliği ifade eden “*sutika*” (doğum yeri) ateşi yakılır³⁰³. Kirlilik ateşi anne ve bebeğin yattığı odanın kapısının yakınına götürülür. Çeşitli kötü ruhları uzaklaştırmak için sabah ve akşam alacakaranlığında pirinç samanıyla karıştırılmış hardal tohumları bu ateşe sunulur. Odaya giren herkes de bu malzemeyi ateşe sunar. On günün ardından kirlilik *ateşi* yerine kutsal olan ev ateşi yakılır³⁰⁴.

Jatakarma samskara doğumdan sonra göbek bağı kesilmeden hemen önce yapılır³⁰⁵. *Jatakarma* ritüelinde önemli iki ayin bulunur. Bunlardan ilki, bebeğin zihin gelişimini artırmak amaçlı olan *Medha-janana* ayinidir. Bu ayinde bebeğe fiziksel ve ruhsal yararı olacağı düşünülen kutsal gıdalar tattırılır. Lor, sade yağ ve bal yeni doğan çocuğa mantralar okuyarak altın kaşıktan tattırılır. Bebeğin kulağına baba *Medha-*

³⁰¹ O’flaherty, *Hindu Mythology*, s.217.

³⁰² Holdrege, “Dharma”, s.219.

³⁰³ “Sutika: English Translation of the Sanskrit Word”, *Sanskritdictionary.org* (Erişim 07 Aralık 2022).

³⁰⁴ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.117-121. Kane, *Dharma Sastra*, s.123.

³⁰⁵ Amrutur V. Srinivasan, *Hinduism for Dummies* (Indiana, Indianapolis: Wiley Publishing, Inc., 2011), s.260.

janana Mantrasını mırıldanır; “*Tanrı Savitr sana zekâ ihsan etsin; Tanrıça Sarasvatî sana akıl versin ve nilüfer çelenkleri giyen Tanrı Asvin sana zekâ versin.*” Bu uygulamaların zihni arındırarak zihin seviyesini arttırdığına inanılır. Daha sonra baba bebeğin kulağına “*Sen Veda’sın*” der ve gizli bir isim verir. Bu isim, çocuğa büyü yapılmasından korkulduğu için *Upanayana samskarasına* kadar gizlenir ve *kullanılmaz*³⁰⁶.

Jatakarma ritüelinin bir sonraki ayini, çocuğun uzun bir yaşam sürmesi için yapılan *Ayusya* ayinidir. Bu ayinin ana amacı uzun yaşam isteğidir. Bu sebeple baba bebeğin uzun ömürlü olması için dua eder, ömrü üç kat uzatacağı düşünülen kutsal metinlerde geçen “*Yaş üç kat*” kutsal sözünü üç defa okur. Ayine Brahminler, yani din adamları da katılabilir. Beş Brahmin beş yöne yerleşir ve yine ömrün uzamasını temsil eden nefes verme ayini düzenlerler. Buna göre güneydeki, *geri soluma*; *batıdaki*, ‘*nefes alıyor!*’ kuzeydeki ‘*nefes veriyor!*’ ve *yukarıya bakan beşinci*, ‘*nefes üzerine!*’ sözlerini söylerler. Bu uygulama, nefes almanın yaşam üzerinde uzatıcı etkisinin olduğuna inanıldığı için yapılır³⁰⁷. Baba bebeğe yüz yıllık güçlü ve sağlıklı bir yaşam sürmesi için bereket duaları okur. Bu adımlardan hemen sonra kordon kesilerek mantralar eşliğinde bebek anneye verilir ve yine mantralar eşliğinde annenin bebeği beslemesi beklenir³⁰⁸. Eğer doğan erkek çocuk olursa anneye övgü dolu mantralar okunur. Brahminlere hediyeler ve sadakalar sunularak ritüel süreci sonlandırılır. Bir oğlun doğduğu gün verilen sadakaların faziletinin ebedi olduğuna inanıldığından dolayı Brahminlere verilen sadakalar önemli ve gerekli görülür.

Rig Veda’da *janman* veya doğum kelimesi iki kez geçer, ancak törensel bir faaliyet değildir. Vedalar döneminde metinlerdeki ilahilerden de anlaşılacağı gibi o dönemin insanlarında ruhsal yaratıklardan veya kötü niyetli tanrılardan korku duygusu hakimdir³⁰⁹. Örneğin, bebek Krişna’yı emzirerek zehirlemeye çalışan “Pütana” adında çocukları zehirleyen ve vampire benzeyen kötü tanrısal varlık olduğuna inanılır³¹⁰. Bu

³⁰⁶ Raj Bali Pandey, *Hindu Samskaras: A Socio-Religious Study of the Hindu Sacraments* (Banaras: Vikrama Publications, 1949), s.123-124. Kane, *Dharma Sastra*, s.120-123-124.

³⁰⁷ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.124-125. Kane, *Dharma Sastra*, s.122.

³⁰⁸ Srinivasan, *Hinduism for Dummies*, 2011, s.260.

³⁰⁹ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.120-128.

³¹⁰ James Stutley, Margaret, *A Dictionary of Hinduism Its Mythology, Folklore and Development* (London New York: Library Editions, 2019), s.241.

korkutucu inançlar çerçevesinde babanın yakarışları ve duaları bu kötü tanrısallıkların eşini ve doğacak bebeğini rahat bırakmaları üzerinedir. Bu nedenle çocuğun bir an önce doğması için dua ve sihir yapılır. O dönem insanları ancak sihirle bu yaratıkların üstesinden gelebileceklerini düşünürler. Daha sonraki metinlerde de ayrıntılı bir açıklama bulunmaz. *Grahyasutra*'da bu ritüel adıyla beraber görülür, ancak burda uygulanış şekli ve halka ait inançlar bulunmaz, sadece din eksenli uygulamaları yer alır. Ritüelin gerçekleşeceği evin ayarlanması, odanın yönüne kadar belirlenmesi gibi ayrıntılar daha geç dönemlerde oluşumunu tamamlamıştır³¹¹.

2.1.5. Doğum Sonrası Ritüeller

Doğum sonrası *samskaralar* doğumun olup bittiği ve doğumla gelen manevi kirlilik durumunun kısmen geçtiği dönemleri kapsar. Bu dönemde bebeğin her bir gelişim aşamasının kutsanması ve arındırılması söz konusudur. Artık ritüeller anne üzerinden değil yeni doğmuş olan bir insan üzerinden gerçekleştirilir. Kurtuluşa ulaşmak için ilk olarak insana kutsal ve manevi değeri yüksek bir isim verilir. Yine bebek kutsanması için ışığı dolayısıyla kutsal ve tanrısallık yönü olan güneşe baktırılır. Bebeğin ilk yiyeceği gıdanın kutsal, zihin oluşumu ve uzun yaşam için anlamlı olması önemsenir. Kirli kabul edilen ve doğuştan gelen saçlar arındırılmak için kesilir. Bebeğin ilk saçın kesim şekli bile kutsal olanla iletişimini engellemeyeceği tarzdadır. Bunlara ek olarak kutsal sesleri duyabilmesi için kulakları da delinir.

Bütün bu ritüeller aracılığıyla manevi kirden kurtulmuş ve bilinci yükseltilmiş çocuğa okuma yazma öğretilir. Bu eğitim sonraki geçiş ritüeli Veda öğrenimini kapsayan *Upanayana samskarasına* çocuğu hazırlamaktır. Kirlilikten arındırılmamış kişilerin Vedaları okumaları yasak olduğundan bütün bu ritüeller aslında Veda bilgisini alabilmeyi hak etmek için yapılır. Aynı zamanda zihni, duyguları eğitilmemiş kişiler Vedalar bilgisine tam anlamda vakıf olamaz. Dolayısıyla kurtuluş yolunda sonraki *samskara* için bu ritüellerin uygulanması önemli görülür. Bahsi geçen hususlardan hareketle konu; “*Namakarana*: Adlandırma Töreni”, “*Niṣkramana*: Bebeğin İlk Gezisi”, “*Anna Prasana*: Katı Gıdanın Başlangıcı”, “*Çudakarma*: Kafa

³¹¹ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.117-121.

Tıraş”, “*Karnavedha*: Kulak Delme” ve “*Vidyarambha*: Eğitim Başlangıç Ritüeli” başlıkları altında ele alınmıştır.

2.1.5.1. *Namakarana*: Adlandırma Töreni

Namakarana yeni doğmuş olan bebeğe isim verme ritüelidir. *Namakarana samskarasının* iki önemli amacı bulunur. Birincisi yeni doğan çocuğa isim vermektir. İkincisi ise, doğumla beraber oluşan on günlük kirliliğin bittiğinin ilan edilmesidir. Bu sebeple *Namakarana* kirlilik bittikten sonra yapılır, bu da doğumdan on bir veya on iki gün sonraya denk gelir. *Yajnavalkya Smriti*’de adlandırma ritüelinin on birinci gününde yapılması gerekliliğine vurgu yapılır³¹². Kutsal metinlerde ritüelin uygulanma zamanında farklılıklar vardır. Ancak kirliliğin olduğu on günlük sürenin beklenmesi konusunda fikir birliği bulunur³¹³. *Samskaranın* ruhsal yönü ile ilgilenmeyen günümüz toplumları ise bu ritüeli sadece isim verme uygulaması ile sınırlandırarak doğumla beraber yapar. Modern insanın eski insana göre manevi kirlilik gibi kaygıları olmaması sebebiyle böyle bir süreyi beklemek gibi bir hassasiyeti bulunmaz. Modern dönemlerde hamilelik sürecinde çocuğun cinsiyetini de rahat öğrenen baba bu süreçte bile ismi belirleyebilir. Bu sebeple günümüzde bu *samskaranın* uygulama oranı pek azdır³¹⁴.

Hinduizm’in ad ve biçim felsefesine göre, adlandırma bir ayırıştırma ve özden çıkanı farklılaştırmadır. Adlandırmak, bir nesneyi veya varlığı ad ve biçimine göre kategorize etmektir. Esasen özde gerçek birdir, ayrılık yoktur. Upanişadlarda adlandırmanın insan düzleminde olduğu gerçekte böyle bir ayırıştırmanın ve çokluğun olmadığı yönünde birlik vurgusu yapılır. İnsanın bu birliği idrak ettiğinde kurtuluşu yaşayabileceği de bu metnin kurtuluş felsefesini yansıtır.

Hinduizm’in Tanrı inancına göre her şey *atmandır*, yani Brahman’ın kendisidir. Özde ayrılık olmadığı gibi bireysel benlik ve evrensel benlik öz olarak bir, ebedi ve değişmezdir³¹⁵. Birlik felsefesine göre ayrılık sadece isimlerde mevcuttur. Dünyanın ad ve biçim olarak geliştikten sonra ayrıştığını *Brihadaranyaka Upanişad* da şöyle

³¹² *Yajnavalkya Smriti*, 1/s.20.

³¹³ Kane, *Dharma Sastra*, s.127.

³¹⁴ Srinivasan, *Hinduism for Dummies*, 2011, s.260.

³¹⁵ Shin, *The Concept of Self in Hinduism*, s.21.

anlatılmıştır: “Bütün bunlar olurken dünya gelişip ayrışmamıştı. O, ad ve biçim olarak gelişti, öyle ki kişi ‘şu adda, şu biçimde’ diyebilirdi. Bugün bile dünya ad ve biçim olarak gelişir ve insan “şu adda, şu biçimde’ der. O (Brahma) tıpkı kılıncın kınına, ateşin ateş deliğine girmesi gibi tırnak ucu dahil, her yere girmiştir. O tamam olmadığından görülmez. Soluk alırken adı soluk olur, konuşurken adı söz olur, görürken göz, duyarken kulak, düşünürken akıl olur; bunlar onun sadece hareketlerden aldığı adlardır. Bir kimse bunlardan sadece birini yüceltiyorsa onu bilmiyor demektir. Çünkü o bunlardan ayırıdır. İnsan ona atman olarak tapınmalıdır, çünkü onların hepsi atmanda bir olurlar. Bu atman her şey için bir izdir, çünkü her şey onunla bilinir. Kişi de aradığını ayak izlerini takip ederek bulur”³¹⁶. Metinden de anlaşıldığı gibi asıl olan mutlak birdir. Ad verme olayı kişilerin fiziksel özelliklerini ve duyularını belirtmek amaçlıdır. Örneğin, Brahmin kelimesi bile bir isim değildir. Genişlemek, büyümek anlamlarına gelen *Brh* kökünden türetilmiş sembolik bir ifadedir. Brahman Upanişadlarda çok kullanılan bir Tanrı ismidir. Bu ismin anlamı Upanişadlar döneminin felsefesini yansıtan bir adlandırmadır. Bu felsefeye göre, Brahman’ın genişlemesiyle yaratılış oluşmuştur. Aslında yaratılış diye bir şeyin olmadığını görülen her şeyin Tanrı’nın kendisi olduğu gerçeğini ifade eden kelime Brahman olduğu için Tanrı’ya bu isim verilmiştir³¹⁷. Brahman yerine bu gerçeği ifade eden başka isim de verilebilirdi.

Ad ve biçim varlıkları değil özü hatırlatmalıdır. Aksi halde gerçek olmayan dünyaya bağlılık artar. Bu yanılgıya düşmemek için adların yanıltıcı durumunu fark ederek onları doğru algılamak gerekir³¹⁸. Ad vermek yanılgı dünyasında nesneyi tanımlamak içindir. Ancak isimlendirmenin bile kutsal olmasına dikkat edilmiştir. Bu anlamda kişilere kutsanması ve Brahman’ı hatırlaması için Tanrı isimleri verilmiştir. Bir bakıma kutsallığı barındıran isimler Tanrı ile bağ kurulmasına yardımcı olur. Aynı zamanda, doğru adlandırma çocuğun yaşamı boyunca *dharma* kuralları çerçevesinde ruhsal bir yaşamın izini sürmesine yardımcı olur³¹⁹.

³¹⁶ *The Sacred Books of the East the Upanishads*, çev. F. Max Müller (Oxford at the Clarendon, 1884), s.87; Bkz. Korhan Kaya, *Hint Felsefesinin Temelleri* (Ankara: Doğu Batı, 2016), s.124.

³¹⁷ Shin, *The Concept of Self in Hinduism*, s.14-19.

³¹⁸ Kaya, *Hint Felsefesinin Temelleri*, s.136.

³¹⁹ Hariprasad Nellitheertha, “Namakarana Samskara-The Rite of Naming a Newborn”, *Indica Today* (blog), 16 Mart 2020.

Eşya ve malzemeyi tanımlamak, sınıflandırmak ve bilinir kılmak için canlı ve cansız varlıklara isim verilmesi insanlığın dil konuşma tarihi kadar eskidir. Eski zamanlarda eşyayı tanımlamak için bir araç olarak düşünülen isimlendirme zamanla insanların kültürünü, soyunu, dinini, ırkını, kabilesini, sosyal sınıfını, öğrenim düzeyini vs. belirleyecek isimler verilmesi yönünde bir değişim göstermiştir. Statü dikkate alınarak konan isimler insanlar arasında sınıf farklılıklarını derinleştirir. Sıkı bir kast sistemine sahip olan Hinduizm’de de çocuğun taşıyacağı isim onun hangi kasttan olduğunun belirlenmesi için oldukça önemlidir. Bu sebeple taşınacak olan isim kastı belirtmelidir. *Upanayana samskarasında* hocanın öğrenciye ilk sorusu ismidir. Bu sorudan kasıt öğrencinin hangi kasta veya Gotra’ya³²⁰ ait olduğunu öğrenmektir³²¹. İlâveten Hinduizm’de evlenmek isteyen kişinin kendi kastından birisiyle evlenmesi gerekir. Verilen ismin anlamları kast sınıflarının özelliklerini çağrıştırdığından sosyal sınıflara göre bir adlandırma eş seçiminde kolaylık sağlar. Eş seçiminde kişinin isminden hangi kasta ait olduğu anlaşılacak ona göre kendi kastından eş seçilmesine yardımcı olur. Brahmin kastına ait olan bir ailenin çocuğunun adı uğur, kutsallık, mutluluk, zevk anlamına gelmelidir. Kşatriya kastına ait bir ailenin çocuğunun adı, güç ve yönetme anlamlarında olmalıdır. Vaisya kast mensubu ailede adlandırma zenginlik ve kolaylık, Sudra sınıflarında ise itaat ve kölelik anlamlarına gelen isimler verilir³²².

Doğa üstü güçlerin çocuğa musallat olmasından korku duyan Hindu toplumu bu kötü güçleri korkutmak ve çocuğu güvende tutmak için garip ve itici isimler de verirler³²³. Yine çocuğu koruma altına alması hedeflenerek kutsal ve yüceliği çağrıştıran tanrı isimleri de verilir. Ancak Manava Grahya’da Tanrı ismi verilmesi yasaklanmıştır. Direk Tanrı ismi yerine ondan türetilen bir ismin verilmesi uygun görülür. Vişnumitra, Bhanuka, Yajnadatta gibi tanrı isminden türetilen isimler yaygın

³²⁰ Aileye ait soyları sekiz Rîşi’ye dayanan sekiz bilge vardır. Bir kişinin Gotrası dendiğinde bu sekiz bilgenin soyu anlaşılmaktadır.. Mishra, *Hinduism Ritüel*, s.381.

³²¹ Kane, *Dharma Sastra*, s.130; Bkz. Kapani, *The Philosophical Consept of Samskara*, s.16.

³²² Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.135-138.

³²³ “Postnatal Sanskara | Sixteen Sanskara”, *Hindu Scriptures | Vedic Lifestyle, Scriptures, Vedas, Upanishads, Itihaas, Smrutis, Sanskrit*. (blog), 08 Mart 2018; Bkz. Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.141.

olarak verilir. Genel olarak söylemesi kolay, duyması zor olmayan, anlamı açık, çekici, uğurlu ve bazı nimetler içeren isimler verilir.

Astrolojiye önem veren Hindu toplumu, *Zodyak* çemberinde çocuğun doğduğu tarihe denk gelen takımyıldızıyla bağlantılı bir isim veya o takım yıldızına denk gelen tanrının ismi ile ilişkili bir isim verirler. Bir kişinin üç ismi bulunur. Bu üç isim babasından, Gotra'sından veya ünlü bir atasından türetilen isimlerden oluşur. Rig Veda döneminde dört isim verildiğinden bahsedilir. Dört isim şu şekildedir: 1. *Nakṣatra-Nama*; bir kişinin doğduğu takımyıldızından türetilmiştir. 2. Gizli bir isim. 3. Herkes tarafından bilinen bir isim. 4. *Somayaji*; *Somayaga* gerçekleştiren kişilere kurban performansından kaynaklı verilen isim'dir.

Vedik literatürde isimlendirme bir kural veya herhangi bir sisteme bağlı değildir. Bu metinde bir kişiye iki, üç veya dört isim verilen örneklerle rastlanır. Bunlar genellikle, sıradan ad ve üçte biri babanın Gotrasından (kutsallığı olan uzak bir atasının adından) türetilen bir isimdir. Bununla birlikte genellikle bir kişi vedik literatürde kişinin kendi adı ve aile Gotrasının adı şeklinde iki isimle anılır. İsimlerle ilgili temel kuralların bulunduğu *Gṛahyasutralarda* da iki isim verildiği görülür³²⁴. Biri kişinin ruhsal ismi diğeri ise dünyevî ismidir. Manevi isim gizli tutulur. Çocuğun doğduğu takımyıldızına göre verilen bu gizli isim doğumda verilir ve yıldız ismi olarak adlandırılır³²⁵. Uğursuz durumlardan korkulması sebebiyle bu isim açıklanmaz³²⁶. Diğer isim de kişinin kendini tanıtmayı içindir, bu isim verilirken erkek ve dişi ayırımına, kasta, aile tanrısına ve aile büyüklerinin ismi olmasına dikkat edilir. Ayrıca çocuğun cinsiyetini belli etmesi için ismin hece sayısı ve sesli-sessiz harf sayısı cinsiyet ayırımına göre seçilir. Örneğin erkek çocuğun ismi çift sayılı bir heceden oluşmalı, ünsüz ile başlamalı, ortasında yarım sesli harf içermeli ve uzun sesli harfle bitmelidir³²⁷. Kızın adı genellikle tek sayıda heceden oluşur, uzun *ā* veya *ī* ile biter³²⁸.

³²⁴ Kane, *Dharma Sastra*, s. 127-128-129.

³²⁵ “Postnatal Sanskara | Sixteen Sanskara”. Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.138.

³²⁶ Arney, “Hinduism”, s.452.

³²⁷ Mishra, *Hinduism Ritüal*, s.321; Pandurang Vaman Kane, *History of Dharmasastra Vol II Part I* (Bhandarkar Oriental Research Institute, 1941), s.129.

³²⁸ McGee, “Samskara”, s.342; Bkz. “What Does Namakarana Mean”, *Findwords.Info* (Erişim 13 Aralık 2022).

Dolayısıyla isimlendirmede en ince detayına kadar düşünülmesi isme ve isim vermeye çok önem verildiğinin göstergesidir.

İsim verme konusunda ismin kaç heceli olması gerektiği tartışılmalıdır. Hece sayısında ve ismin içinde yarım sesli veya uzun sesli harf olması konusunda da farklılıklar vardır. Aynı şekilde ismin hece sınırlaması da ayrılıkçı görüşlerdendir. Baba çocuğa bir heceli, iki heceli, üç heceli veya belirsiz sayıda heceli bir isim verebilir. Ancak *Vasistha*³²⁹ iki veya dört heceyle sınırlar. *Grahyasutralarda* farklı sayıdaki hecelere farklı anlamlar yüklenir. Buna göre şöhret isteyeninin adı iki hece, kutsallık isteyeninin adı dört heceden oluştuğu söylenir³³⁰.

Doğum sonrasındaki kirlilik döneminde anne baba için bazı dinî ve sosyal kısıtlamalar konulur. Kirliliğin yayılması istenilmediğinden anne ve bebek kimseyle görüştürülmez. Dinî ritüeller veya ibadetlerin uygulanması bu dönemde yasaktır ve kirlilik ateşi olan *sutika* ateşi yakılır. *Namakarana samskarasıyla sutika* kaldırılarak kurban adaklarının sunulduğu kutsal ev ateşi olan *grhya* ateşi yakılır. Uzun bir eve kapanmadan sonra *Namakarana samskarası* ile anne ve babaya konulan özellikle dinî içerikli olan yasaklar da kalkar. Ev görülmeyen kir ve kötü ruhlardan bu ritüelle arındırılır.³³¹ Anne ve bebek özgürlüğüne ve anne sıradan insanî ilişkilerine kavuşur. *Namakaranada* bebek *samskara* aracılığıyla törene gelen akrabalarıyla tanıştırılır. Bu bebek için sosyal ilişkinin başlangıcı olarak ebeveyninin arkadaş gruplarına tanıştırılmasına ve sosyal ortama dahil edilmesine vesile olur.

Namakaranayı yönetecek olan kişi babadır ve uğurlu bir banyo yaparak ritüeli başlatır³³². Bu *samskara* gününde bebek de yıkanır ve ona yeni giysiler giydirilir. Ebeveynler tarafından seçilen resmi adı duyurulur³³³. Ateşin tanrısı Agni ve Soma tanrısına adaklar sunulur. Daha sonra baba çocuğun bilincinin açılması için nefes ayini yapar ve ona bir isim verir. Çocuğun sağ kulağına doğru eğilen baba, çocuğa seslenir: “*Ey çocuk! Sen aile ilahının adananısın, bu yüzden adın falan; sen filan ayda doğdun,*

³²⁹ Vasistha: Olağanüstü güçleri sebebiyle, Tanrıların oğlu olduğuna inanılan ve Rigveda ilahilerinden bazılarını yazmış olan çok eski ve ünlü bir ermiştir. Korhan Kaya, *Hinduizm* (Ankara: Dost, 2011), s.47.

³³⁰ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.134.

³³¹ Gündede, *Hinduizm’de İbadet İnanç Panoraması*, s.76. Kane, *Dharma Sastra*, s.132.

³³² Nellitheertha, “*Namakarana Samskara*”.

³³³ “What Does Namakarana Mean”.

ismin falan filan; sen filanca takımyıldızın altında doğdun, yani senin ismin falan ve senin popüler ismin falan filan. Brahmin de 'adın sabit olsun' diyerek onaylar". Sutika ateşine tereyağı sunulur. Mantralar eşliğinde on iki adak adanır. Daha sonra çocuğu uzun ömürle kutsayan Brahminleri selamlaması gelir ve törenler Brahminlerin beslenmesiyle sona erer³³⁴. Bu tören için kullanılan öğeler arasında yeşil ekmek, fındık, zerdeçal bulunur. Hindu mitolojisinde iyi şans getirdiği düşünülen bir rupi ve bir çeyrek rupilik madeni paralar da bulunur³³⁵. Dolayısıyla *Namakarana* ailenin ve arkadaşların yeni doğan bebek üzerindeki iyi dileklerini sundukları ve bebeğin yaşamını kutsamak için bir araya geldikleri neşeli bir ritüeldir.

2.1.5.2. *Niškramana*: Bebeğin İlk Gezisi

*Niškrama*na çocuğun ilk kez evden çıkarılmasının kutsandığı sade ve basit bir ayindir. Çoğu Grayhasutralara göre on ikinci gün veya dördüncü ayda bebek dışarı çıkarılır ve güneşe baktırılır³³⁶. Dışarı çıkmak için astrolojik hesaplamalar çerçevesinde uğurlu bir gün seçilir. Kötü hava şartlarında veya uğursuz bir günde bu tören yapılmaz. *Namakarana samskarası* ile ev kötü ruhlardan temizlenmiş ve koruma altına alınmıştır. Ancak dışarıda tehlikelerin devam ettiği düşünülür. Bu sebeple bebeğin ilk dışarı çıkması babanın kutsal metinlerden sözler ve dualar okuyarak bebeği koruma altına almasıyla gerçekleşir. Ayrıca bebeğin ruhsal ve fiziksel anlamda dış dünyayla teması sağlanarak yeni yaşantısına dair uyumluluk sürecini kolaylaştırmak amaçlanır. Böylece bebek ruhsal ve sosyal dünyaya da ilk adımını atmış olur. Önceki doğum *samskaraları* baba aracılığıyla daha doğmamış veya yeni doğan bebeğe uygulanırken *Niškramana*da bebeğin kendisi ritüelin içindedir.

Bu *samskarada* güneş ve ayı selamlama ayini yapılır. Bebeğin ilk olarak güneşe bakması sağlanır. Güneşe bakmak ışığın kutsallığından kaynaklanır. Güneş ayini sonradan değil, aksine ışığın kıymetinden dolayı güneş ve aya tapınma eski çağlardan beri devam eden bir ayindir. Öte yandan güneş, güneş tanrısı İndra ile ilişkilendirilir, bu sebeple ona ilahilik atfedilir. İndra'nın yanı sıra Sürya, Vivasvat, Savitri, Mitra, Varuna, Agni ve Vişnu tanrıları da güneşle özdeşleştirilen tanrılardandır³³⁷. İlâveten

³³⁴ Mishra, *Hinduism Ritual*, s.322. Kane, *Dharma Sastra*, s.132.

³³⁵ "What Does Namakarana Mean".

³³⁶ Mishra, *Hinduism Ritual*, s.323.

³³⁷ Kaya, *Hint Felsefesinin Temelleri*, s.18.

Çandogya Upaniṣad da “*Om! Uzaktaki güneş tanrıların balıdır*” şeklinde tanrıların güneşle ilişkilendirildiği ve onların güneş biçimini aldıkları kutsal sözlere rastlamak mümkündür³³⁸. Aynı zamanda Rîg, Yajur ve Sama Veda’nın ateş, rüzgâr ve güneşten oluştuğu şeklindeki mistik bir inanç çerçevesinde güneşin kutsal metinlerin kaynaklarından olduğuna inanılır³³⁹. Bu anlatılanlardan hareketle güneşin ilahi bir figür olduğu anlaşılmaktadır. Böylece dış dünyayla ilk temasın ve ilk bakışın ilahi olana yönelik olması istenir. Bütün bunların yanı sıra sol göz güneşi sağ göz ise ayı temsil eder. Kauṣitaki Upaniṣad da sağ göze ateş ve ışığın özü olarak tapıldığından bahsedilir³⁴⁰. Kutsal metinlerdeki ifadelerle göre, kişinin sağ gözünde kor halindeki güneşi alevlendiren, canlandıran tanrı İndra’dır. Bu sebeple sağ göz kutsal kabul edilir ve bu gözle güneş arasında bir bağ olduğuna inanılır. Rîg Veda’da güneş Puruṣa’yla (insan biçiminde kozmik varlık) ilişkilendirilir ve güneşin yaratıcının gözünden yaratıldığı söylenir.³⁴¹

Mitolojiye göre yaratıkların efendisi olan Prajapati insanın tüm etki alanlarına yönetici tanrılar yerleştirir. Bunlar insanın vücut organlarının her biriyle ilişkili olan tanrılardır. Bu tanrıların aracılığıyla organlar gelişir ve korunur. Göz için güneş tanrısı Surya³⁴², el için ise İndra örnek olarak verilir. Kauṣitaki Upaniṣad’daki tanrıların vücut organlarına dahil olma süreci şöyle bir kurguyla anlatılır. “*Öyleyse, üstünlüğe kim sahip? Tanrılar üstünlük için tartışırken bu bedeni terk ettiler. O zaman içine söz yerleşti ama beden konuşabildiği halde hareketsiz kalmaya devam etti. Sonra görüş onunla bütünleşti ama beden sözle konuşup görme yoluyla görebilse de hareketsiz durmaya devam etti. Sonra işitme içine dahil oldu ama beden, sözle konuşabilmesine, görerek görebilmesine ve işiterek duyabilmesine rağmen hareketsiz yatmaya devam etti. Sonra zihin ona katıldı, ama beden, sözle konuşabilmesine, görerek görebilmesine, işiterek duyabilmesine ve zihinle düşünebilmesine rağmen hareketsiz*

³³⁸ Upanishadlar, s.114-117.

³³⁹ Mishra, *Hinduism Ritüal*, s.87.

³⁴⁰ “The Upaniṣads”.

³⁴¹ Mehmet Ararat, “Hindu Kutsal Kitaplarından Bölümler”, *Dunyadinleri.Com Türkiye’nin Tek Tarafsız Türkçe İnanç Portalı* (Erişim 18 Aralık 2022).

³⁴² Surya, bir Tanrı olduğu kadar güneştir; Rîgveda’da ona adanmış on ilahi vardır. Surya, kötü rüyaları ve hastalıkları uzaklaştırır ve tüm dünyaya uzun bir ömür sağlar. Güneş ışınlarını temsil eden yedi beyaz atın çektiği bir arabaya binmesiyle sembolize edilir. Dayus’un oğlu Aditya olarak da bilinir. Vedalarda bireysel tanrılar olarak görünseler de Savitr, Aryaman, Puṣan, Mitra ve Bhaga, Surya’nın farklı adlandırılması olarak kabul edilirler Mishra, *Hinduism Ritüal*, s.132.

*durmaya devam etti. Sonra prana (Yaşam soluğu)*³⁴³ *içine ulaştı ve hemen yükseldi*". İnsan vücudunda, duyularında veya faaliyetlerinde ikamet eden tanrıların dış dünyaya doğru olan hareketleri sebebiyle insan gelişimi de ilerlemiş olur³⁴⁴. Buna göre ilahi güçlerin ortaya çıkmasıyla dış dünya ile temas sağlanmıştır. Bebeğin üç dört aylık dönemi de tanrı İndra'nın insan ortamındaki çıkışlara sahip olmak için görme aracını zorladığı bir zaman dilimidir. Bu sebeple bebek bu aylarda güneşe baktırılır. Kauşataki Upanişad da şu ifadeler yer alır. "*Brahman ateş yandığında parlar ve yanmadığında ölür. Parlaklığı güneşe, soluğu havaya gider.*"³⁴⁵ *Nişkramana* da görme organıyla alakalı ayinleri kapsar. Sağ gözle güneşe, sol gözle aya baktırılır.

Nişkramana samskarasında çoğu zaman tapınağa giderek ibadet de edilir. Bu vesileyle bebeğin zihninde ruhsal bir dünya algısı uyandırmak istenir. Görme, koklama, duyma ve tatma yoluyla bebeğin bilincine izler bırakılır. Çünkü bebeğin zihnindeki izlenimler bu dünyada gördüklerine ve duyduklarına göre şekillenir³⁴⁶. Bu ritüel bebeğin zihinsel gelişimine iyi bir başlangıç olması için de önemlidir.

Kısacası *Nişkramana samskarasının* temel uygulamaları ve amaçları şunlardır; Güneş tanrısallığı olduğu ve vücudun yaşam gücü olarak kabul edildiği için güneşe dua edilir. Ayın da duyguları ve zihni kontrol ettiğine inanıldığından sağlam bir zihin için aya dua edilir. Bu *samskara* aracılığıyla bebek doğayla tanıştırılır ve şükran duygusu oluşturulmaya çalışılır. Uzun bir ömür, zekâ ve sağlık vermeleri için tanrıların ve Brahminlerin çocuğu kutsamaları istenir. Ruhsal yönünün yanı sıra bebeğin evin dışında farklı bir ortamı keşfetme merakı uyandırılır³⁴⁷.

Hinduizm'de yemek önemli bir ritüeldir. Bazı gıdaların kutsal olduğu ve kişileri saflaştırdığı kabul edilir. Ancak birçok gıda kutsal olmamakla beraber tanrılara sunularak kutsallaştırılması sağlanır. Sığırdan elde edilen gıdalardan oluşan süt, yoğurt ve işlenmemiş tereyağı kutsal kabul edilen yiyeceklerdendir. Bunlar, zihni, ruhu ve bedeni arındırır³⁴⁸. Bu nedenle yeni doğan çocuğa da sadece ağzına dokundurmak

³⁴³ "Prana: English Translation of the Sanskrit Word", *Sanskritdictionary.org* (Erişim 14 Aralık 2022).

³⁴⁴ Filippi, *Mrtyu*, s.66.

³⁴⁵ "The Upanishads".

³⁴⁶ Sarangi, "16 Sanskaras in Hinduism" (22 Temmuz 2021).

³⁴⁷ pt. Punarvasu, "First Outing of the Baby / Nishkramana Samskara", *Indastro.Com* (Erişim 08 Mayıs 2023).

³⁴⁸ Ahmet Koluman, "Dinler ve Gıda İlkelden Semaviye", *Uludag Univ. J. Fac. Vet. Med* 1 (2009), s.26.

suretiyle gıda yedirilir. Doğumu takip eden çocukluk *samskaralarının* her birinde de bu kutsal yiyeceklerin çocuklara yedirilme ayini bulunur. Bu *samskarada* da yemek ritüeli vardır ve bebeğe kutsal yiyeceklerden tattırılır. Bu yemek ayini *Anna Prasana* (katı gıda yemek) *samskarasına* hazırlık mahiyetindedir.

2.1.5.3. *Anna Prasana*: Katı Gıdanın Başlangıcı

Anna sanskritçe kelimesi pişmiş pirinç anlamına gelip³⁴⁹ *Prasana* sanskritçe kelimesi ise yemek yemek anlamına gelmektedir³⁵⁰. *Anna Prasana*, altı aylık bebeğe ilk pişmiş gıdanın verildiği *samskaradır*. Bu *samskarada* en temel uygulama yemektir, ancak sıradan bir yemek değildir. Kutsal olan veya kutsallaştırılmış olan yiyeceklerdir. Bu ritüel aracılığıyla Hinduizm’de gıda ve yemeğe yüklenen anlam açığa çıkmıştır.

Hinduizm’de gıdaların insan üzerinde olumlu veya olumsuz etki bırakacağına inanılır. Bununla birlikte yiyeceklerin Brahman’ın bir parçası olduğu ve yemek eylemiyle ilahi olanla bütünlük sağlandığı inancı kutsal metinlerden anlaşılır³⁵¹. Gıdalar kutsal, ya da uğursuz, saf veya necis kavramları ile kategorilendirilir³⁵². Kutsal olanlar ya da kutsallaştırılan gıdalar olmak üzere ikiye ayrılır. Kutsal olanlar yaratılışın başından beri kutsallığı olan yiyeceklerdir. En kutsal yiyecekler sığırdan elde edilen süt ürünleridir. Bu anlamda Yajur Veda’da inek için “ölçülemez” kavramı kullanılır, bununla onun değeri kast edilir. Sığır kullanım bakımından mucizevi bir hayvan olarak değerlendirilir. Sütünden birçok yiyecek oluşması hatta dışkısının bile kullanılması ona kutsallık atfedilmesinin sebeplerindendir³⁵³. Sığır ürünü olan süt, yoğurt ve işlenmemiş tereyağından oluşan gıdaların ruhu, zihni ve bedeni saflaştırdığına inanılır³⁵⁴. Bunlar ateş tanrısı Agni’ye sunulan kurban gıdalarının başında gelir, ilaveten bu gıdalar ritüellerin de en önemli parçalarındandır. Doğum ve ölüm *samskaralarında* yaratılışla ilişkilendirildiği için pirinç ve pirinçten yapılan yiyeceklerde kutsal sayılanlar arasında yer alır. Evlilik *samskarasında* ise pirinç yeme neslin devamını sembolize eder. *Puja* töreninde de “*Pançamrita*” diye adlandırılan bal,

³⁴⁹ “Anna: English Translation of the Sanskrit Word”, *Sanskritdictionary.org* (Erişim 16 Aralık 2022).

³⁵⁰ “Prasana; Learnsanskrit.cc”, *Learnsanskrit.cc Dictionary* (Erişim 08 Mayıs 2023).

³⁵¹ “Food in Hinduism”, *what-when-how. In Depth Tutorials and Information* (Erişim 15 Aralık 2022).

³⁵² Jai Sharma, “Symbolism of Food in Hinduism”, *Amity Institute of Anthropology* 9/8 (2021), s.2.

³⁵³ Kaya, *Hint Felsefesinin Temelleri*, s.44.

³⁵⁴ Koluman, “Dinler ve Gıda İlkelden Semaviye”, s.26.

şeker, süt, yoğurt ve tereyağından oluşan bir tür yiyecek dağıtılır³⁵⁵. Yiyeceklerin (*Sattvik*) saf ve hafif gıdalardan oluşması da bu dinde önemsenir. Saf ve saflaştırılan gıdaların aynı şekilde zihni de arındırdığına inanılır.

Arındırma işleminin birçok yolu vardır *samskara* ritüelleri bu yollardan biridir. Bu ritüellerin her birinde saf yiyecekler yeme ritüeli bulunur. Zihin algısını arttırarak netlik kazandırdığı için istenilen beslenme şekli saf olan vejeteryan türüdür. Bu tür bir beslenme bedensel saflık ve ruhsal olarak ilerlemek isteyenler tarafından daha çok tercih edilir. Bu *samskaralardaki* kimi zaman özünde saf kabul edilen gıdalar kullanılır, bazen de tanrılara özellikle ateşin tanrısı Agni'ye kurban olarak sunulan gıdalar aracılığıyla saflaştırılır. Nitekim bu dinin inanırları genellikle yemeklerini yemeden önce yiyeceklerini Tanrı'ya sunarlar. Tanrı'ya yiyecek sunumu Vedalar, Brahmanalar ve Upanişadlar kutsal metinlerinde sıkça rastlanır. Bu işlemle gıdaların ruhsal olarak temizlendiğine inanırlar. Tanrıya kurban edilen yiyeceklerden arta kalanlar kutsal sayılarak yenilir³⁵⁶. Kutsal olduğu düşünülen tanrısal insanların artıkları lütuflar, kutsal atıklar olarak adlandırılarak gönül rahatlığıyla tüketilir. Bağlılık, sevgi gibi dinî inancın değişmesiyle Tanrı'ya sunulan yiyeceğin de anlamında değişiklik olduğu görülür. Bağlılık (*Bhakti*) söylemleriyle tanrılara sunulan gıdalar bir bağlılığı ifade eder. Bu sunumlar Tanrı'ya bir hediye, onunla bir paylaşım, sevgi ve bağlılık gibi kavramların ifade ediliş şekli olarak dönüşüme uğrar³⁵⁷.

Cenaze ateşinin dumanıyla göğe yükselen ruh daha sonra yağmur aracılığıyla yere iner. Bu inişte pirinç başta olmak üzere tahıllarda beklediğine inanılır. Bu gıdaları yiyen kişi vasıtasıyla tekrar yaratılış gerçekleşir. Dolayısıyla insan yiyeceklerin özünden oluşur³⁵⁸. Bunu her şeyin gıdadan doğduğu ve yeniden gıdaya dönüştüğü şeklinde yorumlamak mümkündür³⁵⁹. Dinin mitolojilerinde yer alan ifadelerden gıdaların dinin yaratılış anlatılarında da yer aldığı anlaşılır. Prajapati'nin yaratılış mitinde de yemek ve yemekle ilişkilendirilen açlık kavramları yer alır. Mitolojiye göre Prajapati aç olan Agni'yi yaratmıştır ve kendisinden başka Agni'ye verecek yiyeceği

³⁵⁵ Devika Koppikar, "Blessing the Food: India's Sacred Foods and Practices Voyage to America", *Asian Fortune* (07 Nisan 2013).

³⁵⁶ Sharma, "Symbolism of Food in Hinduism", s.3.

³⁵⁷ "Food in Hinduism".

³⁵⁸ "Hinduism", *Faith in Food* (blog), 13 Ekim 2010.

³⁵⁹ Klostermaier, *Encyclopedia of Hinduism*, s.69.

yoktur. Kendisini kurtarmak için ellerini ovalayarak süt ve yağ elde eder ve bunu Agni'ye sunar. Hinduizm'de bu sunu birçok ibadet ve ritüellerin de ana argümanıdır. Tüm bunların yanı sıra yiyeceğin dünyanın yaratıcısı Brahman'ın bir parçası olduğu ön kabulünden yola çıkarak yemek yeme aracılığıyla insanın ilahi olanla birleştiği mistik fikrini akla getirir³⁶⁰.

Brihadanyaka Upanişad da ise gıdanın yaratıcıyla ilişkilendirilmesi şöyle anlatılır; “*Yaratılışın Atası (Prajapati) bilgi ve çile ile yedi çeşit besin yaratınca, bunların birinci kısmını herkese, ikinci kısmını tanrılara verdi. Üçüncüsünü kendine ayırdı, bir parça hayvanlara verd. Dolayısıyla soluk alan-almayan her şey bu besine muhtaçtır.*” Anlatıda ilk olarak herkese yiyecek verildiğinden bahsedilir. Bu yiyeceğin gerçek olmadığı dünyevî zevkten ibaret olduğu ve insanın bunun farkına varması öğütlenir. Tanrılara verilen yiyecek ise ateşe kurban edilen Prahuta olarak adlandırılır. Bu sebeple kişi tanrılara kurban keser ve sunar. Prajapatinin bir parça hayvanlara verdiği gıda süttür. Bu nedenle insan ve hayvan yavruları ilk olarak süt içerler, bazen de tereyağı verilir, yani bebeği süt ve süt ürünleriyle beslemenin kutsallığı bu anlatıya dayandırılır. Ayrıca soluk alan ve almayan her şeyin bu besine muhtaç olduğundan bir yıl boyunca sütle kurban töreni yapan kişinin tekrarlanmış ölümden kurtulabileceği kast edilir³⁶¹. Bu bilgiler bazı gıdaların kutsiyeti olduğunu gün yüzüne çıkarır.

Annaprasana samskarasının eski zamanlarda çocuğu anne sütüyle daha fazla beslemek isteyen veya ne kadar süre çocuğun beslenmesi gerektiği konusunda bilgisiz olan annede farkındalık oluşturmak için geleneksel olarak yapılan bir ritüeldi. Ancak zamanla yemek hayat veren, yaşam ve sağlığın devam etme aracı haline gelir. Sağlık veren bitki ve baharatlarda yaşamın devamını sağlayan bir güç olduğunu fark eden toplum gıdayı ilahi olanla ilişkilendirip bir armağan olarak görür. Takip eden süreçte yiyeceğin hayat veren kutsiyetinin ve ilahiliğinin farkındalığıyla çocuğu beslemeye yönelik bu sistem, bir din biçimine bürünür. Aynı zamanda yemeğe olan bakış açısı değişerek daha mistik boyutlara ulaşır³⁶². Böylece bu *samskarada* baba bebeğine

³⁶⁰ “Food in Hinduism”.

³⁶¹ *Upanishads*, s.92.

³⁶² Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.151.

kutsal yiyeceklerden olan pirinç, süt veya tereyağı yedirerek ağzına koyduğu ilk lokmanın kutsal olması sebebiyle bütün bir yaşamının da kutsandığına inanır.

Yaratılış gereği bağırsak gelişimi daha tamamlanmamış bebeğin ilk altı aya kadar anne sütü ile beslenmesi, bebek ve anne sağlığı açısından son derece önemli olduğu tıp bilimi tarafından kanıtlanmış bir gerçektir. Altıncı ayını tamamlayan çocuğun katı gıdaya başlaması anne ve bebek sağlığı açısından daha uygun görülür³⁶³. Cinsiyet farklılıklarını önemseyen Hinduizm’de erkek bebeğin katı gıdaya geçiş çift sayılara denk gelen 6, 8, 10 ve 12. Aylarda, kız bebeğin tek sayılara tekabül eden 5, 7 ve 9. aylarda katı gıdaya geçmesi istenilir³⁶⁴. Erkeğin ve kadının fiziksel işleyişi aynı olmadığından bu farklılıklar yaratılışa dayandırılır. Anne ve bebeğin sağlığına olumsuz etkileri sebebiyle bu ayların bir seneye kadar uzun bir zaman dilimine uzatılması uygun görülür. Ayrıca Hinduizm’in birlik felsefesine göre, Tanrı, evren ve yaratılanlar bir ve bütündür. İnsan, dünyaya gelerek sadece varlık alanına çıkmıştır, yaratan ve yaratılanları ayrı düşünmek yanılgı dünyasına aittir. Bu anlamda kozmoloji, dünya, insan ve Brahman birliğine gıda aracılığıyla bebeğin de bir an önce dahil edilmesi istenir. Diğer taraftan kutsal yiyecekler ve *samskaralarla* bir bütünün parçası olduğu şeklinde mistik bir inanç vardır. Bu sebeple de yaşam kaynağı olarak kabul edilen gıdalarla bebeğin çok geçmeden tanıştırılması istenir.

Anna Prasana ritüelinde bebeğin ilk yiyeceği yemek de Hindular tarafından kutsallığa ve manevi değere sahip olan ve rahatsız etmeyecek hafif (*Sattvik*) bir yiyecek katı gıdaya başlatılır. Görüldüğü gibi, Hint dinî düşüncesine göre, gıdaya sadece vücudun ihtiyacı olarak bakılmaz. Yiyeceklerin vücudun organik ve tanrısal bir bileşenini oluşturmasına ek olarak yenilen gıdaların fiziksel yapıyı ve duyguları etkilediğine de inanılır. Yumuşak, sakin bir ruh hali istenilirse gıda, saf, asil, güneş enerjisi ile yetişmiş ve tatlı olmalıdır. Necis, bozuk, ekşi, yiyecekler vücudu ve mizacı olumsuz etkilediğinden böyle gıdaları yemekten kaçınılır³⁶⁵.

³⁶³ Shobhit Kumar, “A Critical Appraisal on Various Samskara’s with their Scientific and Medical Importance in Pediatric Age Group”, *International Journal of Ayurveda and Pharma Research*, (2017), s.80.

³⁶⁴ M.Hadi Tezokur, *Hinduizm ve Kadın* (Ankara: Akademisyen Kitabevi, 2021), s.99.

³⁶⁵ Filippi, *Mrtyu*, s.67.

İlk katı yiyecek türleri kutsal yazılar tarafından da belirlenmiştir. Örneğin tereyağı sığır ürünü olduğundan kutsaldır. Hindular sığır eti yemezler ama ondan elde edilen ürünleri kutsal olarak görüp tüketirler. Hatta tereyağının saflaştırma, kutsama özelliği olduğu düşüncesiyle manen kirli kabul edilen yiyecekleri arındırmak için tereyağından geçirme işlemine tabi tutarlar³⁶⁶. Bu sebeple bu *samskaralarda* bebeklere yedirilen ve tanrılara sunulan gıdaların başında tereyağı gelir. Yöre ve aile geleneklerine göre farklı oranlarda yoğurt, süt, haşlanmış pirinç, tereyağ ve bal gibi saf elemente sahip gıdaların karışımı kullanılır³⁶⁷. Bunlara ek olarak manda veya inek sütünden yapılan saflaştırılmış tereyağı (*ghee*) ile pişmiş pirinç yemeği de verilir. Kutsal metinlerin geneli de bu yiyeceklerin kutsallığı üzerinde durmaktadır. Hinduizm’de bu sayılan gıdaların ilahi olanla eş tutulduğu ve bu çerçevede değer gördüğü anlaşılır.

Yemeğe çok anlam yükleyen Hindu aklı bazı yiyeceklerin kişinin fiziksel ve ruhsal yaşantısını etkilediği yönünde inanca sahiptir. Örneğin, baba çocuğunun akıcı konuşmasını istiyorsa Bharadvaja kuşunun etiyle, uzun ömürlü olması için Krkasa kuşunun etiyle veya balla karıştırılmış pirinçle, kutsallık için Ati kuşunun eti ve keklik ile besler. Grahyastralarda görülen bu etle beslenme şekli büyük oranda uygulanırlığını yitirmiştir³⁶⁸.

Baba beslenmede kutsal parlaklık, çabukluk veya ihtişam istiyorsa sırasıyla keçi eti veya keklik eti veya balık veya haşlanmış pirinçten yemek hazırlamalı ve bunlardan birini lor, bal ve *ghee* ile karıştırmalıdır. Bu yemek bebeğe bir kez olmak şartıyla yedirilir. Anne de yemeğin kalan kısmından yer. En son bebek kutsanır ve Brahminler beslenir³⁶⁹.

³⁶⁶ Sharma, “Symbolism of Food in Hinduism”, s.3.

³⁶⁷ Filippi, *Mrtyu*, s.67.

³⁶⁸ Hindular’ın hepsinin vejeteryan olmadığı et yediği de görülür. Nitekim bütün Hindular et yemez diye bir kanı yanlıştır. Bütün Hindular Sığır eti asla yemezler. Ancak bazı oruç uygulamaları veya sadular’ın (vaz geçenler) sattvik beslenme şekillerinde et yemedikleri görülür. Bunun dışında bu toplumun büyük çoğunluğu et yerler.. Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.154.

³⁶⁹ Kane, *Dharma Sastra*, s.133.

2.1.5.4. Çudakarma: Kafa Tıraş

Chudakarma samskarasının diğer adı *Mundan samskaradır*³⁷⁰. Sanskritçede “*çuda*” kelimesi saç anlamına gelir. Karma ise eylem, çalışmak, çaba anlamlarına gelir³⁷¹. Ritüel gelenekte ise *çudakarma* önceki yaşantıdaki eylemlerin karşılığını üzerinde taşıyan kirli saç olarak anlamlandırılır. Çocuğun ilk yılının sonunda ya da üçüncü veya yedinci yılda yapılan anne karnında oluşan bebeklik saçlarını kesme ritüelidir. Günümüzde ise bu *samskara* genellikle *Upanayana samskarasına* dahil edilmiştir³⁷². Bu uygulama saçların tamamen kesilerek sadece başın üst kısmındaki kıkırdak bölümünde birkaç tutam saç bırakılması şeklindedir. Saç kesme işlemi hem fiziksel hem de ruhsal bir temizliktir. Doğuştan olan saçlar manevi açıdan kirli kabul edilir. Kesme uygulamasıyla çocuğu kirlilikten arındırmak amaçlanır³⁷³. Eski dönemlerde suya sabuna şimdiki gibi çabuk ulaşamayan toplumların fiziksel temizlik amaçlı olarak da çocuklarının saçlarını kestiği tahmin edilir. Çocuğun yaşantısını fiziki anlamda iyileştirmek ve sağlıklı olmasına katkı sağlamak ve dinî çerçevede hayatını kutsamak ritüelin amaçları arasındadır. Diğer taraftan anne karnından gelen saçların kesilerek bebeğe bağlı anne ve babasından gelen birçok hastalıkların da önüne geçildiği düşünülür. Aynı zamanda derinin gözeneklerinin açılması, temizlenmesi, kafatasının güçlenmesi ve bebeğin doğumundan itibaren kafatasında var olan yumuşak kısmın sertleşmesine yardım etmesi de bu işlemin fiziksel etkenlerindendir. Ek olarak ilk saçların kesilmesiyle özellikle sıcak mevsimlerde bebeğin başının serinlemesi ve beyin gelişimine olumlu etki ettiği düşünülür. Diğer ritellerde de olduğu gibi zekâ gelişimi bu *samskaranın* da en önemli amaçlarından biridir. Saç kesme töreniyle çocuğun zekâsının daha çok gelişeceğine inanılır³⁷⁴.

İnsanın daha önce bir yaşama sahip olduğu inancına göre, önceki yaşamda işlenen günahlar yeni yaşama da getirilir. Bu günahlar çerçevesinde her yeni doğanın ruhsal yönden kirli olduğu ve bu kirliliğin saç, tırnak ve kanda bulunduğu inanılır.

³⁷⁰ Satyajit Singh, “नवजात शिशु का मुंडन (चूड़ाकरण) क्यों किया जाता है?”, *Informationunbox.com* (20 Ağustos 2022).

³⁷¹ “Chuda; Learnsanskrit.cc Dictionary”, *Learnsanskrit.cc* (Erişim 09 Mayıs 2023); “Karma; Learnsanskrit.cc Dictionary”, *Learnsanskrit.cc* (Erişim 09 Mayıs 2023).

³⁷² McGee, “Samskara”, s.343.

³⁷³ Monier, Monier-Williams, *Brahmanism and Hinduism*, s.375.

³⁷⁴ Singh, “नवजात शिशु का मुंडन (चूड़ाकरण) क्यों किया जाता है?” (20 Ağustos 2022).

Manevi olan kirlilik suyla veya başka bir maddeyle temizlenemeyen kalıtsal ya da daha sonra kazanılan günahlar sebebiyle oluşan bir durumdur. Ancak ritüel işlemler yoluyla saflaştırma gerçekleşir³⁷⁵. Bu sebeple diğer yaşantıdan gelen doğumların günahlarının, zihin bulanıklığının ve önceki yaşamından getirilen kötü eğilimlerin bu ayinle temizleneceğine inanılır. *Çudakarman*ın en önemli amaçlarından biri fiziksel, ruhsal ve zihinsel olan kirlilikten arındırma işlemidir. Zihni ve ruhu arındırılan çocuk bu sayede arzu ve öfke duygularının üstesinden gelerek iyi, erdemli bir yaşam sürdürür ve en sonunda da *mokşaya* ulaşır. Diğer önemli amacı ise çocuğun uzun yaşamasının istenmesidir. Başın tam ortasındaki kıkırdaktan oluşan yumuşak kısmında “Derebeyi” adı verilen hayatî bir nokta vardır. Bu kısmın yaralanması durumunda ani ölüm gerçekleşir. Bu hayatî parçanın korunmasının gerekliliğinden dolayı bu kısımda bir tutam saç bırakılır. Saç ve uzun ömür arasında ilişki bu şekilde kurulur³⁷⁶. Bu bölge tehlikeli olabileceğinden kesilmez ve burada bir tutam saç bırakılır (*şikha*). Bırakılan bu saçın bireyin uzun ömürlü olmasını sağlayacağına da inanılır³⁷⁷. Vedalar döneminde (M.Ö. 1500-1000) sağlık ve uzun ömür için yapılan bu işlem zamanla Hindu toplumunda dinî ve kültürel bir gelenek haline dönüşür. Bu bölgenin bırakılmasının başka bir sebebi ise yüce enerji ile iletişime geçmektir. Beyinin sayılamayacak kadar çok sayıda gök cisimlerini içeren kendi içinde bir evren olduğuna inanılır. Başın üst kısmında yer alan ve kesilmeyen bu bölge enerji ile iletişim kurmada aracılık eder³⁷⁸. Aynı zamanda bu saç tutamı Brahminlerin ayırt edici özelliklerinden de olması sebebiyle Brahmin kast sınıfının daha fazla dikkat etmesi gerekir. Bu saç tutamı toplumsal statünün de göstergesi olduğundan kast sınıflarına, ailelere, Brahminlere göre o bölgede bırakılan saç tutamının sayısı farklılık gösterir. Saç tutamının açık ya da örgülü olma durumlarına da anlamlar yüklenir. Örneğin, dinî ayinleri gerçekleştirmek için (*şikha*) saç tutamı bağlanır veya düğümленir, dağınık saç ise uğursuz olarak kabul edilir ve büyük üzüntü veya felaket zamanlarını temsil eder. Bu sebeple sadece cenaze törenleri ve ölüm yıl dönümleri ayinlerinde saç çözülmüş veya dağınık olarak bırakılır. Ayrıca tepede bırakılan birkaç saç teli, kutsal iplik ve altın küpe Brahminlerin ayırt edici özelliklerindendir. Saç tutamı olmayan erkeğin dinî

³⁷⁵ Flood, “Hinduism”, s.73.

³⁷⁶ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.171.

³⁷⁷ Tezokur, *Hinduizm ve Kadın*, s.99.

³⁷⁸ Elif Şerife Çamlıkaya, *Cremation in Hindu Varanasi* (Yeditepe University, Doktora Tezi, 2015), s.129.

törenlerde bulunması manevi açıdan bir anlam ifade etmediği için bu törenlere hiç katılmamış sayılır. Hatta iki kez doğmuşlar, arzu, cehalet ya da öfke gibi belirli sebeplerden dolayı saçını keserse kefarete ödemesi gerekir³⁷⁹. Sadece *sannyasin*ler zaten kendilerini Tanrı'ya adadıkları ve onların kendilerine özgü belirtileri olduğu için bu tutam saça artık ihtiyaç duymazlar³⁸⁰.

Eski dönemlerde saç kesiminde kullanılan kesici aletin yaralamalara hatta ölümlere sebep olması sebebiyle çocuğuna zarar gelmesini istemeyen baba manevi güçlerin ve tanrıların yardımına sığınarak dua etmesi saç kesimi ritüelinin kökenine işaret eder. Dolayısıyla çocuğa zarar gelecek korkusu ve çocuğun sağlığı için tanrıdan temenniler bu basit işlemin dinî bir ritüele dönüşmesinde etkindir³⁸¹. Atharva Veda'da bıçağın keskin kenarına denk gelmemesi ve ustanın iyi bir usta olması için de dualar bulunur³⁸².

Anne çocuğu alır, yıkar ve üzerine henüz yıkanmamış yeni bir elbise giydirir. Kurban adaklarını sunan baba bu yemeklerden yer. Kesme uygulamasında ise ılık suya bir parça taze tereyağı veya biraz lor karıştırır, bu suyla saç ıslatılır. Baba, kötü etkilere karşı bir koruma silahını temsil eden üç beyaz lekeli bir kirpi oku kullanarak çocuğun saçını tarar ve saç kesme aletinin çocuğu yaralamaması için dualar okur³⁸³. “*Bu çocuğu koru. Ona acı çektirme*” diyerek dua eder. Buna ek olarak “*üretkenlik, refah, iyi nesil ve cesaretle şekillenmiş uzun bir yaşam için saçını kestim*” şeklindeki sözleriyle niyetini (samkalpa) de belirtir. Kesilen saç bir boğanın gübresine konulur, bir inek ahırına gömülür veya bir gölete, ganj nehrine veya su kenarına atılarak saçların yok edilmesi sağlanır. Bunun sebebi düşman unsurların kişisel eşya, saç, tırnak vb. kullanarak büyü yapabileceği korkusudur³⁸⁴. Bu korku ve iyi dilekler çerçevesinde çocuğun zarar görmesini istemeyen baba çocuğunun sağlığı için mutlu, huzurlu, güçlü, soylu birey olabilmesi ve uzun yaşaması için dualarla saç kesimi ritüelini

³⁷⁹ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.167.

³⁸⁰ Swami, *Hindu Dharma*, s.607.

³⁸¹ “Postnatal Sanskara | Sixteen Sanskara”.

³⁸² Mishra, *Hinduism Ritüel*, s.324.

³⁸³ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.168.

³⁸⁴ Mishra, *Hinduism Ritüel*, s.325.

gerçekleştirir. Fiziki dünyadaki ihtiyaçların karşılanmasına yardımcı olmasının yanı sıra manevi ihtiyaçlar doğrultusunda dualarla çocuğun saç kesimi yapılır.

2.1.5.5. *Karnavedha*: Kulak Delme

İnsanlık tarafından dış güzelliğin fark edilmesinden beri insanlar dış görünüşlerini güzelleştirecek birçok uygulamalar denemişlerdir. Kulak ya da vücudun herhangi bir yeri delinerek o bölgeye takı takılması alışlagelmiş estetiksel uygulamalardan biri olmuştur. Hindu toplumları da ilk dönemlerde bu uygulamayı görsel güzellik sebebiyle uygulamıştır. Ancak zamanla bu uygulamanın sağlık için faydalı olduğu da fark edilmiştir. Bu işlemin kulaklardan ve beyinden geçen sinirlerdeki kan akışını uyardığı, zihinsel işlevi ve işitme gücünü artırdığı bulunmuştur. Bazı fitik gibi hastalıklardan da koruduğu fark edildiğinde sağlık için önemli bir amaç olarak bu uygulamaya devam edilmiştir³⁸⁵.

Kulak memelerinin önemli bir akupunktur noktası olduğu bilimsel olarak kanıtlanmış konulardandır. Yoğun araştırmalar sonucunda birçok nörolog, kulak memeleri ile beyin yarım küresi arasında bağlantı olduğunu söyler. Bu nedenle kulak delmenin zekâ gelişimini arttırdığı sonucuna varılır³⁸⁶. Bu, dinen önemlidir, çünkü çocuğun Vedalar eğitimini almaya başlamadan önce zekâ seviyesinin yükselmesi istenir. Bebek doğmadan önce ve doğduktan sonraki doğum *samskaralarının* hepsinde zihin odaklı uygulamalar görülür. Bunun nedeni bilinç seviyesi yüksek, açık, net ve arındırılmış zihinlerin mayayı idrak ederek Brahman bilgisine ulaşabilmesidir.

Kutsal sesleri almak için çocuğun iç kulaklarının açıldığına dair ritüele mistik bir boyut kazandırılır. Kutsal sesleri duymanın günahı temizlemesi ve ruhu beslemesi gibi derin mistik ve sembolik anlamlar yüklenir³⁸⁷. Bu kulak delme işlemine ruhsal anlamlar yüklenmesiyle beraber Brahmin eşliğinde yapılan dinî ritüeller arasında yerini alır. Ancak dinî ritüellere dahil edilse de bu *samskara* kutsal metinlerde yer almadığı için köken olarak kutsal kabul edilmez. Atharva Veda’da kulak delmeye atıfta bulunan bir ilahi mevcuttur. Bu ilahi sığırların kulaklarının işaretlenmesi

³⁸⁵ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.172-174.

³⁸⁶ Sarangi, “16 Sanskaras in Hinduism” (22 Temmuz 2021).

³⁸⁷ “Karnavedha Samskara or Ear Piercing Health & Spiritual Benefits-Ancient Science”, *BooksFact* (blog), 31 Ocak 2014.

töreninde kullanılır, ancak *Karnavedha samskarasına* atıfta bulunan herhangi bir ilahiye rastlanmaz³⁸⁸. Dinî ritüellerin bir parçası olan bu *samskara* zamanla Brahmin kastı üyelerinin ayırt edici özellikleri haline gelir. Brahminlerin sembollerinden olması nedeniyle onların iki kulağı delik ve küpeli olma zorunlulukları vardır, bu şekilde zihin ve kulakların Vedaların bilgisine açık olduğuna inanılır³⁸⁹. Bu sebeple küpeler hiçbir zaman çıkarılmaz. *Karnavedha samskarasının* dinî motifleri çok fazla görülme de kurtuluşa ulaşabilecek potansiyelde mükemmel bir insan yetiştirme hedefinde yer alır. Dolayısıyla doğrudan değil ama dolaylı olarak bu *samskaranın* dinle ve kurtuluşa ilişkisi bulunur. İnsanın kurtuluşa ulaşma yolunda fiziken sağlıklı ve yüksek zihin kapasitesine sahip olması için bu ritüel çabasına ihtiyaç duyulur.

Derin sınıfsal toplumlara ayrılmış Hindu toplumunda bu ritüele sadece estetik veya dinî amaçlarla bakmak yanlıştır. Bu *samskarada* da yine sınıfsal toplum yapısına göre ayırım yapılır. Takılan küpelerin maddesinin kıymetine göre sınıfsal farklar ortaya çıkar. Brahmin ve Kşatriya sınıfları altın küpe, Vaisya gümüş, Sudra ise demir küpe takar³⁹⁰. Bu küpelerden kişinin hangi toplumsal sınıfa ait olduğu açıkça anlaşılır. Hem erkek hem de kız için yapılan delme işleminde erkeğin önce sağ kulağı delinirken kızın sol kulak memesiyle delme işlemine başlanır³⁹¹. Modern dönemde pek uygulanmayan bu *samskara* erkekler için Hindistan'ın bazı eyaletlerinde yaygın olmakla beraber kızlar için dinî önemini kaybederek sadece estetik amaçlı yapılır³⁹².

Karnavedha ritüeli bir bebeğin doğduktan 12. veya 16. gününde veya 6, 7, 8. ayında ya da 1, 3, 5, 7 veya 9. yılında kulak delme ritüelidir³⁹³. Bu ritüeli gerçekleştirme zamanı aileye, mezhep ve ritüel kitaplarına, bilimsel görüşlere ve uğurlu günlere göre değişir. Bazı görüşler bebeğin bu durumu rahat, sıkılmadan atlatabilmesi için erken uygulanmasını uygun görür. Bebeğin dişleri çıkmadan daha anne kucağında uğurlu bir gün ve saat dikkate alınarak uygulanması görüşler arasındadır. Astronomik olaylara ve burçlara önem veren Hindu toplumu kulak delme işleminde de astrolojiyi dikkate alarak bu işlemin zamanını belirler. *Karnavedha* ve

³⁸⁸ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.173.

³⁸⁹ McGee, "Samskara", s.344.

³⁹⁰ Holdrege, "Dharma", s.243; Bkz. Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.175.

³⁹¹ McGee, "Samskara", s.343.

³⁹² Tezokur, *Hinduizm ve Kadın*, s.100.

³⁹³ Tezokur, *Hinduizm ve Kadın*, s.99.

çudakarma samskaralarının son zamanlarda Upanayana samskarasıyla beraber de yapıldığı görülür.

Karnavedha samskara uygulamasında babanın yüzü doğuya dönük olarak oturur ve önce mantrayla çocuğun sağ kulağına “Ey tanrılar, iyi haberleri kulaklarımızla işitelim” der ve sonra da sol kulağa aynı şekilde seslenir. Bebek ağlarsa ona bal verilir. Uygulamadan sonra Brahminlere ücret ödenir ve yemek yedirilir³⁹⁴.

2.1.5.6. Vidyarambha: Eğitim Başlangıç Ritüeli

Vidyarambha samskarası, çocuğun dört ve yedi yaşları arasında yapılan ilk alfabe öğrenme ve eğitim hayatına başladığı zamanı kutlama ve kutsama amacıyla yapılan ritüeldir³⁹⁵. Bilginin çocuğa verilebileceği entelektüel yaşam aşamasına başarılı bir şekilde geçmesine yardımcı olması amacıyla bu ritüel yapılır.

Vedalar dönemindeki (M.Ö. 1500-1000) toplum Tanrı'ya adaklar ve kurban sunumlarına, ritüellere önem vermiştir. Bilgiden çok kültürel olarak atalardan gelen uygulamaya dönük bir inanç sistemi hakimdir. Orta Çağ dönemlerinde bu kulaktan dolma inanç sistemi bilgi temelli (*Jnana*) inanca doğru bir ilerleme kaydetmiştir. Bu dönüşümde kavimler göçü ile kültürler arası artan etkileşimin bir sonucu olarak bilgi çağının başlamış olması en önemli etkenlerden olabilir. Bu dönemde neye ve niçin inanıldığına dair sorgulamaların başlamasıyla felsefi düşüncelere doğru bir ilerleme izlenir. Bilginin ortaya çıkmasıyla bilgiye ulaşmanın aracı olan okuma ve yazma da eğitimin merkezinde yer alır. Bu çağlarda öğretmen öğrenci ilişkisi oluşur. Küçük çocuklar okuma, yazma ve din eğitimi öğrenimlerini bitirene kadar hocaya teslim edilirler. Eğitim Vedalar eğitimidir ve *Upanayana samskarasıyla* başlatılır. Ancak zamanla Vedalar eğitiminden önce çocuğun alfabeyi, okumayı ve yazmayı öğrenmesi gerekliliği doğduğu için bu iki eğitim birbirinden ayrılır.

Dinî metinlerin, edebi sözlerin ve yaşamsal kuralların zamanla zihinde tutulmasının güç olması sebebiyle yazı öğretimi önem kazanmıştır. Zihindekini yazıya geçirerek bilgiyi ölümsüzleştirmenin değerliliğini fark eden Hindu toplumu yazıya kutsallık atfetmiştir. Yazı yazmanın ilk aşaması olan alfabenin öğretimini de bu

³⁹⁴ Kane, *Dharma Sastra*, s.132.

³⁹⁵ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.183.

kutsallık çerçevesinde çocuğa öğretilmesi zorunluluğu bu *samskaranın* vedik eğitimi başlamadan önce ritüel olarak yer almasına sebep olmuştur. Bu anlamda *Vidyarambha samskarasının* *samskaralar* listesine sonradan eklendiği görülür. *Upanayanadan* önce yapılan bir *samskara* olmasına rağmen tarihsel süreç itibariyle *Upanayana samskarasından* çok sonra ortaya çıkmıştır³⁹⁶. Modern dönemde ise, bu *samskara* yaygın olarak yapılmaz. Ritüel yerine, çocuğun okula başladığı okulun ilk gününde özel kutsamalar ve kutlamalar şeklinde yapılır³⁹⁷.

Çocuk diğer *samskaralardan* geçtiğinde bulunduğu yaşına göre gerekli olan fiziksel ve ruhsal olgunlaşmasını tamamlar. Önceki ritüellerin uygulanması çocuğun bir sonraki ritüeli yapabilmesi için önemlidir. Bir önceki geçiş ayını olan *Karnevedha* ayiniyle zihinsel gelişimi arttırılan çocuğun artık eğitimin başlangıcı sayılan alfabe öğrenmeye hazır olduğu düşünülür. *Vidyarambha samskarası* da *Upanayana* ritüeli için bir ön hazırlık dönemidir. Vedik çalışmalara başlamadan önce çalışmaların kolaylaşması için bu ritüel gerçekleştirilip çocuğun alfabeyle tanışması ve eğitim hayatına başlaması sağlanır. Önem bakımından *Upanayana samskarasından* önce uygulanması gerekir.

Güneş kuzey yarım küredeyken *Vidyarambha* için uğurlu bir gün belirlenir. Çocuk yıkanır ve özenle giydirilir. Tanrılara tapılır ve kurban ibadeti gerçekleştirilir. Yazmayı ve okumayı içeren bu ayinde safran ve diğer maddeler gümüş bir tabağa serpilir ve altın bir parça veya pirinç üzerine uygun herhangi bir kalemle harfler yazılır. Yazılan ifadeler şunlardır: “*Bilgelik tanrısı Ganesha’ya selam, bilgi tanrısı Saraswati’ye selam, “Ey dünyanın anası! Ey tüm konuşma biçimi olan! Buraya tüm konuşma biçiminle gel. Selamlar sana, Saraswati! Nimet veren! Her şeyi arzulayan! Sen çok biçimlisin! Sen geniş gözlüsün! Bana bilgi ver”* mantrasıyla selam verilir. Daha sonra aile tanrılarına ve tanrıçalarına selam, Narayana ve Lakshmi’ye selam verilir. Son olarak “*Gözlerim cehaletin karanlığıyla körleştiğinde, ona bilginin ve gerçeğin ışığını geri veren o şanlı guruya selamlar*” şeklinde hocasını da selamlar³⁹⁸. Bu, çocuğun aile tarafından tapınılan tanrılar aracılığıyla eğitimle tanıştırıldığını

³⁹⁶ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.179.

³⁹⁷ McGee, “Samskara”, s.344.

³⁹⁸ *Yajnavalkya Smriti*, 1/s.54.

sembolize eder. Çocuk bilgi, sanat ve edebiyat tanrıçası olarak kabul edilen Saraswati'yi çağırmak için kuma veya bir tepsi pirinç tanesine mektuplar çizer. Sonra çocuk hocasına saygı gösterir ve hoca çocuğa yazılanları üç kez okutur. Çocuk okuduktan sonra hocaya giysi ve süs eşyaları sunar ve tanrıların çevresini üç kez tavaf eder. Brahminler ağırlanır ve kurbanlık ücret verilir. Karşılığında çocuğu kutsarlar. Törenler, tanrıların görevlerine son verilmesiyle sona erer³⁹⁹. Erkek çocuk köy tapınağında bir hocaya emanet edilir. Okumayı ve yazmayı öğrenir, en çok tekrar eden duaları ezberler ve temel aritmetiği öğrenir⁴⁰⁰. Bazı aileler de eve hoca çağırarak çocuğun eğitimini evlerinde sürdürürler⁴⁰¹.

2.2. KURTULUŞ FİKRİNDE UPANAYANA: İNİSİYASYON RİTÜELİ

Hinduizm'in kurtuluş fikrinde en önemli ve en gerekli *samskaralarından* birisi *Upanayana* inisiyasyon ritüelidir. Bu ritüelin kurtuluş fikriyle bağlantılı temel amacı insanı arındırmak ve ruhsal manada seviyesini yükseltmektir. Bu ritüelle insanın yeniden doğacağına inanılır. Bu yeni doğuş fikri ilk doğumun kusurlu olduğu gerekçesiyle oluşur. Dolayısıyla *Upanayana* ile başlayan yeni doğum kusursuz ruhsal aleme doğmak anlamına gelir. Böylece dünya hayatındaki bu yeniden doğumla kurtuluş yolunda güçlü ve önemli bir adım atılmış olur.

Upanayana bir inisiyasyon ritüelidir. Bu ritüel birçok toplumlarda kültürel olarak yapılır. Ancak Hinduizm'de kültürel olmasının yanı sıra dinî hedeflerinin olduğu da tespit edilmiştir. Bu *samskaranın* yapılış amaçlarında tarihsel süreç içerisinde ciddi boyutta değişiklikler olduğu görülmüştür. *Upanayana samskarası* bir hocanın evinde kalmayı ve onunla birlikte eğitim görmeyi gerektiren sürecin başlangıcıdır. Bu yönüyle aileye veda etme ve öğrenciliğe başlangıcın duyurulması ve kutsanması amacı güder. Ancak tarihsel süreç içerisinde bu *samskaradan* geçen kişilerin toplumdan üstün tutulması onlara ruhsal makam verilmesine yol açmış ve kurtuluş için sadece *Upanayanadan* geçmek yeterli görülmüştür. Dinî bir eğitimi kapsayan bu ritüelin mistik bir boyut kazanarak eğitim amacını gölgede bıraktığı tespit edilmiştir. Bu geldiği noktada var olan kast sistemini daha da belirleyici bir hale

³⁹⁹ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.185.

⁴⁰⁰ Filippi, *Mrtyu*, s.71.

⁴⁰¹ Srinivasan, *Hinduism for Dummies*, 2011, s.262.

getirmiştir. *Upanayanadan* geçen kişiler toplumun ve dinin üst tabakası olarak görülmüş ve *Upanayana samskarasının* sembolünden olan kutsal iplik de bu ayrımın bir parçası olmuştur. Yine bu kutsallık yönü ile çok da çaba sarf etmeden kurtuluşa ulaşabilmeleri inisiyasyonun kurtuluşa ilişkisindeki anlamını da değiştirmiştir.

Upanayananın eğitim amacı her ne kadar geri plana atılsa da kurtuluşun yaşanmasında öğrencilik aşaması önemlidir. Bu aşamadaki eğitimin ne olduğu ve içeriği gibi konular da araştırmanın hedeflerindendir. Bu hususlar dikkate alınarak konu; “Kurtuluş Fikrinde *Upanayanaya* Yüklenen Anlam”, “*Upanayana Samskarası* Yapılış Amacı”, “Terim Olarak İnisiyasyon (*Upanayana*)”, “*Upanayanadan* Önce Yapılması Gereken *Samskaralar*”, “*Upanayana* Kutsal İplik Töreni”, *Upanayana* Ritüelinin Sembolik Anlamları”, “*Upanayana* ve *Brahmacarya* (Öğrencilik Aşraması) İlişkisi” başlıkları altında işlenmiştir.

2.2.1. Kurtuluş Fikrinde *Upanayanaya* Yüklenen Anlam

Upanayana samskarası bir inisiyasyon ritüelidir. İnisiyasyon evrensel nitelikli olan ve genellikle ergenliğe giriş olarak bilinen bir ritüeldir. İnisiyasyonun birçok anlamı ve yapılış amacı bulunsa da dinî anlamı daha fazla dikkat çeker. Hem dine giriş olarak hem de dinin içinde ruhsal ilerleme kaydetmek için dönüştürücü özelliği ile dinlerin önemli ritüellerindendir. Hinduizm’de *Upanayana* inisiyasyon ritüelini uygulayan kişilerin ikinci kez doğduğuna dair mistik boyutu daha baskındır. Bu Manu Kanunnamesin’de zikri geçen şu üç doğumdan ikincisine tekabül eder: “*İlki anneden; ikincisi, bir kuşak bağlandığında (yani upanayana gerçekleştiğinde); ve üçüncüsü, kişi vedik bir kurbanla başlatıldığında*.” İnsanın ilk doğumu biyolojik olarak bir anne ve babadan olup bu doğum *Jatakarma samskarasıyla* karşılanır. İkinci doğum ise *Upanayana samskarasıyla* gerçekleşir. Bu doğum öğrencinin sonraki yaşamında hocanın ebeveyn yerine geçeceği ruhsal olan ilim dünyasının başlangıcıdır. Ruhsal doğum bilgiden kaynaklandığı ve kutsal bir yönü olduğu için fiziksel doğumdan daha üstün bir doğumdur⁴⁰². Bu sembolik anlatıdan esinlenilerek *Upanayananın*, öğrencinin ikinci doğumu olarak görülmesi söz konusudur⁴⁰³.

⁴⁰² Diksha Kashyap, “Top 9 Educational Rituals (Samskaras): Observed During Ancient India”, *Your Article Library* (blog), 11 Ağustos 2015.

⁴⁰³ Pattanaik, *40 Insights Into Hinduism*, s.104.

İkinci doğum Hinduizm'in temel ibadetlerinden olan Tanrı'ya kurban sunumunun da temsili ifadesidir. Bu doğum dünyevî olan her şeyi terk ettikten sonra benliklerini Tanrı'ya kurban olarak sunan *sannyasin*lerin uygulamasına benzeyen bir tür adanmadır. Bu yolla insanın kendini Brahmana sunmasıyla bir daha doğmamak üzere kurtuluşun olacağına inanılır⁴⁰⁴. *Upanayana samskarası*yla öğrencilik dönemine başlayan gençten dünya adına her şeyi bırakması beklenir. Arzu, öfke ve bağımlılık gibi duyguların terbiye edilmek istendiği bir dönemdir. Bu yaşam çileci yaşam gibi katı olmamakla beraber benzerlikleri birdir ve hatta çileci yaşamın bir prototipi niteliğindedir. Zaten Hinduizm'in hedefi doğuştan itibaren aşama aşama insanı dünyaya dair her şeyi terk etmeye, yani çileci yaşama hazırlamaktır. Bu şekilde insanın arzularından ve dünyevî bağılıklarından kurtulmak için ölmeden önce ruhsal açıdan ölmesi sağlanır.

Saflık ve arınmışlık Hinduizm'de insanın kazanması gereken niteliklerdir. Çünkü arındırılmış insan bedeni ve zihni Brahman'ın gerçekliğini fark etmeye veya onda bir olma deneyimini yaşamaya yakınlaştırdığına inanılır. İnanca göre saf ve günahsız olarak doğan insan zamanla saflığını ve günahsızlığını kaybeder, bu nedenle ruhsal dünyaya girebilmesi için yeniden doğması gerekir⁴⁰⁵. Buna göre kişi hatalarıyla ve günahlarıyla ölür ve *Upanayana* ile saflığını yeniden kazanarak arındırılmış bir şekilde tekrar doğar⁴⁰⁶. Dolayısıyla bu ikinci yeni doğum manevi ve kutsal bir doğumdur. Yeni dünyaya gelen insanın saflığını ve günahsızlığını temsil eder.

Raj Bali Pandey, *Upanayana samskarasını* Hristiyanlıktaki Vaftiz sakramenti ile karşılaştırır⁴⁰⁷. Ruhsal açıdan ve sembolik anlatımlar bakımından ikisi arasında bazı önemli benzerlikler olduğu doğrudur. Ruhsal yaşama yeniden doğum ikisinin de ortak hedeflerindendir. Benzerlik ve farklılıkları şöyle sıralanabilir;

-Vaftiz İsa'nın çarmıha gerilip yeniden doğuşunu simgeler.

- Vaftiz olan kişiler, İsa gibi ölmüş ve tanrısal olarak yeniden doğmuştur. Yuhanna, “Bir kimse sudan ve ruhtan doğmadıkça Brahman'ın egemenliğine giremez”

⁴⁰⁴ Werner, *A Popular Dictionary of Hinduism*, s.89.

⁴⁰⁵ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.139.

⁴⁰⁶ Kapani, *The Philosophical Concept of Samskara*, s.24.

⁴⁰⁷ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.189.

sözyle üstü kapalı bir şekilde Vaftiz'in kutsallığını anlatır. Bu cümlede yeniden doğuş ve kurtuluşun vaftizle mümkün olduğu açıktır. Yine benzer ifadeleri Pavlus'un mektuplarında da görmek mümkündür. Pavlus, “*Vaftizde onunla birlikte gömüldünüz onu ölümden dirilten Tanrı'nın gücüne iman ederek onunla birlikte dirildiniz.*” şeklinde açıklamıştır⁴⁰⁸. *Upanayanada* ise temsili olarak kişi kutsal olan hocasının karnından yeniden doğar. Anlatıya göre öğrenciyi yeni yaşamına ve sorumluluklarına hazırlayan hocası aracılığıyla kültürel ve ruhsal bir yeniden doğuş kazanır⁴⁰⁹. Atharva Veda metni, öğrencinin hoca tarafından inisiye edilmesini “*Hoca Veda öğrencisini görevlendirerek içinde bir embriyo haline getirir.*” şeklinde tanımlar ve “*Hoca öğrencisini üç gece karnında taşır; tanrılar doğduğunda öğrenciyi görmek için etrafında toplanır.*” şeklindeki anlatıda tanrısal aleme doğuşun olduğu anlaşılır. Görüldüğü gibi Vaftiz ve *Upanayanada* kutsallık ve yeniden doğuş vurgusu yapılır.

-Diğer bir benzerlik bu ritüellerden sonra tanrısal makama yaklaşma ve bir olma düşüncesidir. Vaftiz de bu Mesih üzerinden olur. Pavlus, “*Vaftizde Mesih'le birleşenlerin hepsi Mesih'i giyindi*” şeklindeki açıklamasında Mesih'le birliğin yaşandığı anlaşılır. Dolayısıyla “*Vaftiz, öldürür, diriltir yeni bir hayat verir, kiliseye dahil eder, Tanrının evladı yapar, göksel krallığa dahil eder, Mesih'e paydaş kılar.*”⁴¹⁰ *Upanayanada* ise, Vaftiz'deki gibi kiliseye veya herhangi bir aracıya gerek olmayıp doğrudan Tanrıyla birlik yaşanır. *Upanayana samskarasında*, bir din adamı veya hocanın huzurunda ateşin şahitliğinde Tanrı birliği oluşturulur. Vaftizden sonra kiliseyle birlik sağlanır. Bundan sonraki yaşamda kilisenin kurallarıyla yaşanarak kurtuluşa yaklaşılr. *Upanayana samskarasından* sonra da “*Dvija*” olmuş kişiler bu sorumlulukla yaşamlarını sürdürdüklerinde kurtuluşa ulaşabilirler. Sonuç olarak, İki ritüelde de bulunan saflık, günahlardan arındırma, kutsallık, tanrısal makam, ruhsal aleme ikinci doğum gibi paralel kavram ve semboller Pandey'in iddiasını destekler niteliktedir.

Upanişadlarda kutsal bilgiyle donatılan öğrencilik döneminin Hinduizm'in kurtuluş yolları ile beraber anılması, dindeki önemini gösterir. Söz konusu metinde, üç

⁴⁰⁸ Canan Seyfeli, *Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler* (Konya: Çizgi, 2015), s.98-100.

⁴⁰⁹ McGee, “Samskara”, s.345.

⁴¹⁰ Seyfeli, *Sakramentler*, s.101-110.

tür *dharma* olduğundan söz edilir: “Bunlardan birincisi, kurban sunumu, *Veda çalışması ve sadaka vermedir. İkincisi çile çekmektir. Üçüncüsü de bir hocanın evine yerleşip kutsal bilgiyi edinmektir. Bunların hepsi de değerli dünyaları kazanırlar.*”⁴¹¹. Metnin son cümlesinde kast edilen, değersiz görünen mevcut dünya değil aksine ölüm sonrası olan Brahman dünyasıdır ve öğrencilik aşamasından geçerek kazanılır. Bu metinde de *Upanayana samskarasının* kurtuluşla ilişkisi anlaşılır.

2.2.2. *Upanayana Samskarası: Yapılış Amacı*

Upanayana samskarasının Aryalı kavimlerinden geldiği dolayısıyla da Antik Çağlardan beri var olduğu söylenebilir. Hem Hint-Aryalar’ın hem de İranlıların ortaya çıktığı dönemde de *Upanayananın* var olduğu söylenir. Nitekim *Upanayanaya* benzer bir uygulamaya Aryalıların bir kolu olan İran Zerdüştilerinde de rastlanır. Ancak *Upanayananın* gelişim süreci değerlendirildiğinde ortaya çıktığı zaman ve sonraki süreçte aynı amaç ve aynı uygulamalarla yapılmamıştır. *Upanayana* da diğer *samskaralarda* olduğu gibi Hinduizm’in değişen sürecinde inanca göre farklılık göstermiştir. Ayrıca, diğer *samskaralara* göre *Upanayanada* politika ve din adamları sınıfının etkisi daha fazla görülmektedir⁴¹².

Vedalar döneminde (M.Ö. 1500-1000) de inisiyasyon ritüeli uygulanır. Rig Veda ve Atharva Veda metinlerinde öğrencilik dönemi ve ritüelin o zamanki detayları geçer. Ayrıca Aryalılara ait olduğu görüşü göz önüne alındığında *Upanayananın* eski dönemlere dayandığı doğal olarak kabul edilir. Ancak bu dönemde ruhsal yönünden ziyade eğitim amacı gütmektedir. Atharva Veda’da ikinci bir doğum olarak adlandırılrsa da bu ruhsal ifadenin sadece *Upanayana*’ya ait olmadığı, diğer birçok kurban ritüelini uygulayanlara da aynı tanımlamanın yapıldığı görülür. İkinci doğum olarak *Upanayana*’nın kutsallığına ve ruhsal ayrıcalığına vurgu daha sonraki dönemlerde ortaya çıkmıştır⁴¹³.

Vedalar döneminde (M.Ö. 1500-1000) *Upanayana samskarası* sistemli bir ritüel olarak yapılmamıştır. Eğitim yaşı gelen öğrencinin hocasının evinde eğitiminin başlatılmasıdır. Vedalar döneminde kurtuluş, ahiret gibi dinî düşüncelere pek önem

⁴¹¹ *Upanishadlar*, s.111-112.

⁴¹² Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.189.

⁴¹³ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.191-192-207.

verilmediği gibi Vedalar eğitimi de sonraki dönemler kadar yoğunlukta değildir. Dünyevî yaşantı için gerekli olan bilgi ve edebî metinlerin öğrenilmesi daha ön plandadır. Teknolojik ve felsefi açıdan gelişmiş, yüksek kültürel seviyeye sahip olan Aryalıların eğitim ve bilim konusunda etkisinin olduğu büyük ihtimal dahilindedir⁴¹⁴. İlâveten bu dönemde *Upanayana samskrası* Aryalıları Hindistan'ın diğer yerli toplumlarından ayırmak için yapıldı⁴¹⁵. İnisiyasyona giren kişiye geyik derisinden bir kıyafet giydirilmesi, Aryalıları diğer ırklardan ayırma çabası olarak değerlendirilir. Bunların yanında *Upanayanadan* geçmek onların ruhsal ve entelektüel olarak üst seviyelerde olduklarını temsil etmesinde de etkindir.

Upanayana samskrası Brahmanalar döneminde sistemli ritüel haline getirildi. Ritüelin içeriği de bu dönemde oluşturuldu. Upanişadlar döneminde *samskaranın* amacı genel olarak Veda eğitimidir. Vedaların öğrenilmesi ve yaşatılması istenmiştir. Zaten bilgi temelli bir dönem olan Upanişadlar zamanında felsefî ve dinî bilgi için hocanın yanına gidilirdi.

Sutralar döneminde ise *Upanayananın* dinî anlamda tamamen benimsenerek yapılması zorunluluk haline geldi. Bu dönem *Upanayana samskрасının* ciddi olarak mistik bir boyut kazandığı dönemdir. Artık eğitimden çok ruhsal yönü önemsenir. Yaklaşmak olan *Upanayana* kelime anlamının Öğretmene yaklaşma şeklindeki benzetimi tanrılara yaklaşma olarak değiştirilmiştir. Ritüelin mistik bir boyut kazanmasıyla ikinci doğum adlandırması sadece *Upanayana*'ya ait kılınmış ve bundan sonraki dönemlerde sadece bu yönüyle anlam bulmuştur. Bu da eğitim yönünün öneminin düşmesine sebep olmuştur. Sadece *Upanayana* ritüeli uygulanarak kişiye kutsallık atfedilmesi yeterli görülmüştür. Toplum nezdinde de *Upanayana*

⁴¹⁴ Hindo-Avrupa soy ailesinden olan Aryalılar Hint kıtası ve İran'a göç eden kavimlerdendir. Aryaların Hindistan'da kültürel ve dinsel, etkisinin büyük olduğu genel kabul çerçevesindedir. Öyle ki, Hint yerlilerinin kültürü olan Dravidyen kültürünü bile asimile ederek bünyesine katmıştır. Aryalılar ve Hindistan yerlilerinin karşılıklı etkileşimi ile Hinduizm dinini tohumları atılmıştır. Tarım ve savaş için araç gereç yapmaları, tekerlek kullanarak at arabası yapmaları üstün medeniyetlerinin de göstergesidir. Bu yönüyle de Hint toplumunu bilime, eğitime yönelterek etkilemiştir. Meçin, *Gatalar'a Göre Zerdüş*, s.6,11; Bkz. Halide Rumeysa Küçüköner, "Hint Alt-Kıtasının Dini ve Kültürel Yapısının Şekillenmesinde Arilerin Rolü", *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 10/2 (2018), s.614.

⁴¹⁵ Axel Michaels, "Rite of Pasage: Samskara", *The Oxford History of Hinduism Hindu Law a New History of Dharmasāstra*, ed. Patrick Olivelle - Donald R. Davis JR (New York: Oxford University, 2018), s.89.

samskarasından geçerek ikinci bir doğum yaşayan kişiler kutsal kabul edilerek üst makamlara çıkmıştır⁴¹⁶.

Upanayana samskarasını uygulayan kişilerin Gaytri mantra aracılığıyla ruhsal olarak ilerleme kaydetmeleri yeterli görülür. Bu düşünceye göre Gayatri mantra Vedalar metinlerinin özüdür ve onun okunması kişiye kutsallık verir. Yapılış amacındaki bu değişiklik insanın sadece kutsanması şeklinde basitleştirilir. Eğitim mecburiyeti kalkarak isteğe bağlanır. Eğitim olmasa bile kişiliğin kutsanması gerekliliği doğar. Kapsamlı olan eğitimin yerine bu mistik boyut bazı çevrelerce eleştirilene maruz kalır. Özellikle dilsiz, sağır, kör vb. insanların sadece kutsanması için *Upanayana* yapılmasının zorunluluk haline getirilmesi, Smriti yazarlarında görüş ayrılıklarına sebep olur. Raj Bali Pandey ise özürlü insanların *Upanayana* uygulamaya mecbur bırakılmasını saçma olarak değerlendirir. Aslında herhangi bir uzvu olmasa da *Upanayana* ile ilk üç kастtakileri Sudra sınıflarından ayırmak hedeflenir.

Önceden isteğe bağlı olan *Upanayana* dinî bir ritüel haline gelmesiyle beraber ilk üç kast gurubu için zorunlu hale gelir⁴¹⁷. *Upanayana samskarası* ile toplumsal açıdan ilk üç kастtakilerin *Upanayanadan* geçerek dinî ve sosyal statülerini belirlemeleri istenir. Geç kalınsa bile mutlaka bu ritüelin yapılması zorunludur, aksi halde inisiye olmayanların hangi sınıfta doğduğu fark etmeksizin, birçok Dharmastraada vedik ritüellerden dışlanan Sudralara benzetilir. *Upanayananın* amaçları doğrultusunda, geline son noktada dinî amaç benimsense de bu *samskara* aracılığıyla kazanılan ruhsallığın sadece üst kастlara ait olması ritüelin dinî amacında sapmaların olduğunu gösterir.

Upanayana samskarasından geçmeyenler toplumsal ve dinî açıdan dışlanarak düşman ilan edilmişlerdir. İnisiye yaşı gelmeyen çocuklar (Brahmin çocuğu olsa bile) ve inisiye olmalarına izin verilmeyen kadınlar saf olmayan Sudra sınıfıyla eş tutulmuştur. *Upanayanadan* geçmeyenlerin kurban ayinlerine katılmalarına, ev ateşi yakmalarına, *Upanayanadan* geçerek ikinci kez doğum yaşamış sınıflarla evlenmelerine ve ortak yemeklere katılmalarına izin verilmemiştir⁴¹⁸. Zamanla

⁴¹⁶ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.196-197,208-209-210.

⁴¹⁷ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.203-210.

⁴¹⁸ Michaels, "History of Hinduism", s.90.

Upanayana'nın sosyal statü ile olan bu bağlantısı bütün yapılaş amaçlarını gölgede bırakmıştır.

2.2.3. Terim Olarak *Upanayana* (İnisiyasyon)

İnisiyasyon terimi Latince'de bir yere girme, iştirak etme, kabul edilme, başlama anlamındaki İnitium kelimesinden türemiştir. Ergenlik ve dine giriş töreni olarak da adlandırılır. İnisiyasyon kavramı genel olarak bir kişinin yaşamındaki dinî ve sosyal değişiklik olarak anlam bulur. Bu değişikliği ise söz ve eylemleri kapsayan ayinler aracılığıyla öğretir⁴¹⁹. İnisiyasyon ritüelini üç ana başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar: *“bireylerin, yetişkin hale gelip toplumda nitelikli duruma geldiklerini simgeleyen yaş grubu üyeliği; gizli bir topluluğa, kulte veya mesleğe yönelik gizli kabul ve yüksek toplumsal statü içeren bir mesleğe kabul ritüelleridir”*⁴²⁰.

Toplumsal hafızada insan varlığından beri çocuğun büyümesiyle birtakım sorumluluklar alması, eğitilmesi ve yaşama hazır hale getirilmesi için eğitsel yöntem ve teknikler yer alır. Bazı arkaik toplumlarda ve kabile dinlerinde bu yöntem çocuğun birtakım tanrılardan veya ruhsal güçlerden korkutularak ve ailesinden insanlardan tecrit edilerek acımasızca uygulanırdı. Bu çocuğun psikolojisini bozabilecek dehşet verici uygulamalardı. Kökeninde acı ve korku olan bu ritüeller bir çeşit sınav olarak değerlendirilirdi. Erkek egemenliğine dayalı olan bu toplumlarda sınavı geçen birey gizli bilgileri öğrenir ve gerçek bir erkek olduğu kabul edilirdi. Geçemeyenlerin ise bir dahaki törene kadar beklemesi gerekirdi⁴²¹. Bu zorlu uygulamalardan kasıt zamanın şartlarına uygun olarak çocuğun cesur, sağlam ve ayaklarının üstünde durması ve zorlu hayat şartlarına alıştırılmasıydı.

İnisiyasyon ritüelleriyle gencin din, toplum ve fiziksel gelişimi bakımından farkındalığını artırmak amaçlanır. Ritüellerdeki semboller ve anlatılar aracılığıyla din ve toplum için gerekli olan bilgiler inisiyenin belleğine aktarılır. Gençten bütünü bir parçası olduğu ve kendi toplumunun ahlakî normlarına göre yaşaması gerekliliğini

⁴¹⁹ Mircea Eliade, *Rites and Symbols of Initiation: The Mysteries of Birth and Rebirth*, çev. Willard R. Trask (America: Harper & Row, 1958), s.X.

⁴²⁰ Karaman, “Ritüellerin Toplumsal Etkileri”, s.231.

⁴²¹ Mehmet Ararat, “İlkel Dinlerde Kutsal Törenler”, *Dunyadinleri.Com Türkiye'nin Tek Tarafsız Türkçe İnanç Portalı* (28 Aralık 2013).

kavrayarak hayatını buna göre şekillendirmesi istenir. Bu ritüellerle gencin artık sorumluluk yüklenebilen bir birey olduğu vurgusu yapılır. Fiziksel, zihinsel, sosyal ve dinî açıdan değişim ve dönüşüm yaşayan genç kendi küçük dünyasından ayrılarak daha büyük ve gizemli bir dünyaya adım atar. Bu keşfedilmemiş yeni dünyada atalarının veya tanrılarının gizli adlarını, kabilenin tarihini, büyülerini ve gizemli bilgilerini gençten öğrenmesi ve içselleştirmesi beklenir⁴²².

Dinin de bir parçası olan bu ritüeller sayesinde kişilerin bağlı olduğu din, mezhep veya inandığı Tanrısını simgesel olarak üzerinde taşır. Bu değişim farkındalık ve dinî misyon çerçevesinde genç artık yeni bir dünyaya gözlerini açar. Bu yönüyle inisiyasyon ritüelleri çocuğun ölümünü ve artırılmış yükleriyle yeniden yaşama başlamasını temsil eder. Yeni, farklı ve ruhsal bir yaşama kapı açması sebebiyle inisiyasyon ritüellerine başlangıç ya da yeniden doğum ritüeli de denir.

Din ve kültürün bir parçası olan inisiyasyon ritüellerini birçok dinde görmek mümkündür. Örneğin Yahudilikte Bar Mitzvah ve Bat Mitzvah⁴²³, Hristiyanlıkta Vaftiz⁴²⁴, Mecusilikde Navjote⁴²⁵ inisiyasyon törenleri uygulanır. Bu dinlerdeki

⁴²² Arthur J. Magida, *Opening the Doors of Wonder Reflections on Religious Rites of Passage* (Berkeley and Los Angeles, California: Universty of California, 2006), s.14.

⁴²³ Bar Mitzvah, 13 yaşına gelmiş bir erkeğin ibadet cemaatine kabul edilme törenidir. Bu yaşta emirleri yerine getirmeye hazır olur ve sinagogda Bar Mitzvah töreninde Tora'dan bölümler okumaya çağrılır. Çocuk 13 yaşına geldiğinde Ortodoks çevresinde gerekli bütün bilgilerin öğretilmiş olması gereklidir. Artık yetişkinliğe adım atan çocuğun emirlere riayet etmesi sinagogda hazır olması ve cemaate sayısal olarak katılması kendisinden beklenir. Bu sorumlulukları almaya başladıktan sonra genç artık haftalık ibadet merasimlerinde *tefilin* ve *tallit* giymeye başlar. Bu statüye ulaştığında o emirlerin çocuğu anlamına gelen “Bar Mitzvah” olarak bilinir. “Bat Mitzvah”, ise şeriatin kızı anlamına gelen 12 yaşına gelmiş Yahudi kızının dine giriş törenidir. Tören bakımından erkeğe gösterilen ihtimamla aynıdır. Ancak Tora rulolarını erkekler gibi okuyamazlar. Kızların töreni dinî törenden çok bir doğum günü kutlaması şeklindedir Aydın, *Dinler Tarihi*, s.148; Ayrıca Fuat Aydın, *Yahudilik Tarih, İnanç, İbadet, Kültür* (İstanbul: Mahya, 2018), s.138; Bkz. M. Hadi Tezokur, *Yahudilik 1* (Ankara: Akademisyen Kitabevi, 2020), s.14.

⁴²⁴ Vaftiz Hristiyanlığa giriş ritüelidir. Vaftizin tövbe ve yaşama kavuşma anlamı vardır. Vaftiz ritüeli mesih'in ölüşü ve dirilişini (üç gün) temsil ettiğinden üç kere suya daldırılıp çıkarılarak yapılır. Temel objesinin su olduğu ve temel anlamının arındırma olduğu eski ahit metinlerinde” üzerinize temiz su dökceğim arınacaksınız” ifadesi örnek olarak verilir. O, günahları siler, barıştırır, kutsallaştırır, öldürür, diriltir, kiliseye dahil eder. Hristiyan ancak vaftiz olarak kiliseye üye olabilir ve bir sonra ki evheristiya ayinine katılabilir. Evheristiyayı almak için temel şart vaftizli olmaktır Seyfeli, *Sakramentler*, s.31.

⁴²⁵ Navjote töreni, çocuğun ikinci doğumunu; yani Zerdüştlük katına girişini gösterir. En genel anlamıyla dine giriş ritüelidir. Tören 7-15 yaş arasında yapılır. Zerdüştilikte Navjote töreninden sonra kendisi için tören yapılan kişi Zerdüştiliğin sorumlu bir üyesi olarak kabul edilir. Bu törende” iyi yol” anlamına gelen (Sudreh) beyaz ketenden rengi aş’a’yı Zerdüşst inanacının ana öğretisini anımsatan bir gömlek giydirilir. Navjotenin diğer bir simgesi (Kusti) kutsal kemer ‘dir. Zerdüştilikte dine kabul töreni olarak da bilinen Navjote ritüeli dört bölümden oluşur. İnancın ifade edildiği dua

inisiyasyon dine giriş ritüeli olarak da adlandırılır. Yani vaftiz olmayanın Hristiyan olmadığı gibi sünnet olmayan Yahudi olamaz. Hinduizm ve Zerdüştilik'te mitolojik kahramanlar, tanrı panteonunda ve geleneklerde de benzerliklere rastlanır. Hinduların *Upanayana* kutlaması, Zerdüştilikteki Navjote (yeni doğum) uygulamasına benzemektedir⁴²⁶. Hinduizm etnik bir din olmasından dolayı dine giriş görülmez. Bu anlamda Hindu olunmaz doğulur denebilir⁴²⁷. Bu sebeple Hinduizm'de *Upanayana* ritüeli dinî çerçevede ruhsal olarak derece atlanmasına yardımcı olur. Manevi olarak daha üst makama geçilmesi anlamını taşır.

Upanayana kelimesi etimolojik olarak, yaklaştırmak, öncülük etmek veya başlatmak anlamlarına gelir⁴²⁸. Sanskritçe literatürde ise Upa=yakın; nayana = almak veya liderlik etmek anlamlarına gelir⁴²⁹. Atharva Veda'da ve Brahmanalar kutsal metninde *Upanayana* bir öğrencinin sorumluluğunu üstlenmesi anlamında kullanılır. Çocuk Vedalar eğitimi için Vedalarda derinleşmiş olan hocanın yanında uzun yıllar kalır. Vedalar döneminde (M.Ö. 1500-1000) aileden ayrılarak Veda eğitimini tamamlayana kadar hocasıyla kalması ve ruhsal sorumlulukları üstlenmesi sebebiyle bu adlandırma yapılır. Eğitimi için öğretmeninin yanına yaklaşan öğrenciyi hocası ruhsal bilgiyle donatarak Brahman'a yaklaştırır⁴³⁰. *Upanayana*'nın öğretmene yaklaştırmak olan anlamı mistik bir boyut kazanmasıyla Tanrı'ya yaklaştırmak şeklinde değişikliğe uğrar. Diğer bir anlamı ise yönlendirmektir ve öğrenciyi öğretmen tarafından kendisine yönlendirmesi olarak açıklanır⁴³¹. Bu eğitim dönemi kapsamlı bir eğitimin ve sıkı bir dinî yaşantının başlangıcı olduğundan yönlendirmek kavramının içine birçok anlamlar yüklenir. Örneğin bunun dinî, sosyal, toplumsal ve ahlakî bir yönlendirme olduğu söylenebilir, ancak ilk anlamı genç kişinin hocasına tam bir bağlılıkla yönlendirilmesidir.

ve gömlekle kuşanış (sudreh), kutsal kemerle (kuşti) kuşanış duası ve inanç dualarının çocuk tarafından okunuşu şeklindedir Kızıl, "Rig Veda ve Avesta"; Irach I. Taraporewala, *Zerdüşti Dini Zerdüşti'nin Gathaları üç unutulmuş Din: Mitraizm, Maniheizm, Mazdakizm*, çev. Nice Damar (İstanbul: Avesta, 2002), s.80.

⁴²⁶ Kızıl, "Rig Veda ve Avesta", s.48.

⁴²⁷ Pattanaik, *40 Insights Into Hinduism*, s.80-82.

⁴²⁸ Kane, *Dharma Sastra*, s.139.

⁴²⁹ Swami, *Hindu Dharma*, s.612.

⁴³⁰ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.194-196.

⁴³¹ Michaels, "History of Hinduism", s.90.

2.2.4. Upanayanaya Hazırlık Samskaraları

Upanayana ritüeli çocuk için okuma yazma eğitiminin yeterli olamayacağı ve Veda öğretisini almada zorlanacağı için 8-11 yaş aralığından önce yapılması uygun görülmez. Veda öğretisini almaya hazır olmanın yanı sıra Hinduizm’de kurtuluş yollarından olması sebebiyle Hindu toplumunda önem verilen *Upanayana samskarasından* önceki bütün *samskaraların* uygulanması gerekir. Her bir *samskaranın* çocuğun fiziksel ve ruhsal gelişiminde büyük etkisinin olduğuna inanılır. *Upanayana* ritüeline hazırlık olması dolayısıyla *Upanayana* ritüelinden önce yapılan *samskaraları* ele almak yerinde olur. Bunlar sırasıyla *Çudakarma*, *Karnavedha* ve *Vidyarmbha samskaralarıdır*.

Çudakarma Samskarası: Saçların tıraş edilmesi ritüelidir ve bu uygulamayla çocuğun zekâ gelişiminin daha güçlü olacağına inanılır.⁴³² İnsan üzerindeki diğer bir etken ise bilinç bulanıklığını ortadan kaldırmasıdır. Hinduizm’de *samsara* döngüsü gereğince bir Hindu’nun daha önce birden fazla yaşantısı olduğu kabul edilir. Bu yaşam döngüsüne göre önceki yaşantıdan getirilen günahlar bilinç üzerinde izler halinde yer eder. *Çudakarma*’nın en önemli amaçlarından biri zihin saflaştırılma işlemidir. Bunun için diğer yaşantıdan gelen birden çok doğumların günahlarının, zihin bulanıklığının ve önceki yaşamdan kalan zihin ve kalpteki olumsuz görülen izlerin bu ayinle temizleneceğine inanılır. Saf temiz bir zihin Vedalar bilgisini alabilmek ve ikinci doğumla kutsallığa erişebilmek için gereklidir. Böyle bir zihne bu *samskaradan* geçerek ulaşılır. Brahminlerde *Çudakarma* ritüeli *Upanayana* (kutsal iplik töreni) kadar önemli kabul edilir⁴³³. Bu *samskaranın* ruhsal yönü olduğu gibi din adamlarının toplumdan ayrılmasını sağlayan semboldür. *Çudakarma samskarasında* saçın tamamı kesilmez başın üst kısmında birkaç saç tutamı bırakılır. Bu saç tutamının ilk üç kast guruplarında özellikle Brahmin sınıfının sembollerinden olması sebebiyle onlarda olması gereklidir⁴³⁴. Bu nedenlerden dolayı *Upanayana samskarası* ile Brahmin olmak isteyen kişinin bu *samskaradan* geçmesi zorunludur.

⁴³² Singh, “नवजात शिशु का मुंडन (चूडाकरण) क्यों किया जाता है?” (20 Ağustos 2022).

⁴³³ “Karnavedha: Here’s the Auspicious Date and Time for Ear-Piercing Ceremony in March”, *News18* (18 Mart 2021).

⁴³⁴ Patrick Olivelle, *Samnyasa Upanisads Hindu Scriptures on Asceticism and Renunciation* (New York: Oxford University, 1992), s.91.

Karnavedha Samskarası: *Çudakarma samskarasından sonra mutlaka yapılması istenen kulak delme ritüelidir. Kulak delinmesi ve Brahmin olmanın sembollerinden olan küpelerin Upanayanadan önce takılması gereklidir. Nitekim Brahminlerin ayırt edici özelliği Upanayana ayini, kutsal iplik ve kulak delmektir. Brahmin olduktan sonra küpelerin çıkarılması yasaktır. Bu delme işlemiyle kutsal sesleri almak için çocuğun iç kulaklarının açıldığına inanılır. Bu ayine kutsal sesleri duymanın günahı temizlemesi ve ruhu beslemesi gibi derin mistik anlamlar yüklenir*⁴³⁵. Bir Orta Çağ Smrti yazarı olan Devala "*Kulak deliklerinden güneş ışınlarını geçirmeyen bir Brahmini görünce, birikmiş tüm erdemler yok olur.*" sözü bu ritüelin dindeki önemini açığa çıkarır niteliktedir. Ayrıca kulağı delinmemiş Brahminlere Sraddha cenaze törenlerinde hediye verilmemelidir, biri verirse, o bir Asura veya iblis olarak kabul edilmektedir.

Vidyarambha Samskarası: Çocuğun dört ve yedi yaşları arasında yapılan ilk alfabe öğrenme ve eğitim hayatına başladığı zamanı kutlama ve kutsama amacıyla yapılan ritüeldir⁴³⁶. *Vidyarambha samskarası Upanayana ritüeline hazırlık olduğu için önemlidir. Vedik çalışmalara başlamadan önce çalışmaların kolaylaşması için bu ritüel gerçekleştirilerek çocuğun alfabeyle tanışması ve eğitim hayatına başlaması beklenir. Bu çalışmada kısaca değinilen geçiş ritüeli de denen samskaralardan olan bu ritüellerin Upanayana ritüeli için hazırlık oluşturması bakımından önemli olup Upanayana ritüelinden önce yapılması gerekir*⁴³⁷.

2.2.5. Upanayana (Kutsal İplik Töreni)

Genç erkek, *dharma* veya sosyo-dini normlar tarafından düzenlenen dünyaya girer⁴³⁸. Diğer dinî geleneklerdeki inisiyasyonlar gibi *Upanayana* da bir çocuğun dinî topluluğun yetişkin üyeleri tarafından ayrıcalıklar, sorumluluklar ve kutsal bilgilerle tanıştırıldığı ritüel biçimli bir süreçtir⁴³⁹. Çocukluktan yetişkinliğe geçiş olarak da toplumsal bir ifade bulan *Upanayana* ritüeli, Hinduizm için fiziksel dönüşümden ziyade dinî içerikli manevi bir dönüşüm, tekâmül ve dinî sorumluluk sürecinin

⁴³⁵ "Karnavedha Samskara or Ear Piercing Health & Spiritual Benefits-Ancient Science".

⁴³⁶ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.176-179.

⁴³⁷ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.183-184.

⁴³⁸ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.179; Bkz. Kapani, *The Philosophical Concept of Samskara*, s.21.

⁴³⁹ McGee, "Samskara", s.344.

başlangıcıdır. *Upanayana* aracılığıyla ruhsal anlamda dünyaya ikinci bir doğum yaşanır. İkinci doğumun vermiş olduğu yetkinlikle genç dinî vazifelerini yapabilir. Çünkü bu ana kadar ev ateşini yakmasına izin yoktur, ancak *Upanayanadan* geçerek kutsal ipliği aldıktan sonra tüm ritüel haklara sahip aile grubunun bir üyesi olur. Veda eğitimi alabilme, ateş yakma, evlenme ve ölümlere ayinler yapabilmesi için gerekli yetkinliği elde etmiş olur⁴⁴⁰. Aksi halde *Upanayana* yapmayanlar Vedalara dokunması ve ritüellere katılması yasaklanan Sudra sınıfından kabul edilirler.

Tören sabahı inisiye edilecek olan genç ve annesi birlikte son bir yemek yerler. Bu yemekte özellikle anne ile ilişki kurulur. Örneğin, yemekte anneye yaslanarak yemek yenir. Burada annenin elinden son yemek ile gencin evden uzun yıllar ayrı kalacağı sembolize edilir. Gencin anne evinden ayrılması ve eğitim için hocasının evinde uzun bir süre kalmasından dolayı hüznü bir ayrılık durumu söz konusudur. Ritüele hazırlık olarak çocuk traş edilir ve tırnakları kesilir. Hinduizm’de su ruhsal olarak arındırıcı kabul edildiğinden dolayı bu süreci ritüel bir banyo izler⁴⁴¹. Daha sonra öğrenciye, yakında takip eden öğrenciliğinin sade dönemine uygun basit bir giysi giydirilir. Dış bedeni arındırıldıktan sonra gence onu içsel olarak arındırma amaçlı özel nefes teknikleri öğretilir. Bu arınma süreci onu vedik mantraların en kutsalı ve Atharva-Veda hariç üç Veda’nın özü olan Gayatri mantrayı almaya hazırlar. Öğretmeni ya da babası tarafından kulağına fısıldama şeklinde öğrenci Gayatri’yi alır. Vedaların özü olan Gayatri mantrasının öğretilmesi *Upanayana samskaranın* en önemli parçasıdır. Gayatri mantrasının okunmasındaki sebep genci Vedaların kutsal sözlerine hazırlamaktır. Genel olarak *Upanayana* töreninde bir çocuğa verilen Gayatri’ye “Tripada- Gayatri” denir. Üç Veda’yı kapsadığı için böyle adlandırılır. Her bir parçası bir Veda’nın temel ruhunu kapsar⁴⁴². Gayatr kutsal kabul edildiğinden bu kutsal sözün inisiye olmayanların kulaklarına ulaşmasını engellemek için önlemler alınır. Bazı *Upanayana* törenlerinde bu gizlilik, baba (veya öğretmen) nın beyaz bir bezle örtülmesiyle oluşturulur. Duyulmasını engellemek için baba, örtünün altında mantrayı oğlunun kulağına fısıldar ve ondan tekrar etmesini ister⁴⁴³.

⁴⁴⁰ Michaels, “History of Hinduism”, s.189.

⁴⁴¹ Michelle Osborne, “Upanayana Ayini | Mahavidya”, 04 Mart 2013.

⁴⁴² Swami, *Hindu Dharma*, s.253-631.

⁴⁴³ McGee, “Samskara”, s.346.

Gayatri mantrasını öğrendikten sonra öğrenci kutsal ateşi ilk kez tutuşturur. Kutsal ateşe şu duayla yakıt koyar: “Ulu tanrı Agni’ye bir parça odun getirdim. Sen, ateşin tanrısı Agni, odunla tutuştuğun gibi ben de yaşamla, içgörüyle, kuvvetle, yavrularla, sığırlarla, kutsal parıltıyla tutuşuyorum... Öğretmenim yaşayan oğulların babası olsun; içgörü dolu olayım, öğrendiklerimi unutmayayım; şan ve ihtişamla, kutsal parıltıyla dolu ve yemekten zevk alan biri olayım.”⁴⁴⁴ Bu duada gencin öğrencilik döneminden beklentileri de açığa çıkar. *Upanayanada* yakılan ateş törenin sonunda söndürülmez. Bu ateş, evlilik töreni boyunca devam ettiği gibi genç adamın hayatının geri kalanında ev sahibinin ateşi haline gelir⁴⁴⁵.

Bu *samskaranın* en önemli sembolü adından da anlaşılacağı üzere kutsal ipliktir. *Upanayana* sırasında saflık ve doğruluk dolu bir yaşama karşı sorumluluklarının bir hatırlatıcısı olarak her gün giyilmesi gereken kutsal iplik alınır⁴⁴⁶. Asalet ipliği de denen⁴⁴⁷ bu ayinin ismi Hindistan’ın farklı bölgelerine göre değişir. Örneğin Güney Hindistan’da *Upanayanam*, Odisha’da *Brata ghara* ritüeli, Gujarat’ta *Janayu*, Maharashtra’da *Munja* ve Bengal’de *Karnataka* olarak isimlendirilir⁴⁴⁸. *Upanayana* *samskarasına* öğrencinin Vedaları öğrenmesi sebebiyle Vedalara kabul ritüeli de denir. *Upanayana* terimi ise birçok anlam, değişim ve dönüşümü ifade eder. Kutsal iplik töreni ve ikinci doğum gibi adlandırmalar ise tamamen simgesel olup törenin daha çok ruhsal yönüne vurgu yapar.

Kutsal ipliği alan ilk üç kast grubu ikinci doğum yaşar. Ruhsal dünyaya olan yeni doğum ile kutsallık kazanır ve *Dvija* olarak adlandırılır⁴⁴⁹. *Dvijalar* kutsal ateşi yakar, kurban sunumlarını ve ritüelleri yönetir ve bunları yapmaya da hak kazanırlar. *Dvijaların* üzerinde taşıdığı kutsal iplik onların ayırt edici özelliklerindendir. *Dvija* ve ikinci kez doğanlar nitelemesi Hindu toplumunda ilk üç kasta ait adlandırma olduğundan Hindu toplumunun toplumsal statüsünde de değişiklik meydana getirir⁴⁵⁰.

⁴⁴⁴ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.237.

⁴⁴⁵ Osborne, “Upanayana Ayini | Mahavidya”.

⁴⁴⁶ McGee, “Samskara”, s.345.

⁴⁴⁷ Aydın, *Dinler Tarihi*, s.148.

⁴⁴⁸ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.102.

⁴⁴⁹ McGee, “Samskara”, s.345.

⁴⁵⁰ JR, “Introduction”, s.9.

Kutsal iplik dokuz pamuk lifinin üç iplik şeklinde bükülmesi ve tek olarak düğümlemlenip sol omzun üzerine takılması ile kullanılır. İpliğin üç sayısı simgesel olarak üç tanrıyı (Brahma, Vişnu, Şiva), üç tanrıçayı (Laksmi, Durga, Sarasvati), öğrenme tanrıçasının üç formunu (Gayatri, Savitri, Sarada veya Sarasvati), üç ana Veda'yı (Rig, Sama, Yajur), üç ana Sastra (dharma-sastra, *artha*-sastra, kama-sastra), üç yoga (*jnana*, *bhakti*, *karma*), üç vedik ateş (ev, *grahapatya* ve cenaze ateşi) temsil eder⁴⁵¹. İpe bu kadar anlam yüklenmesinin sebebi sembolik olarak bu ipliği takanların tanrı ve tanrıçalar, kurtuluş yolları ve vedik ateş bilgisi ile donatıldığı vedik bilgeliği temsil etmesidir. Kutsal iplik ruhsal olarak üstlenilen sorumlulukların da hatırlatıcısı olduğu gibi inisiyasyon sırasında eğitim yolculuğuna çıkmak üzere olan öğrencinin iffet ve itaatle donatılması anlamına da gelir⁴⁵².

Brahminler, *Upanayana* gerçekleştiğinden beri yaşamları boyunca kutsal ipliği takmaları gerekirken diğerleri sadece evlilik ve cenaze törenleri gibi vedik ritüelleri gerçekleştirirken takarlar⁴⁵³. Brahminlerin her zaman zorunlu olarak takmaları onları diğer sınıflardan ayırma çabası olarak değerlendirilir. Bu itibar edilen görüşe göre kutsal ipliğin dinî amacından saptığı görülür. Son geline nokta kutsal ipliğin kutsalı sembolize etmesinden çok sınıfsal ayrımı derinleştiren bir obje olduğu görülür.

Kutsal iplik farklı durumlar için farklı şekilde takılır. Günlük ritüeller ve uğurlu durumlar için kutsal iplik sol omuzdan sarkıtılarak takılır, göğsü sağa doğru çaprazlar ve göbeğin üzerine düşer. Cenaze ve anma törenleri yapılırken iplik ters çevrilir, sağ omuzdan sol tarafa asılır. Ceset taşımak, insanî ihtiyaçları karşılamak ve necis görülen işlerde ip iki omuzdan boyuna asılır ve kalbin altına, göbeğin üstüne kadar ulaşır. Bugün birçok Brahmin kutsal ipliği günlük olarak takar ve ritüel olarak Temmuz-Ağustos ayının dolunay gününde değiştirir⁴⁵⁴. Bu iplik ancak yaşarken dünyayı terk etmek olan feragat aşamasında bırakılır, aslına bakılırsa bu aşamada dünyaya ait hiçbir şeye gerek de yoktur. Çünkü kişinin bedeni yaşasa da ruhsal açıdan ölüdür, o Brahman

⁴⁵¹ Pattanaik, *40 Insights Into Hinduism*, s. 102-103.

⁴⁵² Osborne, "Upanayana Ayini | Mahavidya".

⁴⁵³ Pattanaik, *40 Insights Into Hinduism*, s.104.

⁴⁵⁴ McGee, "Samskara", s.346.

birliğini hayattayken yaşar. Bu aşamadaki kişilerin ritüellere katılmalarına gerek kalmadığı gibi kutsal ateşi de yakmalarına gerek duyulmaz⁴⁵⁵.

Tarihsel olarak iplik töreni vedik dönemindeki Aryalılarla bağlantılıdır. Benzer bir töreni vedik Aryalıların Hint-İran şubesinin bir kolu olan Hintli Parsilerde de görülür. Navjote olarak adlandırılan tören iplik uygulama ayinidir⁴⁵⁶.

Eski zamanlarda çocuğa Munja otu kemeri takma ayini *Upanayana*nın dikkat çeken sembollerindendi. Gencin bekarlık yemininin bir hatırlatıcısı olarak öğrencilik süresi boyunca bu bekaret kemerini takması gerekirdi. Kuşak takma, günümüzde uygulanan *Upanayana* ritüelinin bir parçası olsa da kutsal ipliğin kutsallığı kuşağın önemini gölgede bırakmıştır⁴⁵⁷. Aslında kutsal iplik kişinin *Upanayana* 'dan geçtiğinin bir işaretidir. Ariler döneminde ise onları yerli halktan farklı olduklarını gösteren bir giysi şeklindedir. Geline nokta ise ilk üç kast sınıflarında kullanılan bu sembol toplum içerisinde ciddi bir ayrımı ifade etmektedir. Kutsal iplik toplum tarafından benimsenmiş ve önem verilmiştir. Her dönem şekli değişse de dinî ve sosyal amacını korumuştur⁴⁵⁸.

Hinduizm'de ip takma geleneğinin eski olduğuna dair dinî metinsel bağlamda herhangi bir kanıt olmamakla beraber modern bir gelenek olduğu görülmektedir. Kutsal iplik modern dönemlerde *Upanayana* 'nın en önemli göstergesi ve ayinidir. Bu anlamda İngilizce kaynaklarda bile *Upanayana* 'nın genellikle kutsal iplik töreni olarak adlandırılması günümüzde kutsal ipliğin *Upanayana* 'nın önüne geçtiğini kanıtlar. Kast sisteminin katı bir şekilde oluşmasıyla Brahminleri sınıfsal olarak belirleme ve üstün bir yerde tutma çabası sonucu iplik takma uygulaması zorunlu hale gelir. Bu mecburi durumun oluşmasında Brahminlerin payı büyüktür. Nitekim tarihsel süreç içerisinde

⁴⁵⁵ Olivelle, *Samnyasa Upanisads*, s.92.

⁴⁵⁶ Navjote ritüelinde inisiye edilecek olan çocuğa kusti adı verilen ve Yetmiş iki iplikten oluşan (kutsal metnin yetmiş iki bölümünü temsil eden) ipliğin, erkek veya kızın beline üç kez sarılması ve düğümlenmesi şeklinde uygulanan bir kuşak giydirilir. Giyilen kuşak zerdüşün üç buyruğuna delalet eden Humuta (iyi Düşünce), Hukhta (İyi söz), Huvarshta (İyi Davranış)'ı sembolize ederek bele üç kez dolandır. Önden ve arkadan bir "gemici düğümüyle" sağlamlaştırılır. Bu düğümlerin her bir bükümü, giyenin aklına, Tanrı'nın tek ve sonsuzluğunu, Mazdayasni inancının gerçek inanç olduğunu, Zerdüş'ün Tanrı'nın gerçek ilham gelmiş peygamberi olduğu gerçeğini hatırlatmak için tasarlanmıştır. Taraporewala, *Zerdüş dini*, s.80; Pattanaik, *40 Insights Into Hinduism*, s.102; Bkz. Kızıl, "Rig Veda ve Avesta", s.48.

⁴⁵⁷ McGee, "Samskara", s.346.

⁴⁵⁸ Michaels, "History of Hinduism", s.88-89.

ekonomik ve politik çıkarlar çerçevesinde ritüellerin sürdürülmesini en fazla isteyen grup din adamları olmuştur. Çünkü ayinleri yönetirler ve karşılığında ücret talep ederek geçimlerini bu yolla sağlarlar. Diğer taraftan Brahminlerin toplumdan ruhsal olarak farklı oldukları ve üst tabakayı temsil ettiklerinin görülmesi ritüeller aracılığıyla sağlanır. Taşındıkları semboller de onların ruhsal olarak ayrı bir yerde tutulduğunun fark edilmesi içindir. Dolayısıyla derin ayrımcı sosyal yapısıyla bilinen Hinduizm’de kutsal iplik takma geleneğinde de sosyal bir ayrım söz konusudur⁴⁵⁹.

Ritüelin yapılma yaşıyla ilgili farklılıklar olsa da genel olarak 8-12 yaş aralığıdır. Hinduizm’de katı kast sistemi ile toplumlar sınıflara ayrılmıştır. Din ve toplumun genelinde uygulamalar kast sınıfları dikkate alınarak yapılır. *Upanayana* ritüeli de ilk üç kastla sınırlandırılmış bir ritüeldir. Ritüelin yapılma yaşı törende kullanılan sembollere ve bağlanacak olan kutsal ipliğe kadar bu ilk üç kasta göre değişiklik gösterir. *Upanayana* ritüelinin uygulama yaşı Brahmin için sekizinci yıl, Kşatriyalar için on birinci yıl ve Vaisya için on ikinci yıl olmak üzere kast sınıflarına göre değişir⁴⁶⁰. Değişen yaş uygulaması hakkında yapılan yorumlara göre Brahmin sınıfından olan çocuğun inisiyasyon için evini terk etmesi gerekmez, bunun nedeni Brahmin çocuğunun törenini babası yapabilmesi ve eğitimini evinde geçirebilmesidir. Hem Kşatriya hem de Vaisya gurubunun çocukları, evlerini terk etmek ve bir hoca ile kalmak zorundadırlar, bu yüzden evdeki bakım ve rahatlıktan ayrılmalrı üç veya daha fazla yıl ertelenir⁴⁶¹. Bu konu hakkında yapılan başka bir yorum ise bu yaş sınırlarının Brahmin sınıflarını diğerlerinden ayırmak veya üstünlüğünü kanıtlamak amaçlı olduğu yönündedir. Esasen bir Brahmin çocuğunun kutsal bir babadan doğduğu gerekçesiyle diğer ikisinden daha zeki olduğu düşünülür. Böylece daha genç yaşta eğitim almayı hak eder. Hinduizm’de din adamlarının etkisinin yadsınamaz büyüklükte olduğu göz önüne alındığında ikinci yorumun da olabilirlik düzeyinin yüksek olduğu düşünülür.

Upanayana’yı başlatma zamanında da simgesel anlamları ifade eden mevsimlere göre kastlar arasında değişiklik vardır. Baharda bir Brahminin, yazın bir Kşatriyanın, sonbaharda bir Vaisyanın *Upanayana* ritüelini uygulama zamanına göre

⁴⁵⁹ McGee, “Samskara”, s.345.

⁴⁶⁰ Michaels, “History of Hinduism”, s.102.

⁴⁶¹ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.100.

çeşitli anlamlar yüklenmiştir. Brahmin çocuğu için *Upanayana* ritüeli baharda yapılır. Bu da baharın ılımlılığını, yani bir Brahminden beklenen ılımlı yaşamı simgelemektedir. Kşatriya çocuğunun ritüeli yazın yapılır ve yaz sıcağı bir Kşatriya ile ilişkilendirilen coşkuyu temsil etmektedir. Vaisya çocuğunun ritüeli sonbaharda yapılır, çünkü sonbaharda erken Hindistan'ın ticari hayatı yağmur mevsiminden sonra yeniden açılmaktaydı. Bu da bir Vaisyanın zenginlik ve refahını temsil ettiği zamandır⁴⁶². Bunların yanında her bir kast sınıfı tarafından giyilen ipliğin renginde de farklılıklar vardır. Brahminler beyaz, Kşatriyalar kırmızı, Vaisyalar ise sarı kuşak takar⁴⁶³. Ritüelin uygulama zamanı ve ipliğin renginin kastlar arası değişmesi sebebiyle gencin hangi kasttan olduğu da anlaşılır. Her bir kast sınıfının simgesel objelerini taşıyan bu ritüel için kasta giriş ritüeli de denir. Bu anlamda Hinduizm reformistleri *Upanayana samskarasının* sadece sosyal sınıf belirleme amacıyla yapıldığı ve insanlar arasındaki ötekileştirme kavramını alevlendirdiği düşüncesiyle *Upanayana* ritüeline eleştirel yaklaşmışlardır⁴⁶⁴.

2.2.6. *Upanayana* Ritüelinin Sembolik Anlamları

Upanayana ve *Vivaha* evlilik *samskarasında* benzer uygulamalar görülmektedir. Evlilikte karı-koca ilişkisi, öğrencilikte ise öğrenci-hoca ilişkisi vardır. İki durumda da bir birliktelik söz konusudur ve ritüel uygulamaları iki kişinin ilişkisini barındırır. Bu birlikteliklere kutsallık yüklenir. *Upanayana* da ruhsal olarak bir ilerleme olduğu gibi evlilik de Brahman'a yakınlaştırdığı için ruhsal yönü daha fazla önemsenir. Çünkü bir erkek ancak evlendiğinde kurban sunumlarını yapabilir ve onu kurtuluşa eristirecek olan erkek çocuğa sahip olabilir. Evlilikte ruhsal olarak üst seviyede olan kocadır ve karısının ona uyması ve saygı duyması beklenir. Öğrencilikte ise ruhani makamda hoca yer alır. Aynı şekilde öğrencilik boyunca hocaya tabi olunur. İkisinde de hiyerarşik bir yapı bulunur. Dolayısıyla bu iki *samskara* dinî görevlerinin kutsallığı ve kurtuluş açısından bütün *samskaraların* en değerlisidir. Bu önemleri sebebiyle haklarında çok söz söylenmiş ve zaman içinde anlamları çok değişikliğe uğramış *samskaralardandır*. Evlilik, kadın için inisiyasyon olması sebebiyle de ayrı bir öneme sahiptir, doğrusu kadın sadece evlilikle ruhsal bir yaşama girebilmektedir. Aile

⁴⁶² Pattanaik, *40 Insights Into Hinduism*, s.80-82.

⁴⁶³ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.225.

⁴⁶⁴ Magida, *Reflections on Religious Rites of Passage*, s.175-176.

yaşamında koca kadının hocası kabul edilir. Bu sebeple erkek için yapılan *Upanayana samskarası*ndakine benzer sembolik uygulamalar evlilik samskarasında da görülür⁴⁶⁵.

Upanayana ritüelinde hoca sağ omzuna uzanarak öğrencinin kalbine dokunur ve “*kalbini irademe alıyorum*” der. Bunun nedeni öğrenme için hoca ve öğrencinin kalplerinin birleştirilmesidir. Birlikte bir yolculuk olacağı ve bunun yürekten bir bağlılıkla sürdürüleceği anlamına geldiği gibi öğrenci için aynı zamanda bir onay ifadesidir. Bu, bedensel dille öğrencinin kendini hocasına teslim ettiğini kabul etme anlamına gelir.

İnisiyasyon *samskarası* sırasında yapılan diğer bir uygulama ise bir taşın üzerine basılmasıdır. Buna yüklenen anlam ise öğrencinin öğrenim hayatında amacına ulaşabilmesi için taş gibi sağlam olmasıdır. Kararında sabit durmasını ve gücünü simgeler. Bu uygulama yine Vivaha evlilik *samskarası*nda da yapılır ve onda da kadın kocasına sadakatle bağlanacağını ifade eder. Buradaki sembolik ifade de kararlılık ve güç anlamına gelir.

Sonraki uygulama ise, hocanın öğrencinin sağ elini tutarak ismini sormasıdır. Aralarındaki diyalog şöyledir; “*Öğretmen kimin öğrencisi olduğunu sorar, bunun üzerine öğrenci ‘senin’ cevabını verir. Acharya (hoca) cevabını düzelterek sen Indra’nın öğrencisisin; Agni senin öğretmenindir.*” öğrenciyi bilgilendirme amaçlı olan bu konuşma, hocanın öğrencinin eğitim ve koruma sorumluluğunu üstlendiğini kabul ettiğini gösterir.

Ateş etrafında Gayatri mantrası okunarak dönülür ve ona kurban sunulur. Ateşin de şahitliğinde öğrenci artık ruhsal bir düzleme yeniden doğar. Bu doğumda öğrencinin hocası babası, bilgelik tanrısı Savitri de annesi olarak kabul edilir. Bu manevi anne ve babadan çocuk Brahman olarak mistik bir doğum yaşar. Bu simgesel yaklaşım öğrenciye sonraki yaşantısını ve bu yaşantının dinî boyutunu gösterir niteliktedir⁴⁶⁶.

⁴⁶⁵ Shattuck, *Hinduism*, s.33. Stephanie W. Jamison, “Women Stridharma”, *The Oxford History of Hinduism Hindu Law a New History of Dharmaśāstra*, ed. Patrick Olivelle - Donald R. Davis JR., thk. Gavin Flood (New York: Oxford University, 2018), s.141.

⁴⁶⁶ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.233-234-236.

Upanayana ritüelinin son sembolik uygulaması dilenmedir. Eski günlerde *Brahmacari* sokaklarda dolaşp “*lütfe bana sadaka verin!*” diye seslenirdi. Günümüz koşullarında ise bir *brahmacarinin* yaşamak için dilenme ritüeli yapamayacağından *Upanayana* sırasında bu uygulama sembolik olarak yapılır. Bu dilenme ritüeli alçak gönüllülüğü simgeler. Bir *Brahmacarin* tarafından sadaka isteme uygulaması yüksek ya da düşük, zengin ya da fakir aile statüsüne bakılmaksızın egosunu bastırarak ona alçakgönüllü olmayı öğretir. Bu uygulamayla Vedik bilgiyi doğru bir şekilde alabilmek için dünyaya ait insanî duyguların kısıtlanması amaçlanır⁴⁶⁷. Öğrencinin faaliyetleri arasında, Atharva Veda’da ve Grahya sutralarda öğrenci için çilecilikle eşdeğer yemeden içmeden kesilme (kemer sıkma) uygulaması önerilir. Eski uygulama olan *Brahmacari* için kemer sıkma uygulamasını Manusmrti kabul etmez. Manu, katı riyazet veya oruç olan kemer sıkmayı, öğrencinin dilenilen yiyeceklerle geçimini ve sağlığa zararlı olan aşırı yemekten kaçınmayı yasakladığı gibi oruçla eş tutulan çileci bir yönü olan katı oruç tutmayı da gerekli görmez⁴⁶⁸.

Upanayana’nın bir diğer sembollerinden olan öğrencinin öğrencilik hayatı boyunca ayrılmaz bir arkadaş olan *palasa* ağacından yapılmış asayı (*dandayı*) tutmasıdır. Bilgi yolu uzun ve ıssız, öğrenci ise münzevi gezgin olarak anlamlandırılır. Bu asa, yolu kararlılıkla ve sağlam bir şekilde bitireceğinin ifadesidir. Öte yandan Vedaları koruma görevinden dolayı bir bekçiyi de sembolize etmektedir. Başka bir görüş ise öğrencinin zihin, konuşma ve beden üzerindeki kontrolü sağlamasına yardımcı olmasını temsil ettiği yönündedir⁴⁶⁹. Günlük yaşamında evin ineklerine bakmaya yardımcı olması ve tehlike zamanlarında kendini koruma silahı olarak da kullanması sebebiyle insiyenin sürekli asayı yanında tuttuğu söylenir⁴⁷⁰. Dolayısıyla bir münzeviye ait olan sopa, deriden giysi ve sadaka taşı öğrencinin sembollerindendir⁴⁷¹.

⁴⁶⁷ Sai Vidya Prashanti, “Upanayana di Sai Center Singaraja.”, *Sai Vidya Prashanti* (blog), 19 Temmuz 2013.

⁴⁶⁸ McGee, “Samskara”, s.346.

⁴⁶⁹ Hari Ravikumar, “Upanayana – A Few Aspects of the Ritual |”, *Preksha* (2018).

⁴⁷⁰ “Hindu Online Culture-Sanskaar-Upanayana”, *Hinduonline.co* (Erişim 26 Mart 2023).

⁴⁷¹ Axel Michaels, *Homo Ritualis Hindu Ritual and its Significance for Ritual Theory* (New York: Oxford University Press, 2016), s.189.

2.2.7. Upanayana ve Brahmacarya (Öğrencilik Aşraması) İlişkisi

Upanayana ritüeli ile başlayan öğrencilik aşaması (*Brahmacari-aşram*), Çocuğun evden uzakta hocanın yanında 12 ile 40 yaşları arasında eğitim görmesi aşamasıdır⁴⁷². *Brahmacarya* kelimesinin anlamı Brahman arayışı veya uygulamasıdır⁴⁷³. Bu eğitimin asıl amacı ruhsal ilerlemedir. Ancak sosyal ve yaşamsal öğretinin yanı sıra okuma, yazma, sayılar, sanat, resim ve diğer becerileri de geliştirmeyi hedefleyen kompleks bir eğitim sürecidir. Ezberleme, beceri geliştirme, karakter oluşumu ve kendini gerçekleştirme bu eğitime dahildir. Ayrıca tevazu, disiplin, sadelik, temizlik, düşüncenin saflaştırılması, yumuşak yüreklilik gibi niteliklerin kazandırılma sürecidir⁴⁷⁴. Öğrencinin öğrenmesi gereken diğer önemli değerler arasında hocaya hizmet ve onun için sadaka toplamak, itaat yoluyla pekiştirilen alçakgönüllülük, görev ve otoriteye saygı yer alır. Bu yoğun çalışma döneminde arzu, öfke, bağıllık gibi dünyevî duygularla baş edebilmeyi öğrenmek bu eğitimde ruhsal ilerleme olması için gereklidir⁴⁷⁵. Bunların yanınada kutsal sözler ve mantralar ezberletilir, zihin, beden ve konuşmayı saf tutmak için çeşitli arınma yöntemleri de öğretilir⁴⁷⁶.

Hayatın ilk aşaması olan *Brahmacarya* öğrenciyi toplumun iki kez doğmuş bir üyesi olarak ritüel ve sosyal yetişkinliğe hazırlar. Öğrencinin evinde ikamet ettiği hocasının dikkatli rehberliği altında öğrenci Veda'yı inceler ve vedik ritüeli, özellikle de beraberindeki mantralarla kutsal ateşin korunmasını öğrenir⁴⁷⁷. Ayrıca *Brahmacarya* aşamasında erkek bir Hindu bilgelere olan borcunu Vedaları öğrenerek öder. Bu anlamda oğlu olan, kurban kesen ve *Brahmacari* olarak (hocanın yanında) oturan kişi borçtan kurtularak kurtuluşu gerçekleştirebilir⁴⁷⁸. Hinduizm'de doğum ölüm ve ölüm ötesi düşüncesi *Upanayana* ritüeli ile *Brahmacarya* aşamasına geçmiş

⁴⁷² McGee, "Samskara", s.345.

⁴⁷³ Timothy Lubin, "The Vedic Student: Brahmacarin", *The Oxford History of Hinduism Hindu Law a New History of Dharmaśāstra*, ed. Patrick Olivelle - Donald R. Davis JR (New York: Oxford University, 2018), s.89.

⁴⁷⁴ Tezokur, *Hinduizm ve Kadın*, s.182.

⁴⁷⁵ Swami Sivananda, *Brahma Sutras* (India: The Divine Life Society Sivananda Ashram, Rishikesh, ts.), s.493.

⁴⁷⁶ McGee, "Samskara", s.344.

⁴⁷⁷ Lynn Teskey Denton, *Female Ascetics in Hinduism*, ed. Wendy Doniger (New York: State University, 2004), s.97.

⁴⁷⁸ Kane, *Dharmasastra*.

olan öğrencinin yaşamını şekillendirir. Gencin inisiyasyondan sonra eylemlerine birtakım kısıtlamalar, yaşamına ise yenilikler getirilir. İnisiye olan gençten *Upanayana*'dan sonra bazı dinî yetkinlikleri kazanmasıyla aldığı sorumluluk çerçevesinde yaşamını sürdürmesi beklenir.

Upanayana ritüelinde kutsal ipliği takan öğrenci için sorumluluklar başlar. Hoca öğrencinin düşüncelerini, sözlerini ve eylemlerini kontrol etmesini öğütler. *Brahmacarya*'yı düşünce, söz ve eylemde uygulayan kişinin ancak mükemmelliğe ulaşacağı söylenir⁴⁷⁹. Hoca, öğrenci olarak görev ve davranışlarını düzenleyen kurallar konusunda inisiyeye şu şekilde talimat verir: “*Sen bir öğrencisin. Hizmet yap, gündüz uyuma, öğretmene güven ve Vedaları öğren*”. İnisiye artık kutsal ateşleri yakmak ve ateşe kurbanlar sunmak için hocasına katılmaya hazırdır⁴⁸⁰. Genç yeni bir manevi hayata giriş olarak kabul edilen ve sıkı bir disiplini gerektiren bu süre boyunca hocasının evinde öğrenci olarak yaşar. Derslerinin yanı sıra sadaka dilenmek, kurban ateşiyle ilgilenmek, ev işleri ve günlük ibadet olan *Sandhyavandana* yapmak, ritüel olarak yıkanmak, kontrollü nefes almak, güneşe saygı göstermek ve Gayatri mantrasını okumak *Upanayana* öğrencisinden gün içinde yapması istenilen uygulamalardır. Evlilik aşamasına kadar iffetini korumak da bu dönemin en büyük sorumluluklarındandır⁴⁸¹.

Atharva Veda'da öğrencinin sakalından, kemerinden, geyik derisi giysisinden ve sadaka toplamasından kısaca bahsedilir. Satapatha Brahmana ise öğrenciyi dört görev ile sınırlandırır. Bunlar; su ile beslenmek, dinî ve ahlakî eylemlerde bulunmak (*karman*), ateşi gözetmek ve az uyumaktır. Aslında *Brahmacarya* aşamasının en önemli özelliği bekarlıktır ve bu metinlerde buna değinilmemiştir⁴⁸². Daha sonraki kaynaklarda iffetli bekarlığa vurgu yapılmıştır. Upanişadlarda iffetli bekarlık kurban ve *atman* bilgisiyle ilişkilendirilerek şöyle betimlenir: “*Bu nedenle insanların kurban dediği aslında iffetli kutsal bilgi öğrenciliğidir, çünkü Brahma dünyası ancak iffetli kutsal bilgi öğrenciliğiyle bulunabilir. İnsanların kurbanı aslında iffetli kutsal bilgi öğrenciliğidir, çünkü ancak iffetli kutsal bilgi öğrenciliği yaşamını arayıp bulduktan*

⁴⁷⁹ Sri Swami Sivananda, *All about Hinduism* (India: A Divine Life Society, 1999), s.28.

⁴⁸⁰ McGee, “Samskara”, s.346.

⁴⁸¹ Kane, *Dharma Sastra*, s.141.

⁴⁸² Lubin, “The Vedic Student”, s.99.

sonra kişi atmana kavuşabilir. İnsanların uzatmalı kurban sunma dedikleri aslında iffetli kutsal bilgi öğrenciliğidir, çünkü ancak iffetli kutsal bilgi öğrenciliği yaşamı yoluyla kişi gerçek ruh olan atmanı korumayı başarabilir”⁴⁸³. Öğrencilik ve bekarlığın bu metinde defalarca beraber geçmesi öğrenciliğin asıl amacını açıklamaktadır.

Doğum ve ölüm döngüsünden korkan ve kurtulmak isteyen öğrenciye hocası “*korkma, senin için ölüm yoktur! Bu geçici dünyanın bitip tükenmeyen doğum-ölüm okyanusunu geçmenin bir yolu vardır*” sözleriyle öğrenciyi teskin eder. Bu yolun *Jnana*, yani bilgi olduğu hocanın öğrenciye verdiği ilk eğitimidir. Çünkü kendisi ve kendisi olmayan arasındaki farkın ayırt edilmediği bir cehalet ve yanılgının üstesinden bilgiyle gelinir. Vedalar bilgisine başlamadan kişi bu cehaletin üstesinden gelmelidir. Vedalar eğitimi alacak olan öğrencinin bu amaca uygun niteliklere sahip olması zorunludur. Bilgi gereklidir, ancak bunu işlemek ve yaşam disiplini yapmak öğrencinin asıl görevidir. Öğrencinin bu kutsal görev için bilgileri yaşamına aktarması gerekmektedir. Dört maddeden oluşan bu bilgiler şunlardır:

1- İlk olarak cehalet perdesinin (*avidya*) kaldırılmaya çalışılmasıdır. Yani gerçek olanın Brahman gerçek olmayanın ise bu dünya ve içindekilerin olduğu bilgisine sahip olmaktır. Bu bilgiye ulaşılmadıkça diğer bilgiler ve ruhsal deneyimler gerçekleştirilemez.

2- Gerçek ve gerçek olmayan ayrımına varıldıktan sonra gerçek olmayan istenmez. Dünya arzuları bırakılır ve eylemlerden karşılık beklenmez. Hocanın yardımıyla bu yetiler öğrenciye kazandırılır.

3- Bu madde mükemmel insan yaratmanın doruk noktasını gösterir. Bu altı nitelikle açıklanır. Bunlar: “*Beden ve duyuları kontrol etmek; zihni kontrol altına almak, duyu organlarına egemen olmak ve bir kez bu organlar üzerine egemenlik kurulduktan sonra bu organlara karşılık gelen nesnelere geri dönmeyi önlemek; tahammül, konsantrasyon ve inançtır*”.

4- Özgürlüğü arzulamak; bu arzu Hinduizm felsefesinin özünü temsil eder. Arzu, öfke gibi duyguların dünyanın bağları olduğuna ve bu bağlardan kurtulmanın özgürlük

⁴⁸³ Kaya, *Hint Felsefesinin Temelleri*, s.87.

olduğuna inanılır. Dolayısıyla öğrencinin akla ve deneyimlere dayanması sağlanarak dünya hayatına bağılı insanın bağımlı bir yaratık olduğunun ve dünyanın mutlak mutluluk olmadığının farkına varması sağlanır⁴⁸⁴.

2.2.7.1. *Sandhyavandana (Brahmacarya'nın Günlük İbadeti)*

Sandhyavandana, *Upanayana* ritüelinden geçmiş gencin aldığı sorumluluklarından biridir. İkinci kez doğmuş olanların zorunlu ve bireysel günlük olarak yapması gereken ibadettir. *Sandhya* Sanskritçede birleşme anlamındadır. Bu anlama gelen bir kelime ile ibadetin yapılma zamanına vurgu yapılmış ve bu zamanla, gece ile gündüzün gün doğumu ve gün batımındaki birleşme anı kast edilmiştir. İki zaman diliminin karşılaşması bu ibadetin yapılış zamanıdır⁴⁸⁵. *Vandanam* ise ibadet ve dua anlamındadır⁴⁸⁶. Güneşe tapma ve onu selamlama ibadetidir⁴⁸⁷.

Sandhyavandana ilk üç kasta (Brahminler, Kşatriya, Vaisya) mensup ve kendisi için kutsal ip ayini yapılmış erkekler tarafından uygulanan ibadettir⁴⁸⁸. Bu ibadetin merkezinde Gayatri mantrası vardır. Hinduizm'de Avatar olan Bhişma, öldürölmek istendiği oklarla dolu yatağında bile Gayatri'nin büyüklüğünü överek “*Gayatri'nin söylendiği yerde, büyükleri tarafından çocuklar için cenaze törenleri yapılmasını içeren zamansız ölümler meydana gelmez.*” cümlesini kurmuştur. Bu nedenle Gayatri mantra inisiyenin kendisine emredilen kutsal bir emanet olarak yerine getirmesi gereken evrensel refah için yapılan bir duadır. Zihni sakinleştiren ve onu Gayatri tarafından özetlenen en yüksek gerçek üzerinde meditasyona uygun hale getiren günlük egzersizdir. Bu Gayatri mantrası tüm Dvijalar için emredilen *Sandhyavandana* adlı dinî görevin bir parçası olarak günde üç kez belirtilen şekilde zikredilir⁴⁸⁹.

İbadet, genel görüşe göre sabah ve akşam yapılması yönündedir. Ancak öğle vaktinde de yapılmasında sakınca görölmendiği gibi, Dvijaların öğle ibadetini de

⁴⁸⁴ Nihilananda, *Hinduizm*, s.101.

⁴⁸⁵ Nermin Öztürk, “Hinduizmdeki Günlük İbadetlerden: Sandhyavandanam”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Faköltesi Dergisi*, (2018), s.17.

⁴⁸⁶ “Vandana: English Translation of the Sanskrit Word”, _query=vandana, *Sanskritdictionary.org* (Erişim 29 Mart 2023).

⁴⁸⁷ Hari Ravikumar, “Upanayana – Sandhyāvandana”, 2019.

⁴⁸⁸ Öztürk, “Sandhyavandanam”, s.18.

⁴⁸⁹ Swami, *Hindu Dharma*, s.636.

yapmaları beklenir⁴⁹⁰. Günde üç kere şu zaman dilimlerinde yapılır: Sabah ibadeti güneş doğmadan önce başlar ve güneşin doğmasıyla biter. Öğlen vakti ise sabah ve öğlenin birleşme zamanı olarak kabul edilir ve o zamanda yapılır. Akşam ibadetinin vakti güneşin batmasıyla başlar ve aydınlık tamamıyla kaybolup yıldızlar görününce biter. Bu vakitler Müslümanlar'ın namaz vakitlerine benzer niteliktedir. Bu ibadete başlamadan önce Müslümanların abdestine benzer suyla ağız ve bedeni temizleme uygulaması gerçekleştirilir. Beden suya batırılarak temizlenir. Genellikle kutsal kabul edilen nehirlerde ve doğal alanlarda bu işlemi yapmak tavsiye edilir.

İbadete başlamadan önce beden temizliğinin yanında ibadet yerinin de temizlenmesi şartı vardır. Bu uygulamadan kasıt maddi kirliliğin temizlenmesi değil, manevi kirliliğin giderilerek mekânın *Sattvik* (saf) hale getirilmesidir. *Sandhyavandana* bedeni ve zihni arındırma ibadetidir. İbadet esnasındaki arındırma işlemi bazı bölümlerden oluşur. İlki *acamana* su yudumlamaktır. Üç kere su yudumlanır ve her defasında Tanrı'ya selam verilir. İkincisi *pranayama*dır. Nefes egzersizi yapılarak yaşam solğunun kontrol edilmesidir. Bu egzersiz sırasında kutsal *om* hecesi tekrarlanır. *Marjana*, bedenin belli kısımlarına ve yere vedik mantralar eşliğinde su serpmektir⁴⁹¹. Sonuncusu ise *aghamarsana*dır. İnsan doğasında olan günah tohumlarından kurtulmak ve bedenin sebep olduğu tüm kötülüklerden korunmak için yapılan duadır. Bu ibadette avuca su alınarak güneşe doğru dökme suretiyle güneşe su sunumu yapılır⁴⁹². Bunların yanında bu ibadetin en önemli özelliği Gaytri mantra okumaktır.

2.2.7.2. *Samavartana* (Mezuniyet Töreni)

Uzun süre hocasının yanında eğitim gören genç hocasının da onayıyla eğitimi bitince *Samavartana* adı verilen bir kutlamayla mezun edilir. *Upanayana*, *Brahmacarya* aşramaya giriş, *Samavartana* ise yaşamın bu aşamasının tamamlanmasıdır. *Samavartana* dönüş anlamına gelir. Öğrenciliğin bittiğinin göstergesi olan ritüel banyoya (*snana*) atıfta bulunarak mezun öğrenciye *Snataka* yıkanmış mezun denir. Evlilik gerçekleşip *Grhastya* aşamasına geçene kadarki süre

⁴⁹⁰ Ravikumar, "Upanayana – Sandhyāvandana".

⁴⁹¹ Michaels, *Homo Ritualis Hindu Ritual and its Significance for Ritual Theory*, s.17-20-137.

⁴⁹² Öztürk, "Sandhyavandanam", s.27.

Snataka olarak adlandırılır⁴⁹³. Bu dönem, öğrenci ve evli erkek arasında bir ara dönemdir. *Smavartana* ikinci aşama olan evlilik aşamasına geçilmek istendiğine dair beyan niteliği taşır⁴⁹⁴. Diğer şekliyle evlilik aşamasına geçmeyi tercih etmeyerek inziva yaşamını seçen gencin bu ritüelden geçmesine gerek görülmez.

Samavartana da öğrenci için üç mezuniyet derecesi bulunur: Veda mezun, kuralın mezunu ve Veda ve kuralın mezunudur. Kural mezunundan kasıt öğrencinin ritüelleri yönetebilmesidir. Üçüncü derece, yani Veda ve kural mezunu daha kıymetlidir. Bu şekilde mezun olan öğrencinin hem ritüel bilgisinin hem de Veda metinleri bilgisinin olduğunu gösterir. Öğrenci başarısız olsa bile son banyoyu yaptıktan sonra yine de *Snataka* olarak kabul edilir. Dharmasastra kutsal metni, öğrenme ve liyakat düzeyi zayıf olsa bile üç tür mezuniyetten herhangi biriyle ritüelleri yönetebilme onurunu almaya veya adaklardan kalanları almaya hak kazandığını savunur⁴⁹⁵.

Samavartana, kişinin hocasının yanında vedik disiplinle ilgili çalışmasını tamamladıktan sonra eve ve sosyal hayatına dönmesini ifade eder⁴⁹⁶. Öğrenci, öğrenciliğinin simgesi olan asa ve kuşağı bırakarak banyo yapar ve yeni giysiler giyer. Tanrılara ve kutsal varlıklara adakta bulunur. *Upanayana* ve mezuniyet töreninde yakılan ateş, evlilik *samskarasında* ve tüm ev sahibi ayinlerinde yakılan ateşle aynıdır. *Upanayana* ve *Samsavartana* ritüellerinde ateş kurbanlarında aynı sözler kullanılır ve *Upanayana*'nın sembollerinden olan çıra çubuklarıyla ateş yakılır. Bu anlamda *Brahmacari*'nin ateş adakları mantralar eşliğinde çıra çubuklarıdır. İlaveten bu adaklar *Snataka* döneminde tereyağı sunumları iken evlilik aşamasında tahıllardır⁴⁹⁷.

Mezun olduktan sonra kutsal iplik sol omuzdan sağa değiştirilir. Uzun eğitim yolculuğundan sonra eve “hoş geldin” anlamında tatlılar ve su ikramları yapılır. Eğitim süresince yaşamını günlük hayatın koşuşturmacasından uzakta, hocasının inziva yerinde geçiren genç adam bu kısa ritüelle topluma yeniden kazandırılır. Uzun yıllar

⁴⁹³ Timothy Lubin, “The Vedic Graduate”, *The Oxford History of Hinduism Hindu Law a New History of Dharmaśāstra*, ed. Patrick Olivelle - Donal R. Davis JR., thk. Gavin Flood (New York: Oxford University, 2018), s.115.

⁴⁹⁴ Kapani, *The Philosophical Concept of Samskara*, s.29.

⁴⁹⁵ Lubin, “The Vedic Graduate”, s.114.

⁴⁹⁶ Swami, *Hindu Dharma*, s.612.

⁴⁹⁷ Lubin, “The Vedic Graduate”, s.117-118.

edindiği entelektüel bilgi, kendisine öğretilen değerler ve dinî kurallar da inisiye edilmiş genç aracılığıyla topluma aktarılır.

2.3. KURTULUŞ FİKRİNDE *VİVAHA*: EVLİLİK SAMSKARASI

Kurtuluş fikrinde evlilik ritüeli aile kurma aşaması ile önem kazanmıştır. Hinduizm’de aile *aşramasının* kurtuluş için önem kazanmasıyla beraber evlilik *samskarası* da kurtuluşun bir parçası haline gelmiştir. Aile ve erkek çocukla neslin devam edeceği ve erkek çocuğun kurtuluşla olan ilişkisi evlilik *samskarasının* kurtuluştaki amacını açıklar niteliktedir. Bu sebeple evlilik ritüelindeki sembolik ifadeler, yapılan ayinler ve okunan mantraların hepsinin soyun devamı ve erkek çocuk için yapıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca evliliğin dinî gelenekteki nitelendirilmesine göre aile *aşraması* dinî bir görev ve birçok dünyevî ve ruhsal sorumlulukların üstlenilmesidir. Bu aşamada erkekten istenilen görevlerden biri soy için ve babasının kurtuluşunu gerçekleştirebilmesi için cenaze ritüellerini yönetecek olan bir oğula sahip olmasıdır.

Evlenmeyen erkeğe kurbanlız ifadesinin kullanılması teolojide ve kurban ibadetinde kadının konumunu açığa çıkartmasının yanı sıra erkeği aile kurma aşamasına geçmeye teşvik maksatlı olduğu da görülmüştür. Kurtuluş fikrinde evlilik inanan bir erkek için borç, görev ve sorumluluk olarak dinî kural çerçevesinde belirlenmiştir. Kurtuluşa dahil olan aile ve fertleri ve onların rolleri kurtuluş anlamında konunun hedeflerindendir.

Vivaha samskarasının ayinlerinin genel olarak dinî ve örfi gelenekleri kapsadığı tespit edilmiştir. Ancak ateş ayini dinî içerikli olup evliliğin kutsanması amaçlıdır. Bu hedefler doğrultusunda konu; “Kurtuluş Fikrinde Evliliğe Yüklenen Anlam”, “Evlilik *Samskarasının* Yapılış Amacı”, “Hinduizm’in Teolojisinde Kadın”, “*Kanya Samskara* (Kadının İnisiyasyonu)”, “Aile *Aşraması* (*Grhastya*)” ve “*Vivaha*: Evlilik *Samskarası*” başlıkları altında işlenmiştir.

2.3.1. Kurtuluş Fikrinde Evliliğe Yüklenen Anlam

Bütün dinlerin yaratılış ve ahiret fikrinin şekillendirdiği orta dönem olan dünya hayatı dolayısıyla mücadele dönemi ile karşılaşılır. Hinduizm’de bu mücadele

döneminin büyük bir kısmını evlilik aşaması kapsar. Aile kurma aşaması da olan bu zaman dilimi birçok görevlerle şekillenir. Evlilik olarak tercüme edilen *Vivaha* kelimesi de belirli görevlerin üstlenilmesi anlamına gelir⁴⁹⁸. Bu görevler dinî olup her bir Hindu erkek ve kadının bu görevleri önemle yerine getirmeleri istenir. Evlilik bir zorunluluk değil tercihe bırakılmıştır. Öğrencilik aşamasından sonra bir Hindu erkek isterse *sannyasin* olarak kalabilir. Ancak mecburiyet olmamakla beraber evlilik için teşvik edici söylemler yanında aile aşaması tavsiye edilir. Bu anlamda aile aşamasını yaşamayan ve oğlu olmayan bir erkek için kurtuluş yaşanmayacağı gibi evlenmeyen erkeğin yarım, eksik ve kurbandsız olduğu yönündeki ifadeler Hinduizm metinlerinde rastlanır. Buna göre evlenmeyen ve erkek çocuğu olmayan erkek bir Hindu yarım kabul edilir, ancak evlilik yaşamında eşiyle ve oğlu olunca tam olabilir. Rig Veda metinlerinde ev sahibi olarak tanrılara kurban sunumu ve oğullar doğurmak evliliğin en önemli amacı olarak sunulur⁴⁹⁹. Diğer yönüyle evlenmeyen Hindu bir erkeğin kurbandsız olarak adlandırılmasının başka bir sebebi de erkek bir Hindu'nun evlenmeden kurban borcunu ödeyememesidir. Hindu bir erkek tanrılara, atalara ve bilgelere borçlu olarak dünyaya gelir. Bu borç kurbanla ilişkilendirilir. Vedalar döneminde (M.Ö. 1500-1000) ateşe kurban ritüelleri söz konusuken sonraki dönemlerde kurban anlamının değişmesiyle yerini borç kavramına bırakır. Bilgelere olan borç öğrencilik aşamasında kişinin kendini Vedalar eğitimine kurban olarak vermesiyle ödenir. Tanrılara olan borç, evlilik aşamasında kurban ateşiyedir. Atalara olan borçtan ise oğul sahibi olmakla kurtuluş sağlanır. Dolayısıyla son iki borcun ödenmesi evliliğe bağlanır⁵⁰⁰. Bu anlamda evlilik erkek için büyük bir dinî sorumluluk, görev ve adanmaktır.

Mokşaya ulaşmanın yolu olarak gösterilen dünyadan el etek çekmek, çileci yaşam gibi ifadelerin zamanla değiştiği görülür. Dolayısıyla *sannyasin*lerin kurtuluş yolunda izledikleri feragat yolunun toplumsal işleyişi bozması gerekçesiyle dinî uygulamadan kaldırılmayarak revize etme yoluna gidilmiştir. Bu dinî misyonu olan kişiler sosyal düzene katılmayarak yaşamlarını münzevi şekilde sürdürürler. Ancak bilginin ve bilgelerin ön plana çıktığı Upanişadlar döneminde kişilerin toplumdan

⁴⁹⁸ Achari, "Samskaras: The Hindu Sacraments", s.17.

⁴⁹⁹ Kane, *Dharma Sastra*, s.216.

⁵⁰⁰ Holdrege, "Dharma", s.232.

soyutlanmadan da kurtuluşa ulaşabileceği düşüncesi oluşmuştur. Devam eden süreçte bilgi kişi dünyadan vazgeçen biri değil aksine dünyaya bağlanmadan ona katılan kişi olarak tarif edilmiştir. Sosyal hayata katılan ve karşılık beklenmeden dinî eylemlerin yapılması koşuluyla hayatın içinde olmanın daha doğru olduğuna inanılan bir süreç başlamıştır. Bu anlamda Bhagavat Gita kitabında eylem ve eylemsizlik kavramalarına değinilir. Bu kitapta eylemsizlik durumunun yanlış olduğu ve doğru olanın karşılık beklemeden eylemde bulunmak olduğu anlatılır⁵⁰¹. Bu değişen inanca göre sosyal bir düzeninin inşa edilme çabası vardır. Nitekim sadece dinî değil neslin devamı, toplumun düzeni ve ekonomik ihtiyaçların karşılanması da bu kişilerin düzene katılması açısından önemlidir. Eylemsizlik durumunun tehlikelerinin farkında olan Hindu aklı, şüphesiz *aşrama* sistemini devreye sokarak çözüm üretebilmiştir⁵⁰². Bunların yanında bu sistem dinden soyutlanmadığı gibi din merkezdedir, dinî bir kural ve hatta evlilik aşaması erkek için dinî bir görev olarak tanımlanmıştır.

Öğrencilik aşamasında Vedaların öğrenilmesi Jnana Marga olan bilgi ağırlıklı kurtuluş yolunu deneyimlemeye fırsat tanır. Evlilik aşaması daha fazla ritüel ve kurban adakları gibi eylem içerikli bir dönem olduğundan Karma Marga olan eylem yoluyla kurtuluş için çalışılır. Dünyevî sevgi ve yaşantıyı terk etmeyi isteyen inziva *aşraması* ise Bhakti kurtuluş yolundandır. Bu sistem Hindu bir erkeğin bütün kurtuluş yollarını deneyimleyerek kolay bir şekilde yaşamını kurtuluşla sonlandırmasına yardımcı olur.

Aşrama düzeninin bir parçası olmak *dharma* gereği Brahman'ın parçası olmaktır, çünkü *dharma* Brahman'dır. Ayrıca *aşramalarla* sosyal düzenin korunmasını sağlayan tanrı Vişnunun düzenine dahil olunur. Vişnu, bazen rahip (Vamana), bazen kral (Ram), bazen çoban (Krişna), olmak gibi toplumun verimli bir üyesi olarak çeşitli ölümlü formlar (Avatar) içerisinde tezahür eder. Vişnu hem Veda'nın yollarıyla aydınlanmaya hem de hayatı dolu dolu, akıllıca yaşamaya örnektir⁵⁰³. Bu örnekle kurtuluşu topluma karışarak hayatın içinde, ama aynı zamanda arzu ve bağlılıkların gerçek olmadığına farkında olan kimselerin gerçekleştirebileceği dinî ve kolektif bilince işlenir. Sınırsız istek ve arzulardan oluşan insanın bu duygulardan sıyrılması

⁵⁰¹ Mohandash k. Gandhi, *Gandhi'ye Göre Bhagavat Gita*, çev. Vecihi Karadoğan - Seda Darcan (İstanbul: Kaknüs, 2020), s.71.

⁵⁰² Olivelle, *The Ashrama System*, s.4.

⁵⁰³ Pattanaik, *40 Insights Into Hinduism*, s.62.

pek kolay değildir. Bunun farkında olan Hindu aklı insanı doğuştan itibaren bu duygularının üstesinden gelebilecek duruma getirmeye çalışır. *Samskara* ritüelleri zihin algısının arttırılarak bu insanî duyguların en aza indirilmesi gibi hedefler belirler. Bu anlamda insanın yaşamı boyunca doğumdan itibaren sık aralıklarla belirlenmiş *samskaralar* aracılığıyla duygularına kapılmadan sürekli olarak gerçeğin hatırlanmasına yardımcı olması bakımından önemlidir. Yine bu duyguların kısa süreliğine olsa da tatmini için *aşrama* sistemi oluşturulmuştur. Bu sistemde tamamen yaşama bağlılık yoktur. Erkek Hindu'nun yaşamı dörde bölünerek bu yaşamın sadece bir kısmını kapsayan aile aşaması dünyevî özellik taşır. Diğer üçü ise, ruhsal ilerleme süreçleridir.

Aile aşamasını kurtuluşa ilişkilendiren bazı kavramlar ve bu kavramlar çerçevesinde sorumluluklar vardır. Bunların başında *dharma* gelir. Kişi *dharmaya* göre yaşadığı müddetçe kurtuluşa erebilir. Evlilik de *dharma* kanunlarından olup bir Hindu'nun dinî vazifesidir. Evlilik aracılığıyla kişi maddi kazanç ve erkek çocuk elde edebilmektedir. Maddi kazanç olan *artha* ve neslin devamını ifade den *kama* ise evliliğin *dharmasıdır*. Dolayısıyla yine *dharma* gereği bir Hindu evlenip *kama* ve *arthadan* ibaret olan görevlerini yerine getirmelidir⁵⁰⁴. Evlilik aşamasında zenginlik istenmelidir. Ancak bu zenginlik yine dünyevî zevk ve arzular için değil aksine dinî görevler için kullanılmalıdır. Elde edilen maddiyatla öğrencilik aşamasında olan *brahmacarinlere* çalışmayı terk eden *sannyasinlere* ve din adamlarına yardımda bulunmak *artha* kavramının gereğidir. Diğer bir kavram olan *kamadan* kasıt ise erkek çocuk arzudur⁵⁰⁵. Erkek çocuğa bakış açısı ve onun değeri kurtuluşa ilişkisi bakımından anlam bularak erkek çocuğuna babasını cehennemden kurtaran Putra, yani oğul lakabı verilir. Aynı zamanda erkek çocuk ölen babasının bedenlenmesine yardımcı olur ve hatta cehennem durağında olan babasını kurtarır. Kurtuluşu garanti eden erkek çocuk arzusu evliliğin başlıca nedenidir⁵⁰⁶.

Kurban, Hinduizm'in başlangıcından bu yana içeriği ve sunuları değişse de uygulaması devam eden önemli bir ritüeldir. Bütün *samskaraların* da baş figürü ateş

⁵⁰⁴ Olivelle, *The Ashrama System*, s.217.

⁵⁰⁵ Jaipal Singh, "Hindu, Hinduism ve Hindustan: Bölüm IV", *bolaji.com* (Erişim 13 Nisan 2023).

⁵⁰⁶ Holdrege, "Dharma", s.232; Bkz. Mishra, *Hinduism Ritüel*, s.314-305.

aracılığıyla tanrılara sunulan kurbandır. Kurban, yaratılış metinlerinde de yer alır. Bu anlamda Prajapati'nin yaratılış için kendini kurban etmesi çok bilinen bir anlatıdır. Bu ve benzer kurban anlatılarında kurbandan yaratılış meydana geldiği ve tanrıların bile kurban aracılığıyla ölümsüzlüğe kavuştuğu anlatılır. Mitolojiye göre, *“Tanrılar ilk başta bizim gibi ölümlüydüler ve yeryüzünde insanlarla birlikte yaşarlardı. Kurbanı doğru bir şekilde yerine getirerek cennete ve ölümsüzlüğe kavuştular. Kurban yoluyla ölümsüzlüğü elde eden tanrılar insanı yeryüzünde geride bıraktılar. Ancak insanların onları cennete kadar takip etmediğinden emin olmak istediler. Kendilerini sürekli iyilik için kışkırtan insanlardan tiksinen tanrılar dünyayı terk etmeye karar verdiler. İnsanların onları takip etmelerini önlemek için tanrılar, yeryüzündeki tüm kurban izlerini sildiler. İnsanların kurban etme bilgisine erişimini engellemeye çabaladılar. Ancak vedik bilginler (rsi), bilginin Vedalar aracılığıyla gelecek nesillere aktarıldığını keşfettiler”*. Dolayısıyla kurban tanrılar için olduğu gibi insanlar için de ölümsüzlüğün kaynağı olmuştur. Hinduizm’de insanların tanrılar gibi olması ve onlara benzemesi istenir. İnsanların tanrılara benzemesi Brahminlerde sıkça tekrar eden konulardandır. Bunun sebebi tanrısal aleme yakın olma isteği ve ruhsal olarak ilerleme çabasıdır. Bu çaba ölümsüzlük yolu olan tanrıların yoluna doğru ilerleyerek kazanılabilir. Yani tanrıların uyguladıkları kurban ritüelini insan da aynı şekilde uyguladığında kurtuluşa erebilir.

Kurban yeniden doğumu da sembolize eder. Cenaze *samskaras*ında ateşte yakılan cenazenin yok olması değil, aksine yeniden doğumu temsil eder. Adeta ateş bir babadır ve ondan yeni bir insan doğar. Bu inanca göre erkeğin üç doğumundan söz edilir: ilki biyolojik doğum olan anne babasından, ikincisi ruhsal doğum olan kurban töreninden ve üçüncüsü ölü yakma ateşinden doğmaktır⁵⁰⁷. Bu sebeple evlilik aşamasında kurtuluşa ulaşabilmek için kurban adakları en önemli ayinlerdendir. Erkek ve kadının kurtuluşu da bu ritüellere bağlanır. Erkek bu adakları tek başına yapamaz. Bu sebeple kurtuluşa erebilmesi için evlenmesi gerekir. *Samskaraların* en önemlisinin evlilik olması da yine bu adaklar çerçevesindedir. Aile aşamasının da gerekli görülmesi bu sebeptendir.

⁵⁰⁷ Olivelle, *The Ashrama System*, s.37-38-39.

Evlilik olgusu insan yaşamının büyük bir kısmını kapsayarak kadın ve erkek olmak üzere iki kişi tarafından yaşanır. Ancak evlilik kurtuluş kavramıyla ilişkilendirildiğinde ikisi arasında ayrım ortaya çıkar. Bu anlamda ailede erkeğin kurtuluşu için birçok yollar vardır, ancak kadın için aynı şey söz konusu değildir. Metinlerden anlaşıldığına göre kadın tek başına kurban adağı sunamadığı gibi tek başına kurtuluşa ulaşamaz ve *Brahmacarin* olarak öğrenci ve *Sannyasin* de olamaz. Hatta bazı metinlerde kadınların Vedaları okuması konusunda da şüpheler vardır. Bazı dönemlerde bunları yapan kadınlar olsa da dinî gelenekte ve kurtuluş inancında pek yeri yoktur. Kadın ancak kocasının yanında kurban adaklarına katılarak ev içi görevlerini yerine getirerek ve en önemlisi eşine sadakatiyle kurtuluşa erebildiği bilgisine ulaşılır⁵⁰⁸.

2.3.2. Evlilik *Samskarasının* Yapılış Amacı

Hinduizm’de Vedalar (M.Ö. 1500-1000) ve Upanişadlar dönemlerinde din ve dinî yaşantıyı şekillendiren ahiret inancının başkalaşması evliliğin amacını da etkilemiştir. Vedalar döneminde evlilik çok çocuk isteğine dayanan sosyal bir olgudur ve bu dönemde dinî bir amaç görülmemekle beraber evlilikle ilgili bir mecburiyet de bulunmamaktadır⁵⁰⁹. Aile o dönemde de dinin merkezindedir, ancak kurtuluş fikriyle ilişkisi yoktur. Esasen bu dönemin düşüncesi yaşanan dünya üzerine yoğunlaşmıştır. Bu dönemde nadiren cennet veya ölümsüzlük ifadelerine rastlansa da dünya yaşantısı ve bu yaşantının mutlu sürdürülebilmesi ön plandadır⁵¹⁰. Evliliğin Vedalar döneminde sosyal ve dinî bir yapı oluşturmaları bakımından iki amacından söz edilebilir. Sosyal bir olgu olduğu gibi şüphesiz çok çocuk olması, özellikle güç kaynağı olan erkek çocuk olması o dönemin de vaz geçilmez isteklerinden olmuştur. Böylece Vedalar döneminin evliliğe bakış açısını yorumlayacak olursak evlilik, dünyevî bir neşe ve çok çocuk arzusunun tatmini olarak özetlenebilir. Evlilik ritüeliyle çiftin birlikteliğinin kutsanması ve doğurganlığın sağlanması hedeflenir⁵¹¹. Bu sebeple tanrılara dua ve teşekkür etmenin tek dinî amaç olduğu görülür. *Jatakarma samskarasında* da olduğu

⁵⁰⁸ Katherine K. Young, “Sankara on the Salvation of Women and Sudras”, *Godesses and Women in the Indic Religious Tradition Brills Indological Library*, ed. Johonnes Bronkhorst - Arvind Sharma (Boston: Brill, 2005), s.141.

⁵⁰⁹ Mishra, *Hinduism Ritüel*, s.305.

⁵¹⁰ Katherine K. Young, “Women and Hinduism”, *Women in Indian Religions*, ed. Arvind Sharma (India: Oxford University, 2002), s.5.

⁵¹¹ McGee, “Samskara”, s.349.

gibi erkek çocuğu olan babanın ateşe adaklarını sunması bir teşekkür ifadesidir. Diğer bir amaç ise yine dünyevî isteklerinin yerine getirilmesidir. Buna da erkek çocuğu olmasını isteyen babanın kurban adağında bulunduğu *Garbhadhana samskara*sı örnek verilebilir. Dolayısıyla hem teşekkür ifadesi hem de nesil, refah ve uzun ömür isteklerinin oluşması çerçevesinde bu dönemin evlilik anlayışının dinî ve dünyevî amaçları kapsadığı söylenebilir.

Evlilik Veda metinlerinde adı geçen birkaç *samskara* arasından en fazla öne çıkanıdır. Ancak o dönem *samskara* olarak adlandırılmadığı gibi sistemli bir anlatı da yoktur. Diğer Veda metinlerine nispeten Rig Veda metinlerinde daha fazla görülen evlilik ritüeli hakkındaki bilgilerin dağınıklığından dolayı bütüncül bir bilgi sahibi olunmamakla beraber basit birkaç ritüel şeklinde anlatılır. Ancak Atharva Veda metinlerinde bu ritüelin karışıklığının giderilmesiyle belli bir düzen sağlanmıştır⁵¹².

Bir erkek ve kadının resmî olan beraberliği isteğe bağlı bir sosyal olay olmaktan çıkarak Brahmanalar döneminde bir zorunluluk haline gelmiştir. Dharmasastralar döneminde ise dinî bir emir biçimini almıştır. Brahmanalarda evliliğin zorunluluk haline gelmesi şu sözlerle ifade edilir; “*Kadın gerçekten de kişinin benliğinin yarısıdır; bu nedenle, bir erkek bir eş sağlamadığı sürece bir erkek çocuk sahibi olamaz ve bu nedenle o zamana kadar tamamlanamaz; ama resmi bir birliktelikle karısını güvence altına aldığı anda, neseb sahibi olur ve sonra tamamlanır*”. Dharmasastrada evliliğin iki ana amacı açıklanır. Birincisi, erkeğin dinî törenleri yapabilmesine yol açmasıdır. İkinci amaç ise, babasının ölümünden sonra onu cehenneme gitmekten kurtarmak için ayinleri yapabilen oğulun olmasıdır. Manu da aynı şekilde oğulların doğmasının eşe (yani evliliğe) bağlı olduğunu ve dinî törenler için eşin gerekli olduğunu söyler. Dolayısıyla bir erkek ve bir kadının isteğe bağlı resmî birliğinin Dharmasastralarda, Smṛti’de ve Gṛahyasutralarda sadece dinî bir tören olarak değil, yapılması gereken bir emir olarak nasıl sistemleştiği görülür. Oluşan *aśrama* sistemiyle beraber *aśramalar*ın en önemlisi evlilik olmuştur. Evlilik bu sistemdeki konumuna göre dinî bir görev olarak kurtuluşun merkezinde yer almıştır.

⁵¹² Mishra, *Hinduism Ritual*, s.357.

Böylece evlenmeyen erkek büyük günah işlemiş ve atalarına karşı görevini yapmamış sayılmıştır⁵¹³.

Evlilik *aşrama* sistemiyle düzenli bir şekilde dinin içine yerleştirilmiştir. Bu sistemde Hinduizm'in direkleri olan üç Vedaları öğrenmek ön plandadır. *Aşramaların* ilki olan öğrencilikte Vedalar eğitimi tamamlanır. Sonraki gelen süreç olan evlilik hayatında da Vedalar evin reisi olan baba tarafından okunmaya devam eder. Evlilik, *Upanayana* inisiyasyon *samskarasından* geçerek ikinci bir doğumu deneyimlemiş olan erkek için zaten var olan dinî sorumluluklarını ve öğrendiği *dharmayı* devam ettirmesine vesiledir. Öğrencilik yıllarında teorik olarak öğrendiği her şeyi pratikte uygulama yeri aile aşamasıdır⁵¹⁴. Hatta *Upanayanadan* geçmiş Hindu bir erkeğe yapması gereken bir görev olarak sunulur. Kadın için de aynı şey söz konusudur. Evlilik kadının *Upanayanasıdır* ve kocası gurusu (hoca) dur. *Vivaha samskarası* *Upanayanaya* tabi olmayan kadın için dinî sorumluluğun başlangıcıdır. Evlilikle eğitim hayatına başlar ve kocasından Veda bilgisini alabilir. Ancak bunda bir zorunluluk olmamakla beraber Hinduizm'de kadınların Vedaları öğrenmesi konusu da açıklık kazanmamış konulardandır. Nitekim modern dönemlerde aşılmaya çalışılsa da bu konuda katı olan Hindular da vardır.

Dinî kurallara göre belirlenen uygun eşler bir araya geldikten sonra bu birliği kutsamak ve neslin devam ettirilmesi için evlilik *samskara* ritüeli yapılır. Evlilik *samskarasının* kapsadığı ayin ve törenlerin çoğu çiftin çocuk doğurma konusundaki ortak görevleri (*dharma*) ile doğrudan ilişkilidir. Oğul, ailenin devamlılığını sağlar ve kurbanlar ile anma ayinleri (*Sraddha*) gerçekleştirerek ailenin atalarının cennete erişmesine yardımcı olur. Gelin, sözleşmelerine ve ortak *dharmalarına* tanık olması için çiftin önündeki kutsal ateşe bu birliğin refah ve bereketinin sembolleri olan tahıl ve tereyağı gıdalarını kurban olarak sunar. Gıdaları ateşe uzatırken şöyle dua eder: “Kocam çok yaşasın, akrabalarım refaha kavuşsun. Bu tahıllar bize refah getirsın ve bizi birleştirsın⁵¹⁵.” Bu uygulamalara baktığımızda evlilik *samskarasının* dinî boyutu olduğu açıkça anlaşılır. *Vivaha samskarasında* birçok dinî ritüelle, mantralarla aile

⁵¹³ Mishra, *Hinduism Ritüel*, s.305.

⁵¹⁴ Achari, “Samskaras: The Hindu Sacraments”, s.18.

⁵¹⁵ McGee, “Samskara”, s.350.

yaşamına arındırılmış ve kutsanmış olarak geçilerek uzun yıllar sürecek olan çiftin dinî görevleri başlatılır. Yine *Vivaha* da kutsal ateş ritüelin en önemli parçasıdır. Ateşle özdeşleştirilen tanrı Agninin evliliğe şahit kılınması için evlilik ahdi ateş önünde gerçekleştirilir. Bu şekilde tanrının şahitliğindeki evliliğin uzun ömürlü olacağına inanılır⁵¹⁶.

Nesillerin devamı, insanî duyguların tatmini, *dharma* gereği sorumlulukların yerine getirilmesi ve *Sraddha* cenaze ayinlerini yapabilecek erkek çocuk gerekliliği evlilik *samskarasının* amaçları olarak özetlenir⁵¹⁷. Oğulun önemine neredeyse her *samskarada* değinilmiştir. Bu Hinduizm'in kurtuluş fikrinin kimin üzerinden gerçekleşeceği ile yakından ilişkilidir. Bu nedenle kurtuluşun oğul üzerinden gerçekleşeceği dinî gelenek ve kutsal metinlerde de görülür. Erkeğin üstünlüğü sadece dinî ritüeller, ibadetler ve kurtuluşla sınırlı olmayıp aile yaşamında da durum böyledir. Örneğin, doğumdan itibaren *samskaraları* yöneten babadır. Erkek, evde tanrısal konumdadır. Aynı zamanda cenaze ritüelinde erkek çocuğu olmayanın cennete bile gidemeyeceği inancı yine erkeğin kutsallığını gösterir. Daha geç dönemlerde yazılmış olan *Garuda Puranalar*da da “İyi bir oğul babasının ömrünü uzatır ve öbür dünyaya gittiğinde onu sefaletten kurtaran hediyeler verir.” ifadeleri oğulun anlamını açıklar⁵¹⁸. Bu açıklamalar doğrultusunda *Vivaha samskarasıyla* aile hayatına başlayacak olan çift erkek çocuk için adaklarda bulunur. *Garbhadhana samskarasını* da bazı aileler evlilik *samskarasıyla* birleştirerek yaparlar. *Garbhadhana samskarası*, neslin devam ettirilmesi amaçlı yapılan *samskaradır*. Soy erkek çocuk üzerinden devam edeceği için bu ritüelde temel amaç erkek çocuk üzerinedir. Oğul babadır, baba oğuldur, ikisi ayrı düşünülemez⁵¹⁹, denkleminde de anlaşılacağı üzere evliliğin tek değişmeyen amacının erkek çocuk isteği olduğu söylenebilir. Kadına bakış açısı da bu değer çerçevesindedir. Kadın sadece erkek çocuğu dünyaya getirip nesli devam ettirebildiği sürece bir kıymet kazanır.

Hinduizm'de evlilik zamanla daha kesin bir şekilde dinî bir hüviyet kazanmıştır. Bu yüzden Hindular evlilikle tanrılara daha fazla yaklaşıldığını düşünerek

⁵¹⁶ Srinivasan, *Hinduism for Dummies*, 2011, s.266.

⁵¹⁷ Rama Ramanuja Achari, *The Hindu Sacrament of Marriage* (Simha, ts.), s.5.

⁵¹⁸ *The Garuda Purana (Saroddhara)*, çev. Ernest Wood vd. (Allahabad: Panini Office, 1911), s.45.

⁵¹⁹ Kapani, *The Philosophical Concept of samskara*, s.23.

onu dinî bir bakış açısıyla talep etmektedirler. Ayrıca, evlilik aşamasından geçmenin kişiyi kurtuluşa yaklaştıracığı da düşünülmektedir. Evliliğin önem derecesinde inancın büyük payı olduğu gibi sosyal bir olgu olduğu da unutulmamalıdır. Evlilik dinî ve sosyal olarak bir doruk noktasıdır. Dinî anlamda oğul ve kurban aracılığıyla kişinin kurtuluşunu sağladığı gibi sosyal anlamda da aile olmadan toplumun şekillenmeyeceği farkındalığını oluşturur. Bütün toplumlar için ve Hindu toplumu için de aile merkezdedir. Evlilik dinî bir görev olmasının yanı sıra sosyal ve toplumsal bir görevdir. Bunun farkına varan Hindu toplumu evlilik kurumuna çok önem vermiştir. Toplumun temelini oluşturan ailenin reisi konumundaki erkeğin bir öğretmen, bir asker, bir devlet adamı, bir tüccar, bir bilim adamı ve bir işçi olarak toplumsal görevini yerine getirmesi zorunluluğu vardır⁵²⁰. Bu toplumsal bir gereklilik olsa da dinî bir kural olarak *aşramalarda* belirlenmiştir.

2.3.3. Hinduizm'in Teolojisinde Kadın

Hinduizm teolojisine göre evlilik koca/baba, eş/anne ve oğul üçlüsünden oluşur. Bu üçlünün ailede dinî bir misyonu bulunur. Baba ruhsal bir makama sahiptir. Kadın kocasını ev içi ritüellerde tamamlayan konumdadır⁵²¹. Oğul ise babaya cenneti kazandıracak kişidir. Baba ve oğul kutsal metinlerde ve kurtuluş öğretilerinde sıkça anılır. Böylece kurtuluşa bu ikilinin ulaşacağı söylenebilir. Ailedeki bu üçlünün bir parçası olan annenin, yani kadının ise Hinduizm teolojisinde yeri yoktur.

Birçok toplumda veya dinde kadının ikinci planda olduğu görülmektedir. Kadının sosyal olarak ikinci planda olmasının temel nedenleri olarak daha çok ev işleri ve çocuk sorumluluğuna sahip olması veya eski savaş toplumlarında kadının savaş ortamlarına fiziksel olarak güç yetirememesi gösterilebilir. Bu, toplumsal olarak kadının geride olduğunu açıklar. Ancak Hinduizm'de kadının toplumda geri kalmışlığının nedeni kendisine biçilmiş toplumsal görevler olsa da dinî gelenekte de manevi açıdan kirli ve değersiz kabul edilir. Kadının değersiz statüsü kutsal metinlerde yer almıştır. Özellikle Manu Kanunnamesinde⁵²² kadının değersizliğini gösteren

⁵²⁰ Nihilalanda, *Ruhun Kurtuluşunda Hinduizm*, s.62.

⁵²¹ Olivelle, *The Ashrama System*, s.41-42.

⁵²² Manu'nun yazmış olduğu Hinduizm'in sosyal sorumlulukları ve dinî görevlerini belirten eski kutsal metinlerindendir. "Manu", *Encyclopedia of World Religions Encyclopedia of Hinduism*, ed. Constance A Jones - James D Ryan (New York: Facts on File, 2007), s.278; "Laws of Manu",

küçültücü ifadeler bulunur⁵²³. Manu'ya göre genç veya yaşlı bir kadın, yaşamının hiçbir döneminde ve kendi evinde bile bağımsız olarak hiçbir şey yapmamalıdır. Manu, evlilikte erkeğe sınırsız hak tanırken kadına ise hiçbir şekilde kıymet vermemiştir. “Kadınlar, çocuklukta babalarına, gençlikte kocalarına ve ölümde oğullarına tabi olmalı” şeklindeki Manu'nun sözü Hinduizm'in kadına karşı olan bakışını özetler niteliktedir⁵²⁴. Manu kanunları kadını sınıfsız toplum olarak kabul edilen Sudralarla eşit seviyede konumlandırmıştır. Aynı şekilde Puranalarda⁵²⁵ da kadının Sudra sınıfıyla eş tutulduğuna dair örneklerle rastlanır⁵²⁶.

Vedalar döneminde (M.Ö. 1500-1000) kadın, nispeten Brahminler ve destanlar dönemine göre daha değerlidir. Örneğin Vedalar döneminde kadına dine giriş ritüelleri yapılarak dinî bir statü de verilmiştir. Yine bu dönem, Vedaları besteleyen dört yüzün üstünde *Rişilerden* yirmi biri kadın *Rişikalardır*⁵²⁷. Brahmanalar döneminde öteki ayrımının daha keskin hale gelmesiyle insanî bakış açısı olumsuz yönde değişmiştir. Bu dönem saf ve saf olmayan sınıf ayrımlarının da üst seviyelere çıktığı görülür. Ayrımcı bir slogan olan saf olmayanlar kategorisine kadınlar da dahil edilmiştir. Bunda din adamı sınıfının rolü büyüktür. Dolayısıyla dinî gelenekteki bazı dönemlerde kadın tanrısal makamlara bile çıkabiliyorken bazı metinlerde ve görüşlerde erkekten sonra geldiği, bazılarında ise hiç yeri olmadığı görülür. Kadının kurtuluşu konusunda modernitenin etkisiyle biraz yumuşama olsa da dindar Hindular için bu hala tartışma konusudur.

2.3.4. Kanya Samskara (Kadının İnisiasyonu)

Hinduizm'de kadının pek bir değerinin olmadığı bütün *samskaraların* erkek bir Hindu için yapılmasından da açıkça görülmektedir. Çünkü sadece erkek bir Hindu'nun kurtuluşa erebileceği düşünülür ve hatta bazı metinlerde kadınlar Sudra sınıfıyla eşit

Encyclopedia of World Religions Encyclopedia of Hinduism, ed. Constance A. Jones - James D Ryan (New York: Facts on File, 2007), s.259.

⁵²³ Şeyma Nur Deniz, *Hinduizm'de Evlilik Ritüeli* (Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Ve Din Bilimleri Yüksek Lisans Tezi, 2001), s.29-30.

⁵²⁴ Young, “Women and Hinduism”, s.11.

⁵²⁵ Puranalar, Antik Hint döneminden kalma evrenin yaratılışı, Tanrı ve kral anlatıları ve Hint dünyasına dair inanışları içeren mitolojileri anlatan metinlerdir. Tezokur, *Hinduizm ve Kadın*, s.36.

⁵²⁶ Tezokur, *Hinduizm ve Kadın*, s.17-29-40.

⁵²⁷ Tezokur, *Hinduizm ve Kadın*, s.17.

tutularak kurtuluşa eremedikleri gibi insani ve toplumsal olarak da aşağı görülürler⁵²⁸. Sadece aile aşamasında bir nebze de olsa kadın ehemmiyet kazanır. Bunların yanı sıra kadın için yapılan tek *samskara* da evlilik *samskarası*dır⁵²⁹.

Evlilik yoluyla erkeğin kurtuluşu kadına bağlanır ve kadın için de erkek kurtuluş sebebi sayılır. Erkek için *Upanayana* inisiyasyon *samskarası* uygulanarak ruhsal bir ilerleme söz konusuysen kadın için böyle özel bir ritüel yoktur⁵³⁰. Kadının kusurlu kabul edilmesi sebebiyle evlilik *samskarası*yla ancak eşi aracılığıyla inisiyasyonu gerçekleştirebilir. *Kanya samskara* gelinin kutsallığı anlamına gelir. Evlilik *samskarası* ile birlikte yapılan bir ritüelle kadının inisiyasyonu gerçekleştirilir⁵³¹. Bu sebeple *Upanayana* inisiyasyon *samskarasındaki* uygulamaların birçoğu gelin ve damadın evlilik *samskarası* sırasında gerçekleştirilen ritüellerle benzerlik gösterir. Örneğin, kalbe dokunmayı içeren *Hridayaspr*s ayini hoca ile öğrenci ve karı ile koca arasındaki yakınlığın göstergesidir. Öğrencinin ve karısının bir taşla bindiği bir ayin olan *Aşmarohana* öğrencinin hocasına ve öğrencilik görevlerine bağlılığını ve bir eşin ise kocasına ve ev işlerine olan bağlılığını sembolize eder. İlâveten el ele tutuşmak *Hastagrahana*, güneşe bakmak *Suryavilokana* ve *Dhruvadarsana* kutup yıldızına bakmak hem *Upanayana* hem de *Vivaha samskaralarında* ortak yapılan ritüellerdir⁵³². Kadının ruhsal geçişini ifade eden evlilikte koca, kadının hocası olarak kabul edilir. Kadının boynuna takılan *Mangalastra* ise onun kutsal ipliğidir⁵³³. Erkeğin kutsal iplikle hocasına bağlanması gibi kadının da boynuna takılan *Mangalastra* ile kocasına bağımlı olduğu simgelenir. Bu aslında kadını kocasıyla en azından ritüel anlamda eşit duruma getirme çabasıdır⁵³⁴. Erkeğin öğrencilik aşamasında yaktığı kurban ateşi beraber yakılır ve kadın bu şekilde ruhsal bir düzleme kavuşmuş olur. Bu *samskara* aracılığıyla kadın birtakım görevler üstlenir. Ancak Vedalar eğitimi alması tartışmalı bir konudur. Bazı kadınların Vedaları öğrenmiş olduğu bilinse de genel görüş

⁵²⁸ Young, “Women and Hinduism”, s.8-9-11.

⁵²⁹ Klostermaier, *A Survey of Hinduism*, 2007, s.44.

⁵³⁰ Michaels, “History of Hinduism”, s.90.

⁵³¹ Achari, *The Hindu Sacrament of Marriage*, s.30.

⁵³² McGee, “Samskara”, s.345.

⁵³³ Swami, *Hindu Dharma*, s.649.

⁵³⁴ Stephanie W. Jamison, “Roles for Women in Vedic Grauta Ritual”, *Goddesses and Women the Indic Religious Tradition*, ed. Arvind Sharma - Johannes Bronkhorst (Leiden- Boston: Brill, 2005), s.5.

kadınların Vedaları okumamasıdır⁵³⁵. Bu sebeple erkekten farklı bir inisiyasyon söz konusudur. Çünkü erkeğin genel olarak Veda eğitimi üzerinedir. Bu durumda kadının inisiyasyonu kurban ritüelleri, erkek çocuk doğurması ve eşine itaat gibi durumları kapsar.

Kadının kurtuluş anlamında dinî görevlerde yeri bulunmazken evlilikle beraber bir paya sahip olduğu görülmektedir. Aslında bu durumun Hinduizm'in alışlagelmiş olan kadına bakışını iyileştirme çabası olarak sunulduğu görülür. Ancak bu çabanın bile kadının kurtuluşunun erkeğe bağlanması noktasında başarılı olmadığı açıktır. Bazı metinlerde erkeğe tanrısallık makamı verilir. Kadının bu makama göre eşine saygı göstermesi zorunludur. Dinî ritüellerde eşine yardımcı ve kurtuluş için erkek çocuk doğurma gibi görevleri vardır. On dokuzuncu yüzyıldan beri yasaklanmış olan kadının ölen eşinin cenaze ateşinde diri diri yakılması (sati)⁵³⁶, eşine sadakatin göstergesi olarak yapması istenilen en son görevidir⁵³⁷. Dolayısıyla kadın sayılan görevleri yerine getirdiğinde ve kocasına sınırsız itaat ettiğinde kurtuluşa ulaşabilir⁵³⁸.

2.3.5. Aile Aşraması (Grhastya)

Hinduizm'de aile kurumunun, her dönem için dinin bir parçası olduğu söylenemez. Bazı dönemler aile yaşantısının dinin ekseninden çıktığı görülür. Zamansal açıdan değerlendirilecek olursa ilk olarak Hinduizm'in başlangıcı kabul edilen Vedalar dönemine (M.Ö. 1500-1000) bakmak gereklidir. Vedalar döneminde aile din ve Vedaların kurban ritüelleriyle doğrudan ilişkilidir. Bu dönem çok çocuk isteği ve dünya yaşamının iyi geçmesi sebebiyle kurban adakları ailenin dinî yaşantısını yansıtır. Vedalardan sonra, Hinduizm'in inanç sisteminin değişmeye başladığı dönemlerde aile yaşamından vaz geçildiği görülür. Bu vaz geçiş inanç sisteminden bir kopuştur. Vedalar döneminin çok fazla eyleme dayalı ve ritüel içerikli olması eleştirilmiş ve böyle bir dinî yaşantı yerine feragat yaşamı popiler hale

⁵³⁵ Bunun sebebi kadınların ve Sudraların kirli kabul edilmesidir. Onların bu durumunun Vedaların kutsallığına gölge düşüreceğinden korkulmaktadır. Manu kadınların Veda eğitimi almadan inisiyasyonlarının olabileceğini söyler. Evlilik samskarasında da Vedalar yerine Puranalardan ilahiler okuyabilirler. Özellikle Vedaların özü kabul edilen Gayatri mantrasını Brahman sınıfı dışındakilerin ve kadınların okuması yasaklanmıştır McGee, "Samskara", s.336.

⁵³⁶ Young, "Women and Hinduism", s.22.

⁵³⁷ Klostermaier, *A Survey of Hinduism*, 2007, s.152.

⁵³⁸ Young, "Sankara on the Salvation of Women and Sudras", s.141.

gelmiştir. Birçok açıdan vedik dünyanın dinî sisteminin değişmesi ve bunun yaşama yansması sonucu, yaşam şeklinde de köklü bir dönüşüme yol açmıştır: Köy hayatı yaban hayatına, evlilik bekarlığa, ekonomik üretkenlik ekonomik durgunluğa, ritüel eylemler ritüel eylemsizliğe, dışa dönük gözlemler ise içsel erdem ve deneyime doğru radikal bir değişimin yaşandığını göstermiştir.

Kurtuluşun ön plana çıktığı Vedalardan sonraki dönemlerde ritüellerle ve erkek çocukla kurtuluşun olmasının imkansızlığı da ortaya çıkmıştır. Bu değişen inanışa göre ailenin ve babanın kurtuluşunu sağlayacak erkek çocuk önemini yitirir. Dolayısıyla kurtuluş olarak görülen oğul kavramının ve kurban adaklarının anlamını yitirmesiyle evliliğin Vedalar dönemine kıyasla azaldığı görülür. Değişen dönemde *samsara* ve kurtuluş kavramlarına göre yaşam şekillenir. Bu çerçevede dünyevî yaşantıdan vaz geçmek kurtuluş olarak bu dönemin dinî yaşantısını yansıtır.

İnsan düzleminde neslin devam ettirilmesi için gerekli olan arzu duygusu yaratılışın oluşması için tanrılarda da vardır. Vedalarda Prajapati örneği üzerinden yaratılış için arzunun gerekliliği vurgulanır. Tanrılar örneği üzerinden insan yaşamının şekillendirilmesine göre, insanda da soy arzusu için bu yaratıcı isteğin olması gerekir. Ancak değişen teolojiye göre böyle bir arzu cehaletin ürünü olarak değerlendirilir ve gidiş geliş döngüsünü uzattığına inanılır. Bu kapsamda arzu ve cehaletin sonucu olan bağılıktan kurtulmak asıl hedeftir. Bu bağlardan kurtulmak için aile yaşamından uzak durulmuştur.

Dünya yaşamını bırakarak kendini Brahman'a adama şeklindeki yaşantının sosyal ve dinî sıkıntılar doğurması sebebiyle bu dinî yaşayışın değiştirilmesi yönünde fikirler ortaya atılmıştır. Bu yaşayışa en çok karşı çıkanlar Brahminler olmuştur. Onlar ritüellerin bırakılmamasını ve ritüeller olmadan Brahman'la birlik olmayacağını öne sürmüştür. Bu anlamda ritüellerin din adamı sınıflarınca desteklendiği hatta oluşumlarında büyük paya sahip olduğu bilgisini göz önünde bulundurmak gerekir. *Aşrama* sisteminin oluşumu da yine Brahmanalar döneminde olduğu büyük olasılıklar arasındadır⁵³⁹. Onlar, bu ritüel sistemlerin bir parçası olduklarından dolayı inancın eylemsiz olmayacağı yönünde mücadele etmiş olmalılar. Hinduizm'in ritüeller dinî

⁵³⁹ Olivelle, *The Ashrama System*, s.64-65-67-96-96.

olarak da adlandırılmasına vesile olacak kadar çok eylemlerin olmasından hareketle Brahminler'in bu konuda başarılı oldukları anlaşılır.

Bu hususlar doğrultusunda *Grhastya*, yani aile *aşraması* sırasıyla “Hinduizm Teolojisinde Aile'nin Görevi”, “Hinduizm Teolojisinde Ailenin Önemi” ve “Aile *Aşramasında Kadın'ın Rolü*” başlıkları altında ele alınmıştır.

2.3.5.1. Hinduizm Teolojisinde Aile'nin Görevi

Brahminlerin büyük desteği ile toplumsal ve sosyal düzenin devam ettirilmesi gibi gerekçelerle dinî bir kural olarak *aşrama* sistemi oluşmuştur. Bu sistemin en önemli aşaması olan aile hayatı ölüm sonrası yaşam inancına göre değişikliğe uğramıştır. Buna paralel olarak evlilik, *kama* ve *artha* kavramlarıyla desteklenmiştir. Artık her şeyden vaz geçerek değil yaparak, yaşayarak ve hissederek Brahman'ı bulma yoluna doğru bir ivme gerçekleşmiştir. Buna göre neslin devamı ve gerekli dünyevî duyguların karşılanması da Brahman birliğini yaşayabilmek için gerekli görülerek dinî alana dahil edilmiştir. Din anlamında ailenin en önemli görevi, kurban ateşini yakarak ateşin tanrısı Agni aracılığıyla Brahman'a ulaşabilmektir. Yine öğrencilere ve feragat aşamasında olan *sannyasinlere* yiyecek vermek aile aşamasının görevlerindendir. Bu görev kapsamında aile diğer üç *aşramanın* yaşam kaynağı ve dayanağı olması bakımından toplum için gerekli olan yaşam biçimidir⁵⁴⁰. Bu sebeple aile bu aşamada maddi kazanç elde etmelidir. Ancak maddi kazanç bile dünyaya bağlanmak için değil, aksine dinî görev olarak istenir⁵⁴¹.

Vedalar döneminde (M.Ö. 1500-1000) eylem genellikle dünyevî istekler için yapılmıştır. Ancak Upanişadlar dönemindeki dünyanın yanılgı olduğu, gerçeğin ise sadece Brahman olduğu inancına göre, yaşanan dünya önemini yitirmiştir. Bu dünya görüşü eylemlere de yansımış olup yapılan bütün dinî eylemlerin dünyevî bir karşılığını beklememe felsefesi gelişmiştir. Aile yaşamındaki *kama* ve *artha* dünyevî zevk olarak görülse de aynı zamanda Hinduizm'de kişiyi kurtuluşa götürecek dinî bir görev olarak tanımlanır⁵⁴². Bu anlamda Bhagavat Gita'da karşılıksız eylemin tanımı

⁵⁴⁰ Dermot Killingley, “Kama”, *The Hindu World*, ed. Sushil Mittal - Thursbuy Gene (Canada: Taylor & Francis, 2005), s.269.

⁵⁴¹ Nihilananda, *Hinduizm*, s.64.

⁵⁴² Vivekananda, *Maya ve Yanılsama*.

üzerinde çok durulur. Bu metne göre yapılan eylemin karşılığı veya sonucu beklenmemelidir. Açıkça ifade edilirse bu yeni inanca göre, yolun nereye çıktığı veya nasıl olduğu önemli değil sadece yolda olmak ön planda tutulur. Bhagavat Gita’da savaşmayacağını söyleyen Arjuna’ya da sonucu ne olursa olsun eylemde bulunması şöyle tavsiye edilir: “*Ya savaşta ölüp cenneti kazanırsın ya da dünya hükümrانlığını sürersin. Onun için savaşmaya karar vermiş olarak kalk ey Kaunteya...!*”⁵⁴³.

Upanayana samskarasıyla öğrencilik aşamasına başlayan öğrenciye hocası Veda eğitimi vermenin yanı sıra sonraki yaşantıları doğrultusunda şöyle tavsiyelerde bulunur: “*Doğruyu söyleyin. Yasaya (dharma) uyun. Günlük Vedaları okumayı ihmal etmeyin. Öğretmen için hediyelerde bulunun ve sonra da vermeyi devam ettirin, neslinizin devamını sağlayın. Çünkü çoğalma tıpkı kurban gibi evliliğin şartı olan dinî bir görevdir*”⁵⁴⁴. Bu metinde aile aşamasının görevleri hakkında ip uçları belirir.

Aile aşamasındaki bireylere beş önemli dinî vazife verilmiştir. Bunlar; “*Veda öğretileri üzerine çalışmak, doğru ritüelleri uygulayarak her gün tanrılara ibadet etmek ve onlara kurban sunmak, bu dünyadan ayrılan ataların ruhlarına yiyecek ve içecek sunmak, hayvanlara, doğaya iyi davranmak ve konuklara, evsizlere, yoksullara sevgiyle yaklaşmaktır*”⁵⁴⁵. İnsanların bu görevleri yerine getirmesiyle toplumsal düzen de sağlanmış olur. Bu anlamda aile Hindu teslisinde koruyucu tanrı olan Vişnu’nun göreviyle ilişkilendirilir. Evlilik samskarasında damat Vişnu ile, gelin ise Lakşmi ile özdeşleştirilir. Burada vurgulanmak istenilen çiftin bu tanrılarla ilişkilendirilen görev benzerliğidir⁵⁴⁶.

Hinduizm’in inanç sisteminde kurban tanrı, evren ve insan birliğini ifade eden mistik bir inancı içinde barındırır. Buna göre, kurban tanrılar ve insanlar arasındaki makro kozmos olarak evren ve mikro kozmos olarak birey arasındaki bağın ritüel bir ifadesidir. Ateş aracılığıyla insan kozmosla birliğe ulaşır. Tanrının fiziksel görünümü olan evren aracılığıyla da Brahman’la birlik yaşanır. Bu düşünce, tanrıların, insanların ve evrenin tek bir kaynaktan çıktığının, aralarında görünmez bir bağ olduğunun

⁵⁴³ Bhagavadgītā, s.33.

⁵⁴⁴ Olivelle, *The Ashrama System*, s.42.

⁵⁴⁵ Nihilananda, *Hinduizm*, s.62.

⁵⁴⁶ Achari, “Samskaras: The Hindu Sacraments”.

ifadesidir. Ateş tanrısı Agni gökyüzünde güneş olarak, sıcak bölgede şimşek olarak ve yeryüzünde kurban ateşi ve dünyevî ritüellerin ateşi olarak kabul edilir. Bu nedenle insan ve kozmos arasındaki denge günlük ev ritüelleri aracılığıyla tanrılara ve atalara yapılan adakların ateş kurbanlarına bağlanmasıdır. Bu ilişkiler bağı çerçevesinde kurban aracılığıyla kozmosu beslemek ve sürdürmek ailenin en önemli görevidir⁵⁴⁷.

Ev ateşini her gün yakmak basit bir ev ritüelidir. Yine günlük olarak yapılan ateş tanrısı ve aile tanrılarına birkaç sunu adamak ailenin görevlerindendir. Örneğin, günlük adaklardan olan *Agnihotra* şu şekilde yapılır: Güneş doğmadan önce aile reisi tanrısal ateşi *Garhapatya* canlandırır, sonra ineğini sağlar ya da sağılmış sütü getirtir. Sütten bir kaşık dolusu alarak önce ateş tanrısı Agni'ye sunar, arkasından da istediği tanrılara bir sunu olsun diye ateşin içine boşaltır. Bu sabah sunusu hem güneşin doğuşunu selamlamak hem de ailenin refahını, mutluluğunu sağlamak amacıyla uygulanır.

Vedalar döneminin (M.Ö. 1500-1000) en belirgin görevi kurban adakları, nesli devam ettirmek ve maddi kazanç elde etmek için çalışmaktır. Vedalar döneminden beri ateşe kurban adakları veya insan tanrılara yiyecek sunumları Hinduizm'in önemli ritüellerindendir. Hinduizm'de kurban ibadeti Brahman'la iletişim kurma aracı olarak görüldüğünden aile aşamasında da bu kurban ibadetleri önemle devam ettirilir. Aile kurma aşamasını ilgilendiren doğum *samskaralarının* hepsinde ateş yakma ve ateşe yemek sunma adakları yapılır. Bu sunular aracılığıyla baba çocuğunun sağlıklı ve erkek olması dileğinde bulunur. Yani bu isteği Agni aracılığıyla Brahman'a iletir. *Samskara* ritüellerinin yanı sıra günlük ev ateşleri de yakılır. Ev ateşi *Vivaha* evlilik *samskarasıyla* başlatılır. Düğün zamanında başlatılan ateş aile aşamasında devam eder. Sabah ve akşam bu ateşe kurbanlık adaklar sunulur. Bu sunular da aile aşamasındaki kadın ve erkeğin görevlerindendir⁵⁴⁸. Diğer bir görev ise neslin devam ettirilmesidir. Bu da *kama* kavramıyla karşılanır. Nesli devam ettiren erkek çocuktur ve bu sebeple *kamanın* en önemli görevinin erkek çocuk olduğunu söylemek bu kavramı özetler niteliktedir. Yine bu aşamada maddi kazanç elde etmeyi ön gören

⁵⁴⁷ Angela Sumegi, *Understanding Death an Introduction to Ideas of Self and the Afterlife in World Religions* (New Delhi, India: John Wiley & Sons, 2014), s.167-168.

⁵⁴⁸ Achari, *The Hindu Sacrament of Marriage*, s.60.

artha kavramı çerçevesinde oluşan çalışma görevidir. *Artha*, aile reisi olan babanın ailesi için maddi kazanç elde etmesi anlamına gelir.

Hinduizm'in ana teması ruh ve ruhun mükemmelleşmesidir, dolayısıyla bütün uygulanan ritüeller de ruh içindir. Bu sebeple ruhsal yardıma maddi yardımdan daha çok önem verilir. Esasen Hindu bilginleri, maddi haz ve acının toplam oranlarının değişmeyeceğine inanmışlardır. Yani onlar, aç insanın yine acıkacağı, hasta insanın yine kendini hasta hissedeceği önermesinden yola çıkarak maddi bir ilerleme ve mükemmelleşmenin mümkün olmayacağı yönünde fikir beyan etmişlerdir⁵⁴⁹. Bunun aksine ruhsal bir ilerlemenin imkân dahilinde olması öngörüldüğünde terbiye edilerek düzeltilen ruhun maddeyi de olumlu etkilediği sonucuna varılır. Aynı zamanda, disipline edilmiş bir ruh beraberinde toplumsal refahı da getirir. Bu açıklamalar çerçevesinde *aşrama* sistemiyle sınırları ve kuralları belirlenmiş olan kadın ve erkeğin aile aşamasındaki görevlerini yerine getirmeleriyle mükemmel insan ve toplum düzeni oluşturulmak istenmiştir.

2.3.5.2. Hinduizm Teolojisinde Ailenin Önemi

Upanayana inisiyasyon *samskarasından* geçerek öğrencilik aşamasına başlayan Hindu bir erkek bu aşamayı da yine bir ritüelle sonlandırır. Ancak kişi evlilik aşamasına geçmeye karar verdiğinde *Vivaha* evlilik *samskarası* öğrenciliğin bittiğinin göstergesi olduğu için ayrı bir ritüel uygulamasına ihtiyaç duyulmaz. Ayrıca öğrencilikten sonra aile aşamasına geçildiğinde bu seçilen yaşamdan geri dönülmez. Hindu erkek evlilik veya münzevi yaşamı seçme konusunda özgürdür, ancak herhangi bir yol seçildiğinde onunla devam etme zorunluluğu vardır. Bu sebeple *aşramalar* belli bir düzene oturtulmuş aşama olarak tanımlanmıştır.

Yaşam tarzları *aşrama* olarak sistemleştirilmediği dönemlerde kalıcı bir yaşamı ifade etmekteydi. Örneğin, öğrencilik aşamasından sonra evliliği seçen bir erkek artık aile aşamasında devam etmekteydi. Ya da feragat yaşamını seçen erkek artık evlenememekteydi. Ancak *aşrama* sistemiyle kalıcı yaşam biçimleri geçici olarak değiştirilmiştir⁵⁵⁰. *Aşrama* sistemine göre kademeli olarak mükemmelliğe

⁵⁴⁹ Nikhilananda, *Hinduizm*, s.65.

⁵⁵⁰ Olivelle, *The Ashrama System*, s.30-32.

doğru bir ilerleme sağlanır. Yaşamın evrelere bölünerek ilerleyişi güneş sistemine şu şekilde benzetilmiştir: “*Şafak vakti güneş ufukta yükselir ve gün ilerledikçe daha çok ısı ve ışık yayarak öğle vakti zirveye ulaşır. Öğleden sonra batmaya başlar, ışık ve ısı giderek azalır ve akşam üstü başka bölgeleri aydınlatmak üzere ufukta batar*”⁵⁵¹. Güneşin ufukta yükselmesi öğrenci aşamasını, en zirvede olduğu öğle vakti aile aşamasını, öğleden sonraki batma süreci inziva yaşamını ve en son battıktan sonra yeniden doğmasıyla kişilerin ölüp ruhsal dünyaya yeniden doğması anlamında feragat aşaması kastedilir.

Vivaha samskara ritüellerinin en önemlisi olarak kabul edilir. Bunun dinî açıdan nedeni evlilik *samskarası* ile erkek ve kadının görev ve sorumluluklarının (*dharma*) uygulanacağı bir döneme girildiğinin ilan edilmesidir. Vedalardan beri kutsal metinlerde ve gelenekte evliliğin kutsallığına vurgu yapılır. Bu anlamda Manu, evliliği erkek ve kadının en yüksek *dharma*sı olarak övmüştür. Yajnavalkya Smṛti’ye göre evlilik hayatı kişinin belirlenmiş görevleri yerine getirmesine (*dharma*) ve borçlarını ödemesine yardımcı olur. Ayrıca aile hayatı bir refah (*artha*) ve zevk (*kama*) kaynağı olarak açıklanır. Bunların yanında tüm *samskaralar* evlilik aşamasına bağlıdır. Evlilikle doğum *samskaraları* başlar ve takip eden süreçte çocukluk, ergenlik, evlilik ve cenaze *samskaralarının* hepsi bir aile ortamında yapılır. Bu sebeple *Grahyasutra* ve *Dharmaśāstra* metinleri *samskaraları* açıklamaya evlilikle başlar. *Aśramaların* en önemlisi ev sahibi aşamasıdır. Bunun önemi şu şekilde açıklanır. “*Tüm canlıların yaşamak için oksijene bağımlı olması gibi yaşamın diğer evrelerinin üyeleri de ev sahiplerine bağlı olarak hayatlarını sürdürürler*”. Bu da diğer yaşam evresindeki kişilerin bakımının ve refahının aile aşamasındaki erkeğin görev ve sorumluluklarına bağlandığını gösterir. Örneğin, öğrencilerin ve *sannyasinlerin* beslenmesi bu guruba ait olduğu için aile aşamasında maddi kazanç talep etme *artha* kavramı çerçevesinde erkeğin görevi olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla yaşamın diğer üç aşamasındaki insanlar her gün ev sahibinin bilgisi ve yemeğiyle beslendiğinden yaşamın aile aşamasının diğerlerine göre en faydalı ve iyisi olarak kabul edilir⁵⁵².

⁵⁵¹ Nihilalanda, *Ruhun Kurtuluşunda Hinduizm*, s.62.

⁵⁵² McGee, “Samskara”, s.348.

2.3.5.3. Aile Aşramasında Kadının Rolü

Aşrama sisteminden olan aile hayatı erkek bir Hindu'nun kurtuluşuna odaklansa da bu dönemde erkeğin tek başına kurtuluşa kavuşamayacağı açıktır. Bu yaşamın diğer baş aktörü şüphesiz kadındır. Bu sebeple kadının aile içindeki misyonu ve dinî görevleri dikkate değerdir. Aile hayatında erkek bazı metinlerde tanrı bazılarında guru makamında evin ruhani lideri konumundadır. Kadın ise bu makama saygı duyarak ev içi ritüellerde erkeğin yanında durmaktadır. İkisinin ritüellerdeki görevleri *samskara* ritüellerinden de anlaşılır. Çünkü *samskara* ritüellerinin hepsi aileyi ilgilendirir. *Vivaha* evlilik *samskarasıyla* başlayarak aile yaşamında da devam eden neslin devam etmesi için doğum öncesi ve doğum zamanı *samskaralar* uygulanır. Bunların hepsi ebeveynin yapması istenilen görevlerdendir. Bu ritüelleri din adamı yönetir. Ancak din adamı olmadığında veya gerek duyulmadığında babanın da ailede dinî bir vasfı olması dolayısıyla ritüelleri yönetebilir. Anne ise ritüellerde sadece hazır bulunması gerekir. Kadının ritüelde yeri olmasına rağmen yaptıkları sınırlıdır. Hatta ona ayrılan bölümde oturmaktan başka kadının herhangi bir eylemi görülmez. Dolayısıyla aile aşamasında kadını var eden büyük görev sadece ritüellerin bir parçası olmasıdır⁵⁵³. Kadın olmadığında erkek bu ritüelleri yapamaz özellikle kurban adaklarını uygulayamaz. Bu anlamda evlilik, kadınlar için kısmen de olsa bir eş ve anne olarak var oldukları tek kimlik belirleyici bir dönemdir⁵⁵⁴.

Tanrıların bekar erkeklerin kurban sunularını kabul etmeyeceği gibi bir inanç vardır. Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere tanrıların da evliliğe teşvik ettiği söylemler aile aşamasının önemini gösterir niteliktedir. Rig Veda metninde kadın için kurbanın arka yarısı tasviri yapılır. Bunun gibi birçok metinde çeşitli ifadelerle Kurban ritüellerinde kadının önemi ve erkek kadın birliği vurgulanır⁵⁵⁵. Kadının erkeğin bedeninden ayrılarak yaratıldığını anlatan mitolojide kadının erkeğin yarısı olduğu ve erkek kadın birliğinin önemi anlaşılır. Kadın ve erkek birliği Upanişadlarda şöyle anlatılır; *“Başlangıçta bu evren insan Puruşa biçiminde ruhtu [Atman]. Çevresine baktı, kendinden başka bir şey göremedi. Sonra ilkin ‘Benim’ dedi böylece ‘ben’ sözcüğü doğdu. Onun için bugün birine seslenilse önce ‘Benim’ der, sonra başka ne adı varsa*

⁵⁵³ Jamison, “Roles for Women in Vedic Grauta Ritual”, s.2-3.

⁵⁵⁴ Young, “Women and Hinduism”, s.7.

⁵⁵⁵ Olivelle, *The Ashrama System*, s.41.

onu söyler. Bütün bunlardan önceki zamanda (pürva) o bütün kötülükleri yaktığı (ush) için ona Purusha denmiştir. Bunu bilen kişi, onun önüne geçmeye çalışanı yakar. O korktu. O yüzden yalnız olan korkar. Sonra şöyle düşündü: Madem yalnızım neden korkayım ki? O zaman korkusu geçti, çünkü korkacak ne vardı ki? İkinci kişi olursa korku olurdu. Ama hiç zevk almıyordu. O yüzden yalnız olan zevk almaz. İkinci kişi olsun istedi. Erkeği ve kadını kapsayacak kadar genişti. Yere düşüp (pat) kendini ikiye böldü. Böylece koca (pati) ve karı (patni) ortaya çıktı. O nedenle Yajnavalkya'nın dediği söz doğrudur: "Kişi bir bütünün yarısı gibidir." Bu yüzden bu boşluk, kadın tarafından doldurulur. Erkek onunla birleşti ve insanlar ortaya çıktı"⁵⁵⁶. Buradaki anlatıya göre erkeğe yarım denilmesi yaratılışa da bağlanır. İnanca göre yaratılışa ayrılmış olan kadın ve erkek evlilik samskarası aracılığıyla ve kurban ritüelleriyle tekrar bütünlüğe kavuşur. Yarım kabul edilen erkeğin başka bir tamamlanma sebebi ise erkek çocuğa sahip olmasıdır. Bunun şartı da yine evlilik, evlenmeyen ve oğlu olmayan erkek yarım kabul edilir. Dolayısıyla erkeği tamamlayacak olan ritüelleri beraber uygulayacağı bir eş ve kurtarıcı kabul edilen oğuldur.

Vedalar döneminde (M.Ö. 1500-1000), sonraki dönemlere göre kadın için söylemler bir nebze daha yumuşaktır. Kadının ailedeki rolü de daha büyüktür. Kadını ayıran ifadeler en fazla Barahmanalar döneminde rastlanır. Bu dönemde kadının saf olmayışı ortaya atılmıştır. Bu düşünceye göre kadın ruhsal olarak kirlidir. Devam eden süreçte kadınların toplumsal faaliyetlerde bulunmaları yasaklanmıştır. Kadının yemek sofrasında kocasından sonra yemek yemesi ve miras alamaması gibi katı uygulamalarla karşılaşmıştır⁵⁵⁷.

2.3.6. Vivaha: Evlilik Samskarası

Evlilik samskarası için farklı anlamlar barındıran birçok Sanskritçe kelime vardır.

1. *Pañigrahana*: El ele tutuşmak
2. *Kalyaṇa*: Uğurlu bir durum
3. *Udvaha*: Kızın babasının evinden çıkarılması

⁵⁵⁶ *Upaṇiṣadlar*, s.9-10; Bkz. Tezokur, *Hinduizm ve Kadın*, s.27; Ayrıca O'flaherty, *Hindu Mitolojisi*, s.30.

⁵⁵⁷ Young, "Women and Hinduism", s.8.

4. *Vivaha*: İlgili özel sorumlulukları ve görevleri üstlenmek, bir ev sahibinin hayatı (*Grhastya*)
5. *Pariṇaya* veya *Pariṇayana*: Kutsal ateşin etrafında yürümek
6. *Upayama*: Yaklaşmak ve kendininkini yapmak.

Bu kavramlar arasından konuyla ilişkisi olan, görev ve sorumlulukları üstlenme ve ev sahibi hayatı anlamına gelen *Vivaha samskarası*dır⁵⁵⁸. Vedalarda evlilik *Vahatu* kelimesiyle basit bir ritüel olarak geçer. Evlilik kavramları olan *Vivaha* ve *Vahatu* her ikisi de *Vaha* taşımak kökünden türemiştir⁵⁵⁹. Kelime anlamından da anlaşılacağı gibi evliliğin dinî anlamı ritüel görevlerin üstlenilmesidir. Bu görevlerin uygulanması sadece evliliğe bağlıdır. Ateş kurbanları ile ilgili bir kısıtlama olduğundan dolayı bekar veya vaz geçen bir erkek ritüel sorumlulukları üstlenemeyeceği için ateşe kurban sunumu yapamaz. Tanrıların ondan kurbanı kabul edebilmesi için evlilik *samskarası*yla bir eş edinmelidir. Esasen dinî gelenekte çiftlerin bir araya gelme nedeni büyük oranda kurban ritüeli ve soyun devamının sağlanmasıdır.

Evlilik uygulamaları genel itibariyle Veda metinlerine dayandırılır. Bu dönemdeki belli temel uygulamalara Brahminler tarafından eklenen farklı törenlerle *Vivaha samskarası* genişlemiştir. Evlilik ritüel uygulamaları belli bir sırayı takip etse de öncesi ve sonrasına göre bazı farklılıklar belirir. Örneğin, bazı metinlerde yedi adım ayininin en son yapıldığı söylenirken bazılarında ise yedi bilgenin takımyıldızına bakma şeklindedir. Aslında sıralarının çok da önemi yoktur. Çünkü evlilik bir dizi ritüel silsilesinden oluşur ve bunların sırasına takılmadan hepsinin *Vivaha samskarasını* ifade eden bütün bir ayin olarak yapılması gerekir⁵⁶⁰.

Evlilik ritüelinde aile, kast, kabile veya mezhebe göre birçok farklı uygulamalar bulunur. Ancak *Vivaha samskarasında* evliliğin dinî boyutu olan beş temel özelliği vardır⁵⁶¹:

1. *Vag-Danam*: Nişan töreni, ebeveyn onayı istemek

⁵⁵⁸ Achari, *The Hindu Sacrament of Marriage*, s.12.

⁵⁵⁹ Nilakshi Sengupta, *Evolution of Hindu Marriage with Special Reference to Rituals* (India: ProQuest, 1958), s.34.

⁵⁶⁰ Kane, *Dharma Sastra*, s.217.

⁵⁶¹ Achari, *The Hindu Sacrament of Marriage*, s.21.

2.*Vara-Varanam*: Gelini veren kişi tarafından damadın törensel olarak onurlandırılması.

3.*Kanya-Danam*: Gelinin damada resmi olarak verilmesi.

4.*Pani-Pidanam*: Damat tarafından gelinin elinin alınması.

5. *Sapta-Padi*: Yedi adım ayini⁵⁶².

Tüm *samskaralarda* olduğu gibi *Vivaha samskarasında* da ateş ritüeli vardır. Çünkü ateş ve ateş tanrısı Agniye kurban sunuları dinin merkezinde olan ritüellerdendir. Her *samskarada* da ateş tanrısı Agninin aracı tanrı olması ateşin dindeki yerini ve önemini gösterir. Vedalardan (M.Ö. 1500-1000) beri farklı uygulamalar olsa da evlilik ritüelinin vaz geçilmezi ateş kurbanıdır. Evlilik ritüelinin başında ateş yakılır. Çift *dharma*, *artha* ve *kamanın* rehberliğinde hayat süreceklerine dair söz vererek ateşin etrafında üç kez döner. Bunun amacı bu birlikteliğe ateşin şahit kılınmasıdır⁵⁶³. Bu şekildeki bir uygulama ile çift arasında sonsuz olarak ruhsal birliğin sağlanması istenmiştir⁵⁶⁴. Hinduizm’de boşanma istenilmeyen bir durum olduğu için aile temelinin ateş tanrısı Agni şahitliğinde sağlam atılması amaçlanır.

Evlilik ritüelinin diğeri bir önemli uygulaması yedi adım ayinidir. *Saptapadi* adı verilen yedi adım ayini hem dinî hem medeni kanunlarca evliliğin olmazsa olmazlarındandır. Çiftin birlikte devam edeceği yaşam yolunu ve yine beraber uygulayacakları ritüelleri temsil eder. Bu ayinle yaşam yolculuğunun ilk yedi adımı atılır⁵⁶⁵. Hint Medeni Kanun’u ateş sunağının etrafındaki yedinci adımın tamamlanmasının ardından evliliğin kanunen oluştuğunu kabul eder⁵⁶⁶. Bu ayin şöyle uygulanır: Gelin damat eşliğinde yedi adım atar ve her seferinde sağ ayağını ayrı bir pirinç tanesi yığınının üzerine koyar. Bir yandan da evlilik mantraları okunur. İlk adım sağlığı, ikincisi canlılığı, üçüncüsü refahı, dördüncüsü mutluluğu, beşincisi soyu, altıncısı uzun yaşamı, yedincisi ise beraberlik ve arkadaşlığı temsil eder.

Evlilik *samskarasında* yine başka bir ritüel damadın yanında duran gelinin sağ ayağını bir değirmen taşına koymasısıdır. Bu uygulama onun içsel gücünü, evliliğe olan

⁵⁶² Achari, “Samskaras: The Hindu Sacraments”, s.17.

⁵⁶³ Srinivasan, *Hinduism for Dummies*, 2011, s.266.

⁵⁶⁴ Sengupta, *Evolution of Hindu Marriage*, s.35.

⁵⁶⁵ Achari, *The Hindu Sacrament of Marriage*, s.35.

⁵⁶⁶ Srinivasan, *Hinduism for Dummies*, 2011, s.266.

sıkı bağıllığını ve bir eş olarak görevlerini simgeler. Daha sonrasında güneşe ve kutup yıldızına bakma ayini takip eder. Bu ritüeller sırasında gelin; “*Kocamın ailesinde sabit olayım. Yıldız gibi onun yanında olayım. Kocam uzun yaşasın ve ben de nesiller doğurayım.*” gibi çeşitli dualar mırıldanır. Çift saflıklarını güneşe bakarak sözlerine bağıllıklarını ve sadakatlerini taşa ayak basarak ve kararlılıklarını sabitliğin simgesi olan kutup yıldızına bakarak onaylar.

Evlilik *samskarasının* en son ve önemli ayini inisiye olan erkeğin kutsal ipliğine denk gelen *Mangalastra* ipinin kadının boynuna asılmasıdır. Bu ipin özellikleri sosyal sınıf, aile, bölge, ekonomi ve mezhepler arasında farklılık gösterir. Ancak en genel hatlarıyla; “*Altın renginde pamuk iplikten yapılmış ve boncuklarla süslenmiş olmasıdır*”. Bu ip fonksiyon olarak diğer bazı kültürlerde kadınların taktığı alyanslara benzer. Alyansta olduğu gibi bu da kadını kocasına bağlar. Ancak *Mangalastra* ipi sadece sevgi veya yaşam bağı değildir. İnisiye bir erkeğin kutsal iplikle hocasına ruhsal bir bağla bağlandığı gibi kadın da kocasına aynı bağla bağlanır ve erkek kadının hocası kabul edilerek aralarında ruhsal bir bağ oluşur. Bu bağ eşit bir bağ olmayıp aksine erkeği ruhsal olarak üst makamlara çıkaran ve ona itaat edilmesini gerektiren bir konuma getirir. *Mangalastra* ayini Vedalarda ve evliliğin ritüel listesinde bulunmaz. Günümüzde evliliğin en baskın sembollerinden olmasına ve en dindar Hindu evlilik ayinlerinde bile yer almasına rağmen evlilik ipliği genellikle Sanskritçe mantralarda görülmez⁵⁶⁷. Bunun nedeni olarak metinlerin oluştuğu dönemlerdeki Hindu bilgelerin kadına bakış açısı gösterilebilir. Günümüzde Modern söylemlerin etkisiyle biraz iyileşme görülse de hala kadının dindeki yeri ve kurtuluşu tartışılır. Dolayısıyla kadının inisiyasyonunu simgeleyen *Mangalastra* ipinin kutsal metinlerde yer almamasının kadının dindeki yeriyle alakalı olduğu söylenebilir.

Evlilikle hem erkek hem kadın için dinî ve toplumsal olarak bir geçiş yaşanır. Bu geçişte yeni yaşama dair bir dizi sorumluluklar beraberinde gelir. Evlilik *samskarasındaki* her bir ayinin anlamına bakıldığında adeta sonraki yaşamın nasıl olması gerektiği hakkında bilgi verir. Başka bir yaşamın gerektirdiği görev ve sorumluluklar bu ritüeller aracılığıyla çifte aşılacak istenilir. Çift evlilik *samskarasındaki* ayinleri yerine getirerek beraber bir yaşamın yanında dinî görevleri

⁵⁶⁷ McGee, “Samskara”, s.351.

de üstlendiklerini onaylarlar. Evlilik kurbanını oluşturan düzen, prosedür, mantralar ve ayinlerde gerçekleştirilen uygulamaların hepsi erkek için yapılan *Upanayana samskarasıyla* benzerlik gösterir. Bu benzerlik çerçevesinde evlilik, kadının inisiyasyonu olduğu için inisiye olmuş erkek bir Hindu'nun ritüel ve sosyal sorumluluklarının aynısını kadın da *Vivaha samskarası* aracılığıyla üstlenir⁵⁶⁸.

2.4. KURTULUŞ FİKRİNDE ÖLÜMLE İLGİLİ SAMSKARALAR

Hinduizm'de ölüm, istenilen ve istenilmeyen ölüm şeklinde bir ayrımı gösterir. İstenilen ölüm dinin de nihai hedef olarak belirlediği kurtuluşa kapı açacak olan ölümdür. İstenilmeyen ölüm ise bir daha doğmak, yani kurtuluşa ulaşmamaktır. İki yönü olan ölüm mitoloji yazınında insanı öldüren ve yaratılıştaki payı olan ölüm tanrıçası *mṛtyu* üzerinden anlam bulur. Böylece ölüm algısı dinin ölüm sonrası yaşam fikrini, yani *samsara* döngüsü ve mokşa ile olan bütünlüğünü gösterir niteliktedir. Bu da kurtuluş fikrinde ölüm-doğum ikilisinin birliğini açığa çıkarır.

Hinduizm'de ölüme bakış ölüm ve ölümsüzlük kavramları çerçevesinde değerlendirilmiştir. Buna göre ölümden kurtulmak isteği ölümsüzlük kavramını şekillendirir. Bu anlamda Hinduizm'de insanın bir yarısının ölümlü diğer yarısının ölümsüz olduğu şeklindeki insan benliği açığa çıkar. Ölümsüz olan yönü ile insanın buna ulaşabilecek potansiyelde olduğu kast edilir. Yani insanın ölümsüzlüğe kavuşabilecek potansiyelinin olması kurtuluş imkânı için bir ümit doğurur.

Tarihsel süreç içerisinde kurtuluş fikrinin şekillenmesi beraberinde ruh inancı da dinin merkezine oturmuştur. Buna göre insan ruhu değerini korurken beden değersiz, kirli ve kurtulması gereken bir madde olarak görülmüştür. Bu sebeple ruhun yolculuğu ve tekrar bedenlenene kadar nerede beklediği gibi konular üzerinde yoğunlaşmıştır. Bunlardan hareketle ruhun yolculuğunda cennet, cehennem ve Yama yargı tanrısı inançları daha belirginleşmiştir.

Ateş tanrısı Agni genelde Hinduizm'in özelde ise cenaze *samskarasının* temel figürüdür. Ateşin cenazedeki görevi bedenin yakılarak yok edilmesini sağlamasıdır. Ruhsal açıdan ise ruhu Brahman'a ulaştıran araçtır. Bedenin ateşe sunulması ayinin

⁵⁶⁸ McGee, "Samskara", s.350-351.

gerçekleştirilmesi, Hinduizm'in temel ayini olan kurbanla aynı anlamları da taşır. Bedenin yakılarak yok edilmesi ruhun anlamına işaret eder. Ayrıca bedenin kirli kabul edilerek yakılması ateşin teolojideki ve kurtuluştaki yerini belirler. Yakılan bedenin küllerinin Ganj nehrine atılması ruhun kurtuluşu bağlamında bu nehrin kutsallığını gösterir. Ateş ayini sonrasında pirinç sunumları yine ruhla alakalı ayindir. Ruhun bedenlenip gideceği yolculuğa bir an önce başlaması sağlanır. Bu anlamda gıdanın beden oluşumu üzerindeki inancı doğum ve ölüm ritüellerinin ortak özelliklerindendir. Ruhun kısa sürede dünya bağından koparılması ve geçici bir bedene kavuşması için cenazede erkek çocuk tarafından pirinç toprakları dağıtılır. Bu sebeple cenaze ritüelinde yine erkek çocuğun görevi ve önemi açığa çıkar. Konu bu hususlar dikkate alınarak; “Kurtuluş Fikrinde Ölüme Yüklenen Anlam”, “Ölüm Samskaralarının Yapılış Amacı”, “Semboller Bağlamında Ölüm ve Doğum Özdeşliği”, “Büyük Yolculuk (Ruhun Yolculuğu)”, “Yama (Yargı Tanrısı)”, “Agni (Ateş Tanrısı)”, “Varanasi: Ganj Nehri”, “Antyeṣṭi Samskara” ve “Sraddha” başlıkları altında işlenmiştir.

2.4.1. Kurtuluş Fikrinde Ölüme Yüklenen Anlam

Hinduizm'de “*Hayat ölümdür ve ölüm hayattır*” ilkesinden yola çıkılarak ölümün bir son olmadığı yeni bir başlangıç olduğu söylenebilir⁵⁶⁹. Ölüm mekânsal ve zamansal bir varlık sahasından çıkışı ve yine maddenin biçimsel yönü değiştirilerek tekrar varlık alanına dönmeyi gerektiren, kişilerin günahlarının az veya çokluğuna göre bazen kısa bazen uzun bir yolculuk olarak düşünülür. Ayrıca eski elbisenin yenisiyle değiştirilerek geri dönülmesi şeklinde örneklendirilir⁵⁷⁰. Upanişadlarda geçen ölümün yaratılış mitolojisinden de anlaşılacağı gibi başlangıçta ölüm yaratılmamıştır. Anlatıya göre büyük varlık yığınları oluştuğu için bu duruma öfkelenen Brahman da ölümü yaratmıştır. Yani kalabalıklardan kurtulmak için bir boşaltım ihtiyacı doğmuş ve bu vazifeyi ölüm üstlenmiştir. Fiziki alemde de durum böyledir, doğum olduğu gibi ölüm ve tekrar eden doğum olması fiziksel koşullar gereği bir boşaltım için gereklidir. Bu doluluğu önlemek için hiç gelmemek üzere ölüm olmalıdır. Böyle bir gereklilikle başlayan ölüm kavramı zamanla bir daha doğmamak üzere ölüm olarak kurtuluş inancıyla ilişkilendirilmiştir. Upanişadlarda ölüm yaratıcı bir figür şeklinde tasvir

⁵⁶⁹ Sivananda, *Soul After Death*, s.4.

⁵⁷⁰ *Bhagavadgītā*, s.32; Bkz. Sivananda, *Soul After Death*, s.15.

edilir. Mahabbarata’da ise Brahman’ın yaratıkları öldürmesi için ölüme yaptığı baskı anlatılır⁵⁷¹. Ölüm birinde yaratma eylemini diğerinde ise yok etmeyi üstlenir. Bu metinler ölümün doğasında başlangıç ve son, yani ölüm-doğum ikilisinin olduğunu kanıtlar niteliktedir⁵⁷².

Ölüm için genel olarak bedenin sonu anlamına gelen *dehanta* kavramı kullanılır⁵⁷³. Beden ölür ama yaşam devam eder. Bu terim sadece bedene ait bir ölümü kapsadığından daha dar bir çerçevede kullanılır. Hinduizm’de insan beden ve ruh ikilisinden oluşur. Ölüm gerçekleştiğinde beden ölür yaşam ise ruhla devam eder. Upanişadlardaki yaratılış mitine göre zaten bedenin, yani maddenin yaratılmasında da ölümün payı vardır. Ölümün yarattığı maddi yönün tekrar ölümle yok olacağı anlaşılır. Nitekim görüntüden ibaret olan dünyada ölümsüzlük yoktur. Tekrar doğum olsa bile her yeni doğan için yine ölüm gerçekleşir, çünkü doğumun doğası ölüm, ölümün değişmezi ise doğum olarak izah edilir⁵⁷⁴. Ölümsüzlük ise tanrısal düzlemde zamansız varoluştur⁵⁷⁵. “*Başlangıçta hiçbir şey yoktu. Her şey ölümle, açlıkla örtülmüştü, çünkü açlık ölümdür. Sonra o düşündü: ‘Bir beden edineyim.’ Sonra o tapınmaya başladı. Bu tapınmadan su ortaya çıktı*” şeklinde devam eden anlatımda kozmosun ve insanın yaratılışı ölüme dayandırılır⁵⁷⁶. İlâveten ölüm açlıkla ilişkilendirilir ve bu ilişki ölümün her şeyi yok etmesi, tüketmesi şeklinde yorumlanır. Dolayısıyla açlığı sebebiyle kendi yarattığını yiyen ölüm bu ilişkide hem sebep hem de sonucu üstlenmiştir⁵⁷⁷. Yaratılış hikayelerinde yaratımda düalist bir sistem varmış gibi görünse de aslında Hinduizm’de tanrı düalistliği yoktur. Farklı tanrı isimleri ve görevleri bulunsa da her şeyi yaratan tek Tanrı Brahman olduğu kutsal metinlerde ifade edilir⁵⁷⁸. Zaten yaratılış, bölünemez varlıktaki mutlak birin izdüşümünden başka bir şey değildir. Bu nedenle evrenin yaratılışı aslında farklı bir töz olmayıp mutlağın kendisidir⁵⁷⁹. Bu yaratılış mitinden de

⁵⁷¹ O’flaherty, *Hindu Mitolojisi*, s.33.

⁵⁷² Aksin - Seyfeli, “Mrtyu”, s.216.

⁵⁷³ Filippi, *Mrtyu*, s.183.

⁵⁷⁴ *Bhagavadgītā*, s.33.

⁵⁷⁵ Krishnananda, *Lessons on the Upanishads*, s.158.

⁵⁷⁶ *Upanishadlar*, s.4.

⁵⁷⁷ Katharina Kakar, “Afterlife and Fertility in Varanasi”, *Imaginations of Death and the Beyond in India and Europe*, ed. Sudhir Kakar - Günter Blamberger (Germany, India: Springer, 2018), s.108; Bkz. Aksin - Seyfeli, “Mrtyu”, s.218-219.

⁵⁷⁸ Kaya, *Hint Mitolojisi Sözlüğü*, s.118.

⁵⁷⁹ Swami Krishnananda, *The Brhadaranyaka Upaniṣad* (Ashram, Rishikesh India: The Divine Life Society, ts.), s.46.

ölüme verilen anlamın açığa çıkması istenir. Hinduizm’e inananların ölüme bakışını bu örnek üzerinden anlamak mümkündür.

Diğer bir ölüm terimi daha geniş anlamları kapsayan *mrtyu* kavramıdır. Bu kavram sonu ifade etmesinin yanı sıra bir başlangıcı da kapsar. Sadece bir varlığın başlangıç veya sonunu değil, aynı zamanda dünyayı veya varlığın oluşumunu anlamlandırmak için mitolojik yazın alanında yaygın olarak kullanıldığına da rastlanır⁵⁸⁰. *Mrtyu*nun ölüm anlamı olduğu gibi yaratılışta da payı vardır ve ayrıca ölüm tanrıçası olarak da kutsal metinlerde yer alır⁵⁸¹. Yaratılış anlatılarının baş figürü olan Prajapati de bazen *mrtyu* olarak adlandırılır. Bu anlamda ölüm ve doğumun bir olduğu felsefesinin kökeni ölüm tanrısı üzerinden belirir. Hinduizm’de *mrtyu*, aynı zamanda arzu ve öfke duyguları besleyen ölüm tanrıçasının adıdır. Bu tanrıça kendisi gibi arzu ve öfke sahibi insanları bu duygularından yakalayarak kendine çeker ve tekrar arzu ve öfke duygularıyla donatarak aldığı yere geri iletir. Yani gidenler ve gelenler arasında aracı konumdadır. Bu döngü kurtuluşa kadar devam eder. Ancak insanı dünyaya ve ölüme mahkûm eden arzulardan kurtulduğunda kişi tekrar eden ölümden de kurtulur. Şehvet ve ölüm Budizm’de şeytanın Hinduizm’de ise ölüm tanrısının özellikleridir⁵⁸². Bu sebeple ölüm baştan çıkartan şeytanın yerini almıştır ve ölüm kötü olarak kabul edilir. Ölüme bu kadar derin anlamlar verilmesi şaşırtıcı değildir. Her ölümden kurtuluş yaşanmaz bu sebeple çoğu zaman bir bitişi değil aksine yeni bir başlangıcı ifade ettiği için dinin bütün inanç sistemleri ölüm üzerine temellendirilir Kurtuluş inancına göre ölen kişiler kurtularak cennet veya cehennemde ebedi kalmayacaktır. Tekrar dünyaya geliş ihtimali olan bu döngüden kurtulmak istenir. Bu ilişkide de merkezde ölüm vardır. Ölüm aracılığıyla tekrar bedenlenme yaşanacağını dinin temeline oturtan Hinduizm, ölümden kurtulmayı da en büyük hedef olarak belirlemiştir.

Upanişadlarda insana ait özelliklerin ölüme verilerek ölümün kişileştirildiği anlatılara rastlanır. Buna göre başlangıçta ölümden başka hiçbir şey olmadığı ve kişileştirilmiş olan ölümün uzuvlarından ve duyularından kozmosun, insan ve

⁵⁸⁰ Filippi, *Mrtyu*, s.21.

⁵⁸¹ Aksin - Seyfeli, “*Mrtyu*”, s.219.

⁵⁸² O’flaherty, *Hindu Mythology*, s.213.

hayvanların olduğu anlatılır. Ölümün insana benzetildiği anlatımda insanın aslının ölümden geldiği ve yine ölüme gideceği kolektif bilince işlenir. Başlangıç zamanında neler olup bittiği ve insanın neden ölümlü olduğu yine ölümlle ilgili anlatıdan öğrenilir⁵⁸³.

Hinduizm çok tanrılı bir din görüntüsü verse de aslında tek tanrı inancı hakimdir. Görünen tanrılar görünmeyen asıl Tanrının yanılgı dünyasında görünen veya anlatı dünyasında biçimlenen halleridir. Hinduizm'in Tanrısı Vişnu Puranada başı ve sonu olmayan Brahman olarak açıklanır, bu da Hinduizm'de tek Tanrı inancı olduğunu kanıtlar niteliktedir⁵⁸⁴. Bu ifadeyi birçok kutsal metinde ve Hindu yazarların kitaplarında da görmek mümkündür. Buna göre ölüme yaratma ve yok etme anlamı veren metinlerde bunun aslında tek Tanrı olan Brahman olduğu var sayılır. Dolayısıyla ilk başta sadece ölüm vardı ifadeleri teşbihi bir anlatım olup aslında Tanrı Brahman'ın kast edildiği tahmin edilmektedir.

Ölüm *samsara*, *karma* ve *mokşa* kavramlarıyla etkileşimsel bir ilişki içerisindedir. Öldükten sonra bir daha yaşantı olup olmayacağı *karmaya* göre belirlenir. Ölümden sonra tekrar dünya yaşantısının olması *samsara* döngüsünü meydana getirir. *Samsara* döngüsünden kurtularak bir daha doğumun yaşanmaması ise *mokşanın* gerçekleşmesidir. Bütün bunlar ölümün etrafında gerçekleşir. Bu kavramların oluşması için ölümün yaşanması gerekir. Kurtuluşu da anlamlandıran ölümdür, zira Hinduizm'de kurtulunması gereken cehennem ya da tanrısal bir ceza değil, tekrar eden ölümdür.

Ölüm Mahabharata'da arzu ve öfke silahı olan bir kadına benzetilir. Ölüm için yapılan bu tanım insanın doğasına da örneklik teşkil eder. İnsan arzu, öfke gibi duyguların üstesinden gelmediği sürece sonucun tekrar eden ölüm olacağı gerçeğini açığa çıkarır. Yine başka bir mitolojik söylemde ölüm zorunlu bir kötülük şeklinde ifade bulur⁵⁸⁵. Bu söylemden ölüme yüklenen anlamın kötü ve kurtulunması gereken bir olay olduğu anlaşılır. İnsan ve ölüm arasında bağ kuran arzu ve öfke ilişkisinin tehlikeli bir durum olduğu bu bağın koparılmadığı sürece tekrar eden ölümden

⁵⁸³ Upanishadlar, s.4-5.

⁵⁸⁴ Leeming, *Myths of World*, s.146.

⁵⁸⁵ O'flaherty, *Hindu Mitolojisi*, s.32.

kurtulmanın mümkün olmayacağı kurtuluş inanç sisteminin özünü oluşturur. Aksine, insan-tanrı bağının kuvvetlendirilerek kurtuluş sağlanabileceği dinin kutsal metinlerinde ve mitolojisinden anlaşılır. Bu anlatılar Hinduizm’de ölümün kurtuluş fikrinin merkezinde olduğunu kanıtlamaktadır.

İki tür ölümden söz edilebilir. Biri, mutlak bire kavuşarak asıl benliğe geri dönüştür. Yani yaratılıştan itibaren Brahman’ın özü kabul edilen ruhun belli bir süre ayrılık yaşadktan sonra tekrar özüne geri dönmesidir. Kurtuluşa ulaşarak özüne geri dönen ruhun olması beden (sarira) yani maddenin illüzyondan ibaret olduğunu açığa çıkarır. Bu anlamda Hinduizm’e göre asıl olan ruhtur, yani ruh gerçek olandır. İki tür ruh olduğuna inanılır. Ruhlardan biri, Brahman’ın parçası olan *atman*, diğeri ise dünyanın yanılgısına kapılarak özünü unutmuş olan bireysel ruhtur. Arzu, öfke, gibi dünyevî duygular ve önceki yaşamın izleri bireysel ruh aracılığıyla sürdürülür. Yani kişi öldüğünde bu ruh tekrar *atman*la beraber bir bedene girer, bu sebeple zihninde önceki yaşantısından kalma izlerle doğar. *Samskara* ritüellerinin de yapılma amaçlarından biri bu izlerden kurtulmaktır. Yanlış izlerle dolu bir zihin gerçeği görmede engel olduğu için Hinduizm’de zihin arındırılmasının üzerinde çok durulur. Tanrısal ruhun, yani *Atman*ın ezeli ve ebediliği vardır. Ancak dünyevî ruh sonradan var olmuş ve sonludur. Bu ruh arzu, öfke, kıskançlık gibi duygularla çevrili olduğu için bilgisi, görmesi ve anlaması sınırlı olup insanın kirli olan ve yanlış eğilimlerini düzelterek doğruyu bulması gereken yönüdür⁵⁸⁶. Bunun böyle olması gereklidir, çünkü dünya hayatının amacı budur. Gerçekte olmayan ancak gerçek olduğu zannedilen duyular aleminde yanılgılar ve sınırlılıklar olması bir plan dahilindedir. Hristiyanlıktaki Tanrının tasarısına benzer bir planın Hinduizm’de de olduğu söylenebilir. Nitekim Hinduizm’de de dünya için Tanrının oyun yeri, tasarısı, gidenler ve gelenlerden oluşan bir oyun yeri olduğu şeklinde açıklamalara rastlanır. Plana göre yaratılıştan itibaren kusurlu olan insanın engellerinden sıyrılarak kusursuz olanı, yani Brahman’ı bulması gerekir. İnsanın kişisel ruhu kusurlarını görerek asıl benliğini fark ettiği zaman *atman*la birlik yaşar. Dolayısıyla acılardan kurtulmak ve Brahman’da sonsuz olmak anlamına gelen bu ölüm, insanı tek gerçekliğe ve sonsuzluğa götüren ölüm çeşididir.

⁵⁸⁶ Sivananda, *Soul After Death*, s.8-12.

Hinduizm’de ölüme yüklenen anlam hiç şüphesiz cenaze ritüellerinin oluşum ve olgunlaşmasında en büyük etkidir. Ölüm sonrası yaşam inancı ölüme ve cenazeye bakış açısını şekillendirmiştir. Örneğin Vedalar döneminde bir daha dünyaya gelme inancı olmamasından dolayı cenazeler gömülür. Ancak Upanişadlar döneminde değişen ölüm sonrası inanca göre, ölen insan yaptıklarının cezasını ödemek ve yapmadıklarını telafi etmek üzere bir daha dünyaya gelir. Bu da ölüme ve cenaze ritüeline olan bakış açısını büyük oranda değiştirmiştir.

2.4.2. Ölüm Samskaralarının Yapılış Amacı

Ölüm her toplum ve hatta her insan için korkulan ve istenilmeyen bir durum olduğu gibi Hindu toplumu için de aynı genelleme geçerlidir. İnsan doğasında var olan bu korku duygusu toplumları ölümden kurtulmak için yollar aramaya doğru sürüklemiştir. Ölümden kurtulmak isteği de ölümsüzlük kavramını şekillendirmiştir. Eski uygarlıklarda mumyalama yöntemi ve birçok dinde ahiret inancı ile insanın ölümsüz olabileceği ümidi canlı tutulur. Seküler toplumlarda ise insanın ölüm sonrası ismini yaşatacak işler yaparak ölümsüzlüğü kazanabileceği görüşü hakimdir⁵⁸⁷. Dolayısıyla inanan da inanmayan da ölümü kendine dert ederek ölümsüzlüğe kavuşmayı hayal etmektedir.

Hinduizm’de ölüm ve ölüm korkusu tanrılar üzerinden anlatılırken onların korkusu için çözüm önerisi de sunulur. Prajapati’nin ikiye bölünerek kendini kurban ettiği yaratılış anlatısında ölüm ve ölümsüzlük kavramaları şöyle açıklanır: *“Prajapati’nin yarısı ölümlüydü ve diğer yarısı ölümsüz; ölümlü yanıyla ölümden korkuyordu, böylece çamur ve su olmak üzere ikiye ayrıldı ve toprağa girdi. Daha sonra Tanrılar onu ölümsüz yapmak için buldular”*. Bu anlatı Prajapati’ye tamamen ölümsüzlük verilmediği şeklinde devam eder. Prajapati hem ölümlü hem ölümsüz bir formda olduğu için ölümsüzlüğü kazanabilir. İnsanın da ölümlü olduğu ancak ölümsüzlüğü kazanabilecek bir formda olduğunun gösterilmesi açısından Prajapati bir prototip niteliği taşır. İnsana verilen formdan kast edilen şey onun bir yönünün tanrısal olduğu ve bu kutsal yönüyle ölümsüzlüğü kazanabilmesidir. Bu bağlamda Hinduizm’de de Vedalar döneminden (M.Ö. 1500-1000) bu yana ölümsüzlüğü

⁵⁸⁷ Kakar, “Afterlife and Fertility in Varanasi”, 2018, s.4-5.

kazanabilmek adına birçok uygulamalar belirir. Ölümsüzlük tekrar dünyaya gelmek değildir, aksine bu dinde tekrar doğum istenilen değil kaçınılası bir durumdur. Ancak sadece bir doğumla tanrısal düzleme kavuşmanın imkânsız olacağı için birçok kez yeniden doğmak gerektiğine inanılır. Bu da doğuma olan kötü bakış açısını biraz olsun yumuşatmıştır⁵⁸⁸.

Vedalar döneminde ölümsüzlük kavramı dünyada uzun süre yaşam isteği ile özdeşleşmiştir. Bu dönemde uzun süre yaşam sonsuz bir yaşam değil aksine yüz yıl yaşam olarak sınırlandırılmıştır. Sadece yüz yıl yaşayan insanın cennete gidebilmesinden hareketle ölümsüzlük yüz yıl yaşam olarak belirlenmiştir. Ölüm kötüdür ve kötülüğün zıddı iyi görülen uzun yaşam olduğu için erken ölüm istenmez⁵⁸⁹. Atharva Veda’da “*Ey Brihaspati, sen bizi Yama’nın ölüm diyarından ve şer tertiplerden koruduğun zaman, tanrıların hekimleri Asvinler bizden ölümü uzak etsinler, ey Agni! Ey alınan ve verilen soluk, vücutla beraber ol, onu terk etme, burada onlar senin dostun olsunlar. Yaşa ve yüzlerce sonbaharı gör.*”⁵⁹⁰ bu yakarıшта da ölümsüzlük talebinin yüzlerce son bahar yaşam şeklinde olduğu açığa çıkar. Ölümsüzlük için ateş tanrısı Agni’ye de yakarılması ve onu aracı kılınması Agni’nin o dönemdeki dinî konumunu da açığa çıkarır. Bu sebeple doğum *samskaralarının* tamamında da çocuğun sağlıklı doğması ve uzun süre yaşaması için dualar bulunur. Yine sayılan sebeplere ek olarak ruhun ruhsal alemlere yükselmesi veya iyi bir yaşam ve iyi bir ölüm gerçekleşmesi gibi sebeplerden ötürü ateş tanrısı Agni bütün *samskaraların* en önemli sembollerindendir⁵⁹¹.

Vedalar sonrası dönemlerde ölümsüzlüğün sağlanması için soma içeceği ve ateşe kurban sunumları olduğu kutsal metinler çerçevesinde gün yüzüne çıkarılır. Örneğin, Vedalar metninde soma içeceğini⁵⁹² elde edebilmek için tanrılar ve ifritlerin

⁵⁸⁸ Michaels, “History of Hinduism”, s.97.

⁵⁸⁹ O’flaherty, *Hindu Mitolojisi*, s.214-215-216.

⁵⁹⁰ Demirci, *Vedalar*, s.78.

⁵⁹¹ Michaels, *Homo Ritualis Hindu Ritual and its Significance for Ritual Theory*, s.202.

⁵⁹² Vedik zamanlarda ritüel amaçlarla kullanılan bir bitkidir. Bu bitkinin suyuna su, süt, tereyağı ve arpa eklenerek bir karışım yapılır. Hazırlanması ise başlı başına bir ritüeldir. Soma içeceğinin, “insanlara uzun ömür verdiğine, düşünceyi canlandırdığına, savaşta cesareti arttırdığına, hastalıkları uzaklaştırdığına” inanılan bir tür içecektir. Bu içeceğin tanrılara da uzun ömür verdiğine inanılmaktadır. Aynı zamanda mitolojide Tanrı olarak yer almaktadır. Özet olarak o tanrısallığı olan bir içki çeşididir Kızıl, “Rig Veda ve Avesta”, s.44. Werner, *A Popular Dictionary of Hinduism*, s.95.

mücadelesi uzunca anlatılır. Mahabbarata'da ise ölümsüzlüğü elde etme mücadelesi Brahminler arasındadır. Bu anlatımda mitolojik figür Braspati'nin⁵⁹³ büyük oğlu Kaça'dır. Kaça üç kez ölmüş ve Brahmin sayesinde dirilmiştir. En son dirilme şekli *samsara* döngüsünün izlerini taşır niteliktedir. Anlatıya göre şarapla Brahminin midesine giden Kaça'yı yine büyüyle Brahmin kendi midesinden çıkarır ve Kaça bu zaman sırasında bilincinin açık olduğunu, her şeyin farkında olduğunu ve başına gelenleri anlatır⁵⁹⁴. Bu anlatı Upanişadlar felsefesindeki ruh göçü inancını temsil eder. Ruh göçü olan *Samsara* inancında da gidiş ve geliş döngüsü bulunmakla beraber bu yolculukta insan bilincinin açık olduğu ve daha sonra bu yolculuğun anımsandığı, özellikle bilinci yüksek kişilerin her şeyi hatırladığı söylenir. Upanişadlar döneminde ölümsüzlük kavramının sadece yüz yıl yaşam kısıtlamasından sıyrılır ve daha anlamlı hale gelir. Aksine Vedaların ölümsüzlük düşüncesi kısıtlı bir zaman dilimini ifade eder. O dönem dünya hayatının en güzel ve en uzun şekilde yaşanması ön planda tutulduğu için yüz yıl yaşadıktan sonraki zaman diliminde ne olacağı hakkında netlik olmadığı gibi bunun üzerine çok da düşünülmemiştir. Brahmanaların sonu Upanişadların başı olan dönemde artık bu yaşayış yeterli ve anlamlı görülmediği için ölümsüzlüğe açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Bu gösterilen çaba Upanişadlar döneminde *samsara* inancının oluşumu ile sonuçlanır⁵⁹⁵. Mesela, Katha Upanişad metni ölümsüzlüğün sorgulanmasıyla başlar. Bu sorgulama Naçiketas adlı çocuğun ölüm tanrısı yamadan ölümsüzlük sırrını isteme ısrarı çerçevesinde gelişir. Yama çocuğa üç nimet istemesini söyler. “Çocuğun istediği ilk nimet, babasıyla birlikte yaşaması için tekrar yukarı dünyaya döndürülmesidir. İsteddiği ikinci nimet, iyi işleri muhafaza etmenin sırrıdır. Son isteği ise sürekli yeniden doğuşun üstesinden gelmenin sırrını, yani ölümsüzlüğü öğrenmektir”. Ölüm, ilk iki isteğini yerine getirir. Ancak son isteği olan yeniden doğuşu sona erdirmenin sırrı sorulduğunda ölüm tanrısı bu soruyu sormamasını öğütler ve hatta vazgeçmesi için onu caydıracak tekliflerde bulunur. Ancak Naçiketas bu soruda ısrarcı olur ve ona nihai gerçekliğin, yani Brahman'ın sırrı

⁵⁹³ Braspati Hindu edebiyatında sıkça rastlanılan bir isimdir. Vedalarda o bir tanrıdır veya tanrıların rahibidir. Daha sonraki zamanlarda o bir Rşi'dir. Braspati aynı zamanda Jüpiter gezegeninin baş tanrısıdır ve haftanın bir günü olan Brhaspativara (Perşembe) onun adını almıştır. Klostermaier, *Encyclopedia of Hinduism*, s.44.

⁵⁹⁴ O'flaherty, *Hindu Mitolojisi*, s.235.

⁵⁹⁵ Sumegi, *Understanding Death*, s.175.

verilir⁵⁹⁶. Bu diyalog Upanişadlar d6nemi inanç sisteminin temelini 6zetler niteliktedir. Naçiketas'ın tekrar d6nyaya d6nmek istemesi yaratılış inancının, iyi işleri muhafaza etmenin sırrını istemesi d6nya yaşamının, yeniden doğuştan kurtulmanın sırrını istemesi mutlak son fikrinin açıklayıcısıdır.

6l6m sonrası yaşam inancının gelişerek değişmesine paralel olarak inanırın d6nya algısı da değişime uğramıştır. Vedalardaki d6nyaya ait mutlu yaşam algısı Upanişadlarda yerini acı yaşam fikrine bırakmıştır. Upanişadlarda tekrar tekrar d6nyaya gelme inancı sebebiyle yaşam acı kavramı ile açıklanmıştır. Dolayısıyla Hinduizm'i ikiye ayıran bu d6nemlerin birisinde d6nya yaşamı salt mutluluk g6r6l6rken diğer d6nemde ise yaşam beş keder içinde değerlendirilmiştir. Yani Upanişadlar felsefesi yeniden doğumu 6d6l olarak g6rmediği gibi insan ruhu için hapis veya eziyet kavramlarıyla ilişkilendirmiştir. Buna g6re, gerçek mutluluk insanların ve ataların tabi olduğu yaşam ve 6l6m d6ng6s6nden kurtularak elde edilebilir⁵⁹⁷. Bu anlamda bir Hindu'nun yaşamını d6nya bağları olan insanî duygulardan sıyrılarak Brahman'la bir olmanın hayali içinde geçirmesi beklenir.

Cenaze rit6ellerinin uygulama biçimleri Hinduizm'in d6nemlerine g6re farklılık g6sterir. Bu Vedalar d6nemi (M.6. 1500-1000) ve Upanişadlar d6nemindeki inanç sisteminin farklılığından kaynaklanır. Vedalar d6neminde 6lenlerin ruhlarının gitmediğine inanılır ve bu ruhların yakınlarına zarar vereceği d6ř6n6l6r⁵⁹⁸. Bu d6nemin en belirgin 6zelliği ahiret değil aksine d6nya yaşamıdır. Yaşamın en iyisini, en g6zelini yaşama 6st6ne kurulu olan Vedalar inancına g6re 6l6m sonrası yaşamla pek ilgilenilmez. Bu sebeplerden dolayı bu d6nemde cenaze rit6elleri kurtuluş 6ęretisi ile ilişkilendirilmediği gibi 6l6 bedenden kurtulmak için yapılan basit uygulamalara rastlanır. Ancak Vedalar d6neminde kurban inancının gelişmesiyle beraber cesedi ateşte yakma uygulamasının anlamı da değişmiştir. Adakların taşıyıcısı olarak g6r6len ateş vesilesiyle Tanrı'ya yaklaştığını d6ř6nen bu topluluk cesetleri de yakarak ruhun Tanrı'ya ulaşacağını d6ř6nm6řt6r.

⁵⁹⁶ "Encyclopedia of Hinduism", s.231. Paramananda, *The Upanishads*. Vol. 1, s.39,50.

⁵⁹⁷ Michaels, *Homo Ritualis Hindu Ritual and its Significance for Ritual Theory*, s.207.

⁵⁹⁸ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.409-410-422.

Upanişadlar döneminde ölüm sonrası yaşam algısının değişmesi ve gelişmesi sebebiyle cenaze ritüellerinin de biçim ve anlamının değiştiği ve geliştiği görülür. Cenaze ritüellerinin temel amacı ruhun bedenden ayrılarak geçici bedene kavuşması ve yeniden bedenlenene kadarki yolculuğunun sıkıntısız yaşanmasıdır. Cenaze ritüelinden de anlaşıldığı gibi ölüm, yokluğu değil aksine bir geçişi ve yeniden doğumu ifade eder. Bu geçişin ruh için kolay olması cenaze ritüelini anlamlı kılar.

Ölüm ve ölümsüzlük kavramlarına yüklenen anlama göre cenaze ritüelleri de zaman içerisinde son şekilini almıştır. Buna verilecek en uygun örnek din inancı ciddi boyutta değiştiren ruh göçü anlamına gelen *samsara* döngüsüdür. Bu inançla beraber ruh kavramı ve ruhun yolculuğu gibi metafizik düşünceler gelişmiştir. Bu yolculuk ve tekrar bedenlenme cenaze öncesi ve sonrası ritüellerinin oluşumuna katkı sağlamıştır. Vedalar döneminde (M.. 1500-1000) tekrar dünyaya doğmak inancı olmadığından beden bu anlamda yakılması bir ifade etmez. Bu sebeple Upanişad dönemlerinde ruhun tekrar dirilmesi için birçok ritüeller meydana gelir. Hinduizm mitolojisinde su ve ateş hem arındırmayı hem de doğurganlığı temsil eder⁵⁹⁹. Dolayısıyla len kişinin ruhu ateş aracılığıyla arınır ve ateş ruhun tekrar dünyaya gelmesine yardımcı olur. Cenaze ritüelleri incelendiğinde ölüm sonrası inanç görüldüğü gibi tersinden bakıldığında dinin öteki dünya inancının da cenaze ritüellerini şekillendirdiği yapılan ayinlerde belirir.

Özellikle ateş, Tanrı ve cenaze arasında aracı bir figür olarak önemlidir. Vedalar döneminden (M.. 1500-1000) beri ateşe kurban sunumları yapılır. Ateş, kurban sunumları Tanrı’ya ulaştıran aracıdır. Buna inanan Hindu toplumu cenazeyi yakarak insanın ruhunu Tanrı’ya ulaştırmayı amalamaktadır⁶⁰⁰. Doğumdan ölüme kadar *samakaraların* hepsi ruh ve bedenden oluşan canlı insan hayatına dokunmak içindir. Ancak son *samskara* olan *Antyeşti* lm sonrası ruhun yolculuğunda ruha yardımcı olmak için uygulanır. Bu anlamda *Antyeşti samskarasının* uygulamaları öteki dünyayla ilgili bir fikir oluşturur. Cesedin yakılması ile başlayan birçok sembol ve ayin ruhun

⁵⁹⁹ Katharina Kakar, “Afterlife and Fertility in Varanasi”, *Imaginations of Death and the Beyond in India and Europe*, ed. Günter Blamberger - Sudhir Kakar (Germany, India: Springer, 2018), s.193.

⁶⁰⁰ Cemil Kutlutürk, “Hinduizm’de Cenaze Törenleri (Antyeşti Samskara)”, *e-şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi* 8/1 (2016), s.181.

ölümsüzlüğü ve tekrar bedenlenmesi için yapacağı yolculuğa dayandırılır. Tüm bunlardan Hinduizm'in ölüm sonrası hayat inancı açığa çıkar.

Ölümle ilgili ritüeller dinî amaçlıdır ve ölümsüzlüğü isteme dürtüsüyle kurtuluş odaklı olarak icra edilirler. Ancak ruhsal alemdeki yolculuk için yapılmasının yanı sıra fiziki alem için de uygulanır. Örneğin, ölen insanların ruhlarının dünyada kaldığı gibi bir inanç vardır. Bu inanç ölünün yakınları için korkutucudur, çünkü ölen kişinin ruhunun yakınlarına kötülük yapacağı düşünülür⁶⁰¹. Bu sebeple Pinda adı verilen pirinç karışımı bir yiyecek dağıtılır. Hinduizm'in ruh inancına göre, ruh beden aracılığıyla dünyaya bağlıdır. Bu ruh için bir çeşit tutsaklıktır ve beden onun efendisi konumundadır. Bu ruh ve beden ilişkisi bağlamında ruh aslını unutur. Ruhu birçok kötülüğün kaynağı olan maddeden arındırarak özüne kavuşturma isteği Hinduizm'in kurtuluş öğretisini oluşturur. Dinin inançsal boyutunu da büyük oranda bu inanç sistemi belirler.

Cenazenin yakılmasının kökeninde Hinduizm'in Vedalar döneminde (M.Ö. 1500-1000) kötü tanrısal güçlerden kaynaklı oluşan korku vardır. Bu varlıkların toprağa gömülen kötü insan ruhları olduğuna inanılır. Bedenin toprakta yok olduğu ancak ruhun yok olmadığı konusunda endişeye kapılan Hindu toplumu cesedi yakarak ruhtan da kurtulacağını düşünür⁶⁰². Ruhun insanlara kötülük yapacağı korkusu sebebiyle onun kısa zamanda tanrısal aleme gönderilmesi için cenaze ve cenaze sonrası yapılan birtakım ritüeller oluşur. Ölüm durumunda ruhun bedeni terk etmesi ruhsuz kalan bedenin kirli olarak görülmesine yol açar. Bu da Hinduizm'de ölüm için manevi bir kirlilik durumunu doğurur⁶⁰³. Bu kirliliğin bulaşıcı olması sebebiyle ölenin yakınları on bir gün kimseyle görüşmez ve evden çıkmaz⁶⁰⁴. Bu kirliliğin giderilmesi için de cenazede ayinler yapılır. Dolayısıyla cenaze ritüeli ölüm kirliliğinin etkisiz hale getirilmesi ve ruhun dünyevî bağlardan kurtulması için yapılır⁶⁰⁵.

⁶⁰¹ Michaels, *Homo Ritualis Hindu Ritual and its Significance for Ritual Theory*, s.203.

⁶⁰² Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.409; Bkz. Kutlutürk, "Hinduizm'de Cenaze Törenleri (Antyeşti Samskara)", s.181.

⁶⁰³ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.412.

⁶⁰⁴ "Encyclopedia of Global Religion", *Dharma, Karma, and Samsara*, ed. Mark Juergensmeyer - C. Roof Wade (Amerika: Sage, 2012), s.287.

⁶⁰⁵ Flood, "Hinduism", s.82.

2.4.3. Semboller Bağlamında Ölüm ve Doğum Özdeşliği

Hinduizm’de doğum ve ölüm birdir. Bu anlamda doğum, duyular alemine yeniden dirilmek, ölüm ise duyular aleminin sonu ve sonsuz hayata dirilme imkânı ya da yeniden doğum için diriliş anlamını içerir. Bu inanca göre ruh ölmez, ancak ruhun tutunduğu beden yok olur. Bu sebeple ruha hem mevcut yaşantıda hem de ölüm sonrası yolculukta tutunabileceği bir beden gerekir. Ölümden sonraki on gün içinde ruh geçici bir bedene girer. Bu beden de yeni bir doğumda oluşan beden gibi belli bir zaman içinde olgunlaşır. Bir insanın cenin halinden beri bütün gelişim aşamalarının *samskaralar* aracılığıyla kutlanması gibi ölümden sonraki bedenin oluşumu için de aynı mantık çerçevesinde davranılır. Doğum ölüm ikilisinin ortak sembollerinden olan ölümden itibaren on gün süre boyunca Pinda adı verilen pirinç topları dağıtılır. Bu pirinç topları bal, tereyağı ve süt gibi gıdalardan oluşur. Bedensiz kalan ruh için bu topları hazırlayıp dağıtmak önemlidir, çünkü her bir pirinç topu dağıtıldığında vücudun bir uzvunun oluştuğuna inanılır⁶⁰⁶. Pirinç yaratılışı temsil ettiğinden dolayı doğum *samskaralar*ında da ritüellerin baş sembollerindendir. Örneğin hamile bir kadına da rahat, sağlıklı bir doğum gerçekleştirmesi ve erkek çocuğu olması için pirinç topları yedirilir. Aynı zamanda kurban olarak sunulan gıdalardan pirincin ateşe kurban verilmesiyle de bedenlenmenin gerçekleşmesi sağlanır. Yine pirinç topları cenazede de benzer işleve sahiptir. Bu gıda dağıtılmadan ruh bedenlenemez ve büyük yolculuğuna başlayamaz. Cenaze ritüelinden sonra on gün boyunca ve on ay süren hamilelik süresinde ruhun bedenlenmesi için pirinç topları dağıtılması Hinduizm’de doğum ve ölüm özdeşliğinin kanıtıdır⁶⁰⁷.

Doğum ve ölümden kirlilik olarak kabul edilen bir zaman ortaklığı da bulunur. Bu süre ikisinde de on gündür, ancak aralarında kirliliği kapsayan kişiler hakkında bir fark bulunur. Yani cenaze ritüelinde kirlilik bütün aileye ve akrabalara yayılırken doğumda sadece ebeveyn ve bebeğe aittir⁶⁰⁸. Cenazede ailelerin bu süreyi eve kapanarak kimseyle temas kurmayarak geçirmeleri gerekir. Herhangi bir dinî ibadet yapılmayacağı gibi kutsal mekanlara da bu süre zarfında gidilmez. Ev ateşi (*Yajna*) söndürülerek kirlilik zamanı bittiğinde bu ateş tekrar yakılır. Doğum ve ölümden oluşan

⁶⁰⁶ “Encyclopedia of Global Religion”, s.287.

⁶⁰⁷ Flood, “Hinduism”, s.83.

⁶⁰⁸ *The Laws of Manu*, s.112.

bu kirliliğin saç ve kıllara bulaştığına inanılır. Bu sebeple bu iki durumda da saçlar tıraş edilir. Cenazede bu kirliliğin gitmesi için ailenin erkekleri saçlarını tıraş ettirir. Doğumdan sonra 3-5 yaşları arasındaki çocuğun saçları da kazıtılır⁶⁰⁹. Ölümde ise cenazeyi yakan ailenin oğlu yakma işleminden sonra tıraş olur. Ölümle başlayan on günlük kirlilik durumu bittikten sonra da oğul tekrar tıraş olur⁶¹⁰.

İki oluşumda da ateş önemlidir. Doğum *samskaralarında* ateşin önemi beklenen yeni bir doğum ve bir beden oluşumu ile alakalıdır. Yeni bir başlangıca eşlik edecek olan beden oluşumu için bu dönem on iki aya denk gelen bir süre olduğu gibi ölümden sonraki geçici beden oluşumu da on iki güne denk gelir⁶¹¹. İkisinde de bir beden oluşması istenir. Çocuğunun sağlıklı bir bedene kavuşması için baba ateş yakar ve ona yaşamı temsil eden pirinç gibi gıda sunumları ile kurban sunumunu gerçekleştirir. Ölümde de aynı şekilde ateşe kurban sunumu ölü bedendir. Cenaze *samskarasında* ateşe temsili besin olarak ölen kişinin bedeni kurban verilir, ama amaçlar benzerdir. *Antyeṣṭi* ölüm *samskarasında* oğul baş roldedir ve ölen atalarının ruhunun bir bedene girmesi için ateşe atasının bedenini kurban verir.

2.4.4. *Antyeṣṭi*; Ruhun Büyük Yolculuğu

Büyük yolculuk olarak adlandırılan *Antyeṣṭi* cenaze ritüelini biçimlendiren temel husus benlik algısıdır. Ölüm sonrası yolculuğu anlayabilmek için insan benlik algısının açığa çıkması gerekmektedir. Çünkü ölümden sonraki yolculuğun kim tarafından nasıl ve ne şekilde gerçekleştirileceği benlik algısı ile ilgilidir. Dinin merkezinde olan gidiş ve geliş döngüsündeki bu yolculuğun beden veya ruhla gerçekleşeceği bilgisinin açığa çıkması cenaze ritüelini anlaşılması açısından önemlidir. Vedanta felsefesine göre insanın üç bedeni bulunur. Bunlar; kaba, ince ve nedensel bedendir. Kaba beden, beş maddi unsurdan oluşan somut yöndür. İnce beden, süptil beden olarak da adlandırılır. Bu beden de beş elementten yapılmıştır ancak soyut olan taraftır. Süptil beden on yedi uzuvdan oluşur: Beş bilişsel duyu organı, beş aktif yeti, iç organ (*manas*), entelektüel yeti ve beş tür canlılık (*prāṇa*) (tüm temel kavrayış aygıtı)tır. Rüya sırasında devreye giren süptil beden olduğu gibi anıların ve arzuların

⁶⁰⁹ *Garuda Purana*, s.92.

⁶¹⁰ Çamlıkaya, *Cremation in Hindu Varanasi*, s.129.

⁶¹¹ Filippi, *Mrtyu*, s.155.

depolandığı da yine bu bedendir. İnsanın karakteriksel yapısını ortaya çıkaran bu yönüdür. Kaba beden olgunlaşır, büyür ve değişir. Süptil beden, doğuştan kodlanmış bebeklik gençlik ve yaşlılıkta hiç değişmeyen yöndür. Nedensel beden ise insanın cahil yönüdür. Rüya gören kişinin rüyanın gerçek mi rüya mı olduğunu anlayamaması insanın bu yönüyle açıklanır. Cenaze ritüelini şekillendiren süptil bedendir. *Karma* veya hareketlerin yarattığı izlenimler Süptil bedende kalır. Bu kalıcı izlere göre ruh yeniden doğduğunda yeni beden ve zihnin doğası belirlenir⁶¹². Süptil beden aslında maddi değil manevi yöndür. Başka bir ifadeyle ruhun ikinci bir formudur. Hinduizm’de iki tür ruh olduğu söylenebilir. Bunlardan birisi tanrısal olan ruh, yani *atmandır*. Bu ruh Brahmanın kendisi veya bir parçası olarak tanımlanır. Diğerisi ise süptil beden olarak tanımlanan ruhtur. Bu ruh mutlak ruhun görüntüsü veya yansımasıdır. Ölümden sonra süptil bir bedene bürünerek cennet veya cehenneme giden bu ruhtur. Bu beden çok ince ve kırılgan olduğundan yolculuk sırasında rüzgâr tanrısı Vayu bu bedene refakat eder⁶¹³.

Hinduizm’e göre özünde dünya ve içindekiler birdir, gerçekte ayrılık yoktur. Bu anlamda varlığın madde yönünün beş büyük elementten oluşması kozmoloji, Tanrı ve yaratılanların köken olarak birliğini gösterir. İnsan ve evren beş elementten oluşmasının yanında bu elementler tanrılarla ilişkilendirilir. Tanrıların bu elementlerin koruyucusu olduğu da söylenebilir. Buna göre Şiva gökyüzünün, Vişnu havanın, Agni ateşin, Varuna suyun ve Brahma toprağın koruyucusudur⁶¹⁴. Tanrılar, aydınlık bir bedene sahip oldukları gibi ateş içlerinde baskındır. İnsanda toprak, suda yaşayan hayvanlarda su elementi, kuşlarda ise hava unsuru baskındır. Ölümden sonra bu elementler maddeden ayrılarak tekrar mekanlarına geri dönerler⁶¹⁵. İlk olarak ruh, daha sonra yaşam soluğu bedeni terk eder. Sonrasında yaşam kalmayan bedenden organlar da tek tek bedeni terk ederek geldikleri tanrısal kozmik alana çekilirler. Ölümde elementlerin ayrışmasıyla bir bedeni terk eden yaşam soluğu (prana) başka bir bedene girmek için havada bekler. Tekrar doğumda ise bu kozmosa çekilen elementler tekrar geri insan bedenine her uzvu bekleyen tanrılar aracılığıyla girer. Dolayısıyla

⁶¹² Nihilananda, *Hinduizm*, s.38.

⁶¹³ Kakar, “Afterlife and Fertility in Varanasi”, 2018, s.111.

⁶¹⁴ Çamlıkaya, *Cremation in Hindu Varanasi*.

⁶¹⁵ Sivananda, *Soul After Death*, s.6-7.

Hinduizm’de ölüm ve yaratılıştaki birleşme ve ayrışma olayları insan, tanrı ve evren birliğini açığa çıkaran mevzulardandır.

Ruh ve pranalar bedeni terk ettikten sonra ruh süptil olan geçici bir bedene girer ve iki tür yol onu bekler. Bu yollar insanın dünya yaşamında Tanrı’yı ne kadar anladığı ve yaşadığına, yani *karmasına* göre şekillenir. İnsanın hangi yola gideceğini ölüm anı da belirler. Çünkü ölmekte olan kişinin zihinsel durumu ve o anki son düşünceleri de sonraki yaşantısını şekillendirir⁶¹⁶. Ruhun gideceği yollardan biri güneş yolu olarak adlandırılan tanrıların yolu, yani kurtuluş yoludur⁶¹⁷. Diğerleri ise ataların yoludur. Çandogya Upanişad da bu yollar açıkça şöyle ifade edilir: “*Brahman bilgisine erişenler için cenaze törenleri yapsalar da yapmasalar da ışığa giderler. Işıktan güne, günden sonra iki haftaya; büyüyen iki haftadan güneşin kuzeye döndüğü altı aya; aylardan yıla, yıldan güneşe; güneşten aya, aydan şimşeğe gider. O zaman insan olmayan bir kişi onları Brahman’a götürür. Bu tanrıların yolu olan Brahman’ın yoludur. Onunla seyahat edenler gidiş geliş girdabından kurtulurlar. Bunu bilenler ve ormanda inanç, çilecilik üzerine tefekkür edenler aleve girerler, alevden güne, günden sonra iki haftaya, büyüyen iki haftada aylardan yıla, yıldan güneşe, güneşten aya, aydan şimşeğe gider. Sonra insan olmayan biri onları Brahman’a götürür. Buna tanrıların yolu denir.*”⁶¹⁸ Brahman gerçeğini bilen ve bilmeyen ayrımı da bu metinden anlaşılır.

İkinci yol ise ay yolu olarak adlandırılan ataların yoludur ve şöyle anlatılmaktadır: “*Ama kırsalda yaşamına devam eden ve yaptıkları dinî eylemlerinden bir karşılık bekleyenlerin ruhları dumana, dumandan geceye, geceden ayın ikinci yarısına, ondan güneşin güneye doğru hareketlendiği altı aya geçerler ve yıla ulaşamazlar. Bu aylardan ataların dünyasına, ataların dünyasından uzaya, uzaydan aya geçerler. Bu kral Soma’dır. Bu tanrıların yemeğidir. Tanrılar ondan beslenirler. Orada iyi ve kötü eylemlerinin cezasını çektikten sonra geldikleri yoldan aynen geri dönerler*”⁶¹⁹. Önce uzaya, uzaydan rüzgâra geçerler. Rüzgâr olunca dumana dönüşür,

⁶¹⁶ Çamlıkaya, *Cremation in Hindu Varanasi*, s.33.

⁶¹⁷ Yves Bonnefoy, *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü*, çev. Levent Yılmaz (Ankara: Dost Kitabevi, 2000), s.454.

⁶¹⁸ “The Upanishads”.

⁶¹⁹ Sivananda, *Soul After Death*, s.13.

*ondan da sise dönüşürler. Sis olduktan sonra yağmur bulutu olurlar. Bulut olunca yağmurlarla zerreciklere dönüşür ve yağmur olarak yağarlar. Burada pirinç ve arpa, otlar, ağaçlar, susam ve siyah fasulye olarak doğarlar. Bundan kaçmak gerçekten çok zordur. Ne zaman birisi bu besinlerden yerse onun bedeninde üretici tohumlara dönüşür. Daha sonra yeniden bedenlenir ve doğum gerçekleşir.”*⁶²⁰

2.4.5. Yama (Yargı Tanrısı)

Ataların dünyasından geçmek kolay değildir, çünkü Chitrugupta adlı deftere yazılmış olan *karmalara* göre kişinin cezası varsa cehenneme yoksa cennet dünyasına gönderen Yama yargı tanrısı vardır⁶²¹. Ölümden sonra ruhun bekleme durakları Yama'nın belirlemesiyle şekillenir. *Mrtyu* fiziki alemde insanların canını alırken Yama, tanrısal düzlemdeki ruhların ölüm tanrısıdır. Ancak ilk olarak *mrtyu* yerine ölüm tanrısı vasfı Yamanındır. Hatta bazı metinlerde ölüm tanrısı olarak geçer. *Katha Upanişad* da Yama, ölümden sonraki yaşamı yöneten, yargıda bulunan, ödül veya cezalandıran adaletin sağlayıcısı olarak tasvir edilir⁶²². Ayrıca vedik gelenekte Yama, insan ırkının atası ilk insan olduğu gibi ölümü tadan ilk ölümlü olarak da bilinir⁶²³. Yama, Puranalarda ise cehennemin hükümdarı olarak bahsedilir. Ancak Yama, genel itibarıyla ceza verici, can alıcı veya ruhun yolculuğunda ruha yardımcı olarak tasvir edilir. Cehennem, Yama'nın habercileri tarafından çevredeki uzay bölgelerinden getirilmiş duvarlarla çevrilmiş özel bir mekandır⁶²⁴. Hinduizm'e göre cehennem yerin altındadır. Bu nedenle Yama, yer altı dünyasının kralı olarak da vasıflandırılır. Kuzey yeniden doğumu güney ise ölümü temsil ettiğinden dolayı Yama'nın yönü güneydedir. *Vişnu Smṛiti* metninde yirmi iki cehennem olduğu ve bu cehennemleri Yamanın yönettiği bilgisine ulaşılır. Bu cehennemlerde kişilerin dünyadaki karmalarına göre cezalarını çekmelerini sağlar⁶²⁵. Yama'nın çok çetin ceza yöntemleri olduğu söylenir. Cezaların insanın ruhunda kalıcı iz bıraktığı ve dünyaya gelen kişinin vicdanında

⁶²⁰ “The Upaniṣads”; Bkz. Kaya, *Hint Felsefesinin Temelleri*, s.141; Kakar, “Afterlife and Fertility in Varanasi”, 2018, s.110.

⁶²¹ Aksin - Seyfeli, “Mrtyu”, s.228.

⁶²² Jeremie Zulaski, “Lord of Death, Yogin, Demon: Tracing the Iconographic Symbolism of Yama from the Rig Veda into Tibetan Buddhism”, (2017), s.14.

⁶²³ Aditi G. Samarth, *The Survival of Hindu Cremation Myths and Rituals in 21st Century Practice: Three Contemporary Case Studies* (Dallas: The University of Texas, Doktora Tezi, 2018), s.21; Bkz. Sumegi, *Understanding Death*, s.173.

⁶²⁴ Sivananda, *Soul After Death*, s.59.

⁶²⁵ *Garuda Purana*, s.4.

bunları hissetmesiyle doğru yolu bulacağı düşünülür. Dünyada yaşanan vicdan azabının kökeni buraya dayandırılır. Dolayısıyla Hinduizm’de cennet ve cehennem yoktur, genellemesinin aksine dünyadaki *karmaların* karşılığının görüleceği kısa da olsa bir ceza ve mükafat yeri bulunur. Vedalarda cennet tasvirlerine rastlanılmasının yanı sıra Atharva Veda’da cehennem anlatıları da bulunur⁶²⁶. Ancak semavi dinlerde olduğu gibi sonsuz değildir⁶²⁷. Bu zaman geçici bedenın tekrar gerçek bedene kavuşmasına kadar olan, yani bir yıla denk gelen bir süredir.

2.4.6. Agni (Ateş Tanrısı)

Agni, Hinduizm’in en önemli ibadetinden olan kurban sunusunun gerçekleştirildiği ateş tanrısıdır. Yani Agni ateşin kişileştirilmiş halidir. Üç biçimde bulunur: Cennette güneş olarak, havada parlaklık ve yerde ateş olarak bulunur. Bununla birlikte üç şekilde tasvir edilir. İlki, kurban ateşidir, Tanrı’ya iletilmek istenen mesaj ateş aracılığıyla gönderilir. Örneğin, doğum *samskarasında* çocuğunun sağlıklı doğmasını isteyen babanın ateşe pirinç, süt, tereyağı gibi adaklarda bulunması gerekir. Bu sebeple ona tanrıların ağız nitelemesi yapıldığı gibi sunulan adaklar için de tanrıların besini şeklinde sembolik bir ifade kullanılır⁶²⁸. Çünkü Agni kurban sunumlarını dumanı aracılığıyla Tanrı’ya ulaştıran aracı konumdadır. Cenaze yakmada ise ateşin ölüleri Yama’nın bölgesine ilettiğine inanılır⁶²⁹. Doğum *samskaralarıyla* başlayan ateş yakma ritüeli bir Hindu’nun bütün yaşamı boyunca vardır. Ateş inisiyasyon, evlilik ve en son cenaze *samskaralarının* ise baş figürüdür. Aynı zamanda ateş, aydınlığıyla cehaletin karanlığını dağıtan bilgeliğin simgesi olarak da tasvir edilir⁶³⁰. Ateşe kurban sunumları Vedalar döneminde (M.Ö. 1500-1000) daha fazla uygulansa da Hinduizm’in tarihsel süreç içerisinde değişmeyen ibadetlerindendir.

Ateşin yaratılışı ve ölümsüzlük için ona adak adanması mitolojik anlatılarda da yer alır. Bunlardan birinde şöyle anlatılır: “*Başlangıçta tek başına Prajapati vardı. Nasıl soy sahibi olurum? diye düşündü. İbadet ederek kendisini tüketti ve ağzından Agni’yi türetti. Onu ağzından türettiği için Agni yiyecek yiyicisidir. Prajapati sonra*

⁶²⁶ Demirci, *Vedalar*, s.69.

⁶²⁷ Pattanaik, *40 Insights Into Hinduism*, s.47; Bkz. Sivananda, *Soul After Death*, s.61-15-59.

⁶²⁸ Bonnefoy, *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü*, s.595.

⁶²⁹ Shattuck, *Hinduism*, s.23.

⁶³⁰ Achari, “Samskaras: The Hindu Sacraments”, s.11.

düşündü. Kendimden bir yiyecek yiyicisi ürettim, Agni'yi, fakat burada benden başka yiyecek yok, beni de yiyemez. O zamanda dünya çıplaktı ne bitki ne ağaç vardı. Bu aklındaydı. Agni, ağzı açık ona döndü ve korkuya kapılan Prajapati'den ululuk çıktı. Konuşma onun kendi ululuğudur ve konuşma ondan çıktı. Kendi içinden bir sunu düşündü. Ellerini ovaladı ve ellerini ovaladığı için bu aya da kılsızdır. Ve adak olarak sunulacak temiz yağ ve temiz süt elde etti. Bu sunak onu memnun etmedi, çünkü içine kıl karışmıştı. Onu ateşe dökerek bunu yak ve iç dedi. Bundan bitkiler doğdu, dolayısıyla onlara bitki dendi. Ellerini ikinci kez ovaladı, ikinci bir sunu süttten yapılan temiz yağ veya süt elde etti. Bu sunak onu memnun etti. Sunup sunmamakta kararsızdı. Kendi ululuğu ona Onu sun dedi. Prajapati kendi ululuğunun kendisiyle konuştuğunu fark etti. Sunarken 'svaha' dedi. Onun için kurban sunarken svah denir." Bu tanrıların insanlara ölümsüzlüğün ip uçlarını verdiği bir anlatıdır. Buna göre Prajapati adağını sunar ve ölümden kurtulur. İnsan da tanrılar gibi sürekli ateşe yiyecek vererek kendisini ölümden kurtardığı gibi soyunu da artırır. Bu sebeple;" Biri ölüp ateşe konulduğunda aynı anasından ve babasından doğduğu gibi, ateşten yeniden doğar, çünkü ateş onun yalnızca gövdesini tüketir"⁶³¹.

Upanişadlarda yer alan Naçiketas ve Yama'nın meşhur diyalogunda da ateş ölüme çare olarak sunulur. Naçiketas'ın ölüm sonrası hakkındaki ısrarcı sorusuna Yama şöyle karşılık verir; "Cennete götüren kutsal ateş, sonsuz âlemlere ulaşmanın yolu ve aynı zamanda onların temeli olan o ateş, kalbin kutsal yerinde gizlidir. Ve ölüm Naçiketas'a yaratılış ateşini, dünyaların başlangıcını ve kurban sunağının ateşini, kaç tuğla yapması gerektiğini ve bunların nasıl yerleştirilmesi gerektiğini anlatır". Aslında burada Neçiketas'ın ölüm korkusuna da cevap verilir. Neçiketas; "Senin yani ölümün yaklaştığı bilindiği halde bunlardan kim zevk alabilir?" Sorusuna cevap olarak ateş gösterilmektedir⁶³². Bu metinler bağlamında ateşin son değil bir başlangıç ateşi olduğu ve başka dünyalara kapı araladığı açıkça anlaşılır. Burada kastedilen sadece cenaze ateşi değildir, bunun dışında aile aşamasında yakılan ev ateşi denen Homa ateş kurbanları da önemli ayinlerdendir. Bu ateşi yakmak bir Hindu erkeğin görevidir. Bu ateş öteki dünya için veya kurtuluş için yakılması gereken ateşlerdir. Agni'nin üç özelliği bulunur: Agni Pavamana (kendi kendine temiz olan),

⁶³¹ O'flaherty, *Hindu Mitolojisi*, s.29.

⁶³² Samarth, *Hindu Cremation Myths and Rituals*, s.21.

Agni Pavaka (başkalarını temizleyen), Agni Suci (parlayan), bu üçüncü evin, ocağın ateşidir⁶³³. Görüldüğü gibi ateşin arındırıcı özelliği de mevcuttur. Evin manevi olarak kirli olduğu doğum ve cenaze gibi dönemlerde ev ateş aracılığıyla *sattvik* (saf) hale getirilmeye çalışılır. Cenaze ateşi de aynı amacı taşır, ateş ayiniyle kirli beden yakılarak kişinin arındırıldığı düşünülür.

Mahabharata ve Puranalarda bir kozmik yangından bahsedilir⁶³⁴. Bu metinlerdeki ifadelerle göre dünyanın yok oluşu ve her şeyin sonu bir yangındır. Anlatıya göre; *“Her şey uzun bir kuraklık dönemi ile başlar ve tüm canlılar yavaş yavaş güçsüzleşir. Sonra güneş her zamankinden daha da fazla ısıldayarak yediye bölünür ve yangın başlamadan önce üçlü dünyanın tüm nemini emer. Yangın, her şey sadece kor halinde bir ateş topu veya kaplumbağa sırtına benzeyinceye kadar yeryüzünden cehenneme, oradan da gökyüzüne sıçrar. Dünyalara ateş saçan güneş değişik isimlerle anılır: Kala-Agni, zaman ateşi veya Kala-Agni-Rudra, Rudra zaman ateşi veya Agni-Samvartaka, yok edici ateş. Vişnu-purana, Vişnu’nun (burada yüce Puruṣa) dünyayı içine almak için Rudra kılığına girdiğini açıkça ifade eder”*. Puranalarda Rudra diye adlandırılan yok edici ateş Vedalardaki Agni’dir⁶³⁵. Metinden anlaşıldığı gibi kozmosu da yok etme görevi Agni’ye verilmiştir. Böylece bir kalpa çağını kapatarak başka bir çağ başlamasına vesile olan yine ateştir. İnsan için de böyledir, ateş aracılığıyla insanın maddi yönü yok edilerek yeni bir başlangıca kapı aralanır. Ateş yoklukla değil varlıkla ilgilidir. Yeniden var olmak için gerekli bir araçtır.

2.4.7. Varanasi: Ganj Nehri

Varanasi ölüm ve yaşamın iç içe olduğu kutsal bir şehirdir. Kutsal Ganj nehrinin de burada olması elbette onun talep edilmesinin en büyük sebeplerindendir. Ganj nehri bu şehirde ki akış yönü ile kutsallık kazanır. Normalde batıdan doğuya akan Ganj nehri burada güneyden kuzeye doğru akar⁶³⁶. Hinduizm’de güney ölüm krallığını temsil ederek uğursuz yön olarak kabul edilir. Kuzey ise yeniden doğuşu temsil ederek uğurlu bir yöndür. Ganj suyu da ölümü ve doğumu temsil eder. Mitolojide bu nehrin

⁶³³ Kaya, *Hint Mitolojisi Sözlüğü*, s.28.

⁶³⁴ Demirci, *Vedalar*, s.51,69.

⁶³⁵ Bonnefoy, *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü*, s.591-592.

⁶³⁶ Çamlıkaya, *Cremation in Hindu Varanasi*, s.25.

tanrısal alemden, cennetten geldiği veya Vişnu'nun baş parmağından aktığı şeklinde anlatılar kutsallığını gösterir niteliktedir⁶³⁷. Bu sebeple ölümler yakıldıktan sonra külleri Ganj suyuna atılır ve bu yolla kurtuluşun gerçekleşeceği düşünülür. Bu kurtuluşun tekrar dünyaya geliş şeklinde değil de mutlak bir kurtuluş olacağına inanılır. Çünkü bir günahkarın milyonlarca doğumu boyunca biriken günahlarının Ganj'ın kutsallığı ile harmanlanmış bir rüzgârının tek bir dokunuşuyla yok olacağına inanılır⁶³⁸. Bu sayılan sebeplerden dolayı ölmek üzere olan kişiler ve günahkârlar buraya gelip burada ölmeyi tercih ederler.

Tanrıça Ganga, hem bolluk veren (*sukha-dii*) hem de kurtuluşu sağlayan anne olarak bilinir. O mevcut hayat için neşeyi ve gelecek hayat içinse kurtuluş umudunu temsil eder. Külleri veya cesedi sularına adanan kişinin günahlarını yıkar ve onun için göksel bir mutluluk aleminde tanrılar arasında yeniden doğmasını sağlar. Puranalarda bir kutsal sözde şöyle geçer; “*O, kurtuluşun kaynağıdır. Milyonlarca doğum sırasında bir günahkâr tarafından biriktirilen günah yığınları onun buharıyla yüklü bir rüzgârın temasıyla yok edilir...*”. Ateş, yakıp yok ettiği gibi Ganj ise kötülerin günahlarını tüketir. Tanrıça Ganga'nın bedeniyle teması adanmışın fiziksel yapısını başkalaştırır. Ölümlerin cesetleri kirli ve değersiz olan bedenin değerini yükselterek büyülü bir etki yarattığına inanılır, böylece büyük yolculuğa mistik bir boyut kazandırılır. Bu sebeple cenazeler Varanasi'ye getirilir ve burada yakılır. Daha sonra yakılan cesedin külleri yine Ganj Nehrine atılır.

Ganj için her şeyin anası tabiri kullanılır. Ganj dirilişi simgelediğinden dolayı analık tasviri onun doğurganlığını sembolize eder. Bu diriliş maddi değil ruhsal olan Tanrı birliğidir. Ölümlerin bu kutsal mekânda yakılmasıyla Brahman'a kavuşacağı düşünülür⁶³⁹. Varanasi, oluşun olmadığı zamanın durduğu bir mekân olarak mistik bir boyutla ifade edilir. Dolayısıyla bu sınırlarda ölmek zaten yeniden oluştan (*kala*) kurtulmaktır, diğer şekilde küllerin Ganj Nehrine bırakılması da aynı niyetledir. Bu kutsal mekân kurtuluş (*mokşa*) vaat ettiğinden dolayı bu şehirde yaşamayan veya ölüsünü getiremeyenler dahi külllerini getirip Ganj Nehrine bırakmayı önemserler.

⁶³⁷ Heinrich Zimmer, *Myths and Symbols in Indian Art and Civilization*, ed. Joseph Campbell (New York: Pantheon Books, 1946), s.109-110.

⁶³⁸ Zimmer, *Myths and Symbols*, s.127.

⁶³⁹ *Garuda Purana*, s.59.

Cenazenin yakıldığı yerler geçiş anlamına gelen Tirtha olarak adlandırılır. Bu Tirthalar ölümün ötesine geçmeyi ifade eder⁶⁴⁰, çünkü burada ölmek ölümün tutsaklığından kurtulmaktır. *Aşramaların* dördüncü aşamasında dünyayı terk etmiş olan *sannyasinler* de ölümüne yakın buraya gelip burada ölmenin umudunu taşırlar. Kendilerini bu kutsal mekânda Tanrı'ya kurban olarak sunmak isterler. Kendini dünyadan soyutlayarak hayattayken Brahman'la bir olan bu insanlar burada ölüp Brahman dünyasına gitmenin hayali içindedirler. Bu insanlar hayattayken kurtuluşa ulaştıkları için öldükten sonra yakılmayarak hemen Ganj sularına bırakılırlar⁶⁴¹.

Varanasi'nin bir Hindu'nun ömürde bir kere ziyaret etmesi gereken kutsal mekân olması sebebiyle sürekli insan doluluğu vardır. Ayrıca cenaze ritüellerinin de burada yapılıyor olması yoğunluğun diğer sebebidir. Dolayısıyla Varanasi şehrinin dinî ve kutsal bir mekân olmasının yanı sıra toplumsal olarak da birleştirici bir konumdadır. Sürekli aynı duygular ve inanca sahip insan sirkülasyonu olan bu mekân din ve toplumsal etkileşimin sürdürülmesine de hizmet etmektedir⁶⁴².

Samskaraların genelinin toplumların ve kültürlerin sürdürülebilirliğine hizmet ettiği görülür. Ancak cenaze ritüelleri bunların içinde en fazla uygulanan *samskara* olması dolayısıyla bu etkileşimi daha canlı tutar. Cenaze genellikle bütün aile ve yakınların katılımıyla gerçekleştirilir. Aile üyelerinin her birinin rolleri bellidir. En büyük sorumluluk büyük erkek çocukta olup o yoksa küçük erkek çocuk cenaze ritüellerini yapar. Bu ritüelleri yapan oğullar babalarının cennete ulaşmalarında aracı roldedir⁶⁴³. Kültürlerine de bağlı olan Hindular nesilden nesile kültür aktarımını bu ritüeller üzerinden yapmayı sürdürürler. Dinî inancı olmayan seküler bir Hintli bile bu ritüellerin birçoğunu yapar. Alt yapısını dinin oluşturduğu ölüler yakma uygulamasını yapmayı atalarına bir görev şuruyla da olsa yerine getirir.

Cenaze *samskarası* toplumsal birliği ifade etmesinin yanı sıra Hinduizm'de toplumsal ayrılığı da gösterir. *Samskaraların* birçoğunda da olan ötekileştirme kavramını cenaze *samskarasında* açıkça görmek mümkündür. Cenaze kirli kabul

⁶⁴⁰ Kakar, "Afterlife and Fertility in Varanasi", 2018, s.191-197.

⁶⁴¹ *Garuda Purana*, s.61.

⁶⁴² Kakar, "Afterlife and Fertility in Varanasi", 2018, s.188.

⁶⁴³ *Garuda Purana*, s.38.

edildiğinden dolayı üst kast guruplarının ölü bedenlere dokunmaları yasaklanır. Kast sınıfının en altındaki Dalit veya Don diye adlandırılan kast guruplarının doğuştan kirli kabul edilmeleri sebebiyle cenazeyi yakma veya bedene dokunulması gereken işlemleri bu kasttakilerin yapması uygun görülür⁶⁴⁴. Bu anlamda üst sınıftakiler alt kasttan birine kirli ve günahkâr oldukları sebebiyle dokunmazlar. Bu sebeple alt kasttakiler dokunulmazlar diye de vasıflandırılır ve cenazedeki kirliliği üstlenmeye onlar layık görülür⁶⁴⁵. Brahminler ritüelde sadece ayini yönetir, Mantraları okur ve verilen hediyeleri kabul eder. Vedalar döneminde ateşe sunulan kurban sunumları Brahmanalar döneminde din adamı sınıfının güçlenmesiyle değişiklik gösterir. Bu adakları Tanrı'ya ulaştıran aracı ateşken zamanla yerini Brahminlere bırakır⁶⁴⁶. Bu sebeple adaklar ne kadar büyük ve kıymetli olursa ölen kişinin kurtuluş ihtimalinin de artacağı gibi inançların Brahminlerin lehine olabilecek bir dönüşüme uğradığı görülür.

2.4.8. *Antyeṣṭi* (Cenaze Ritüeli) *Samskarası*

Sanskrit dilinde son kurban anlamına gelen *Antyeṣṭi samskaraları* da en sonuncusudur⁶⁴⁷. Diğer bütün *samskaralar* yaşam süresince doğum *samskaraları* dışında (doğum *samskaraları* anne-babaya aittir) kişinin kendisinin uyguladığı ve dünya yaşamını kapsayan *samskaralardır*. Bu son *samskara* ise öteki dünyayla ilgili olup ölen kişinin ailesine aittir, özellikle ilk erkek çocuğun vazifesidir. Dinî gelenek ve kutsal metinler bağlamında bu görev erkek çocuğundur. Ancak günümüzde değişikliğe uğrayarak kızların da cenaze ritüelini yapabilmesine izin verilir⁶⁴⁸. Buna rağmen geleneğine bağlı olan Hint toplumunda cenaze ritüellerinde kadın pek görülmez⁶⁴⁹. Son kurban anlamından da anlaşılacağı gibi bir kurban etme söz konudur. Ateşle ilişkilendirilen Tanrı Agni'ye kurban sunumları Hinduizm'in temel ibadetlerindendir. Ateş tanrısı Agni'nin ateşe verilen gıdaları Tanrı'ya ulaştıran bir aracı figür olduğuna inanılır.

⁶⁴⁴ Çamlıkaya, *Cremation in Hindu Varanasi*, s.55.

⁶⁴⁵ Çamlıkaya, *Cremation in Hindu Varanasi*, s.34-111.

⁶⁴⁶ Samarth, *Hindu Cremation Myths and Rituals*, s.140.

⁶⁴⁷ Sumegi, *Understanding Death*, s.170; Kutlutürk, "Hinduizm'de Cenaze Törenleri (*Antyeṣṭi Samskara*)", s.179.

⁶⁴⁸ Samarth, *Hindu Cremation Myths and Rituals*, s.26.

⁶⁴⁹ Çamlıkaya, *Cremation in Hindu Varanasi*, s.117.

Hinduizm'in mitolojisine göre ölüm, yani *mṛtyu* açlıkla ilişkisi bulunan ve her şeyi yiyerek tüketen mitolojik bir figürdür. Tüketilen besin ise yine ölüm tarafından yaratılan insandır⁶⁵⁰. Yemekle ilişkilendirilen ve ölümün besini olan insan da bu benzetime göre yeniden doğması için ateşe kurban edilir⁶⁵¹. Kurban edilen insan bedenidir, çünkü ruh yeni bir bedene ihtiyaç duyar. Ruhun yeni bir bedene girmesi ateşle özdeş olan Tanrı Agni'ye bedeni hediye vererek gerçekleşir. Bunlardan hareketle ateş, yok edici olarak anlaşılrsa da aslında yeni bir varlığa kapı açar.

Cenazeyi yakma uygulamasının nasıl başladığı ile ilgili çeşitli görüşler ve yorumlar yapılır. Ancak cenaze yakma uygulamasının kökeni hakkında yapılan yorumlarda kronolojik olarak hangisinin ilk olduğu veya başlangıcıyla alakalı kesin bir ifade yoktur. Bedeni ateşle yok etme işleminin birçok yapılaş amacı bulunur. Ancak kurban inancıyla ilişkisi daha ağır basar. Bu anlamda Raj Bali Pandey'in yaptığı kurban yorumu akla daha uygun gelir. Ona göre Vedalar döneminden beri olan kurban ibadetinin gelişimine paralel olarak insan bedenini de ateşte kurban etme geleneği oluşur⁶⁵². Vedalarda geçen anlatıya göre evrenin oluşumunun kökeninde de kurbanla ilişkilendirilir. Anlatıya göre bin başı, bin gözü, bin ayağı olan kozmik insan Puruṣa'nın kurban olmasıyla evren oluşur. Puruṣa sadece kurban edilen değil aynı zamanda kurbanın sunulduğu yer olarak da tanımlanır. Dolayısıyla kozmik insan Puruṣa hem kurban edilen hem de kurbanın sunulduğu yer olması sebebiyle ondan evren oluşmuştur. İnsanın da kurban olarak ateşe sunulması ve akabinde tekrar dirileceği inancının bu anlatıyla ilişkilendiriliyor olması muhtemeldir. Evren ve insan birliği şu şekilde ifade edilir; “*Gözün güneşe, nefes yani can rüzgâra gitsin. Yeniden doğmak için göğe ya da toprağa git ya da kaderin buysa sulara git. Uzuvarınla bitkilerde kök sal*”. *Antyeṣṭi samskaras*ında ölü için söylenen bu ilahiden yaratılışın kurbanla kozmosa dağılması gibi insan bedeninin de kurban edildikten sonra dağılması benzer işleyiştir. Nitekim genel itibarıyla Hinduizm'de makro kozmosun yaratılışı ve işleyişi mikro kozmos için bir örneklik teşkil eder⁶⁵³. Bu örneklikten yola çıkarak Puruṣa gibi ateşe kurban edilen bedenin uzuvları kozmosa dağılır. Bu uzuvların tekrar

⁶⁵⁰ Kakar, “Afterlife and Fertility in Varanasi”, 2018, s.108.

⁶⁵¹ *Upanishads*, s.76.

⁶⁵² Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.420.

⁶⁵³ Sumegi, *Understanding Death*, s.167-170.

bir araya getirilmesi *Antyeṣṭi* sonrası *Sraddha* ritüellerindeki pinda ayiniyle gerçekleşir.

Vedalar döneminde (M.Ö. 1500-1000) cenazeler çeşitli şekillerde ortadan kaldırılır. Bunlar şüphesiz dinî, kültürel ve bölgesel farklılıklardan kaynaklanır. Daha arkaik toplumlardan kalan mumyalama, bedeni kurutma, suya bırakma veya gömme gibi değişik ölüden kurtulma şekillerine rastlanır. Bunların yanı sıra cenaze yakma uygulaması da vardır ve Vedalar dönemine kadar uzanır⁶⁵⁴. Vedalar döneminde ölüden kurtulma yolu beden-ruh ikilisi ile de ilgilidir. Ölüm gerçekleştiğinde ruhun bedenden ayrılması veya ayrılmamasına göre gömme işlemi ve yakma işlemi şekillenmiştir. Bu dönemde beden de ruh kadar değerlidir ve ruhun bedenden ayrılmadığına inanılır. Vedaların ilk dönemlerinde uygulanan gömme işlemi ruhun bedenden ayrılmadığı inancına dayanır. Bu sebeple bu dönemde ruh ve bedeni birlikte gömme uygulaması yaygındır. Şüphesiz böyle bir inanca göre beden de ruh kadar değerli ve saf kabul edilir. Ruh ve beden bütünlüğü o dönemdeki ölüm sonrası inanç sistemiyle doğrudan ilgilidir. Ancak daha sonra ruhun ölüden ayrıldığını ve bedenin bir anlamı kalmadığını fark eden toplum bedeni yakma yoluna gitmiştir⁶⁵⁵. Günümüz Hinduizm inancını şekillendiren Upanişadlar döneminde geline nokta ise ölüm gerçekleştiğinde ruh bedenden ayrılır. Dolayısıyla beden saflığını kaybederek değersizleşir, buna göre ruhtan ayrılan beden kirli ve kurtulunması gereken bir nesne olarak tanımlanır.

Hinduizm’de toprak, hava, su, ateş elementlerinin her biri bir tanrı tarafından korunduğu ve bir tanrı ile özdeşleştirildiği için tanrısal ve kutsaldır. Vişnu havada, Agni ateşte, Varuna suda ve Brahma topraktır⁶⁵⁶. Bunların arasında ateş tanrısalılığıyla arındırıcı olduğu gibi ölen ruhları ve kurbanları tanrısal aleme ileten aracı konumdadır. Bu sebeple kurban ibadetlerinin baş figürü de ateştir. Ateş kültü Aryalılardan kalma bir inançtır. Aryalıların bir kolunu temsil eden İran’daki Zerdüştilerde de ateş kutsaldır⁶⁵⁷. Ancak onlar cenazeyi yakmazlar. Çünkü onların inancında ateşin saflaştırma özelliği yoktur ve kirli olan bedenin ateşi kirleteceği düşünülür. Yine onlar için kutsal kabul edilen toprak ve suya da ölülerini

⁶⁵⁴ *Rig Veda Samhita*, çev. Ralph T.H. Griffith, ts., s.659.

⁶⁵⁵ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.416-422.

⁶⁵⁶ Çamlıkaya, *Cremation in Hindu Varanasi*, s.147.

⁶⁵⁷ Meçin, *Gatalar’a Göre Zerdüş*, s.13-14.

bırakmazlar⁶⁵⁸. Ancak Hinduizm’de ateşin arındırıcı özelliğine inanılır. Bu inanç Vedalar döneminden beri değişmeden günümüze kadar devam eder. Ateşin temizleme özelliği sayesinde kirli kabul edilen bedeni ateşte yakarak kurtulma yoluna gidilir. Manevi olarak kirli kabul edilen bedenin su veya toprağa bırakıldığında bu kirliliğin temizlenmeyeceği, hatta yayılacağından korkulur. Ayrıca insanın maddi yönünün, yani kirli olan bedenin su ve toprağın kutsallığını da kirletmesinden ve bunlarla ilişkili tanrılara saygısızlık olacağından çekinilir. Ateş de diğer tanrılar gibi tanrısal ve kutsaldır ancak onun temizleme görevi olduğundan kirli olan ceset Agni’ye teslim edilir. Ateş aracılığıyla kirlilik kalktıktan sonra bedenin külleri Ganj sularına bırakılır veya uygun bir yere gömülür. Cenaze yakıldıktan sonra külleri gömme işlemi de uygulanır, ancak genel olarak suya bırakılır. Bu suyun Ganj nehri olması daha kıymetlidir ancak imkân yoksa herhangi bir suya bırakılması da uygun görülür⁶⁵⁹. Çünkü ateş beden ve ruhun ayrılığını su ise birleşmeyi ve doğumu ifade eder⁶⁶⁰. Bu sebeple Hindistan’da ölü yakma yerleri genellikle nehir kenarlarında olur⁶⁶¹.

Çok az istisnalar durumunda genel olarak cesetler yakılır. Bu istisnalar da yine temiz ve kirlilik durumuyla ilgilidir. Yakılmayanlar; *sannyasinler* (adanmışlar), hamile kadınlar, çocuklar ve salgın hastalıktan ölen kadın ve erkeklerdir. *Sannyasinler* kendilerini Tanrı’ya adanmış veya kurban olarak sunmuş, son yaşam aşamasına geçmiş ve çile yolunu seçmiş erkeklerdir. Bu gurup insanlar ölmeden önce bu dünyayı terk ederek zaten ölürlər. Adanmış gurubundaki kişiler *Upanayana* inisiyasyon *samskarasıyla* ruhsal olarak ikinci bir doğum yaşarlar. Onlar temsili olarak *Upanayanada* cenaze ritüellerini yapmış ve bedenlerini öldürmüşlerdir. *Sannyasinler*, bu yolu seçtikten sonra ruhsal olarak yaşamazlar, çünkü hayattayken ruhları Tanrıyla bir olmuş ve sonsuz yaşama kavuşmuştur⁶⁶². Bedenin ise onlar için kıymeti yoktur, çünkü beden dünyaya aittir. Dünyaya ait her şeyi hatta en son aşamada yemek yemeyi bile bırakmak onların en belirgin özelliklerindendir. Tanrı birliğini de yaşadıkları için *samsara* (ruh göçü) döngüsünden kurtulmuşlardır. Onların kurtuluşa ulaşmış olan

⁶⁵⁸ Pandey, *Hindu Samskaras*, 1949, s.423.

⁶⁵⁹ Samarth, *Hindu Cremation Myths and Rituals*, s.120.

⁶⁶⁰ Pattanaik, *40 Insights Into Hinduism*, s.48.

⁶⁶¹ Samarth, *Hindu Cremation Myths and Rituals*, s.97.

⁶⁶² Wendy Donger (ed.), *Female Ascetics in Hinduism* (America: State University of New York, 2004), s.94.

ruhları tekrar bedenlenmeyeceği için ruhlarına yardımcı olacak bir durum da kalmaz bu sebeple bedenleri de temiz kabul edilir. Bu sayılan sebeplerden dolayı yakılmazlar ve onlar için cenaze törenleri de yapılmaz. Yine çocuk ve hamile kadınlar günahsız kabul edildiğinden ve bir daha ruhgöçü yaşamayacakları için cesetleri yakılmaz. Bunların cesetleri genellikle Ganj sularına bırakılır, bazen de gömülür. Özellikle *sannyasinler* oturur pozisyonda alttan çeneye kadar tuzla kaplanarak gömülürler. Onların gömülüp bir mezarlarının olması istenir. Aynı zamanda kurtuluşa ulaştığı düşünülen öğretmenlerin de cenazeleri gömülür. Bu onların kutsallığına yaraşır bir yaklaşımdır. Bu nedenle mezarları kutsal kabul edilir ve ziyaret edilir⁶⁶³.

Ceset yıkanır ve cesede sandal ağacı macunu sürülür, erkekse geleneksel olarak traş edilir, giydirilir veya bir beze sarılır. Erkek arkadaşlar ve akrabalar tarafından ölü yakma alanına taşınır, Tanrı'nın adı (örneğin, Ram) sık sık anılır. Ruhun bedeni terk etmesi için mantralar okunur. Hinduizm'de ruhun özgürlüğüne kavuşması ve yeni bir bedene bürünebilmesi için cesetten ayrılması önemlidir. Ruh, yaşam soluklarını vücudundan dışarı atması için çağrılır. Daha sonra beden, ilk ortaya çıktığı yere, yani toprak, su, ateş, hava ve etere geri gitmesi için yönlendirilir. Vücut en son ateşe sunulur. Böylece çözülmenin bir sonucu olarak bedenden kovulan ruh bedeni terk etmeye başlar. Bu çözülme vücut organlarının durumuyla ilgilidir, her bir organın bekleyen, gözetken tanrıları vardır. Bu anlamda ruhun bedeni terk etmesi şöyledir; *“Görme, görme gücüne sahip olduğu yerden Güneş'e gider; söz ateşe, hayat-nefes havaya, kulak meskenlere, beden toprağa, kıllar yıllık bitkilere, başın kılları ağaçlara, kan ve öz su, suya gider.”*⁶⁶⁴

Cenaze ateşi genellikle küllerin daha sonra batırılabilceği bir nehir kenarında yakılır. Cesedin ayakları güneyde ölüm tanrısı Yama'nın krallığına, başı ise zenginliklerin efendisi Kubera'nın krallığına yönlendirilir. Kuzeyde vücudun baş kısmının tepe bölgesi kırılır, bu da ruhun serbest bırakılmasını sembolize eder⁶⁶⁵. Ev sahibinin kutsal ateşi olan üç veya beş ateş ile sedye tutuşturulur. Cesedin kalıntıları

⁶⁶³ “Funeral Rites”, *Encyclopedia of World Religions Encyclopedia of Hinduism*, ed. Constance A. Jones - James D Ryan (New York: Facts on File, 2007), s.154; Bkz. Pattanaik, *40 Insights Into Hinduism*, s.106.

⁶⁶⁴ Sivananda, *Soul After Death*, s.7.

⁶⁶⁵ “Funeral Rites”, 2007, s.154.

cenazeden üç veya on gün sonra toplanır. Gömülür ya da bir nehre, tercihen kutsal Ganj’a atılır⁶⁶⁶. Ganj nehrine atılan küllerin sahibi bu vesileyle kurtuluş veya cenneti garanti eder⁶⁶⁷.

Cenazeyi yaktıktan sonra bazı gıdalar veya değerli eşyalar din adamlarına verilir. Bu kutsal bir adaktır. Her biri arındırıcı özelliğe sahip olan verilecek malzemeler şunlardır; susam, demir, altın, pamuk, tuz, bir parça toprak ve bir inektir. Susam önemlidir ve cenaze ritüellerinin vazgeçilmezidir. Beyaz siyah ve kahverengi olmak üzere üç renk susam kullanılır ve bu üçlü söz, düşünce ve ameldeki günahların temizlenmesi içindir. Aynı şekilde din adamlarına inek hediye etme çocukluk, gençlik ve yaşlılıkta işlenen günahların telafisi ve cehennemden kurtuluşu sağlamak içindir⁶⁶⁸. Bu adakların özellikle Brahminlere verilmesinin amacı, ölünün günahlarının bağışlanıp Yama dünyasına, yani ceza yerine gitmemesi içindir. Eski dönemlerde bu gıdaları ateşe kurban etme şeklindedir, ancak daha sonra din adamlarına hediye olarak sunmaya dönüşmüştür.

Hinduların ateş, su, toprak üçlüsüne bakış açıları bu ritüelde açık bir şekilde kendisini gösterir. Ölüler için ateş ve suyun kutsallığı ve arındırıcılığı özelliği sebebiyle ölüye yardım etmesi için ritüeller gerçekleştirilir. Son olarak topraktan yardım istenerek ritüel sonlandırılır. Burada topraktan yapılan testi ön plandadır. Yas sahibi oğul, içi doldurulmuş ve arkasında delik açılmış toprak testiyi sol omzuna alır, yanan cesedin etrafında üç kez dolaşır. Sürahi üç kez vurulur ve ardından tamamen kırılır. Bu işlem bittikten sonra geriye bakmadan ölü yakma alanı terk edilir. Bu uygulamalarda belli bir sistem bulunmaz, bölgesel ve kültürel olarak farklılık gösterir. Kirlilikten arındırılmak için yas sahipleri kendilerini güneşe (ölüler tanrısı Yama’nın yönü) çevirerek üç kez suya daldırırlar. Sonra susamla karıştırılmış su kurban ederler ve “*Ey giden, susamla karıştırılmış bu su sana ulaşsın*” derler. Aslında bu suyun gerçekten ölüye ulaşacağına inanırlar. Bu sununun kargalar aracılığıyla ölüye ulaşacağına inanıldığından susam sunusu genelde kargalara verilir. Evin eşliğinde su yudumlanır ve içeri girmeden önce ateş, inek gübresi, su gibi uğurlu nesnelere

⁶⁶⁶ Flood, “Hinduism”, s.82.

⁶⁶⁷ “Funeral Rites”, 2007, s.154.

⁶⁶⁸ *Garuda Purana*, s.45-46.

dokunulur. Yanan yer ise ilahiler ve ayetler okunarak yine arındırıcı ve kutsal kabul edilen süt ve su karışımı ile soğutulur. Bu görevi tamamlayan oğulun daha sonra *Sraddha* ritüellerini uygulaması gerekir⁶⁶⁹.

2.4.9. *Sraddha* Ritüeli

Antyeṣṭi samskarasıyla beden yakılarak yok edildikten sonra ruh da bedenden ayrılır. Bundan sonraki aşama boşlukta gezen ruhun yeni bir bedene girmesini sağlamaktır. Burada pirinç unu ve diğer gıdalardan yapılan top şeklinde olan Pindalar bu iş için aracı konumdadır. Bu ritüellerin en belirgin sembollerindendir. Bunların yapılıp dağıtılması sayesinde bedenin oluşacağına inanılır. On altı pinda on günlük süre boyunca dağıtılır. Bu pindalar özellikle kargalara yedirilir, bu şekilde kargaların yediği yiyeceklerin ölen kişinin yediğine inanılır⁶⁷⁰. Yuvarlak şekilde olan bu pindalar bedeni, yaşamı ve özü sembolize eder. İlk altısı genellikle ölüm yerinde, cesedin evden çıkarıldığı anda, ölü yakma yerine giden yoldaki geçitlerde, cesedi yakma anında ölünün karnının üst kısmında ateşe sunulur. Bunların yanı sıra yas tutanlar tarafından ölü yakma işlemi bittikten, kemikler ve küller toplandıktan sonra çevrede gezinen ve yaşayanlar için tehlike oluşturan kötü niyetli hayaletlerin yatıştırılması için dağıtılır. İlk pindalar kötü ruhları yatıştırmak içindir. Kalan on pinda ise ruhun tekrar bedenlenmesi içindir. Bundan sonra yapılması gereken on gün boyunca her gün bir pinda dağıtmaktır. İnanca göre her pinda ile vücudun bir kısmı oluşur. Ancak rahatlık açısından olsa gerek neredeyse tüm yas tutanlar on pındayı ölü yakmanın onuncu gününde tek bir ritüelle hepsini sunarlar⁶⁷¹.

Bu ritüeli yapmak oğulun borcu ve dinî görevidir. Ancak vazifenin yanı sıra aile için tehlike oluşturan ölünün ruhunun bir an önce bedenlenerek yolculuğuna başlaması istenir. Aksi takdirde pitra, yani hayalet olarak aileye musallat olacaktır. Ayrıca *Sraddha* ritüellerini yapan oğul babasını Put denen cehennemden kurtarır ve oğulun baba için kurtuluş kaynağı olarak görülmesi sebebiyle oğula Putra denir.

Cenaze ritüellerindeki her bir sembolün ve kullanılan araçların bir kutsallığı ve dinî anlamları vardır. Örneğin fesleğen yaprağı Tanrı Vişnu'yu temsil eder. Vişnu

⁶⁶⁹ Klostermaier, *A Survey of Hinduism*, 2007, s.92.

⁶⁷⁰ Filippi, *Mrtyu*, s.148.

⁶⁷¹ Kakar, "Afterlife and Fertility in Varanasi", 2018, s.195-196.

ise koruyuculuğuyla yaşamı sürdürür⁶⁷². *Samskaralarda* yemek ayinleri önemli yer tutar. Ayinlerde seçilen gıdalar her bir *samskaranın* kendi anlamını sembolize eder. Örneğin pirinç, insanı ve yaratılışı sembolize ettiğinden dolayı evlilik *samskarasında* olduğu gibi cenaze ritüelinde de en önemli gıdadır. “Asauca”⁶⁷³ günleri olarak adlandırılan ölümle başlayan on günlük kirlilik dönemi onbirinci günde sona erer⁶⁷⁴. Bu kirlilik süresi Kast guruplarına göre değişir. Brâhmin’in on günde, Kşatriya’nın on iki günde, Vaisya’nın on beş gün, Sudra’nın ise bir aylık süre ile kirlilik durumları devam eder⁶⁷⁵.

Cenazenin yakılmasını takip eden on günlük süreden sonra ruh bedenlenmiş ve insanın yapmış olduğu karmalarına göre yolunun belirleneceği zaman dilimine geçilmiştir. Şimdiye kadarki ritüellerle ruhun bedenden ayrılarak ruhsal yolculuğu için geçici süptil bir bedene girmesine yardımcı olunmuştur. Bundan sonra bir bekleyiş durumu başlar. İnsanın önceki yaşantısında yapmış olduğu *karmalarına* göre cennet veya cehennem duraklarında beklenir. Ruhun tanrısal düzlemde bekleyiş süresi bir gün olup dünya düzlemindeki bir yıla tekabül eder. Bu sebeple yılda bir kez *sraddha* ritüellerinin yapılması gerekli görülür. Bu ritüeller ruha büyük yolculuğunda yardımcı olur. Şayet cehennemdeyse oradan kurtulmasına, cennetteyse zevklerin arttırılmasına vesile olur⁶⁷⁶. Kirlilik süresi dolduktan sonra verilen bir yemek davetiyle yas sonlandırılır. Bu kirlilik döneminin de bittiğinin göstergesidir⁶⁷⁷. Bir yıl sonra ruhun Yama’nın diyarından kurtulabilmesi için tekrar ritüel yapılır⁶⁷⁸.

⁶⁷² “Funeral Rites Across Different Cultures”, (ts.).

⁶⁷³ “Asauca: English Translation of the Sanskrit Word”, *Sanskritdictionary.org* (Erişim 21 Ocak 2023).

⁶⁷⁴ Filippi, *Mrtyu*, s.147.

⁶⁷⁵ *Garuda Purana*, s.73.

⁶⁷⁶ Sivananda, *Soul After Death*, s.79.

⁶⁷⁷ Samarth, *Hindu Cremation Myths and Rituals*, s.29.

⁶⁷⁸ Swami Krishnananda, “The Journey of the Soul After Death-Commentary on the Bhagavadgita”, *Swami-Krishnananda.org* (Erişim 19 Mayıs 2023).

SONUÇ

Çalışmada Hinduizm'in kurtuluş inancı ve kurtuluş yolları ritüeller bağlamında ele alınmıştır. *Karma* ve reenkarnasyon inançları kurtuluşun herhangi bir kurtarıcı veya bir olay ile gerçekleşmeyeceği bilgisini açığa çıkarmıştır. Bu anlamda insanın kendisinde bulunan kusurlu eğilimlerini düzeltme çabasının sonunda kurtuluşun gerçekleşebileceği sonucuna varılmıştır. Mevcut yaşamından önce birçok yaşamı olduğu düşünülen insan, önceki yaşamlarından kalma sınırlı bir zihin yapısı ve uyanık olarak tanımlanan bilinç durumunda dünyaya gelir. Sınırlı bir zihin ile gerçek dışı olarak açıklanan dünyayı gerçek olarak algılar. Ayrıca insan arzu ve istek duyguları ile kaplı uyanık bir bilinçle doğar. Bu duygu durumu insanı dünyaya bağlayan bağlar olarak anlam bulur. Bunların yanı sıra *samsara* inancına göre var olan önceki yaşantının yanlış eğilimleri mevcut yaşantı ile birlikte gelir. Bunlardan hareketle kurtuluşun insanın kendisinde ve kendi çabasıyla ulaşabileceği bir durum olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İnsanın kusurlu ve sınırlı bir yönü olsa da bu kötü yönünü düzeltebilecek potansiyele sahip olması dinin inanırı için kurtuluşa ulaşmakta ümit olmuştur. Hinduizm inancı ve felsefesi bu yönü geliştirmek için çözüm yolları üzerine yoğunlaşmıştır. Bunun için birçok kurtuluş yolları konulmuş, hatta birer kusur kabul edilen arzu ve öfke duygularından kurtulmak için ölmeden önce yaşamın devamını sağlayacağı düşünülen her şeyi bırakma yoluna gidilmiştir. Kimi kurtuluş yolları eylem ve bilgi ile Brahman'ı idrak edebileceklerini düşünürken kimileri bunun içsel olarak kalpte sevgiyle olacağını söylemiştir. Bu anlamda evlilik ve sosyal hayatı bırakarak dünya bağına kesmeye çalışanlara alternatif yaşam aşamaları da sunulmuştur. Bu yaşam tarzına göre Hindu erkeğinin neslin devam edebilmesi için aile aşamasına geçmesi bir görev olarak belirlenmiştir. Aile aşamasında *samskaraları* uygulamak da yine erkeğin yapması gereken sorumluluklarından olduğu anlaşılmıştır.

Her yeni doğan insanın eksik zihin yapısıyla ve manevi yönden kirli olduğu inancı açığa çıkmıştır. Bu da Hinduizm’de doğuma bakışın olumlu olmadığı yönünde fikir vermiştir. Doğumun ölümle sonuçlanması ve kurtuluş yaşanmamış olan ölümün yeniden doğuma kapı açacağı inancına göre doğumun istenilmeyen, acı kavramlarıyla açıklanan bir durum olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bu bakış açısına göre her yeni doğan kurtuluşu yaşamamış ve *karmalarına* göre yeniden doğmuş olan kişilerdir. Dolayısıyla insan önceki yaşamının zihin ve duygu dünyasındaki olumsuz izlerle ve ruhsal yönden kirli olarak yeniden doğar. Bu durumun değiştirilmesi için daha insan oluşumu gerçekleşmeden yapılmaya başlanan doğum ritüelleri ile insanın kusurlu yönünü iyileştirme çabası kurtuluş bağlamında *samskaraların* amacına işaret eder.

Upanayana inisiyasyon ritüeline kadar yapılan doğum ritüelleri ile saf olmayan durumda doğan insanı arındırmanın gerçekleşeceği düşünülür. Ancak insan *Upanayana* inisiyasyon ritüeli ile yeni bir doğum yaşayarak tamamen arındırılmış olur. Bundan sonra insan mutlak bir saflılıkla eş değer kabul edilir. İnisiyasyon ritüeli insanın yaşamında da değişikliklerin meydana gelmesine ve bazı yetkinliklerin kazanılmasına yol açar. Örneğin kirli kabul edilmesinden dolayı kişilerin bu zamana kadar Vedaları okuyamadığı ve eğitimi alamadığı görülmüştür. Çünkü bu kutsal olana layık olmama durumudur. *Upanayana* ritüeli ve *samskaraların* bu yetkinliğin kazanılmasına yol açtığı sonucuna varılmıştır. *Upanayana samskarasıyla* gerçekleşen yeni doğum anne ve babadan olan ilk doğumu kusurlu kılarken ruhsal olan ikinci doğum kusursuz ve kutsal olan bam başka manevi bir dünyaya giriştir. Dolayısıyla insan yaşamı tümüyle değişmiş, arındırılmış, günahsız tanrısal makamda kutsanmış olarak devam eder. *Upanayana* inisiyasyon *samskarasının* ilk kökeninin Vedalar eğitim hayatına başlatma töreni olduğu tespit edilmiştir. Ancak *Upanayana*’nın ikinci doğum olan mistik boyut kazanması ile Vedalar eğitiminin yeni oluşan ruhsal yönünün gerisinde kaldığı görülmüştür. Bu gelişme sonucu sadece ilk üç kastla sınırlı olan inisiyasyon törenlerinin öteki ayrımını daha fazla derinleştirdiği de tespit edilmiştir.

Doğum *samskaralarının* erkeğin aile yaşamında uygulaması gereken görevlerinden olduğu ortaya konulmuştur. Doğum ritüellerinin çocuğun erkek olması için yapıyor olması oğul kavramını merkeze almıştır. Oğulun babanın kurtuluş bileti olarak görüldüğü ve erkeğin de ailede ruhsal makamda görüldüğü tespit edilmiştir.

Ritüellerdeki erkek vurgusu da kadının konumunu ortaya çıkarmıştır. Hinduizm’de kadın için farklı görüşler olsa da kadının kurtuluştaki yeri olmadığı görülmüş ve bu durum kutsal metinler ile temellendirilmiştir. Dolayısıyla Hindu erkeğin erkek çocuğa sahip olabilmesi ve bu ritüelleri yapabilmesi için *Vivaha* evlilik *samskarası*yla aile aşamasına geçme zorunluluğu vardır. Böylece evlilik ritüelinin kurtuluştaki payı ve önemi açığa çıkarılmıştır.

Hinduizm’de ölümün bir defaya mahsus olmadığı aksine kişilerin yaşantısının iyi veya kötü olmasına göre tekrar eden bir olgu olduğu tespit edilmiştir. Yani iyi düşünce, söz ve eylemlerde bulunmayan insan ölür ve bir daha dünyaya gelir. Bu anlamda ölüm bir kurtuluş olmadığı gibi doğum da bir mükafat değildir, aksine bir cezadır. Ancak yaşantısını iyi *karmalar*la dolduran insan bir daha dünyaya gelmemek üzere ölür. Hinduizm’de ölüm algısının *karma*, *samsara* ve *mokşadan* oluşan kurtuluş kavramları ile bütünlük oluşturduğu görülmüştür. Cenaze *samskarası*nın kurtuluştaki ilişkisi de bu bütünlük çerçevesinde ortaya konmuştur.

Antyeṣṭi samskarası ile ruh ve beden ikilisinin anlamı üzerinde durulmuştur. Buna göre ruh ön plandadır. Beden kirli kabul edilen ve yakılarak kurtulmak istenilen değersiz bir madde, ancak ruh tanrısal ve asıl olandır. Ruh ve beden ayrımı ateş tanrısı Agni’nin Hinduizm’deki yeri ve önemini açığa çıkarmıştır. Esasen beden yakılmasından sonra ruhun yolculuğuna aracılık eden Agni’dir. Ateş ve ateşle ilişkilendirilen tanrı Agni bütün *samskaralarda* kurban sunumlarının sunulduğu ve bu sunuları tanrılara ulaştırdığı düşünülen aracı tanrıdır. Aynı şekilde cenazede de ruhu Tanrı’ya ulaştırmada Agni’nin aracılık etmesinin cenazeyi yakma uygulamasının kökenine işaret ettiği tespit edilmiştir. Dolayısıyla ruhun bedenden ayrılmasına ve kurtuluşa ulaşmışsa tanrısal düzleme, ulaşmamışsa tekrar bedenlenmesi için geçici yolculuğuna gönderilmesine aracılık eden Agni’dir.

Sonuç olarak *samskaraların* kültürel, sosyal, psikolojik yönleri sahip olduğu gibi kurtuluş inancı vesilesiyle dinî boyutuna sahip olduğu tespit edilmiştir. *Samskaralar* eylemin uygulanıp bittiği bir kutlama değil aksine bir Hindu’nun yaşamına dinî ve kültürel açıdan süreklilik katan eylemlerdir. Ayrıca hayatta daha yüksek hedeflere ulaşmak için hazırlık olarak kabul edilirler. *Samskara* ritüelini gerçekleştiren bir Hindu

günahlarından arınmış, adeta yeniden doğmuş olarak kabul edilir. Bir sonraki ritüele kadar yaşamını günahsız ve kutsanmış olarak sürdürür.

Ritüeller dinlerde inancın eyleme dönüşmesi demektir. Bir dinin ritüellerini bilmek o dinî anlayabilmenin yollarından biridir. Bu bağlamda *samskara* ritüelleri de incelendiği zaman Hinduizm'in felsefesini görmek mümkündür. Çünkü *samskaralar* Hindu aklının özeti gibidir. Hinduizm'e inanan kişilerin neye nasıl inandığı, yaşantıya aktarılan *samskara* ritüelleriyle açığa çıkarılmıştır. Ayrıca insan ve evren algısı da bu ritüeller çerçevesinde ortaya konmuştur. Tanrı bilgisi, yaratılış ve ölüm sonrası hayat inancı bilgisine bu ritüeller sayesinde ulaşılmıştır. Örneğin doğum ritüelleriyle yaratılış ve insanın doğası hakkında fikir sahibi olunurken inisiyasyon ve evlilik ritüelleriyle inancın dinî çerçevedeki dünya algısı ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda cenaze ritüeliyle yaşamın sonu ve başı ile ilgili bilgiye ulaşılmıştır.

Değiştirmek, dönüştürmek ve arındırmak gibi anlamlara gelen *samskaraların* insan yaşamını fiziksel ve ruhsal yönden değiştirdiği tespit edilmiştir. İnsanın sınırlı zihin yapısını arttırmak, günahlardan arındırmak, bilinç durumunu yükseltmek, duygu ve öfkesinin kontrol altında tutulmasına yardımcı olmak *samskaraların* en büyük hedeflerindendir. *Samskaralarda* insanı ruhsal yönden ilerleterek Brahman'a yaklaştırmak söz konusudur. Bu insan var olmadan önce başlayan ve ölüme kadar devam eden *samskaraların* kurtuluş anlamında asıl hedefi kirli ve dünyevî duyguların tutsağı olmuş kusurlu insanı, kademeli olarak mükemmel insana dönüştürme çabasıdır. Çünkü olumsuz insanî özelliklerle Brahman gerçeği idrak edilmeyerek kurtuluşa ulaşılması imkânsız görülmüştür. Böylece *samskaraların* insanın, beşerî yönünün düzeltilmesi anlamında kurtuluşla ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

KAYNAKLAR

- Achari, Pandit Sri Ramanuja. "Samskaras: The Hindu Sacraments". *australiancouncilofhinduclergy.com*, 2-26.
Achari, Rama Ramanuja. *The Hindu Sacrament of Marriage*. Simha, ts.

- Aksın, Sevinç - Seyfeli, Canan. “Mrtyu: Hinduizm’de Ölüm”. *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 14/1 (2022), 215-234.
- Ararat, Mehmet. “Hindu Kutsal Kitaplarından Bölümler”. *Dunyadinleri.Com Türkiye’nin Tek Tarafsız Türkçe İnanç Portalı*. Erişim 18 Aralık 2022. http://dunyadinleri.com/forum/hinduizm/oku_1_hindu-kutsal-kitaplarindan-bolumler
- Ararat, Mehmet. “İlkel Dinlerde Kutsal Törenler”. *Dunyadinleri.Com Türkiye’nin Tek Tarafsız Türkçe İnanç Portalı*. 28 Aralık 2013. Erişim 25 Mart 2023. http://dunyadinleri.com/dunya-dinleri/ilkelerde-dinsel-kavramlar/oku_ilkel-dinlerde-kutsal-torenlere
- Archer, John Clark. “Hinduism”. *The Great Religions of the Modern World*. ed. Edward J. Jurji. 44-89. America: Princeton University, 1946.
- Arney, Paul. “Hinduism”. *Britannica Encyclopedia of World Religions*. ed. Jacob E. Safra - Jorge Aguilar. 433-463. Chicago, London, New Delhi, Paris, Seoul, Sydney, Taipei, Tokyo: Encyclopædia Britannica, 2006.
- Avcı, Hatice Çiçek. “Vedanta Sistemindeki Maya ve Avidya Kavramları Üzerine Bir İnceleme”. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 19/1 (2019), 89-105.
- Aydın, Fuat. *Hint Dini Düşüncesinde İnsanın Özgürlük Arayışı (Hinduizm’de Kurtuluş)*. İstanbul: Ataç, 2005.
- Aydın, Fuat. *Yahudilik Tarih, İnanç, İbadet, Kültür*. İstanbul: Mahya, 2018.
- Aydın, Mahmut. *Dinler Tarihi İnanç ve İbadet*. İstanbul: Ensar, 2018.
- Aydın, Mehmet S. *Din Felsefesi*. İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi, 13. Basım, 2014.
- Bahadır, Abdülkerim. “Dindarlığın Kaynakları”. *Din Psikolojisi*. Anadolu Üniversitesi, 2010.
- Bennett, Jamie. “1. Dharma | Mahavidya”, 2018. <http://www.mahavidya.ca/category/dharma-and-the-individual/the-four-goals-of-life/1-dharma/>
- Bonnefoy, Yves. *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü*. çev. Levent Yılmaz. Ankara: Dost Kitabevi, 2000.
- Bronkhorst, Johannes. “Historical Context of Early Ascetism”. *The Oxford History of Hinduism Hindu Practice*. ed. Gavin Flood. 62-78. New York: Oxford University, 2020.
- Bronkhorst, Johannes. *Karma*. University of Hawai, 2011.
- Cengiz, Akın. “Aşkılık ve İçkinlik Bağlamında Bhagavatgita Adlı Eserdeki Tanrı Anlayışı”. *Turkish Studies* 13/3 (2018), 195-211.
- Cevizci, Ahmet. *Paradigma Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma, 2005.
- Ceyhan, Ezgi Gül. “Bir İnanç Estetizmi Hinduizm: Politik Estetizasyon ve Psikoloji”. *Dtcf*.
- Coward, Harold. *Sin and Salvation in the World Religions A Short Introduction*. England: Oneworld, 2003.
- Çamlıkaya, Elif Şerife. *Cremation in Hindu Varanasi*. Yeditepe University, Doktora Tezi, 2015.
- Çirhinlioğlu, Fatma Gül - Ok, Üzeyir. “İnanç ya da Dünya Görüşü Biçimleri ile İntihara Yönelik Tutum, Depresyon ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkiler”. *C.Ü Sosyal Bilimler Dergisi* 34/1-1,8 (2010).
- Demirci, Kürşat. *Hinduizm’in Kutsal Metinleri Vedalar*. İstanbul: İşaret Yayınları, 1991.

- Deniz, Şeyma Nur. *Hinduizm’de Evlilik Ritüeli*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Ve Din Bilimleri Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- Denton, Lynn Teskey. *Female Ascetics in Hinduism*. ed. Wendy Doniger. New York: State University, 2004.
- Donger, Wendy (ed.). *Female Ascetics in Hinduism*. America: State University of New York, 2004.
- The Laws of Manu*. çev. Wendy Donger - Brian K. Smith. England: Penguin Books, 1991.
- Elgood, Heather. *Hinduism and the Religious Arts*. London and New York: Cassel, 1999.
- Eliade, Mircea. *Rites and Symbols of Initiation: The Mysteries of Birth and Rebirth*. çev. Willard R. Trask. America: Harper & Row, 1958.
- Eşmeli, İsmet - Mutluel, Osman. “Hinduizm’de Tenasüh İnancı ile İbn Sina’da Tenasüh Anlayışı Üzerine Bir Değerlendirme”. *Turkish Studies* 17/1 (2022), 21-33.
- Filippi, Gian Giuseppe. *Mrtyu: Concept of Death in Indian Traditions*. çev. Antonio Rigopoulos. New Delhi: D.K. Printworld, 1996.
- Flood, Gavin. “Hinduism”. *Rites of Passage*. ed. with John Bowker - Jean Holm. 66-89. London, New York: Pinter, 1994.
- Flood, Gavin. “Introduction: A History of Hindu Practice”. *The Oxford History of Hinduism: Hindu Practice*. ed. Gavin Flood. 11-31. New York: Oxford University, 2020.
- Gandhi, Mohandas k. *Gandhi’ye Göre Bhagavat Gita*. çev. Vecihi Karadoğan - Seda Darcan. İstanbul: Kaknüs, 2020.
- Gonda, Jan. *Prajapati and the Year*. Amsterdam, Oxford, New York: North-Holland Publishing Company, 1984.
- Gonda, Jan. *Vedic Ritual the Non-Solemn Rites*. Hollanda: e.J. Brill, 1980.
- Göregen, Mustafa. “Dinlerde Dünyadan Feragat Etme (Fakirlik) Düşüncesi”. *Eüşbed* VI/2 (2013), 372-397.
- Rig Veda Samhita*. çev. Ralph T.H. Griffith, ts.
- Güdüdede, Ali. *Hinduizm’de İbadet İnancı Panoraması*. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Harman, William. “Hindu Devotion”. *Contemporary Hinduism Ritual, Culture and Practice*. ed. Robin Rinehart. 99-121. Santa Barbara, California Denver, Colorado Oxford, England: Abc-Clio Inc, 2004.
- Hay, Stephen vd. (ed.). “Sources of Indian Tradition”. *Sources of Indian Traditions Modern India, Pakistan, and Bangladesh*. New York: Columbia University, 1893.
- Holdrege, Barbara A. “Dharma”. *The Hindu World*. ed. Sushil Mittal - Gene Thursby. 213-248. Canada: Taylor & Francis e-Library, 2005.
- Horn, D. Yellow. “C. Karma, Samsara, and Reincarnation, C. Karma, Time, and Cosmology the Concept of Samsara”. *Mahavidya.ca*. 2015. <http://www.mahavidya.ca/2015/03/04/the-concept-of-samsara/>
- Humphreys, Christmas. *Karma and Rebirth*. Library: Curzon, 1994.
- Jamison, Stephanie W. “Roles for Women in Vedic Grauta Ritual”. *Goddesses and Women the Indic Religious Tradition*. ed. Arvind Sharma - Johannes Bronkhorst. 1-17. Leiden- Boston: Brill, 2005.

- Jamison, Stephanie W. "Women Stridharma". *The Oxford History of Hinduism Hindu Law a New History of Dharmaśāstra*. ed. Patrick Olivelle - Donald R. Davis JR. thk. Gavin Flood. 137-150. New York: Oxford University, 2018.
- "Acharya". *Encyclopedia of World Religions Encyclopedia of Hinduism*. ed. Constance A. Jones - James D Ryan. New York: Facts on File, 2007.
- "Dharmashastra". *Encyclopedia of World Religions Encyclopedia of Hinduism*. ed. Constance A Jones - James D. Ryan. Facts on File, 2007.
- "Funeral Rites". *Encyclopedia of World Religions Encyclopedia of Hinduism*. ed. Constance A. Jones - James D Ryan. New York: Facts on File, 2007.
- "Laws of Manu". *Encyclopedia of World Religions Encyclopedia of Hinduism*. ed. Constance A. Jones - James D Ryan. New York: Facts on File, 2007.
- "Manu". *Encyclopedia of World Religions Encyclopedia of Hinduism*. ed. Constance A Jones - James D Ryan. New York: Facts on File, 2007.
- "Mokṣa". *Encyclopedia of World Religions Encyclopedia of Hinduism*. ed. Constance A. Jones - James D. Ryan. 288-305. New York: Facts on File, 2007.
- "Upanas". *Encyclopedia of World Religions Encyclopedia of Hinduism*. ed. Constance A. Jones - James D. Ryan. New York: Facts on File, 2007.
- "Nachiketas". *Encyclopedia of World Religions Encyclopedia of Hinduism*. ed. Costance A. Jones - James D. Ryan. New York: Facts on File, 2007.
- JR, Donald R. Davis. "Introduction". *The Oxford History of Hinduism Hindu Law a New History of Dharmaśāstra*. ed. Patrick Olivelle - Donald R. Davis JR. thk. Gavin Flood. 1-12. New York: Oxford University, 2018.
- "Encyclopedia of Global Religion". *Dharma, Karma, and Samsara*. ed. Mark Juergensmeyer - C. Roof Wade. Amerika: Sage, 2012.
- Kaelber, Walter O. "Aṣrama". *The Hindu World*. ed. Sushil Mittal - Gene Thursbuy. 383-404. Canada: Taylor & Francis, 2005.
- Kakar, Katharina. "Afterlife and Fertility in Varanasi". *Imaginations of Death and the Beyond in India and Europe*. ed. Sudhir Kakar - Günter Blamberger. 187-202. Germany, India: Springer, 2018.
- Kakar, Katharina. "Afterlife and Fertility in Varanasi". *Imaginations of Death and the Beyond in India and Europe*. ed. Günter Blamberger - Sudhir Kakar. 187-202. Germany, India: Springer, 2018.
- Kane, Pandurang Vaman. *History of Dharmasastra Vol II Part I*. Bhandarkar Oriental Research Institute, 1941.
<http://archive.org/details/historyofdharma029210mbp>
- Kane, Pandurang Vaman. *History of the Dharma Sastra (Ancient and Medieval Religious and Civil Law)*. ed. Rama Ramanuja Acari. Poona: Bhandarkar Oriental, 1941.
- Kapani, Lakshmi. *The Philosophical Consept of Samskara*. Delhi: Motilal Banarsidass Publishers Private Limited, 2013.
- Karaali, Rukiye. *Hint Kökenli Dinlerde Kurtuluş Anlayışı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dinler Tarihi Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Karaman, Kasım. "Ritüellerin Toplumsal Etkileri". *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 227-236.
- Kashyap, Diksha. "Top 9 Educational Rituals (Sanskaras): Observed During Ancient India". *Your Article Library* (blog), 11 Ağustos 2015.

- <https://www.yourarticlelibrary.com/education/indian-education/top-9-educational-rituals-sanskaras-observed-during-ancient-india/63499>
- Bhagavadgītā*. çev. Korhan Kaya. Ankara: Dost, 2001.
- Kaya, Korhan. *Hinduizm*. Ankara: Dost, 2011.
- Kaya, Korhan. *Hint Felsefesinin Temelleri*. Ankara: Doğu Batı, 2016.
- Kaya, Korhan. *Hint Mitolojisi Sözlüğü*. Ankara: İmge Kitabevi, 1997.
- Upanishadlar*. çev. Korhan Kaya. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür yayınları, 2008.
- Kendram, Seva. "Samskara 16 Hindu Rites Performed From Brith to Death". *The Hinduportal*. 2017/11/samskara-16-hindu-rites-performed-from.html
- Kızıl, Hayreddin. "Rig Veda ve Avesta Tanrı Panteonundaki Benzerlikler". *Marife* 1/13 (2013).
- Killingley, Dermot. "Kama". *The Hindu World*. ed. Sushil Mittal - Thursbuy Gene. 264-287. Canada: Taylor & Francis, 2005.
- Kinott, Kim. *Hinduism: A Very Short Introduction*. London: Oxford Üniversitesi, 1998.
- Klostermaier, K. Klaus. *A Concise Encyclopedia Of Hinduism*. England: Oneworld, 2003.
- Klostermaier, Klaus K. *A Survey of Hinduism*. New York: State University, 2007.
- Klostermaier, Klaus K. *A Survey of Hinduism*. Albany: State University of New York Press, 2007.
- Koluman, Ahmet. "Dinler ve Gıda İlkelden Semaviye". *Uludag Univ. J. Fac. Vet. Med* 1 (2009), 25-32.
- Koppikar, Devika. "Blessing the Food: India's Sacred Foods and Practices Voyage to America". *Asian Fortune*. 07 Nisan 2013. Erişim 14 Aralık 2022. <https://www.asianfortunenews.com/2013/04/blessing-the-food-indias-sacred-foods-and-practices-voyage-to-america/>
- Krishnanada, Swami. *The Secret of the Katha Upanishad*. Sivananda Ashram, Rishikesh, India: The Divine Life Society, ts.
- Krishnananda, Swami. *Lesssons on the Upanishads*. Sivananda Ashram, Rishikesh, India: The Divine Life Society, ts.
- Krishnananda, Swami. *The Brhadaranyaka Uphanişad*. Ashram, Rishikesh India: The Divine Life Society, ts.
- Krishnananda, Swami. "The Journey of the Soul After Death-Commentary on the Bhagavadgita". *Swami-Krishnananda.org*. Erişim 19 Mayıs 2023. https://www.swami-krishnananda.org/bgita/bgita_26.html
- Krishnananda, Swami. *The Mandukya Upanishad*. Sivananda Ashram, Rishikesh, India: The Divine Life Society, E-Books., ts.
- Kumar, Shobhit. "A Critical Appraisal on Various Samskara's with their Sicientific and Medical Importance in Pediatric Age Group". *International Journal of Ayurveda and Pharma Research*.
- Kutlutürk, Cemil. "Hinduizm'de Cenaze Törenleri (Antyeşti Samskara)". *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 8/1 (2016).
- Küçüköner, Halide Rumeysa. "Hint Alt-Kıtasının Dini ve Kültürel Yapısının Şekillenmesinde Arilerin Rolü". *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 10/2 (2018), 610-624.
- Lanman, Charles Rockwell (ed.). *Atharva-Veda Samhita Harvard Oriental Series*. çev. William Dwight Whitney. Boston, New York, Chicago, San Francisco: Harvard University, 1905.

- Leeming, David A. *Creation Myths of the World an Encyclopedia*. Santa Barbara, Kalifornia: Abc-Clio, 2010.
- Lochtefeld, James G. *The Illustrated Encyclopedia of Hinduism*. The Rosen Publishing Group Inc., 1. Basım, 2002.
- Lubin, Timothy. "The Vedic Graduate". *The Oxford History of Hinduism Hindu Law a New History of Dharmaśāstra*. ed. Patrick Olivelle - Donal R. Davis JR. thk. Gavin Flood. 113-124. New York: Oxford University, 2018.
- Lubin, Timothy. "The Vedic Student: Brahmacarin". *The Oxford History of Hinduism Hindu Law a New History of Dharmaśāstra*. ed. Patrick Olivelle - Donald R. Davis JR. 98-112. New York: Oxford University, 2018.
- Magida, Arthur J. *Opening the Doors of Wonder Reflections on Religious Rites of Passage*. Berkeley and Los Angeles, California: Universty of California, 2006.
- Malinar, Angelika. *The Bhagavatgita*. New York: Cambridge University, 2007.
- Masatoğlu, Mehmet. *Hinduizm'de Dharma Kavramı*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dinler Tarihi Doktora Tezi, 2020.
- McGee, Mary. "Samskara". *The Hindu World*. ed. Sushil Mittal - Gene Thursby. 332-356. Canada: Taylor & Francis, 2004.
- Meçin, M. Mekin. *Gatalar'a Göre Zerdüşt*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Michaels, Axel. *Homo Ritualis Hindu Ritual and its Significance for Ritual Theory*. New York: Oxford University Press, 2016. Homo Rituals Hindu
- Michaels, Axel. "Rite of Pasage: Samskara". *The Oxford History of Hinduism Hindu Law a New History of Dharmaśāstra*. ed. Patrick Olivelle - Donald R. Davis JR. New York: Oxford University, 2018.
- Mishra, Ashok. *Hinduism Ritüal, Reason and Beyond*. India: Copyright, 2019.
- Monier, Sir, Monier-Williams. *Brahmanism and Hinduism: Or, Religious Thought and Life in India*. New York: Macmillan and Co., 1891.
- Mukundcharandas, Sadhu. "The Sixteen Samskaras Part-1". *Babs*. Erişim 27 Kasım 2022. <https://www.baps.org/Article/2011/The-Sixteen-Samskaras-Part-1-2269.aspx>
- The Upanishads Part 1*. çev. F. Max Muller. Global Grey, 2021. <https://www.globalgreybooks.com/upanishads-part-1-ebook.html>
- Müller, F. Max. *The Sacred Books of the East the Grihya-Sutras Rujles of Vedic Domestic Ceremonies*. çev. Various Oriental Scholars. London: Oxford at the Clarendon, 1892.
- The Sacred Books of the East the Uphanishads*. çev. F. Max Müller. Oxford at the Clarendon, 1884.
- Müller, Max - Vivekananda, Swami. *Religion For a Secular Age*. New York: Routledge, 2016.
- Natrajan, Balmurli. "Learning Caste Banal and Brutal". *Caste in Life Experiencing Inequalities*. ed. R. S. Khare - D.Shyam Babu. 33-43. Delhi, Chennai, Chandigarh: Pearson, 2011.
- Nellitheertha, Hariprasad. "Namakarana Samskara-The Rite of Naming a Newborn". *Indica Today* (blog), 16 Mart 2020. <https://www.indica.today/long-reads/namakarana-samskara-rite-naming-a-newborn/>
- Nihilalanda, Swami. *Ruhun Kurtuluşunda Hinduizm*. İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları, 1978.

- Nihilananda, Swami. *Hinduizm*. çev. Aslı Özer. İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları, 1958.
- Nikhilalanda, Sivami. *Ruhun Kurtuluşunda Hinduizm*. çev. Sedat Umran. İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları, 1978.
- Nikhilananda, Swami. *Hinduizm*. İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları, 2003.
- Obeyesekere, Gananath. *Imaning Karma Ethical Transformation in Amerindian, Buddhist, and Greek Rebirth*. London: University of California, 2002.
- O'flaherty, Wendy Doniger. *Hindu Mitolojisi*. çev. Kudret Emiroğlu. İmge Kitabevi, 1994.
- O'flaherty, Wendy Doniger. *The Origins of Evil in Hindu Mythology*. Delhi, India: Motilal Banarsidass, 1976.
- Dharmasutras the Law Codes of Apstamba, Gautama, Baudhayana, and Vasistha*. çev. Patrick Olivelle. New York: Oxford University, 1999.
- Olivelle, Patrick. *Samnyasa Upanisads Hindu Scriptures on Asceticism and Renunciation*. New York: Oxford University, 1992.
- Olivelle, Patrick. *The Ashrama System The History and Hermeneutics of a Religious Institution*. New York: Oxford University, 1993.
- Osborne, Michelle. "Upanayana Ayini | Mahavidya", 04 Mart 2013. <http://www.mahavidya.ca/2015/03/04/the-upanayana-rite/>
- Öztürk, Nermin. "Hinduizmdeki Günlük İbadetlerden: Sandhyavandanam". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15-36.
- Öztürk, Özhan. "Manu (Hint Mitolojisi)". *ozhanozturk.com* (blog), 02 Nisan 2018. <https://ozhanozturk.com/2018/04/02/manu-hint-mitolojisi/>
- Pandey, R. Bali. *Hindu Samskaras: A Socio-Religious Study of the Hindu Sacraments*. Banaras: Vikrama, 1949.
- Pandey, Raj Bali. *Hindu Samskaras: A Socio-Religious Study of the Hindu Sacraments*. Banaras: Vikrama Publications, 1949.
- The Upanishads*. çev. Swami Paramananda. Boston: The Vedanta Centre, 1919.
- Paramananda, Swami. *The Upanishads*. Vol. 1. Boston: Vedanta Centre, 1919.
- Pattanaik, Devdutt. *Faith 40 Insights Into Hinduism*. Harper Collins, ts.
- Patton, Laurie L. "Veda and Upaniṣad". *The Hindu World*. ed. Sushil Mittal - Gene Thursby. 37-51. Canada: Taylor & Francis, 2004.
- Prasad, J. S. R. "Medico-Philosophical Dimension of Indian Culture". *Proceedings of 3rd International Conference on Language, Society and Culture in Asian Contexts*. https://www.academia.edu/8819039/Medico_Philosophical_Dimension_of_Indian_Culture
- Prashanti, Sai Vidya. "Upanayana di Sai Center Singaraja." *Sai Vidya Prashanti* (blog), 19 Temmuz 2013. <http://ssgsingaraja.blogspot.com/2013/07/upanayana-di-sai-center-singaraja.html>
- Punarvasu, pt. "First Outing of the Baby / Nishkramana Samskara". *Indastro.com*. Erişim 08 Mayıs 2023. <https://www.indastro.com/astrology-articles/first-outing-of-the-baby-nishkramana-samskara.html>
- Rao, D.C. *Understanding Hinduism Basic Concepts Explaine*. The Hindu American Foundation, ts.
- Ravikumar, Hari. "Upanayana – A Few Aspects of the Ritual |". *Preksha*. 2018. Erişim 29 Mart 2023. <https://www.prekshaa.in/upanayana-few-aspects-of-ritual>

- Ravikumar, Hari. “Upanayana – Sandhyāvandana”, 2019. <https://www.prekshaa.in/upanayana-episode14-sandhyavandana>
- Renou, Louis. *Hinduizm Lhindouisme*. çev. Maide Selen. İstanbul: Cep Üniversitesi İletişim Yayınları, 1993.
- Samarth, Aditi G. *The Survival of Hindu Cremation Myths and Rituals in 21st Century Practice: Three Contemporary Case Studies*. Dallas: The University of Texas, Doktora Tezi, 2018.
- Sarangi, Shailaja. “16 Sanskaras in Hinduism and their Relevance from the Past to the Present”. *Pratha*. 22 Temmuz 2021. Erişim 04 Aralık 2022. <https://www.prathaculturalschool.com/post/16-sanskaras-in-hinduism>
- Sengupta, Nilakshi. *Evolution of Hindu Marriage with Special Reference to Rituals*. India: ProQuest, 1958.
- Seyfeli, Canan. *Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler*. Konya: Çizgi, 2015.
- Seyfeli, Canan. “Ermeni Kilisesi'nin Bir Ritüeli Olarak Sivil Cenaze Merasimleri”. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30 (2014), 101-134.
- Sharma, Jai. “Symbolism of Food in Hinduism”. *Amity Institute of Anthropology* 9/8 (2021). <https://www.longdom.org/open-access/symbolism-of-food-in-hinduism-83596.html>
- Shattuck, Cybelle. *Hinduism*. London: Routledge, 1999.
- Shin, Kiseong. *The Concept of Self in Hinduism, Buddhism, and Christianity and Its Implication for Interfaith Relations*. ABD: Pickwick, 2017.
- Siegel, Paun N. *Dünya Dinleri ve İktidar*. çev. Selin Dingilioğlu. İstanbul: Yordam, 2013.
- Singh, Jaipal. “Hindu, Hinduism ve Hindustan: Bölüm IV”. *bolaji.com*. Erişim 13 Nisan 2023. <https://www.bolaji.com/articles/50032/hindu-hinduism-and-hindustan-part-iv%20%20%20%2017.01.2022>
- Singh, Satyajit. “नवजात शिशु का मुंडन (चूडाकरण) क्यों किया जाता है?”. *Informationunbox.com*. 20 Ağustos 2022. Erişim 17 Aralık 2022. <https://informationunbox.com/navjat-shishu-ka-mundan-sanskar/>
- Sivananda, Sri Swami. *All about Hinduism*. India: A Divine Life Society, 1999.
- Sivananda, Sri Swami. *What Becomes of the Soul After Death*. India: A Divine Life Society, 1997.
- Sivananda, Swami. *Brahma Sutras*. India: The Divine Life Society Sivananda Ashram, Rishikesh, ts.
- Sivananda, Swami - Krishnananda, Swami. *The Moksha Gita*. India: The Divine Life Society, ts.
- Smith, Brian K. *Reflections on Resemblance, Ritual, and Religion*. New York: Oxford University, 1989.
- Srinivasan, Amrutur V. *Hinduism for Dummies*. Indian, Indianapolis: Wiley Publishing, Inc., 2011.
- Srinivasan, Amrutur V. *Hinduism for Dummies*. Indiana, Indianapolis: Wiley Publishing, Inc., 2011.
- Stutley, James, Margaret. *A Dictionary of Hinduism Its Mythology, Folklore and Development*. London New York: Library Editions, 2019.
- Stutley, James - Stutley, Margaret. *A Dictionary of Hinduism its Mythology, Folklore and Development*. London and Henley: Routledge & Kegan Paul, 2019.
- Subramuniyaswami, Satguru Sivaya. *Dancing with Siva: Hinduism's Contemporary Catechism*. India: Himalayan Academy, 2003.

- Sumegi, Angela. *Understanding Death an Introduction to Ideas of Self and the Afterlife in World Religions*. New Delhi, India: John Wiley & Sons, 2014.
- Swami, Pujyasri Chandrasekharendra Saraswati. *Hindu Dharma the Universal Way of Life*. Bharatiya Vidya Bhavan, ts.
- Şahin, İlkey. “Dünya Kurmak: Ritüel, Gerçeklik ve Dünya Görüşü”. *Kare*.
- Taraporewala, Irach I. *Zerdüşt Dini Zerdüşt’ün Gathaları üç unutulmuş Din: Mitraizm, Maniheizm, Mazdakizm*. çev. Nice Damar. İstanbul: Avesta, 2002.
- Tezokur, M. Hadi. *Yahudilik 1*. Ankara: Akademisyen Kitabevi, 2020.
- Tezokur, M.Hadi. *Hinduizm ve Kadın*. Ankara: Akademisyen Kitabevi, 2021.
- Thanissaro, Bhikkhu. *Karma Q&A: A Study Guide*. Metta Forest Monastery Valley Center, CA 92082-1409 U.S.A.: Creative Commons Attribution, 2018.
- Vaani, Vedic. “16 Samskaras in Hinduism the Hindu Way of Life”. *Templepurohit*. Erişim 26 Kasım 2022. <https://www.templepurohit.com/16-samskaras-hinduism/>
- The Sacred Books of the Hindus Yajnavalkya Smriti*. çev. Rai Bahadur Srisa Chandra Vidyarnava. XXI Cilt. Indian: The Panini Office, Bhuvaneswari Aşrama, Bahadurganj, 1918.
- Vivekananda, Swami. *Bhakti Yoga*. England: Celephais, 2003.
- Vivekananda, Swami. *Jnana-Yoga*. www.pdfactory.com, ts.
- Vivekananda, Swami. *Maya ve Yanılsama: Vedanta Felsefesine Giriş-1*. İstanbul: Okyanus Yayınları, 2005.
- Werner, Karel. *A Popular Dictionary of Hinduism*. Library: Curzon, 2005.
- Winternitz, Moritz. *Hint Destanları Ramayana Mahabharata, Harivamşa*. çev. Korhan Kaya. Ankara: İmge Kitabevi, 2002.
- The Garuda Purana (Saroddhara)*. çev. Ernest Wood vd. Allahabad: Panini Office, 1911.
- Yitik, A. İhsan. *Doğu Dinleri*. İstanbul: İsam, 2014.
- Yitik, A. İhsan. “Hinduizm”. *Yaşayan Dünya Dinleri*. 280-282. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- Yitik, A. İhsan. “Hint Dinlerinde Kötülük ve Şeytan”. *Milel ve Nihal* 1 (2003).
- Yitik, A. İhsan. *Hint Kokenli Dinlerde Karma İnancının Tenasüh İnancıyla İlişkisi*. İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları, 1996.
- Young, Katherine K. “Sankara on the Salvation of Women and Sudras”. *Godesses and Women in the Indic Religious Tradition Brills Indological Library*. ed. Johnnes Bronkhorst - Arvind Sharma. 131-164. Boston: Brill, 2005.
- Young, Katherine K. “Women and Hinduism”. *Women in Indian Religions*. ed. Arvind Sharma. 3-38. India: Oxford University, 2002.
- Zimmer, Heinrich. *Myths and Symbols in Indian Art and Civilization*. ed. Joseph Campbell. New York: Pantheon Books, 1946.
- Zulaski, Jeremie. “Lord of Death, Yogin, Demon: Tracing the Iconographic Symbolism of Yama from the Rig Veda into Tibetan Buddhism”.
- Sanskritdictionary.org. “Anna: English Translation of the Sanskrit Word”. Erişim 16 Aralık 2022. https://sanskritdictionary.org/?sd_query=anna
- Sanskritdictionary.org. “Asauca: English Translation of the Sanskrit Word”. Erişim 21 Ocak 2023. https://sanskritdictionary.org/?sd_query=asauca
- Sanskritdictionary.org. “Avarana: English Translation of the Sanskrit Word”. Erişim 28 Ekim 2022. https://sanskritdictionary.org/?sd_query=avarana

Sanskritdictionary.org. “Avidya: English Translation of the Sanskrit Word”. Erişim 24 Nisan 2023. https://sanskritdictionary.org/?sd_query=avidya

Learnsanskrit.cc. “Chuda; Learnsanskrit.cc Dictionary”. Erişim 09 Mayıs 2023. <https://www.learnsanskrit.cc/translate?search=chuda&dir=au>

“DinlerTarihi -4- Hinduizm 3. Kısım”. haz. Bülent şahin Erdeğer. 4- Hint Alt Kıtası inançlarından Hinduizm’e dair 3. dersimiz. Yayın Tarihi 20 Kasım 2021. <https://www.youtube.com/watch?v=uK4QSPVa8g>

what-when-how. In Depth Tutorials and Information. “Food in Hinduism”. Erişim 15 Aralık 2022. <http://what-when-how.com/love-in-world-religions/food-in-hinduism/>

“Funeral Rites Across Different Cultures”. <https://www.egfl.org.uk/sites/default/files/Facilities/09%20Funeral%20Rites%20across%20Different%20Cultures.pdf>

Hinduonline.co. “Hindu Online Culture-Sanskaar-Upanayana”. Erişim 26 Mart 2023. <http://hinduonline.co/HinduCulture/Upanayana.html>

Faith in Food. “Hinduism”, 13 Ekim 2010. <https://faithinfood.wordpress.com/spirituality-food/hinduism/>

Learnsanskrit.cc. “Jata; Learnsanskrit.cc Dictionary”. Erişim 05 Mayıs 2023. <https://www.learnsanskrit.cc/translate?search=jAtA&dir=se>

Learnsanskrit.cc. “Jatakarman; Learnsanskrit.cc Dictionary”. Erişim 05 Mayıs 2023. <https://www.learnsanskrit.cc/translate?search=jAtakarman&dir=se>

Sanskritdictionary. “Jiva; English Translation of the Sanskrit Word”. Erişim 08 Aralık 2022. https://sanskritdictionary.org/?sd_query=jiva

Learnsanskrit.cc. “Karma; Learnsanskrit.cc Dictionary”. Erişim 09 Mayıs 2023. <https://www.learnsanskrit.cc/translate?search=karma&dir=au>

Learnsanskrit.cc Dictionary. “Karman; Learnsanskrit.cc Dictionary”. Erişim 05 Mayıs 2023. <https://www.learnsanskrit.cc/translate?search=karman&dir=se>

News18. “Karnavedha: Here’s the Auspicious Date and Time for Ear-Piercing Ceremony in March”. 18 Mart 2021. Erişim 25 Mart 2023. <https://www.news18.com/news/lifestyle/karnavedha-heres-the-auspicious-date-and-time-for-ear-piercing-ceremony-in-march-3545021.html>

BooksFact. “Karnavedha Samskara or Ear Piercing Health & Spiritual Benefits-Ancient Science”, 31 Ocak 2014. <https://www.booksfact.com/science/ancient-science/karnavedha-samskara-ear-piercing-health-spiritual-benefits.html>

Tititudorancea.com. “Lilian Silburn Biography”. Biography.Htm. Erişim 02 Mayıs 2023. https://www.tititudorancea.com/z/lilian_silburn_biography.htm

Sanskritdictionary. “Mala: English Translation of the Sanskrit Word”. Erişim 28 Ekim 2022. https://sanskritdictionary.org/?sd_query=mala

Hindu Scriptures | Vedic lifestyle, Scriptures, Vedas, Upanishads, Itihaas, Smrutis, Sanskrit. “Postnatal Sanskara | Sixteen Sanskara”, 08 Mart 2018. <https://www.hinduscriptures.com/vedic-culture/rituals/sixteen-sanskara/postnatal-sanskara/11994/>

Sanskritdictionary.org. “Prana: English Translation of the Sanskrit Word”. Erişim 14 Aralık 2022. https://sanskritdictionary.org/?sd_query=prana

Learnsanskrit.cc Dictionary. “Prasana; Learnsanskrit.cc”. Erişim 08 Mayıs 2023. <https://www.learnsanskrit.cc/translate?search=prasana&dir=au>

Hindu Scriptures. “Prenatal Sanskara | Sixteen Sanskara”, 08 Mart 2018.
<https://www.hinduscriptures.com/vedic-culture/rituals/sixteen-sanskara/prenatal-sanskara/12000/>

Sanskritdictionary.org. “Puman: English Translation of the Sanskrit Word”. Erişim 23 Kasım 2022. https://sanskritdictionary.org/?sd_query=puman

Learnsanskrit.cc Dictionary. “Pumsavana; Learnsanskrit.cc”, ts. <https://www.learnsanskrit.cc/translate?search=pumsavana&dir=au>

“Putra: Learnsanskrit.cc Dictionary”. Erişim 03 Mayıs 2023. <https://www.learnsanskrit.cc/translate?search=putra&dir=se>

Sanskritdictionary.Org. “Samsara: English Translation of the Sanskrit Word”. Erişim 28 Ekim 2022. https://sanskritdictionary.org/?sd_query=samsara

Sanskritdictionary.org. “Sarira: English Translation of the Sanskrit Word”. Erişim 08 Aralık 2022. https://sanskritdictionary.org/?sd_query=sarira

Sanskritdictionary.org. “Sutika: English Translation of the Sanskrit Word”. Erişim 07 Aralık 2022. https://sanskritdictionary.org/?sd_query=sutika

onlinedarshan.com. “The Upanişads”. Erişim 08 Aralık 2022. <http://www.onlinedarshan.com/upanisads/website/upnishad.asp?pid=2&uid=13&cid=60>

“Upanişadlar”. Erişim 27 Kasım 2022. <http://www.onlinedarshan.com/upanisads/website/upnishad.asp?pid=6&uid=2&cid=2>

Sanskritdictionary.org. “Vandana: English Translation of the Sanskrit Word”.
_query=vandana. Erişim 29 Mart 2023. https://sanskritdictionary.org/?sd_query=vandana

findwords.info. “What Does Namakarana Mean”. Erişim 13 Aralık 2022. <https://findwords.info/term/namakarana>

SÖZLÜKÇE

Acharya: Usta öğretmen. Tanınmış öğretmenlerin onursal unvanı.

Adhikara: Yeterlilik. Eğitime başlamak veya belirli bir okul veya mezhebe üye olmak için gereken yetkinlik.

Advaita Vedanta: Sankara tarafından kurulan Vedanta felsefesinde ikilik değil aksine bir birlik olduğunu, yani Brahman ve Atmanın nihai kimliğini öğreten bir okul.

Ahimsa: Öldürmeme ilkesi. Bir Hindu'ya öngörüldüğü ve onaylandığı Vedik kurban bağlamı dışında can almayı yasaklayan ilk erdem. Gandhi tarafından evrensel anlamda şiddetsizlik olarak yorumlanmış ve bu ilkenin insanı en üst düzeye yükselttiğine inanılmıştır.

Anna: Yiyecek, yemek anlamlarına gelir.

Annaprāsana: Annaprāsana terimi 'pişmiş pirinç yemek' anlamına gelir. Bir bebeğin süt dışındaki ilk yiyecek alımını işaret eden bir Hindu geçit törenidir.

Agni: Vedalar literatüründe Agni, Indra ve Soma ile çağrılan bir tanrıdır. Agni adak ritüeli içinde adakları ileten olarak kabul edilir.

Angira: Angira olarak telaffuz edilir. Hinduizm'in bir Vedalar bilgesidir. Rigveda'da ilahi bilginin öğretmeni, insanlar ve tanrılar arasında bir arabulucu olarak tanımlanır ve diğer ilahilerde ateş tanrılarının ilki olduğu belirtilmiştir.

Antyeṣṭi: Kelimenin tam anlamıyla "son kurban" anlamına gelir ve Hinduizm'de ölümler için genellikle vücudun yakılmasını içeren cenaze törenlerine atıfta bulunur. Bu geçiş ayini, Hindu geleneğinde gebelikten başlayan bir dizi geleneksel yaşam döngüsü samskarasındaki son samskaradır.

Arjuna: Bhagavatgita'da cesur bir savaşçı olarak geçer. Bhagavad Gita'da Kriṣṇa'nın ortağı olarak geçer, Kriṣṇa'ya bağlılık yoluyla yeni kurtuluş öğretisini ve Kriṣṇa'dan Tanrı'nın evrensel formunu alır.

Artha: Ekonomi, bütçe, zenginliği elde etmek anlamındadır. Hinduizm'de insanın yaşamı boyunca ulaşmasını istediği dört hedeften birisidir. Bu hedefte erkek bir Hindu'dan çalışması ve maddi kazanç elde etmesi istenir.

Asura: İblis. Tanrılara düşman olan insanüstü varlıklar sınıfını temsil eder. Asura'nın Zerdüş'tün tek tanrısı olan Ahura Mazda ile dilbilimsel yakınlığı, asura'nın başlangıçta Hint tanımında tanrı olarak kullanıldığını gösterir.

Aşrama: Eski ve orta çağların Hindu metinlerinde tartışılan bir yaşam evreleri sistemidir. Dört Aşrama şunlardır: Brahmacya (öğrenci), Gṛhastya (ev sahibi), Vanaprasta (ormanda yürüyen/orman sakini) ve Sannyasa (feragat). Aşrama sistemi, Hinduizm'deki Dharma kavramının bir yönüdür. Ayrıca, dört aşrama, etkili bir yaşam boyu modelinin çerçevesi olarak görülebildiği için eski başlangıcından bugüne kadar Hindistan'da birçok insanın yönelimlerini ve hedeflerini şekillendiren yerli bir gelişim psikolojisinin parçasıdır.

Atmaguna: Öz nitelikler. İnsanın Kazanması gereken nitelikler şunlardır; merhamet, hoşgörü, kıskançlıktan kurtulma, saflık, soğukkanlılık, cimri olmamak, arzu ve bağlılıktan arınmış, mutlu ve çevreyle barış durumunda olmak.

Atman: Nefes, ruh anlamlarına gelir. Hint felsefesinde kâinat ruhu veya Brahmanın özü, parçası anlamlarında kullanılır.

Avidya: Cehalet anlamına gelmektedir. Hinduizm'de insanın Brahman gerçeğini algılayamayacak bilinçte olduğunu ifade eden bir kavramdır.

Ayurveda: Yerli Hint tıbbi sistemi çerçevesinde yaşam bilgisi sunar. Pek çok hastalık için sistematik teşhis ve tedavi Ayurveda'da yer alır. İlaçları büyük ölçüde bitkisel olduğundan, Ayurveda Batı'da giderek daha fazla taraftar bulmuştur. Hindistan'da resmiyette modern tıbbı alternatif olarak tanıtılır.

Bhagavad Gita: Hinduizm'in yaklaşık yüz bin beyitlik Mahabharata destanının yedi yüz beyitlik küçük bir bölümünü oluşturan Bhagavad Gita dinî hayattaki etkisi ve şöhreti bakımından Hinduizm'in en önemli kutsal kitaplarından biridir.

Bhakti Marga: Bağlılık, adanma yolu anlamındadır. Bhakti yolu, sezgisel olarak kişinin sevgisiyle Brahman'a ulaşacağını ön gören Hinduizm'in kurtuluş yollarındandır.

Bhişma: Mahabbarata'nın ana kahramanlarından biridir. Arjuna tarafından ölümcül şekilde yaralanır ve elli sekiz gün hayatta kalarak bu süre zarfında birçok öğreti verir. Bhişma, Hindu toplumunda sadakat ve özverili hizmet modeli olarak kabul edilir.

Brahma: Hindu mitolojisinde evrenin yaratıcısıdır. Brahma, Vişnu ve Şiva'dan oluşan trimurti'nin ilk üyesidir.

Brahmacari: Katı bir bekarlık içinde yaşayan ve vedalar eğitimi alan öğrenci.

Brahmacarya: Hindu bir erkeğin hayatındaki ilk aşama, Vedalar eğitiminin görüldüğü, cinsel arzuların bastırıldığı ve kişinin hocasına hizmetin zorunlu olduğu öğrencilik dönemi.

Brahman: Yüce varlık, evrensel bilinç, en yüksek gerçeklik anlamlarına gelir. Sanskritçe brh (büyümek) kökünden türemiştir ve başlı başına büyüklüğü ifade eder. Upanişad ve Vedanta sistemlerinde tek yaratıcı Tanrı olarak kabul edilir.

Brahmana: Din adamlarına ritüellerde rehberlik etmesi amaçlanan ciltler dolusu yazılardan oluşan metinlerdir. Bu metinler Puranalarda asılları bulunan mitlerin kısa versiyonlarını içerir.

Brahmanalar, Brahminler: Kast sisteminin en üst tabakasını temsil eden din adamı sınıfının adıdır. Veda'yı okumak, ritüelleri gerçekleştirmek ve diğer insanlara Dharma'nın gerçek doğasını söz ve eylemle öğretmek için yaratıldıklarına inanılır. Soyları, eğitimleri ve nüfuzları nedeniyle Hindistan tarihi boyunca yüksek statüye sahip olmaktadır.

Braşpati: Hindu edebiyatında sıkça rastlanılan bir isimdir. Vedalarda o bir tanrıdır veya tanrıların rahibidir. Daha sonraki zamanlarda o bir Rşi'dir. Braşpati aynı zamanda Jüpiter gezegeninin baş tanrısıdır ve haftanın bir günü olan Brhaspativara (Perşembe) onun adını almıştır.

Chitrugupta: Yargı tanrısı Yama'nın defteri, yeraltı dünyalarındaki insanların iyi veya kötü işlerini kaydeden kayıtçı.

Daiva: Tanrılara ait olan şey (kader). Ayrıca genç bir kadının bir kurban olarak görevli bir rahibe verildiği (yasal olarak tanınan) bir evlilik türü.

Dalit: Ezilen kastların, yani dokunulmazların, kendi kendini tanımladığı bir kavramdır. Dalitler Hindu toplumunda saf olmayan gurup olarak nitelendirilir ve aşağılayıcı işler için hizmetkar olarak kullanılırlar.

Dharma: Kanun, kâinat kanunu. Hinduizm’de geniş anlamda âdet, fazilet, hak, vazife ve ödev dar anlamda ise ayin ve her bir kast için belirlenmiş görevler için kullanılır. Budizm’de hem Budha’nın öğretilerini hem de varlığı şartlandıran kuvvetleri ifade eder. Caynizm’de ise dinamizm cevheri ve hareket unsuru anlamlarına gelir.

Dharma Sastra: Genel olarak Hindu kanunlarını içeren metindir. Genellikle üç ana konular yer alır. Bunlar; davranış kuralları, medeni hukuk ve ceza hukuku, ceza ve kefarettir.

Dvija: Hinduizm’de Upanayana inisiyasyon ritüeliyle ikinci kez doğum yaşayan ilk üç kast sınıfı mensuplarına verilen isimdir.

Feragat Aşaması: Çileci yaşam. Kişinin Tanrı birliğini yaşayabilmesi için dünyevî isteklerini ve cinsel arzularını bitirmesinin yanı sıra, yiyecek, içecek ve diğer duysal tatminlerden kaçınmasıdır. Ayrıca çivili bir yatakta yatmak, ayakta durmak, suda uzun süre kalmak, güneşe uzun süre bakmak gibi çileci yöntemlerin uygulandığı yaşam biçimidir.

Gayatri: Bilgelik tanrısı Savitri’ye, güneşe, ışığa, bilgelğe hitap eden Rigveda’nın en kutsal sözleri ve tüm vedaların bir özetidir. Her Brahmin onu sabah ve akşam günlük ibadetlerinde okur. Onun aracılığıyla insanın uzun bir yaşam, şeref, anlayış ve görkeme kavuştuğuna inanılır, bu sebeple kutsal metinlerde onun sık tekrar edildiği görülür.

Gotra: Klan, kabile, soy. Evlilikte kişinin gotrası dışındaki biriyle evlenmesinin ciddi şekilde kısıtlandığı veya yasaklandığı en küçük kast birimidir.

Grahyasutra: Ev ayinleri ve Samskara ritüellerinin düzenlemelerini içeren metin.

Guru: Yaşlı, öğretmen. Kutsal Vedaların eğitimi ve meditasyonda, belirli bir gelenekte müritleri başlatan ve onlara rehberlik eden manevi öğretmen.

İşa Upanişad: Her şeyin özünü içerdği söylenen Upanişadların en kısa metnidir. İyi bir geçiş sağlamak için ölmekte olan bir kişiye okunur. Sankara tarafından yorumlanmıştır.

İndra: Rigveda'nın ilahilerinin çoğunun ona ithaf edildiği Vedik tanrıların ilkidir. İndra, Yüce Varlığın birçok özelliğine sahip hem yaratıcı hem de kurtarıcı tanrıdır.

Jaimini: Vedaları düzenleyen bilge Vyasa'nın öğrencisi olduğu söylenen (yaklaşık MÖ 600) ünlü bir bilge. Mimamsa okulunun temel metni olan Mīmamsa Sūtras olarak da adlandırılan Jaimini sūtras'ın yazarıdır.

Jata-karma: Çocuğun doğumundan hemen sonra, göbek bağı kesilmeden önce, uzun ömür ve sağlığı garanti etmek için bir baba tarafından gerçekleştirilen ritüel.

Jiva, Jivatma: Bireysel (sonlu) yaşayan varlık. Canlılık veren ruh.

Jīvan-mukti: Yaşarken özgürleşmiş olan ve hala bir bedendeysen nihai özgürleşmeye ulaşan kişi. Advaita Vedanta gibi bazı Hindu okulları böyle bir olasılığı kabul ederken, diğerleri bunu reddetmektedir.

Jnana Marga: Bilgi, farkındalık yoludur. Hinduizm'de cehaletin yerine bilgiyi koyarak kurtuluşa ulaşılabilirliğin üzerinde durur.

Kala: Zaman anlamına gelir, aynı zamanda ölümlerin kralı Yama'nın da adıdır.

Kalpa: Hindu mitolojisinde 4320 milyon insan yılına denk gelen bir Brahman günüdür. Bir Brahman gecesi de aynı uzunluktadır. 360 gün ve gece bir Brahman yılını oluşturur. Brahmanın hayatından itibaren 100 sene vardır ve bundan sonra âlem dünya-ruhu çözülecek ve sonra bir diğer yaratıcı Brahman olacak, bu süreç sonsuza değin devam etmektedir.

Kama: Arzu ve istek anlamlarına gelir. Hinduizm’de insanın yaşamı boyunca ulaşmasını istediği dört hedeften birisidir. Bu hedefte neslin devam ettirilmesi için çocuk sahibi olunması istenir.

Karma: Ne yaparsan karşılığını görürsün anlayışına yönelik evrensel bir sistemdir. Hinduizm’e göre bütün varlıklar mevcut hayatlarında ortaya koydukları eylemlerle bir sonraki yaşam biçimlerini belirlerler.

Karma Marga: Eylemsel yol, çalışma yolu anlamlarına gelir. Bu kurtuluş yolu bir Hindu’nun dinî ritüelleri, törenleri ve sosyal, dinî yükümlülükleri yerine getirdiğinde kurtuluşa ulaşacağını vaat eder.

Kast: Toplumun sınıflara ayrılmasını ifade eder. Hindu toplumu, çok eski zamanlardan beri kast bölünmeleri ile karakterize edilmiştir. Toplum dört sınıfa ayrılmıştır. Bunlar; Brahmanalar (din adamları), Kşatriyalar (askerler), Vaisyalar (tüccarlar) ve Sudralar (hizmetçiler)dir.

Kşatriya: Kast sisteminin ikinci sınıfı olan savaşçı ve yöneticileri kapsayan toplum tabakası.

Katha Upanişad: Upanişad kutsal metinlerinin önde gelenlerinden biri, özgürleştirici bilginin kazanılamayacağını veya edinilemeyeceğini, bunun yerine Yüce tarafından 'seçilmişlere' özgürce verildiğini öğretmesiyle ünlü bir metin.

Lila: Oyun, eğlence. Hinduizm’de Tanrı’nın dünyayı yaratmasının lila olduğu şeklinde açıklamalara da rastlanır.

Mantra: Meditasyon amacıyla sürekli tekrarlanan dinsel nitelikli herhangi bir cümle, söz ya da formül. Hinduların kutsal kitaplarındaki ifadelerle verdikleri isim.

Manu Kanunları: Hinduizm’in kutsal literatürü içerisinde yer alan yaklaşık 2700 ifadeden oluşan kutsal kitap ismidir. Hindular bu kitabın Manu tarafından yazıldığına inanırlar. Tarih olarak Upanişadlardan önce olan bu kitap dinsel hukukla ilgili kuralları ve efsaneleri içerir.

Marga: Yol, yön, görev, rota.

Maya: Yanılsama, göz bağı, gerçek dışı anlamlarına gelir. Hinduizm’de Tanrı Brahman’ın idrak edilmesini engelleyen örtü, sis veya perde olarak açıklanır.

Mokşa: Kurtuluş ve özgürlük anlamlarına gelir. Hinduizm’de kişinin hayatında ulaşması istenilen dört hedef bulunur. Bunlar; *artha*, *kama*, *dharma* ve *mokşadır*. Mokşa, yeniden doğum döngüsünden kurtulmaktır.

Munja: Bir brahmin’in inisiyasyon sırasında kuşağının yapıldığı bir tür ot veya saz.

Nakşatra: Takım Yıldızı.

Pakayajna: Pişmiş yiyecekleri ateşe sunma ayini.

Pinda: Doğum ve cenaze ritüellerinde insan bedeninin oluşması için pirinç başta olmak üzere bazı gıdalardan oluşan karışımın top şekline getirilerek aile veya ritüele katılanlara dağıtıldığı mucizevi bir yiyecektir.

Prajapati: Yaratıkların Efendisi, ata. Veda'daki İndra ve diğer tanrılar Prajapati olarak da adlandırılır.

Puruşa: Fedakarlığı sonucunda her şeyin yaratılmasına vesile olan kozmik insanın adı.

Putra: Oğul. Popüler bir etimolojiye göre cehennemden babasını kurtaran erkek çocuk.

Raksaşalar: Kötü tanrısal ruh, iblis.

Rişi: Bir bilge ya da şair, özellikle Vedik ilahiler yazan kişi. Hinduizm’de yedi önemli Rişi bulunmaktadır.

Sadu: Dünyadan vazgeçen ve kendilerini dinî amaçların peşinde koşmaya adan, genellikle kendilerini sıradan insanlardan ayıran giysiler giyen kişilerin genel tanımı.

Sannyasa: Bir Brahmin’in dördüncü ve son yaşam evresi. Bu aşamada aile de dahil olmak üzere ev ve mülke olan tüm bağılıklardan vazgeçilir.

Samsara: Ruh göçü. Ölüm ve yeniden doğum döngüsü.

Sanskara: Kutsal olan bir dizi Ritüel. İlk üç kast sınıfından bir Hindu'nun topluluğun tam üyesi haline gelmesini sağlayan ve daha birçok yapılaş amaçları olan bir geçiş ayini.

Sikha: Tıraştan sonra başın arkasında kalan saç tutamı. Hindu toplumunda Brahminleri ayırt edici sembollerden biri. Tantrik mezhebine göre başın bu kısmı ruhun insan bedenine giriş ve çıkış kapısı olarak kabul edilir. Dine giriş törenleri sırasında insana ruhun buradan girdiğine ve ölüm zamanında yine buradan çıktığına inanılır.

Smriti: Hinduizm'in vahiy kaynaklı olmayan kutsal metinlerinin adı.

Sanskritçe: Klasik Hindu edebiyatının çoğunun yazıldığı dil. Tanrıların dili olduğuna inanılır ve kutsal kabul edilir.

Sruti: Hinduizm'in vahiy kaynaklı kutsal metinlerinin genel adı.

Soma: Vedik kurbanın temel maddelerinden biri olan, henüz net bir şekilde tanımlanmamış bir bitkinin fermente edilmiş suyu. Rigveda'nın bütün bir bölümü, soma içkilerinde kullanılan ilahileri içerir. İndra, soma aşığı olarak tanımlanmakta ve soma tüketiminin neden olduğu sarhoşluktan sıklıkla söz edilmektedir.

Sutika: Doğum zamanı yakılan kirlilik ateşi.

Sutra: Kısa kalıplaşmış ifadelerden oluşan metinlerdir.

Upanişad: Upa (yakın), ni (aşağı), şad (otur) sözcüklerinden türetilir. Mistik öğretiler içeren Vedalar kutsal metinlerinin dördüncü ve son bölümünün adıdır.

Veda: "Vid" bilmek, kökünden vahiy kaynaklı bilgi anlamına gelir. Vedalar kutsal metinleri Hinduizm'in temelidir.

Vedanta: "Vedaların sonu" anlamına gelen Vedanta, Hinduizm'in felsefesini, özünü temsil eden felsefe akımlardan biridir. Bu sistem, Upanişadlar'daki Brahman'ın tek gerçek olduğunu kabul eden, Brahman (Tanrı)- atman (bireysel ruh) özdeşliğine dayanan ve bu özdeşliğin dışındaki dünyayı yanılsama olarak gören bir yaklaşımdır.

Bu akımın en ünlü temsilcisi ise Şhankara'dır. Vedik dönemin sonuna denk gelen Vedanta, Şhankara tarafından sistematik hale getirilmiştir.

Yama: Ölümünden sonraki yaşamı yöneten, yargıda bulunan, ödül veya cezalandıran adaletin sağlayıcısı olarak tasvir edilir. Ayrıca Hinduizm'de Yama, insan ırkının atası ilk insan olduğu gibi ölümü tadan ilk ölümlü kişidir.

Yajna Valkya: Ünlü bir bilge, Manusmriti'den sonra ikinci derecede önemli bir kanun kitabı olan Yajnavalkya Smriti'nin de yazarı.

Yajna: Hinduizm'in ateş kurban ayinlerinin adı. Dünyanın devam etmesi, toplum ve bireylerin refahı için vazgeçilmez kabul edilen Vedik dininin merkezi eylemi.